magazin istoric

SERIE NOUĂ - IULIE 1994

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică
Anul XXVIII — nr. 7 (328)
iulie 1994

Director — redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Bucureşti, strada Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70100, Telefon: 615.02.00, interioare 406, 917

ECHIPA REDACŢIONALĂ

Secretar general de redacţie: Ioana Ursu
Redactori: Florentina Dolghin (responsabil de număr), Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Doina Pascu, Marian Ştefan
Secretar de redacţie: Theodor Lianos
Macheta artistică: arh. Marian Oproiu
Corectura: G. Apreotesei, C. Avram
Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre
Consilier onorific: Radu Ion Popescu
Editor: Fundaţia Culturală Magazin Istoric. Revistă tipărită la R.A.I. — IMPRIMERIA „CORESI" — Bucureşti, director general Dumitru Constantinescu; director economic M. Vlădeanu; director M. Soare

Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună

SUMAR

Calea celui mai strălucit voievod al românilor: Emil Turdeanu 2
Ştefan cel Mare şi Sfânt, erou al creştinătăţii şi al civilizaţiei: Nestor Vornicescu 3
1932. Împreună cu Nicolae Titulescu: Savel Rădulescu 8
Din istoria unei colaborări — S.S.I.-Abwehr: Cristian Troncotă 13
Trădarea Basarabiei: Mihai Antonescu 18
Cotroceni, 14 iunie 1919. Un Consiliu de Miniştri crucial: Marian Ştefan 21
Un învingător „învins" — Radu R. Portocală: Claude Nicolau 26
Uniunea Europeană — o idee istorică: Mihail Dobre 28
Banca Română pentru Dezvoltare — partenerul ideal 33
1944. Pagini de jurnal: Ioan Hudiţă 36
Opera Sfinţilor Părinţi: Dumitru Gh. Popescu 43
Din istoria rezistenţei anticomuniste: Anton Moisin 48
Ianc Hadâmbul postelnicul: Marcel Lutic 55
„Făclia a fost aprinsă în România": Şlomo Leibovici-Laiş 58
Necunoscuta Cantacuzină la Snagov: Ion Dumitriu-Snagov 62
Strasbourg — De la un „castrum" roman la o „capitală a Europei": Leon Sărăţeanu 64
Theodore Roosevelt — scriitor, istoric şi preşedinte al S.U.A.: E. Morris 69
„Prelungiri" NKVD în emigraţia albă: Leonid Mlecin 73
Bastilia — naşterea unui mit: Monique Cottret 77
Prinţesa Tarakanova — o impostoare?: Mihai Conrad 81
Cum să te îmbogăţeşti peste noapte — visând: Michel Porret 85
În Bucureşti, acum 50 ani 88
• **Cărţi sosite la redacţie... 27** • **Concursul** Magazin istoric. 20 pentru 200 000. **Câştigătorii... 47** • **Rebus istoric... 84** • **Ora şcolii... 92** • **Istoria şi şcoala... 93**
• **Dialog cu cititorii** 95

EMIL TURDEANU

Calea celui mai strălucit voievod al românilor

... Uneori, când izbutea să se smulgă din valul de griji, domnul chema la sfat pe credinciosul său Ioan Tăutu și, împreună depănau firul anilor trecuți: ce voievozi – toți străbuni – s-au perindat pe tronul țării de la Dragoș încoace și ce s-a lucrat cu armele și cu fapta zidirilor în timpul domniei?

Cultul trecutului e o realitate tot atât de vie în sufletul lui Ștefan cel Mare ca și preocuparea neobosită de prezent. Peste mormintele voievodale măcinate de vreme de la Rădăuți, de la Bistrița, de la Pobrata, de la Neamțu, Ștefan a pus lespezi noi de marmoră, dăltuite cu pisanii de pomenire și cu teme decorative împrumutate din desenele stofelor orientale. Cele mai multe sunt din jurul anului 1480.

În același timp, dieci de limbă slavă însemnau rândul evenimentelor, fixând astfel mănunchiul de știri pe baza căruia s-a scris, pe la 1499, chiar sub supravegherea voievodului, Cronica *țării de la descălecatul ei. Cronică militară, densă, precisă, parcă cioplită ea însăși cu sabia: „În anul 6973 (1465), luna lui ianuarie în 23, joia pe la miezul nopții, intră Ștefan voievod în Chilia și împresură cetatea și petrecu acolo în pace joia, iar vinerea de dimineață loviră și începură a dărâma cetatea Chiliei și astfel dărâmară toată ziua și se bătură până sara; sâmbătă se închină cetatea și cu voia lui Dumnezeu intră Ștefan în cetate și rămase acolo 3 zile..."*

Peste expunerea aceasta, al cărei stil sobru rămâne întocmai ca tonul mesajului de victorie al lui Ștefan („am mers asupra dușmanilor creștinătății, i-am învins și i-am călcat în picioare și pe toți i-am trecut sub ascuțișul sabiei noastre") școalele de slavonie din mănăstirile Moldovei au turnat undelemnul frazelor lor molatice, dându-ne versiunile mai întinse sau mai scurte pe care le cunoaștem astăzi.

Dar nici unui scriitor din aceste mănăstiri încărcate de binefaceri nu i-a trecut prin minte să însemne, la anul morții voievodului, măcar un rând de durere sau de recunoștință. Cronica epocii e opera vie a lui Ștefan și-și pierde ea însăși viața odată cu acel din al cărui suflet a crescut.

Activitatea culturală era în toi în Moldova când, la 2 iulie 1504, s-a răspândit vestea, temută de mai multă vreme, că domnul s-a stins din viață.

Curând s-a strâns la Suceava tot ce avea Moldova mai ales – „țara" spune cronicarul – apoi alaiul îndurerat, purtând sicriul domnului printre prapuri bisericești și steaguri cu chipul Sf. Gheorghe zdrobind capul balaurului, s-a îndreptat spre lunca îndepărtată a mănăstirii Putna.

Și pe când clopotele întipărite cu numele lui Ștefan umpleau valea cu tânguitul lor prelung, trupul voievodului a fost coborât sub lespedea de marmoră mai dinainte înflorată cu sculpturi. „Și atâta jale era, de plângea toți, ca după un părinte al său" – scrie, din amintirea veacurilor, Grigore Ureche.

Istoria Moldovei s-a prăbușit apoi în alte frământări. Veacurile și-au perindat umbra deasă și rarele lor luminișuri peste țările rezemate de meterezele Carpaților, până la răscrucea de viață și de moarte a zilelor de azi.

Dar, din toată frământarea de o jumătate de mileniu a neamului și din tot zbuciumul nostru, crește același dor, același ideal care a luminat și calea celui mai strălucit voievod al românilor:

Să fim iarăși liberi în țara noastră veche, care e poarta Europei. Câtă vreme această poartă e pierdută, Europa toată va fi în mare primejdie!

Paris, iulie 1954

(Ștefan cel Mare. 12 aprilie 1457-2 iulie 1504, *volum publicat sub egida Fundației regale universitare Carol I, Paris, 1954; fragment)*

ŞTEFAN CEL MARE ŞI SFÂNT

1504

1994

Erou al creştinătăţii şi al civilizaţiei

Dr. NESTOR VORNICESCU,
mitropolitul Olteniei, membru de onoare al Academiei Române

Marii noştri istorici, analizând şi comparând scrierile şi tradiţiile, cronicile şi documentele despre evlaviosul Ştefan Voievod, au remarcat că puţini au fost în istoria omenirii cârmuitorii care să fi fost descrişi de contemporanii lor în chip atât de elogios. Chiar şi cronicarii ţărilor cu care a purtat războaie nu i-au scăzut valoarea, scoţând în relief marile sale virtuţi. Iar pentru poporul nostru, pentru Biserica noastră ortodoxă, el este eroul şi sfântul în faţa căruia ne plecăm frunţile şi ne smerim cugetul în rugăciune.

Cronica Moldovei acelui timp, care se oprea la anul 1504, consemnează momentele istorice importante ale epocii: consolidarea puterii centrale şi lupta domnului Moldovei în fruntea oştenilor lui împotriva turcilor, pentru libertatea ţării şi apărarea credinţei. Cronica arată că voievodul Ştefan este alesul şi unsul lui Dumnezeu, puternic, viteaz şi evlavios. Pentru cronicarul anonim, toate ţările creştine formează o unitate: creştinătatea. **Iar ceea ce ne interesează în chip deosebit pe noi acum este faptul că această cronică slavă, oglindind opinia vremii, îl numeşte pe slăvitul Ştefan Voievodul „un sfânt purtător de biruinţă pentru credinţă", aşa cum se putea spune numai despre marii luptători pentru apărarea credinţei. Sfinţii care au fost în viaţa lor luptători, oşteni viteji, se pictau în aproape toate bisericile în acea vreme. La Voroneţ sunt înfăţişaţi sfinţii mari purtători de biruinţă: Gheorghe, Eustaţie, Mercurie, Mina, Artenie, Govdelie. O deosebită semnificaţie au cele două cavalcade pictate pe pereţii sfintelor locaşuri de la Pătrăuţi şi Arbure.**

În scena Aflarea Sfintei Cruci de la Pătrăuţi, sunt înfăţişaţi şaisprezece sfinţi militari pe cai, între care, Gheorghe, Dimitrie, Nestor, Procopie, Teodor Tiron, Mercurie, în fruntea lor fiind Arhanghelul Mihail. Un personaj principal în această compoziţie picturală este Sfântul Împărat Constantin cel

Mare, ceea ce are un tâlc istoric deosebit. Marele bizantinolog André Grabar a văzut în această cavalcadă un îndemn la cruciadă împotriva turcilor, îndemn pe care purtătorul de biruință **Ștefan Voievodul l-a adresat în repetate rânduri întregii creștinătăți a vremii. Scena avea drept menire să țină trează conștiința moldovenilor și să-i îmbărbăteze în lupta pentru apărarea credinței și a independenței țării.**

Încununarea evlaviosului Domn Ștefan cu denumirea de „purtător de biruință" însemna recunoașterea întru totul a sfințeniei idealului său de luptă pentru apărarea credinței.

Nu credem că denumirea pe care i-a dat-o papa Sixt IV lui Ștefan Voievod de Athleta Christi, **după biruința strălucită de la Vaslui, este prea departe de denumirea menționată în cronica de la Suceava: „Faptele tale, contra necredincioșilor turci, dușmanii noștri comuni, ce le-ai îndeplinit până acum cu atâta înțelepciune și vitejie, au adăugat atâta strălucire numelui tău, încât toate gurile te numesc și toți într-un glas te laudă". Atunci, prin solii săi veniți la Suceava, papa Sixt IV îi înmâna binecredinciosului voievod Ștefan al Moldovei „spada de apărător al creștinătății".**

La acea vreme, după ce țara și lumea întreagă au văzut faptele de biruință și de credință ale voievodului, luminate mereu de harul Duhului Sfânt, semnele de prețuire, de laudă, de venerare veneau din toate părțile.

Cronicarul polon Jan Dlugosz scria despre nebiruitul Ștefan Vodă al Moldovei: „O, bărbat demn de admirat, întru nimic inferior ducilor eroici, pe care atâta îi admirăm, care cel dintâi dintre principii lumii a repurtat în zilele noastre o victorie atât de strălucită în contra turcilor. După părerea mea el este cel mai vrednic să i se încredințeze conducerea și stăpânirea lumii, și mai ales funcțiunea de comandant și conducător contra turcilor cu sfatul comun, înțelegerea și hotărârea creștinilor".

După victoria de la Vaslui, Mura, mama sultanului, spunea că „oștile turcești n-au suferit nicicând o mai mare înfrângere", iar cronicarul turc Sead-Eddin scria: „A fost un groaznic măcel și puțin a lipsit să nu fie cu toții tăiați în bucăți. Numai cu mare greutate Soliman pașa și-a scăpat viața cu fuga".

Medicul lui Sigismund al Poloniei scrie despre viteazul voievod al Moldovei, după luptele din Codrii Cosminului: „O! Bărbat glorios și victorios!... O! Om fericit, căruia soarta i-a hărăzit cu multă dărnicie toate darurile!... Tu ești drept, prevăzător, isteț, biruitor contra tuturor dușmanilor. Nu în zadar ești socotit printre eroii secolului nostru..." Un alt medic, cel care a vegheat asupra sănătății voievodului Ștefan, foarte suferind în anii 1502-1503, Mathaeus Murianus, scria de la Suceava că domnitorul „este un om foarte înțelept, vrednic de multă laudă, iubit mult de supușii săi, pentru că este îndurător și drept, veșnic treaz și darnic".

În această atmosferă de preamărire a trecut la cele veșnice, în împărăția lui Dumnezeu „Soarele Moldovei", Ștefan cel Mare și Sfânt, la 2 iulie 1504.

După ce s-a așezat lespedea pe mormântul de la Putna și s-a aprins candela care luminează și astăzi, după aproape 500 de ani, venerarea lui Ștefan cel Mare, manifestată chiar din timpul vieții, prin denumirea „Purtător de biruință pentru credință", „Atletul lui Hristos", s-a păstrat și s-a extins în întreg spațiul românesc. Chipul său, locul atât de clar configurat pe care l-a ocupat în istoria țării noastre și a continentului, a preocupat statornic și, departe de a cunoaște estompări, s-a limpezit tot mai mult, inconfundabil și nepieritor.

În *Cronica rusă de la Hust* se menționează că „a murit Ștefan Vodă, Domnul Moldovei, oștean viteaz ca un al doilea Alexandru [cel Mare]". La 3 februarie 1531, regele Sigismund al Poloniei îl numea „Stephanus ille magnus" — Ștefan acela, Mare. Prin 1563, călătorul Graziani știa că „biruitorul din Codrul Cosminului a fost moldavul rege, neînfricat și neobosit", iar scriitorul francez Blaise de Vigenère aflase în Moldova că voievodul Ștefan cel Mare a fost „cel mai viteaz și mai renumit comandant de oști din vremea sa, căci a înfăptuit lucruri mari împotriva turcilor, ungurilor și chiar a polonilor".

Urna depusă la mormântul voievodului cu prilejul serbărilor din 1871; în p. 3: Ștefan cel Mare într-o litografie de la mijlocul veacului trecut

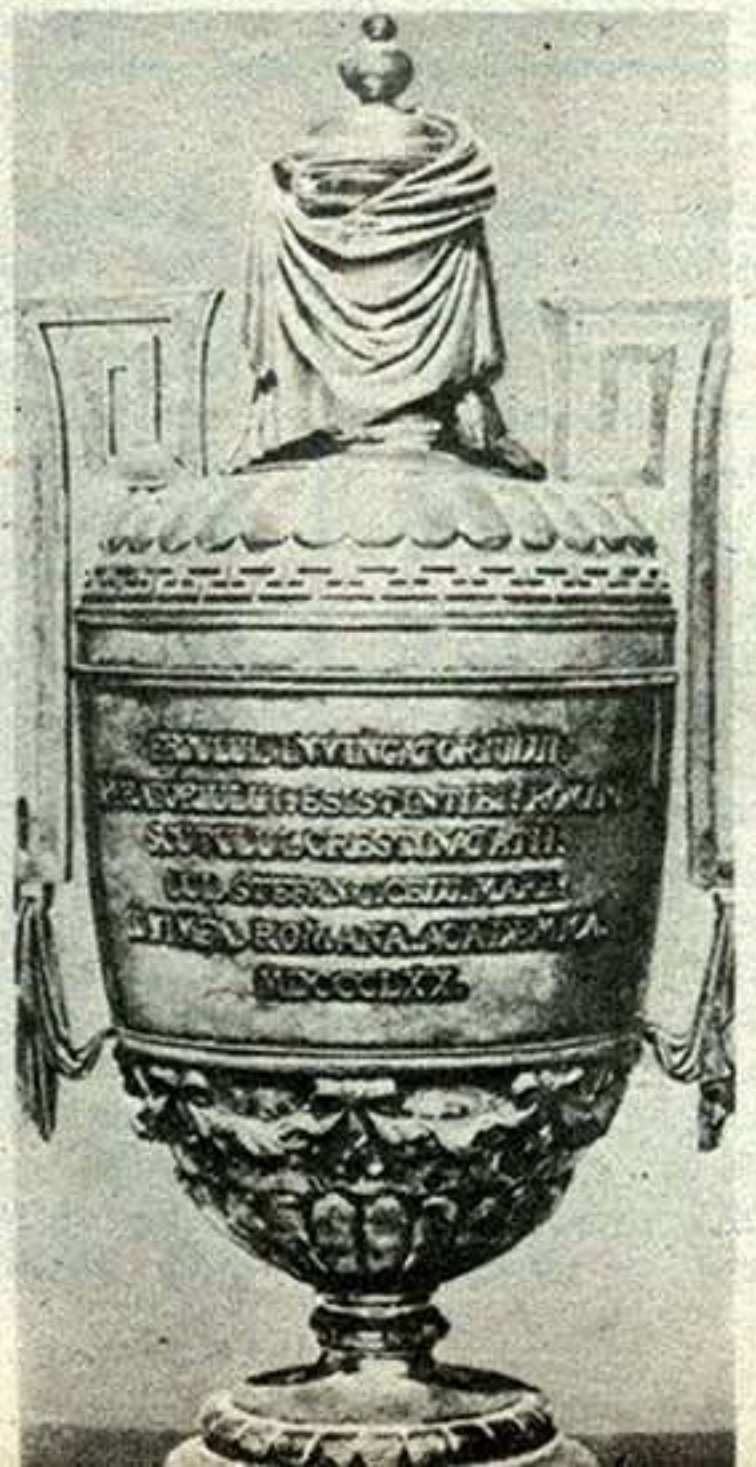

De o însemnătate deosebită pentru noi sunt mărturiile arhidiaconului catolic din Polonia, Maciej Starykowski, care în anii 1574-1575 a făcut parte din solia trimisă la Constantinopol, trecând prin Moldova și prin Țara Românească: „M-am silit cu stăruință ca, mergând... să nu schimb numai aerul și cerul ci,... am descris... toate tradițiile, obiceiurile... și le-am redat întocmai...". Despre Ștefan cel Mare a adunat știri de cea mai mare importanță. A

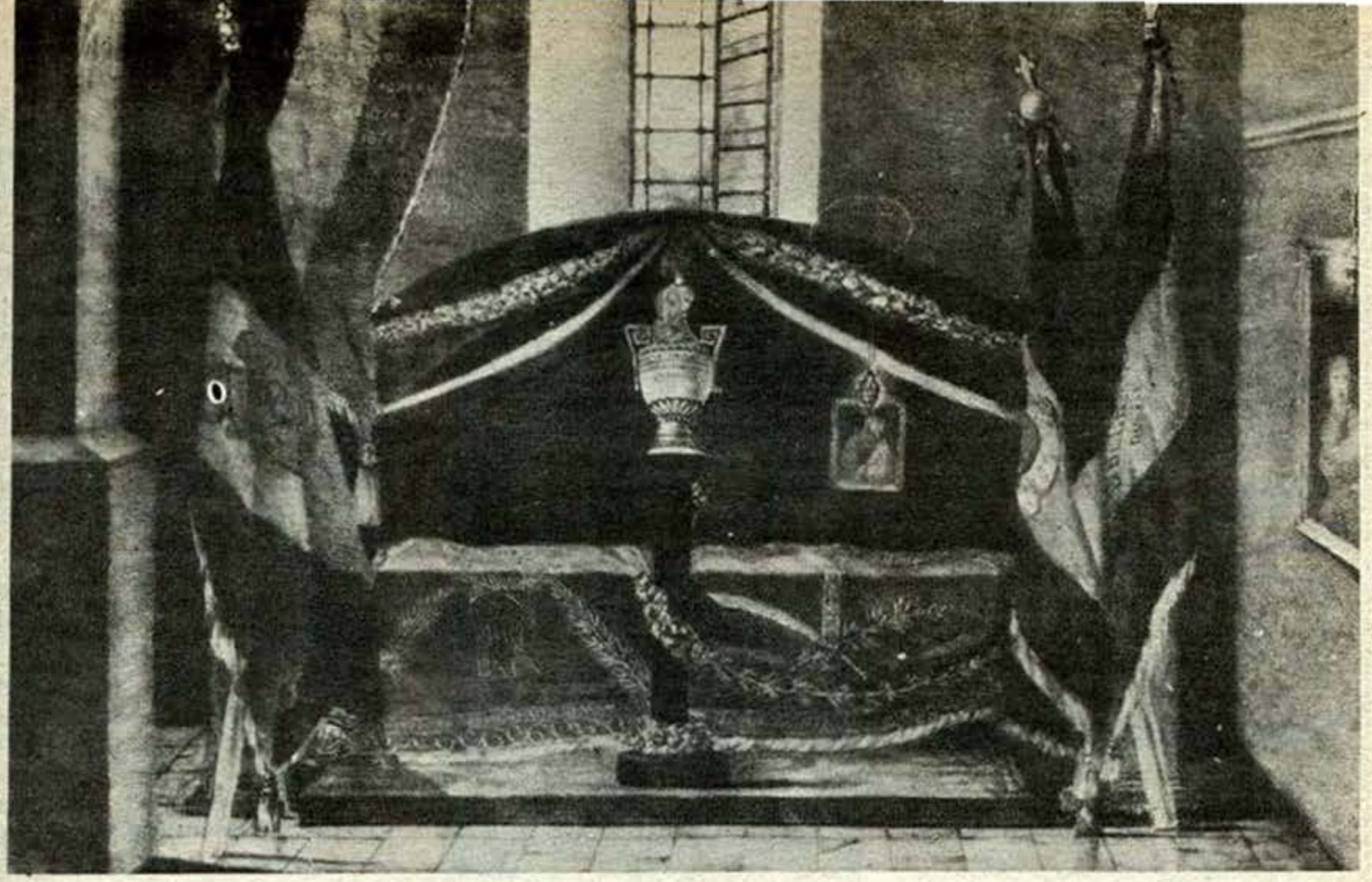

Mormântul de la Putna; desen din secolul trecut

observat că în Moldova, ca și în Muntenia, cu prilejul unor sărbători, la mormintele oamenilor de seamă se istorisesc vitejiile, virtuțile, însușirile principale ale acestor bărbați. La Podu-Înalt, lângă Vaslui, unde Ștefan Vodă a repurtat biruința asupra turcilor în 1475, a văzut și „trei cruci care stau zidite ca semn al acelei biruințe". Solia cu care călătorea a fost poftită la București la un ospăț dat de domnitorul Alexandru al II-lea. Pe peretele „iatacului" domnitorul a văzut un chip zugrăvit pe lemn, după obiceiul vechi, „arătându-l pe acest voievod Ștefan... șezând cu coroană pe cap...". Despre Ștefan Vodă spune direct: „Acest Ștefan voievod al Moldovei era iscusit și norocos, căci într-un rând a biruit o sută cincizeci de mii de turci, pe lângă alte lupte dese și însemnate cu ei. De asemenea a alungat pe Matiaș, regele Ungariei cel viteaz, din țara Moldovei și din cea secuiască, nimicind o mare oaste de unguri și rănind pe regele însuși cu trei săgeți, în dreptul orașului Baia, după care izbândă i-a luat și țara secuiască. De asemenea și pe tătari i-a biruit de câteva ori, de asemenea pe regele Poloniei, Albert, l-a biruit în Bucovina... Orice istoric poate să-l preamărească cu drept cuvânt pentru acest slăvit noroc cu o țară așa de mică". A fost impresionat de cântecele locului, în care este evocată vitejia voievodului: „Ștefan... a bătut pe turci, a bătut pe tătari, a bătut pe unguri...", după care, mențiunea cea mai importantă, arătând că moldovenii, „din cauza nespusei sale vitejii îl socotesc ca sfânt".

În prima jumătate a secolului al XVII-lea, pentru cronicarul moldovean Grigore Ureche figura centrală era Ștefan Voievod. Celebrul portret este fără pereche: „Fost-au acest Ștefan Vodă om nu mare de statu [statură]... întregu la fire, neleneșu și lucrul său știa a-l acoperi și unde nu gândeai acolo îl aflai... Ce după moartea lui, până astăzi îi zice sveti [sfântul] Ștefan Vodă, nu pentru sufletu, ce este în mâna lui Dumnezeu..., ci pentru lucrurile lui cele vitejești, carile nimenea din domni, nici mai nainte, nici după aceia l-au ajunsu". Este aici cea mai importantă contribuție moștenită din documente și din tradiția orală moldovenească.

În această atmosferă de perpetuă venerare a măritului voievod a apărut în secolul al XVIII-lea acel inegalabil „panegiric", al cărui autor rămâne pentru noi necunoscut.

Cuvânt de îngropare vechiului Ștefan Voievod a fost tipărit pentru prima oară la Iași, în 1841, de Mihail Kogălniceanu și, recent, în 1990, în revista *Mitropolia Moldovei și Bucovinei.* În adevărate pagini de Sinaxar bisericesc s-a închegat un poem în proză, închinat Sfântului nostru Ștefan Voievodul. Este preamărit în termeni proveniți din datele istorice și ale tradiției, sunt prezentate faptele și virtuțile domnitorului. Se glorifică astfel, în plin regim fanariot, domnia luminoasă și pilduitoare a voievodului Ștefan.

Acest Cuvânt de laudă arată ceea ce este și trebuie să fie mereu Ștefan Vodă, „pildă de îndreptare celor vii", care „toate lucrările lui cu credința lui Iisus Hristos le-a pecetluit". Ștefan este comparat cu figuri biblice ilustre: „Ștefan, ca un alt Ma-

caveu, strângea ostaşii săi lângă sine şi prin singură a lui vitează îndrăzneală şi inimile tuturora alina, şi de nădejdea biruinţei le umplea". Şi mai departe: „Acest înalt Dumnezeu, zic, carele vântură ca pleava coroanele împăraţilor, iar pre Ştefan, sluga Sa, îmbărbătează inimile norodului celui până la moarte înspăimântat şi pune biruinţa în mâna lui Ştefan...; în mijlocul luptelor, el, ca dinaintea altarului lui Dumnezeu a petrecut". Ştefan Voievod „cuvios şi drept se dovedea în viaţa de fiecare zi, drept judecător, ca ceea ce se cuvine să facă s-a cunoscut. În zilele lui, strâmbătatea era înăduşită şi legată, dreptatea săracului cel bogat nu o putea întuneca, cel puternic nu o putea călca... Însuşi şi până astăzi ţara aceasta cu dreptele lui aşezări se ţine... O, vreme fericită, o, stăpânire minunată, o, ţară norocită, unde dreptatea ta nu mai puţin decât domnul stăpâneşte şi unde fieştecarele, rândul său ştiind din cărarea orânduită nu să poate abate". Pentru toate slăvitele sale fapte, Ştefan Vodă este „în sinurile lui Avraam", este fericit în împărăţia lui Dumnezeu, este sfânt: „toate faptele lui Ştefan, ori despre care parte se vor căuta, sunt minunate, toate darurile lui, covârşitoare". Ştefan Vodă a avut „o credinţă nesmintită, nădejde în Dumnezeu neschimbată, fapte bune necontenite, grijă de sfârşit bun şi după lege". Panegiristul termină proiectând aureola asupra părintelui Moldovei: „O, fericit suflet, pentru carele atâtea jărtfe se ridică spre iertarea păcatelor şi curăţit, lângă Mântuitorul lăcuieşti! O, pământean blagoslovit, că aşa ai trăit, ca viaţa aceasta să-ţi fie o lesne mijlocire prin care nemurirea să agoniseşti! O, stăpânitor cuvios, căruia puterea şi averea spre împlinirea legii lui Hristos i-au slujit!... Vedeţi a lui cuvioşie creştinească! Deşteptaţi-vă, stăpânitorii noroadelor, ascultaţi, îndemnaţi-vă, urmaţi!... Cei ce fac faptele legii, trăind şi murind întru Hristos Iisus, se învrednicesc nesfârşitei bucurii, întru a sa cerească împărăţie! Amin!".

Mănăstirea Putna, unde de 490 ani îşi doarme somnul de veci cel ce a rămas în amintirea românilor drept Mare şi Sfânt

Preamărirea, veneraţia faţă de voievodul Ştefan cel drept şi sfânt au continuat în timpul ce a urmat, nu vor înceta niciodată, cât va fi sub soare neamul românesc şi Biserica sa ortodoxă.

Gheorghe Şincai contura o efigie luminoasă măritului Ştefan Voievod, în episoadele dramatice arătând cum ştia să transforme o înfrângere în victorie. Gheorghe Asachi îl consideră pe ilustrul voievod „un luceafăr nemuritor". La 27 decembrie 1848, Costache Negri evoca la Paris „nepieritoarea amintire a marelui Ştefan, zidul creştinătăţii...".

Cu prilejul unor cercetări arheologice la mormintele voievodale de la Putna, părintele Iraclie Porumbescu, care văzuse cu emoţie adâncă cinstitele relicve pământeşti ale voievodului Ştefan, scrie despre simţămintele puternice trăite atunci, o emoţie care chema „naţiunea întreagă să simtă... acest moment sacru şi maiestuos". Apoi, îşi exprimă veneraţia: „Moldovă, Moldovă, veche şi nouă, iată eroul tău, iată părintele tău, iată creatorul cununii tale!"

Veneraţia şi admiraţia se citesc în versul eminescian: „Ştefan, Ştefan, Domnul sfânt,/ Ce nici în ceruri samăn n-are/ Cum n-are samăn pe pământ".

Din veneraţia adâncă pentru Ştefan cel Mare, Mihai Eminescu şi alţi tineri de nădejde pentru neamul românesc au organizat cu mari strădanii festivităţile de la Putna din 1871. La vibrantele apeluri ale studenţilor de la Viena pentru sărbătoarea de la Putna, studenţii români de la Paris declarau în răspunsul lor că ei văd în personalitatea voievodului Ştefan cel Mare „o figură supremă", deoarece în el s-a întruchipat „concepţiunea unei singure Românii". Organizatorii memorabilei ceremonii de la Putna scriau despre Ştefan Vodă că a fost „cel mai mare apărător al românismului în Orient şi al civilizaţiei creştine în secolul al XV-lea. El a înfrânt incursiuni barbare, nu numai spre gloria şi fericirea naţiunii române, ci şi spre binele Europei întregi". Pe frontispiciul arcului de triumf ridicat de ei la intrarea în Mănăstirea Putna strălucea inscripţia: „Memoriei lui Ştefan cel Mare, mântuitorul neamului".

Istoricul Dimitre Onciul de la Bucureşti spunea atunci, la Putna: „Ştefane, măreaţă umbră, revarsă lumina ta asupra noastră şi asupra neamului tău întreg şi spre faptele iubirii de ţară, ale iubirii de neam, ale iubirii de lege, virtuţi prin care tu străluceşti în veacuri". La puţin timp apoi, se făcea un îndemn care a şi fost urmat, şi va fi mereu urmat acum după recunoaşterea deplină a sfinţeniei Voievodului Ştefan: „...Ar fi de dorit ca tot românul, cel puţin o dată în viaţa sa, să meargă la Mănăstirea Putna spre a se închina la mormântul unde zac osemintele acestui mare erou".

Când se împlineau patru veacuri de la trecerea Voievodului Ştefan la cele veşnice, în 1904, la Academia

Română, președintele de atunci, Ion Kalinderu, a rostit *Cuvântul de slăvire,* care, „ascultat în picioare de cei de față, a fost primit cu pioasă emoțiune". Ziua de comemorare — 2 iulie — a fost atunci numită „o zi sfântă". Ion Kalinderu arăta în *Cuvântul* său că marele Ștefan Vodă „a fost un erou al creștinătății și al civilizației care atunci renășțea și ne-a arătat la toți drept ceea ce suntem: împlinitori ai voinței lui Dumnezeu aici pe pământ...".

Cu același prilej, episcopul Atanasie al Râmnicului spunea: „Ștefan Vodă este sfânt pentru faptele sale cele mari, pentru smerenia, dreptatea și credința sa... A fost un părinte îndurător dorind fericirea tuturor, însuflețit de credința în Dumnezeu întru toate căile sale, vrednic de dragostea și cinstea tuturor. Deci pentru aceasta l-a numit sfânt. El și-a făcut numele nemuritor și și-a asigurat slava cea veșnică... A urmat Mântuitorului, Care și-a dat viața răscumpărare pentru lume... De aceea petrece acum în locașurile drepților și, ca unul ce a slujit Mântuitorului, este cinstit de Tatăl cel ceresc".

Ca un solemn și pătrunzător legământ suna atunci și cuvântul lui Spiru Haret: „Când inimile tuturor românilor bat împreună, însuflețite la amintirea lui Ștefan cel Mare și Sfânt, să fie legătura care să ne unească pe toți în același gând de iubire de țară și de sacrificiu pentru gloria și tăria ei".

Profesorul de teologie din Cernăuți, N.T. Tarnavski, mărturisea la Putna în 1904: „Numai Domnul a putut planta în inima lui Ștefan o energie fără seamăn de mare, a putut întări brațul lui cu o putere căreia nu a putut rezista nimeni".

Ziarul *Epoca* din București scria tot atunci: „De prin toate unghiurile unde se vorbește limba-mumă au venit [la Putna] în pelerinaj pios nenumărați români, ca să aducă prinosul lor de venerație moaștelor binecuvântate ale lui Ștefan". La rândul ei, *Tribuna* din Arad, sub titlul *Plecați-vă neamuri...* consemna: „Podoaba neamului nostru, măritul voievod Ștefan cel Bun, Mare și Sfânt, înălțându-se din mormânt după patru sute de ani, primit-a îngenuncherea unui neam întreg".

Când scria paginile închinate cu adâncă evlavie și admirație lui Ștefan cel Mare, Mihail Sadoveanu nu pierdea nici un moment din vedere adevărul conținut în cronicile pe care le cerceta cu cea mai mare atenție. Meditând la episodul cutremurului din Moldova din anul 1471, arăta că „etic, cutremurul din 1471, era tălmăcit de Ștefan Voievod ca semn din partea lui Dumnezeu pentru căderea vrăjmașilor săi cei răi, și ca vestire pentru cei care trebuia să purceadă îndată la fapte... A detunat din fundul pământului și s-a dat zvon în înălțime, pentru ca să nu mai întârzie domnii și împărații, să nu se mai desfrâneze în lene, ci să purceadă împotriva lui Antihrist război pentru credința dreaptă".

Într-o aureolă de miracol prezintă Nicolae Iorga trecerea la cele veșnice a binecredinciosului Ștefan Voievod: „...Pe mormântul lui a ars atunci, [la îngropare], timp de trei zile și trei nopți, o lumină pe care n-o aprinsese nimeni".

Principesa Martha Bibescu nota la sfârșitul deceniului al patrulea: „Ștefan este și astăzi în Bucovina stăpânul netăgăduit al țării. El domnește singur. El se află peste tot. Această prezență prelungită în absență, această viață ce urmează dincolo de moarte...".

Să mai consemnăm și cele scrise de patriarhul Iustin Moisescu, în 1966, pe când era mitropolit al Moldovei: „Măritul domn Ștefan cel Mare, care așezase țara pe stâlpii puternici ai biruințelor sale..., își plecase fruntea încoronată de slavă și cinste înaintea Ziditorului a toată făptura... și s-a purtat ca părinte și frate față de toți cei apăsați de silnicii și împresurați de primejdii...".

Așa se face că s-a ajuns la canonizarea marelui nostru voievod Ștefan în 1992. ■

STIMAȚI CITITORI

Singura revistă care nu și-a modificat prețul este Magazin istoric.

De la punctul de difuzare de la sediul redacției noastre, str. Ministerului, nr. 2, parter, Sectorul 1, București, puteți procura:

- **exemplare din** Magazin istoric: **2, 4-8, 12/1991; 1-12/1992; 1, 3-7, 9-12/1993; 1-4, 6/1994.**
- Caietul Magazin istoric nr. 1, Ultimele zile ale mareșalului Ion Antonescu.
- Armand Călinescu — Discursuri parlamentare, **2 vol.**

De asemenea, la sediul redacției noastre puteți contracta abonamente, la Magazin istoric **pentru anul 1994, cu ridicarea exemplarelor de la sediul redacției sau trimiterea la domiciliu cu achitarea taxelor poștale anticipat.**

În culisele diplomaţiei româneşti şi europene

1932. ÎMPREUNĂ CU NICOLAE TITULESCU

SAVEL RĂDULESCU

Aproape un an de istorie românească şi europeană într-un carnet cu însemnări inedite **până acum. Anul — 1932. Autorul notaţiilor — Savel Rădulescu (1895-1970;** Magazin istoric, **nr. 11,12/1992). În centrul acestor relatări — Nicolae Titulescu** (Magazin istoric, **nr. 4, 6/1992), diplomatul şi omul politic român aflat atunci la apogeul carierei sale.**

După ce în 1930 şi 1931, Nicolae Titulescu fusese ales, de două ori consecutiv, preşedinte al Societăţii Naţiunilor (SDN) de la Geneva, în 1932 el a fost şeful delegaţiei României la Conferinţa dezarmării, ale cărei lucrări au început la 2 februarie acelaşi an la Geneva şi la care au luat parte 61 de state (54 membre ale Societăţii şi 7 nemembre; U.R.S.S., S.U.A., Turcia, Egipt, Costa Rica, Brazilia şi Afganistan). Din delegaţia română mai făceau parte D.I. Ghika — ministru de externe —, C. Antoniade, Ioan Petrovici, Savel Rădulescu, Al. Cretzianu, N. Samsonovici, Toma Dumitrescu, V.V. Pella, Edmond Ciuntu, Alexandru Zăuceanu, colonelul Stoicescu, împreună cu alţi experţi, ale căror nume sunt amintite în jurnalul lui S. Rădulescu.

Pentru N. Titulescu, 1932 este şi anul în care îşi intensifică demersurile în vederea stabilirii unor baze de discuţii realiste cu M. Litvinov, şeful diplomaţiei sovietice, în vederea încheierii unui pact de neagresiune între România şi U.R.S.S. Cum vom vedea şi din aceste însemnări, negocierile româno-sovietice se desfăşurau anevoios, punctul nevralgic constituindu-l Basarabia. Într-un memoriu adresat în 1940 regelui Carol II, Titulescu îşi formula astfel crezul său în ceea ce privea Basarabia: „Pentru ca să se înţeleagă politica pe care am dus-o trebuie pornit de la ideea că nu trebuie să cerem niciodată Basarabia de la ruşi. Aceasta ar însemna că ruşii au dobândit-o în mod legal".

Anul 1932 a fost marcat pentru Nicolae Titulescu şi de o intensă acţiune politică internă. În contextul neputinţei guvernului Iorga-Argetoianu de a oferi soluţii viabile situaţiei economice din ţară, acesta a demisionat, regele însărcinându-l pe Titulescu cu formarea unei noi formaţiuni guvernamentale. A avut consultări cu şefii principalelor grupări politice, fără însă a se putea ajunge la o unitate de vederi pentru constituirea unui guvern de uniune naţională. „Regele — arăta Titulescu într-un interviu publicat în Viitorul **din 4 iunie 1932 — m-a însărcinat atunci să realizez o concentrare redusă, cu partidele care ar accepta-o. Partidul Naţional-Ţărănesc, ca şi Partidul Liberal de sub preşedinţia lui Gh. Brătianu, m-au rugat cu stăruinţă să accept şi acest al doilea mandat. Am răspuns M.S. regelui cât şi partidelor care au făcut apel la mine că sunt recunoscător pentru încrederea ce mi s-a arătat, dar, dat fiind că o concentrare redusă implică alegeri, cu lupte între partide, nu eu, care sunt în afară de partide, sunt cel mai calificat a prezida un asemenea guvern şi, în consecinţă, nu pot primi nici acest al doilea mandat care mi s-a oferit".**

Tot în 1932, la 20 octombrie, Nicolae Titulescu a intrat ca ministru de externe (venind pentru a doua oară în fruntea diplomaţiei româneşti) în guvernul constituit sub preşedinţia lui Iuliu Maniu.

Însemnările lui Savel Rădulescu — colaborator apropiat al lui Nicolae Titulescu — surprind aceste frământări de pe scena poli-

tică românească sau din lumea diplomatică europeană. Sunt însemnările unui colaborator care îl admiră și îl înțelege pe cel care îi este nu numai șef ierarhic ci și sfătuitor și îndrumător pe întortocheatele căi ale acțiunii diplomatice.

Succint redactate, sub impulsul evenimentului abia consumat, notațiile lui Savel Rădulescu conturează un Titulescu acționând și reacționând în tot firescul personalității sale, bucurându-se atunci când colaboratorii săi înregistrau succese, mâhnindu-se atunci când felurite intrigi de partid atingeau interesele țării sau dând cu demnitate ripostă încercărilor de subminare a autorității sale de ministru în capitala Angliei și de trimis al României la Geneva.

Savel Rădulescu era, din 1927, în delegația română de la Geneva, fiind ales, în 1932, președinte al Comitetului tehnic pentru apărarea națională a Conferinței pentru dezarmare. Din 1932, odată cu venirea lui Titulescu în fruntea Afacerilor străine, a fost subsecretar de stat în acest minister, până la îndepărtarea titularului departamentului în 1936.

Însemnările sale inedite **— din care reproducem pe cele din anul 1932 — se păstrează la Arhivele Statului din București, în fondul Savel Rădulescu. În transcrierea lor, am păstrat particularitățile stilistice ale autorului, adoptând normele ortografice actuale. Notele de subsol și precizările din paranteze drepte ne aparțin.**

Ioan LĂCUSTĂ

1932

24 ianuarie. Fost dimineața conferința lui Manoilescu, Institut social: Politica economică a României în cadrul depresiunii mondiale.

Plecat ora 11 1/2 spre Geneva.

26 ianuarie. Sosit 12.40 Geneva.

27 ianuarie. Vorbit seara cu dl. Titulescu la Londra. Acceptă ca Mihalache să vină să-l vadă după 8 februarie.

28 ianuarie. Venit dimineața Saunders pentru pensiune. Intrat 10 1/2 Consiliu de admnistrație pensii. Am fost ales iarăși vicepreședinte.

29 ianuarie. Dimineața — după-amiaza în Consiliul de administrație al pensiunelor.

30 ianuarie. Dimineața ultima ședință a Cons. pensiunelor. Dejunat tot Cons. pensiilor la Rapport. După amiază citit George Washington. Seara, cinema cu Blaga.

31 ianuarie. Sosit ora 9 d. Titulescu cu d-na și cu Dinu Buzdugan. Discutat mult cu ministrul. Extrem de amabil, afectuos. Foarte mulțumit de cele ce mi-a spus. Mi-a explicat chestiunea șefiei Partidului Național-Țărănesc. Vizită Argetoianu la Londra.

Mâine se întrunește Conferința Micii Înțelegeri la Montreux. D. Titulescu nu e invitat. E posibili?![1]

2 februarie. Geneva. Deschiderea Conferinței [pentru dezarmare]. Clopote în Geneva. Impresionant.

11 februarie. Tren Geneva-București. Fost dimineața Adunare. Vorbit Litvinoff. Plecat ora 6 cu d. Titulescu, col. Stoicescu și Dinu Buzdugan: Zürich-Viena-București. La gară toată delegația română.

12 februarie. Tren Viena-București. Ajuns ora 3 1/2 Viena. Fost în oraș, luat cafea. Plecat la 6 1/2 spre București. La gară legația română. Culcat foarte târziu. D. ministru meditat la fixarea punctelor pentru conversația cu regele.

13 februarie. Sosit 6 1/2 gară București. Lume multă. De la gară la palat, unde d. Titulescu a fost primit imediat. Dinat la Palat. Reîntors ora 10 1/2 Kiseleff [reședința lui Titulescu].

D. Titulescu spus regelui punctele notate (esențialul) și prezentat demisia în scris. Regele l-a rugat să-i dea răgaz până mâine spre a soluționa chestiunea.

D. Titulescu mulțumit. Rezultatul foarte bun: a arătat că nu poate face nici politică externă deoarece e paralizat și că în politica internă s-a vrut a fi exclus (aprilie 1931).

Dinat la Jean [fratele lui S. Rădulescu], apoi la Șoseaua Kiseleff, unde voi dormi cât timp va sta d. Titulescu.

14 februarie. Venit dimineața Potârcă. Dl. Titulescu dejunat la rege, care l-a însărcinat să facă sondagiu pentru guvern național sau de concentrare. D. Titulescu n-a acceptat să facă guvern, însă a promis că va lua contact cu partidele.

A fost la Iorga, Argetoianu, Mironescu, Duca. Venit seara Lugoșianu.

15 februarie. Venit dimineață Mihalache. D. Titulescu dejunat la Argetoianu. După amiază venit Iunian.

16 februarie. Venit dimineață generalul Amza. Discutat chestia militară. Maniu sosit în București și luat contact cu d. Titulescu.

Lucrat la Ministerul de finanțe cu Brătescu, gen. Dorobanțu referitor bugetul armatei. Surprins de erorile făcute.

17 februarie. Fost dimineața ministrul armatei, Amza. Discutat chestia dezarmarea și bugetele. Maniu

---

[1] La 1 februarie 1932, la Montreux, s-au întâlnit miniștrii de externe ai Micii Înțelegeri în vederea stabilirii atitudinii lor în cadrul Conferinței dezarmării, care urma să se deschidă a doua zi la Geneva. Supărat de faptul că Dimitrie I. Ghika, ministrul de externe român, nu l-a invitat la Montreux, Titulescu își dă demisia din postul de reprezentant al României.

În septembrie 1932, Raoul Bossy — ministrul României la Viena — întâlnindu-se cu N. Titulescu în capitala Austriei, nota în însemnările sale: „Titulescu îmi citește textul demisiei ce a înaintat lui Carol în februarie 1932, precum și memoriul pe care i l-a citit el însuși. În acel memoriu se plângea că Ghika nu-l ținuse la curent cu nici o chestiune, nici măcar, după câte spunea, cu dezbaterile Conferinței Micii Înțelegeri de la Montreux, la care se aștepta să fie convocat..." (R. Bossy, *Amintiri din viața diplomatică*, vol. I, Ed. Humanitas, 1993).

dejunat la d. Titulescu. Venit col. Atanasiu de la St. Major. Discutat planul St. Major.

Venit mareșalul Averescu.

18 februarie. D. Titulescu continuă a vedea pe toți șefii de partide și oamenii politici importanți.

Lupu dejunat la d. Titulescu.

Dinat la Madgearu cu d. Titulescu, Maniu, Vaida, Mironescu, Popovici, Lugoșianu, Gafencu, Mihalache, Potârcă, Precup, Ioanițescu, Mirto.

Discuție interesantă după masă. Mihalache pentru stat în rezervă. Lipsa de program și de soluții urgente (comasarea datoriilor, lefuri neplătite).

Maniu lung discurs pentru luptă, căci altfel autoritatea statului e compromisă. Lansă invitația ca d. Titulescu să accepte șefia.

D. Titulescu răspuns magistral. Nu acceptă șefia căci nu poate pecetlui plecarea lui Maniu. În locul unei formule de substituție. Titulescu lui Maniu, d. Titulescu crede în formula Maniu și Titulescu.

D. Titulescu dinat la Stelian Popescu. Discuție amuzantă cu Preziosi [ministrul Italiei], care a fost pus la locul lui.

20 februarie. Lungă întrevedere Maniu, Titulescu, Mihalache, la Mihalache acasă. Mihalache cinstit ca întotdeauna.

D. Titulescu fost la rege 3 1/2. Ghika și-a pus demisia la dispoziție. D. Titulescu nu voește să-l scoată. Regele va rechema pe Ghika. Făcut cunoscut regelui că partidele nu prea voesc concentrare.

În rezumat: liberalii primesc concentrarea; Maniu nu e pentru aceasta, totuși dă concursul d-lui Titulescu și numai d-lui Titulescu. Maniu preferă ca dl. Titulescu să guverneze cu Partidul Național-Țărănesc, pe care îl pune la dispoziție. Dl. Titulescu dinat la Duca.

21 februarie. D. Titulescu dejunat la Argetoianu. Seara dinat 24 persoane la Kiseleff; Sever, gen. Antonescu, Tabacovici, Nenițescu, Iorga etc.

22 februarie. București-Geneva. Dimineața mouventată

Marele diplomat român (în p. 8 fotografie din mai 1932) împreună cu Stresemann (x) și Savel Rădulescu (xx) în 1928 la San Remo.

[agitată] ca în ziua plecării. Făcu câteva fotografii în salonul d-lui Titulescu. Dejunat la Jean. Trecut pe acasă la mine, apoi Șoseaua Kiseleff și gară.

Lume multă la gară. D. Titulescu dat declarații presei, foarte bune.

D. Titulescu dejunat la rege, care i-a făcut cadou o tabacheră de aur. D. Titulescu făcut scrisoare regelui prin care cere să fie informat de toată corespondența Ministerului [de externe].

Regele a aprobat și pus re-

I.G. Duca

zoluția ca ministrul de externe să execute.

24 februarie. Schimbat trenul la Zürich, unde stat 3 ore. Ajuns Geneva ora 8.15. La gară toată delegația română.

25 februarie. Dimineața Comisia generală. După masă, Comisia generală: crearea comisiunilor.

D. Titulescu, deși de-abia sosit, a intervenit activ în discuție cu autoritatea-i cunoscută. Grație d-sale a putut trece instituirea Comisiei politice, propusă de Tardieu, deoarece la început nu era favorabil privită și numai după intervenținea d-sale s-a schimbat atmosfera.

27 februarie. Montreüx. Dimineața comisii pentru alegerea președinților. Ora 6.10, plecat auto Montreux,. cu d-na Titulescu, Gigi Nenișor, Dinu Buzdugan. D. Titulescu plecat cu trenul.

1 martie. Geneva. Lucrat dimineața. Dejunat cu d-na și dl. Titulescu, d-na și d. general Samsonovici, C. Antoniade.

După masă fost la Annecy, cumpărat un tablou de Bergen, 700 franci francezi la un anticar.

[La] 6 1/2 reuniunea delegației la d. Titulescu. Lucrat apoi documente Stat Major.

2 martie. Lucrat dimineața. Căutat documente și lucrat dezarmare.

Venit dimineață generalul Samsonovici să mă vadă. Discutat chestiuni militare și chestiunea armamentului.

3 martie. Fost dimineață Assemblée extraordinară ce se deschide astăzi referitor la conflictul sino-japonez. Boncour discurs teatral.

Fost seara concert Rubinstein. Cântă foarte bine lucrurile forte. Cântat admirabil la *Grande Polonaise* de Chopin: emoționant.

4 martie. După-amiază Assemblée. La 6 1/2 întrunirea delegațiunei române. Discutat răspunsurile la chestionarul întocmit de Beneș ca raportor general.

D. Titulescu primit astăzi rapoartele Ghika privitoare la Mica Înțelegere [de la] Montreux trimise la București și conversația cu Tardieu a lui

Ghika din timpul lipsei d-lui Titulescu din Geneva. Despre aceasta Ghika nu a vorbit nimic d-lui Titulescu.

E posibil ca Ghika să facă asemenea lucruri, el care a fost numit secretar general, ministru la Roma și ministru de externe numai și numai prin d. Titulescu? E trist!

5 martie. Dimineața lucrat acasă. Ghika a fost decorat cu cordonul „Legiunii de onoare".

7 martie. La 3 1/2 în adunare d. Titulescu rostit discursul său. Magistral de bine. Fără a supăra pe japonezi sau pe chinezi, a fost până astăzi cel mai mare discurs și cel mai bun.

Introdus chestiunea pactului Kellogg-Pactul SDN, art. 10, în ce privește inviolabilitatea, ceea ce e țeapa noastră în ce privește Basarabia și în același timp place chinezilor. Introdus, de asemeni, chestiunea respectului scrupulos al tratatelor, ceea ce e țeapa noastră iarăși și ceea ce mulțumește Japonia[1].

Aflat în ascensor de la Paul-Boncour că Briand a murit. Suspendarea ședinței după discursul lui Titulescu în semn de doliu pentru Briand.

9 martie. Reîntors acasă găsesc o scrisoare de la Früs (SDN secția dezarmare) care m-a căutat în lipsă cu rugămintea de a telefona urgent. La telefon m-a întrebat dacă accept a fi vicepreședinte al

[1] Între 3 și 11 martie 1932, Adunarea Extraordinară a SDN a dezbătut problema conflictului chino-japonez. În cuvântarea sa, Titulescu a expus „principiile călăuzitoare ale oricărei soluții viitoare" a conflictului: încetarea imediată și definitivă a tuturor ostilităților, încheierea unui armistițiu fără condiții politice și care să asigure liniștea necesară tratativelor; aplicarea integrală a articolului 10 din Pactul SDN, care prevedea respectarea integrității teritoriale a statelor și asistență pentru un membru al SDN victimă a unui atac extern etc.

La 11 martie Adunarea Generală a votat o rezoluție ce se inspira în mare parte din ideile susținute de Titulescu (și acceptate atât de reprezentanții Chinei cât și ai Japoniei), diplomatul român intervenind, de altfel, și personal pe lângă Joseph Paul-Boncour și Ed. Beneș, însărcinați cu redactarea acestei rezoluții.

Al. Vaida Voevod

Comisiunii [pentru cheltuieli].

Întrebat d. Titulescu care nu numai că a aprobat, dar a insistat să primesc.

Foarte mișcat de bucuria ce a avut dl. Titulescu la această veste. Ceilalți...

Poate mama, tata, Jean și Nicușor [frații lui S. Rădulescu] se vor bucura.

10 martie. Ședință Comisie cheltuieli. Ales vicepreședinte. Mulțumit Comisiei pentru alegere, apoi luat loc pe banca Biroului. D. Titulescu extrem de mulțumit. Foarte mișcat.

11 martie. La 11 Assem-

C. Argetoianu

blée. 12.30 biroul Comisiei cheltuieli. Lucrat până la 1.30. Dejunat cu toată delegația la dl. Titulescu în salon.

D. Titulescu plecat la Montreux. Buzdugan plecat Paris pentru înmormântarea unui prieten decedat în urma unui accident auto. Cu același tren plecat multă lume pentru funeraliile Briand.

16 martie. Ședința Comisiei cheltuieli. Am fost ales președinte al Comitetului de 12 pentru chestiuni tehnice.

18 martie. Întrunire Comitet ora 11. Ora 5 [17] Comitet până la 8. Terminat formularea chestionarului ce urmează a fi trimis tuturor statelor referitor la sistemul bugetar în vigoare.

Venit la 10.30 reprezentantul sovietic spre a-mi anunța că nu poate veni la Comitet, plecând la Berlin.

19 martie. Geneva-Taormina. Fost dimineață la secretariat. Făcut bagaje, lichidat corespondență.

Plecat seara 10.30 via Roma-Napoli-Taormina [Sicilia].

Trimis scrisoare Brătescu [ministru de finanțe] referitor informații bugetare și „releve type" cerut de Conferința dezarmării.

21 martie. Sosit ora 10.00 la Sf. Jean. Traversat cu fery-boat la Messina (întreg trenul pe fery-boat!). Sosit Taormina 12.00. Descins la hotel San Domenico. Un fost convent [mănăstire]. Partea veche a hotelului cu culoare de mănăstire f. frumos.

[S-a întors pe 6 aprilie la Geneva, după călătoria din Sicilia.]

19 aprilie. Comitet după-amiază. Nu am putut să mă duc la Comisia generală. D. Titulescu a făcut intervenție extraordinară. Se bucură aici de o formidabilă autoritate. Și e atât de clar, atât de precis. Ce model extraordinar de om politic! Sunt mulțumit și mândru de a avea astfel de patron!

21 aprilie. Comitet dimineața și după-amiaza.

Obosit: 2 ședințe pe zi și mereu să inventezi formule sau texte devine obositor.

26 aprilie. Ora 11. Prezidat Comisiunea de cheltuieli

pentru apărare națională. Făcut lung expozeu și răspuns apoi la toate întrebările puse. Mi-am reamintit de timpul când trebuia să răspund la examen. Cred că am prezidat bine; personal, f. mulțumit.

D. Titulescu mi-a telefonat de la Montreux dimineața spre a-mi spune că e alături de mine. M-a mișcat f.f. mult.

27 aprilie. Ieri noapte, 0.27, sosit d. Titulescu cu Mihalache și Madgearu.

D. Titulescu m-a chemat dimineața să mă felicite pentru discursul de ieri, pe care l-a văzut în *Jurnal oficial*.

29 aprilie. Cunoscut Lunacharsky. Vorbit 1/2 oră cu el chestii afară de politică. Mi-a scris o scrisoare pentru a prezenta documentarea. I-am răspuns în scris în calitate de președinte.

30 aprilie. Plecat cu Mihalache ora 1 Montreux.

Fost seara Lausanne pentru Înviere la biserica franceză cu Mihalache, Buzdugan, d-na Titulescu. Ciocnit apoi ouă roșii.

15 iunie. Telefonat ora 10 1/2, ora 3, ora 5, București. În sfârșit găsit d. Titulescu ora 6.45. Comunicat informații asupra Conferinței [de la] Lausanne[1] și dezarmării.

Plecat 7 1/2 cu Buzdugan la Lausanne.

16 iunie. Lausanne. Conferința deschis ora 10.00. Președinte ales — Mac Donald. Motta deschis conferința. Mac Donald discurs interesant, substanțial și rostit cu convingere.

Jucat tenis 5-6.

Sosit d-na Titulescu ora 8.00 de la Geneva.

17 iunie. Conferință ora 10. Vorbit Mac Donald spre a anunța declarația puterilor invitate. Cerut scuze ziariștilor că nu li s-a comunicat mai înainte. Seara, micile puteri au anunțat în același timp fără a se scuza!

Marincovici (Iugoslavia) încercat să ia cuvântul dar a fost întrerupt de Mac Donald. Apoi în ședință privată au luat cuvântul: von Pappen, Herriot, Neville Chamberlain.

18 iunie. Seara mare serbare cu foc de artificii pe lac în onoarea Conferinței.

De la Geneva aflu că România a cerut expertiza la SDN.

D. Titulescu a plecat [de la București] cu Simplonul de azi.

20 iunie. Dl. Titulescu s-a oprit noaptea la Montreux. Sosit [la Lausanne] la 1 1/2. D. Titulescu văzu după-amiază pe Herriot.

Impresionat de chestiunea neplătirii salariilor la funcționari.

Discutat politică cu d. Titulescu. Duca n-a voit concentrarea, deși i-a făcut ofertă extraordinar de bună pentru dânsul. Apoi d. Titulescu a văzut pe ceilalți șefi de partide fără a le face propuneri.

G. Brătianu a refuzat a intra în guvernul Vaida, deși i se dase Ministerul de externe.

Prea multă politică. E o crimă că nu s-au unit în aceste momente grele.

22 iunie. Terminat raportul lui Rist[2]. Tristă impresiune. Cum de timp de 3 ani nu s-au văzut neregulile contabile când Auboin era în țară și în 15 zile Rist a putut face atâtea constatări triste!

Curios! Nu-i oare alta cauza: dorința de a se scăpa de ajutorul dat României sau dorința politică de a răsturna guvernul. Trist de ambele cauzuri.

D. Titulescu era furios.

10 iulie. Lausanne. Plecat ora 12 1/2 Montreux.

Dl. Titulescu bolnav (abces în ureche), îngrijat.

11 iulie. Geneva. Dejunat cu Frus. Discutat lucrările Comitetului. Văzut la 12 1/2 Massigli [Franța]: chestiunea pact U.R.S.S.

12 iulie. Discutat cu Massigli formula pact, neagresiune cu U.R.S.S. și chestiunea limitării bugetare.

13 iulie. Dejunat la Modzelenski [reprezentantul Poloniei] cu Paderewski, Zaleski [ministrul de externe al Poloniei]. Emoționat de a vedea și vorbi mult cu Paderewski: extrem de vioi cu toți cei 72 ani.

Ora 3 1/2-6 — prezidat Comitet tehnic, programul de lucru. Văzut ora 7 Zaleski, chestiunea pactului cu U.R.S.S. Vorbit cu d. Titulescu Montreux. Văzut ora 8 Massigli.

14 iulie. Ora 5, prezidat subcomitet B și C (protocol Franța). Vorbit cu d. Titulescu la telefon. Văzut ora 8 Massigli.

15 iulie. Venit ora 10.15 Jacomet [Franța] spre a mă întreba dacă în adevăr sunt nemulțumit de Comitet, așa cum am avut aerul s-o spun în ședința de ieri când am arătat că intră în prea multe detalii.

Venit ora 12 ministru polon Schaetzel spre a-mi vorbi de tratativele lui Zaleski cu Litvinoff. Mi-a propus un text în care să nu mai fie vorba decât de „litigii" fără a specifica litigiu teritorial. Refuzat categoric, Litvinoff a refuzat textul propus de Massigli: „Territoires sur l'autorité des parties contractants au moment de la signature".

16 iulie. Văzut ora 1 Massigli. A văzut pe Litvinoff care a refuzat propunerea de text.

Plecat ora 4.40 Montreux cu Buzdugan. Dejunat cu d. Titulescu și Buzdugan. D. Titulescu mai bine; îngrijorat de ureche.

18 iulie. Dejunat la N. Titulescu cu Schaetzel. Discutat formule pact neagresiune U.R.S.S.

Văzut Schaetzel ora 7.45 care mi-a transmis altă formulă pentru pact U.R.S.S. ■

---

[1] Între 16 iunie și 9 iulie 1932, la Lausanne a avut loc conferința privind reparațiile germane. Șeful delegației române a fost Alex. Zeuceanu. Conferința a pus capăt amânării plăților datorate de Germania prin repetatele lor tergiversări. În total, România a primit în contul reparațiilor 4 828 506 154 lei, plus 471 997 756 provenind din restituții și lichidarea bunurilor inamice, în timp ce pierderile suferite se ridicau la 31 miliarde lei aur.

[2] La 22 mai 1932, Charles Rist — șeful unei delegații de economiști francezi veniți în România (la solicitarea guvernului de la București) să studieze situația economică a țării și să propună măsuri pentru redresarea acesteia — a dat publicității *Raportul* asupra celor constatate. Se propunea o „reformă profundă", prin stabilirea bugetului, perceperea și urmărirea impozitelor, reducerea salariilor, mărirea dărilor etc. Rist propunea, de asemenea, încheierea unui acord de colaborare tehnică între România și Societatea Națiunilor.

„Duminică 21.02.1937.

Am asistat la solemnitatea și parada cu ocazia comemorării zilei eroilor, conform propunerii maiorului Krienitz, care a făcut eforturi considerabile pentru obținerea locurilor de la Operă și tribună.

La ora 11 am fost luați de la hotel de doi ofițeri germani - care vorbeau bine limba franceză - și conduși la Operă unde urma să aibă loc o solemnitate în prezența cancelarului Hitler. Sala Operei era arhiplină, remarcându-se atașații militari ai tuturor țărilor și ofițerii germani de toate gradele, cari n-au luat loc și au stat tot timpul cu fața către loja Cancelarului Hitler, până la sosirea acestuia. La apariția Cancelarului, toată asistența a salutat într-o tăcere impresionantă, după care Hitler a luat loc având la dreapta pe mareșalul Mackensen, iar la stânga pe generalul Blomberg.

Solemnitatea a fost simplă, dar profund de impresionantă. Generalul Blomberg a ținut o cuvântare ocazională. În tot acest timp, pe scenă, circa 40 subofițeri în ținută de campanie și purtând drapelele cari au luat parte în războiul mondial, au stat nemișcați timp de 45 minute. Pe fundalul scenei era crucea de război germană foarte mărită.

Parada, de asemenea, a fost extrem de simplă: trecerea în revistă de către Hitler - însoțit tot timpul de generalul Mackensen - a publicului din tribune, a trupelor de partid și a marilor mutilați cari erau așezați imediat în stânga estradei de pe care Cancelarul a primit defilarea unei companii de infanterie.

De remarcat faptul, care a impresionat întreaga asistență, că Hitler a dat mâna cu majoritatea marilor mutilați".

S.S.I. — ABWEHR

1937-1940

CRISTIAN TRONCOTĂ

Începe bine şi se întrerupe subit

Aceste secvențe mondene le-am desprins dintr-o Dare de seamă asupra călătoriei făcută la Berlin între 12 și 24.02.1937, **semnată de maiorul Constantin Gh. Ionescu. Documentul — aflat la Arhivele Statului — devansează cu doi ani momentul primului contact, neoficial, stabilit între Serviciul Secret de Informații, condus de Mihail Moruzov, și Serviciul de informații al Wehrmachtului, Abwehr, condus de amiralul Wilhelm Canaris. Din ceea ce știm că s-a scris până acum, primul contact între cele două servicii era stabilit în anul 1939. În lucrarea** Impact la paralela 45°, **apărută în 1986, domnul Horia Brestoiu plasa în luna octombrie 1939 prima vizită a maiorului Ionescu la Berlin. Același moment era indicat și de Veniamin Moruzov, nepotul lui Mihail Moruzov, într-un articol apărut în** Strict Secret, **nr. 41/1991. Ambii autori considerau că inițiativa contactării Abwehr-ului a fost ideea regelui Carol II și a mareșalului Palatului, Ernest Urdăreanu. Așa cum am văzut, prima legătură se realizase încă din februarie 1937. A survenit o pauză pentru care nu avem nici un fel de explicație în documente, după care, la 24 iunie 1939, același emisar sosea la Berlin pentru a reînnoda firul contactelor informative. Înainte de a examina aceste raporturi în intervalul anunțat în titlu — și nu vom insista decât pe elementele de noutate — credem că merită să schițăm un portret al maiorului Constantin Gh. Ionescu.**

„Cele mai alese aptitudini militare“

S-a născut la 13/25 decembrie 1898, la Călărași. Tatăl, Gheorghe, și mama, Maria, erau țărani săraci. A avut doi frați, Vintilă și Gheorghe, ambii ofițeri. Vintilă, deblocat în 1946, a fost arestat în 1951 și condamnat la 15 ani muncă silnică pentru „uneltire contra ordinii sociale“. Constantin a urmat școala militară, ieșind sublocotenent în 1917. A fost repartizat la Corpul moto-militar, cu care a luat parte la campania armatei române din vara anului 1917, pe frontul din Moldova. A participat și la ofensiva de pe Tisa, din vara anului 1919. La 1 octombrie 1919 a fost mutat, cu gradul de locotenent, la Școala Militară de Educație fizică, unde și-a desfășurat activitatea timp de șase ani. A fost detașat, la 10 mai 1925, la Școala Militară de Infanterie-Administrație, cu gradul de căpitan. În anul 1933 a fost mutat la Marele Stat Major, ca șef al Biroului Adjutanturei, până în 1936. La 1 octombrie același an — la intervenția unor prieteni din Marele Stat Major — a fost transferat la Secretariatul general al Serviciului Secret de Informații al Armatei de Uscat (sub această titulatură funcționa S.S.I. în acel moment). În scurtă vreme a ajuns șef al Frontului de Est, din cadrul Diviziunii I-a, informații externe, funcție în care a rămas trei ani. În această calitate, a fost trimis în februarie 1937 la Berlin, pentru a face schimb de informații cu serviciul omolog al armatei germane în problema armatei sovietice și a pericolului ce se contura dinspre Est.

L-a cunoscut pe Mihail Moruzov la 1 noiembrie 1936, „în momentul când a avut loc prezentarea de mutare din Marele Stat Major în Ministerul Apărării Naționale (Serviciul secret) în prezența d-lui secretar general al Ministerului“.

Despre șeful de atunci al S.S.I., Constantin Ionescu declara, la 19 decembrie 1940, unei comisii de anchetă ce analiza activitatea lui Moruzov: „nici un fapt nu m-a determinat vreodată să pot trage concluzia că Moruzov ar fi servit și interese străine... Totuși, am făcut remarca, pe care am înfățișat-o lui Moruzov și colaboratorilor mei, că cea mai mare parte a informațiunilor privitoare la U.R.S.S. care veneau de la «Agentura Paris», fiind scrise în limba rusă veche și deci provenind, probabil, de la o organizație de ruși albi, aveau de multe ori un caracter tendențios. Desigur că asemenea informațiuni n-au fost exploatate, iar Moruzov n-a obiectat niciodată“. Iar la 14 martie 1941 adăuga: „În general, Moruzov era informat în mod aproape mulțumitor, mă refer în special la informațiile privitoare la Est, care erau difuzate de Frontul pe care îl conduceam. Majoritatea surselor însă erau necunoscute și nici nu s-au adus în arhiva Serviciului rapoartele acestor surse... Moruzov nu a format elemente care să îl ajute și, eventual, să-l poată înlocui... Faptul că Moruzov și-a stabilit locuința alături de Legația sovietică îl consider ca săvârșit fie ca provenind dintr-un sentiment egoist, fie ca urmare a presiunii din partea femeii cu care trăia de a achiziționa o casă foarte scumpă, deoarece nu este admis ca un șef al unui serviciu de informații să neglijeze pericolul pe care îl prezintă o atât de mare apropiere de Legația sovietică. I-am și atras atenția, direct și fără menajamente, asupra acestei chestiuni, însă nu cunosc din ce motiv nu a dat urmare acestei sugestii. Nu aș putea însă afirma că scopul stabilirii locuinței sale lângă Legația sovietică ar fi fost ca Moruzov să fie într-o legătură criminală cu membrii acestei Legații, deoarece consider că în cazul când ar fi intenționat să aibe asemenea legături, nu acesta ar fi fost sistemul cel mai nimerit“. Cert este că Moruzov a avut încredere în el, trimițându-l într-o misiune strict secretă la puțină vreme după ce ve nise în cadrul Serviciului.

Raporturile cu Eugen Cris tescu *(Magazin istoric,* nr 6-9/1992), devenit din noiem brie 1940 șeful Serviciulu Special de Informații, au fos cel puțin normale. Calificati vele acordate îl caracterizau pe maiorul Ionescu ca avânc „cele mai alese aptitudini mi litare... Inteligență vie, jude cată profundă... Cultura sa generală foarte frumoasă a determinat ca în cadrul Servi ciului să i se încredințeze conducerea uneia dintre cele mai grele secții“. Aceleaș aprecieri pozitive le formula și într-o declarație dată după arestarea sa: „Un ofițer foarte bun, muncitor, foarte corect și care nu a depășit niciodată instrucțiunile de colaborare ce le avea. A fost cel mai bun ofițer «de concept» dintre toți câți i-am avut la S.S.I“.

În vremea războiului, maiorul Ionescu a condus într-adevăr, una dintre cele mai grele secții, cea de relații externe, denumită apoi Secția „G“, pentru că relațiile oficiale se reduceau practic la cele cu Abwehr-ul. În septembrie 1940 — devenise între timp locotenent-colonel — a fost chemat să participe la întrevederea dintre Antonescu și Canaris, împreună cu maiorul Stransky *(Magazin istoric,* nr. 6/1993). Li s-au transmis instrucțiuni precise privind modul cum trebuie să țină legătura. După izbucnirea războiului, Ionescu a fost detașat la Eșalonul operativ al S.S.I., care însoțea Marele Cartier General al trupelor române. A rămas efectiv în zona frontului până în noiembrie 1941. În perioada respectivă, în colaborare cu serviciul de informați al armatei germane, a organizat și condus centrele speciale informative și contrainformative instalate până pe linia frontului.

În opinia unor colegi — al căror declarații ni s-au păstrat — el era un om vândut germanilor, secția pe care o conducea, cu indicativul „G“ fiind numită și „T“, de la trădare. Astfel, Constantin Io

nescu era acuzat că îl spiona și pe șeful său, Eugen Cristescu, raportând nemților orice mișcare a acestuia. I se reproșa și prietenia cu Stransky, reprezentantul Abwehr-ului, „fiind văzuți în continuu nedespărțiți și făcând chefuri și beții până la orgie cu vinuri aduse din Franța învinsă de nemți". Se mai spunea că dispuneau de mari sume de bani, pentru că Ionescu îl trecea pe listele sale de plată pe „Sandu" (indicativul maiorului german), iar acesta pe Ionescu. Există și declarații din care rezultă că maiorul Ionescu a fost cel care i-a trimis, în septembrie 1940, lui Moruzov — aflat în Italia, la o întrunire cu Canaris și generalul Mario Roatta, șeful serviciului secret al armatei italiene — telegrama care l-a readus în țară, pentru a fi arestat și executat apoi, la Jilava. Eugen Cristescu l-ar fi ținut în serviciu, deși cunoștea toate cele mai de sus, doar pentru că era protejatul germanilor și nu avea de ales. Ionescu le-ar fi divulgat nemților tot ce a reușit să afle despre încercările lui Cristescu de a stabili legături cu aliații în Turcia. Era comparat cu locotenent-colonelul Proca[1], șeful Secției V contra-sabotaje, un fanatic adept al național-socialismului, Micandru fiind considerat doar un oportunist „gata să se vândă oricui va da mai mult și cui îi va garanta pentru mai mult buna sa stare". Evident, toate cele de mai sus trebuie privite cu rezerve. Sunt declarații date după 1944, când autorii lor căutau să se disculpe cât mai mult, aruncând vina pe oricine altcineva. Cine era mai bine „plasat" decât omul de legătură al S.S.I. cu Abwehr-ul? Cum să-ți închipui că lucrase atâția ani cu germanii și nu fusese cumpărat de aceștia? Sigur, au fost și declarații favorabile lui (am citat-o deja chiar pe cea a șefului său, Eugen Cristescu). Astfel, inginerul Haralambie, din cadrul S.S.I., declara că l-a cunoscut din anul 1939, când i-a devenit șef la secția de legătură cu serviciile de informații străine. El îl considera un „ofițer de stat major cu o inteligență vie și pregătire profesională din cele mai bune; a devenit încă de la sosirea lui în Serviciu unul din cei mai intimi colaboratori ai lui Moruzov, fiind însărcinat de acesta cu misiuni delicate".

Reangajat la 23 august 1944

Foarte interesantă este și o *Notă* din 4 iulie 1947, elaborată de S.S.I. în contextul implicării lui Constantin Ionescu, în contumacie, în procesul de la Iași, pentru condamnarea autorilor pogromului antievreiesc din 1941. În respectivul document se arăta că el îndeplinise în fruntea Secției III „G" doar atribuțiile normale de serviciu, că nu desfășurase nici o activitate în interesul germanilor și se excludea categoric orice implicare a lui în masacrele de la Iași, zonă unde nu putea să se găsească în acele zile. Într-o altă *Notă*, cu destinație internă, se prezentau și persoanele (cel puțin o parte) care întreținea o adevărată acțiune de „defăimare" la adresa lui: soția, care avusese numeroase aventuri extraconjugale și vânduse din casă toate lucrurile, după ce soțul fusese ridicat, cât și foste cadre din S.S.I., care încercau să-și acopere neglijențele săvârșite în depistarea la timp și informarea autorităților de stat despre ceea ce se pregătea la Iași. Să mai notăm și faptul că unul dintre cei mai înverșunați acuzatori ai lui recunoștea totuși că în martie 1941, folosindu-se de legăturile ce le avea printre germani, a intervenit energic pe lângă Gestapo pentru ca acesta să nu îl mai supraveghieze pe Traian Borcescu (*Magazin istoric*, nr. 6-8/1993), suspectat pentru legăturile sale cu cercurile filo-engleze. Foarte interesantă a fost evoluția lui Constantin Ionescu în preajma și imediat după 23 august 1944. La începutul lunii, împreună cu locotenent-colonelul Ernescu, s-au deplasat la Geoagiu, unde se afla dislocată arhiva Serviciului. I se punea în seamă și distrugerea unor documente de la locuința lui Gheorghe Cristescu. La 31 iulie 1944 însă, i se aprobase deja trecerea în rezervă prin demisie, cu gradul de locotenent-colonel. La 11 august 1944, Eugen Cristescu semna o adresă către Ministerul afacerilor străine, prin care cerea eliberarea unui pașaport diplomatic pe numele Constantin Ionescu, cu vize pentru Ungaria, Germania, Franța și Spania. Tot directorul general al S.S.I. cerea rechemarea vice-consulului Dăscălescu, începând cu 1 septembrie, și numirea în locul lui a lui Constantin Ionescu; în cazul în care consulatul din Barcelona nu funcționa, urma să fie numit la Madrid. Nu a mai apucat să plece la post. După 23 august, a fost văzut la barul Athénée Palace, în compania unor agenți anglo-americani, între care era menționat și numele lui „Gibson [agent al Intelligence Service, corespondentul la București al ziarului britanic *The Times]* și alții, cunoscuți ca având un trecut de activitate anti-sovietică".

Prin Decizia nr. 50, începând cu ziua de 23 august 1944, a fost angajat temporar în S.S.I., ca referent tehnic diurnist, retribuit cu 37 500 lei, cu vechime de la 1 august 1944. Era trecut pe statele de plată cu numele de G. Iorgu. Prin Decizia nr. 72/1 octombrie 1944, a fost licențiat din Serviciu, pentru economii bugetare. La sfârșitul lunii martie 1945 locuia încă în strada Nouă nr. 8, din cartierul Drumul Sării. În martie anul următor, apare menționat ca făcând parte din organizația „Mișcarea națională

[1] Proca Alexandru era șeful secției contrasabotaj. Eugen Cristescu spunea despre el: „Vorbea limba franceză suficient, iar limba germană la perfecție și era unul dintre cei mai buni redactori în limba germană. Totdeauna însoțea pe Antonescu în voiajurile la Hitler și el redacta și traducea memoriile ce se depuneau acolo".

de rezistență" fiind subșef al Secției Tehnice, cu sarcina de a procura armament și muniții. Activa sub numele de Ionel Popovici. A controlat mai ales depozitele din zonele Bran și Timișul de Jos. Prin adresa nr. 80/1946 a Tribunalului Militar al Poporului, se cerea urmărirea, prinderea și trimiterea lui în judecată. La 8 iunie i se făcea o percheziție domiciliară. În 1949 era deținut la Aiud, condamnat la muncă silnică pe viață pentru crimă de război (masacrele de la Iași). Era notat ca având o comportare rea. La 28 iunie 1949, era cerut de către Direcția V din Direcția Generală a Securității Statului, cu ordinul nr. 5/75.153. De acolo a mers la S.S.I., unde fusese cerut cu adresa nr. 285/2 iulie 1949. Din acel moment, traseul lui este mai greu de urmărit. Era căutat la M.A.I. — Serviciul Penitenciarelor și la Direcția Lagăre și Colonii de Muncă, dar nu apărea în nici o evidență, cum că s-ar fi aflat acolo. Am mai găsit doar un Certificat de deces, eliberat de Sfatul Popular al Comunei Jilava, raionul Nicolae Bălcescu, cu nr. 28/13 iulie 1950, pe numele Constantin Ionescu, colonel, strada Nouă, nr. 8, București, în vârstă de 52 ani, mort în aceeași zi în penitenciarul Jilava, moarte verificată de medicul penitenciarului.

Din documente rezultă că nu a avut copii. A fost decorat cu Medalia Comemorativă 1916-1918 cu Bareta Dobrogea, la 7 iulie 1918, cu Medalia Victoria, la 21 iulie 1921, cu Steaua României, clasa IV, cu spade și panglică, la 27 februarie 1942, Vulturul german clasa I, în grad de comandor, la 4 februarie 1941 și clasa I cu spade, la 5 ianuarie 1942, în fine, în timpul vizitei făcute în Germania, împreună cu Gheorghe Cristescu, în martie 1943, a primit și Crucea de Fier, clasa II. Acesta a fost deci Constantin Ionescu-Micandru (acesta din urmă era numele lui conspirativ, cu care semna uneori documentele) omul însărcinat de Mihail Moruzov, în februarie 1937, ca împreună cu Nicky Ștefănescu[1] să stabilească primul contact pentru schimb de informații cu Abwehr în problema sovietică.

În vizită la Gestapo

Despre vizita la Berlin ni s-au păstrat două mărturii: o *Notă* redactată de Nicky Ștefănescu atât în manuscris, pe hârtie cu antetul Hotel Central-Berlin, cât și un exemplar dactilografiat, semnat N.S., și o *Dare de seamă asupra călătoriei făcută la Berlin între 12 și 24.02.1937*, redactată și semnată de maiorul Constantin Ionescu-Micandru. Cea din urmă, mult mai amplă și mai precisă, cum îi stă bine unui ofițer de carieră. Aflăm când și la ce oră au plecat din București (12.02.1937, ora 13.30) și când au ajuns la Berlin (13.02.1937 , ora 20.30, era o zi de sâmbătă). Delegația, condusă de N. Ștefănescu mai cuprindea și doi căpitani ingineri, căci scopul oficial era procurarea de aparatură pentru S.S.I.

Luni, 15 februarie, N. Ștefănescu a stabilit legătura cu maiorul dr. Krienitz, în baza unei înțelegeri prealabile cu Legația germană din București. „Un om foarte distins, făcând parte din înalta societate prusacă de aici. Este ajutorul amiralului Canaris, șeful Secției a II-a din M[arele] St[at] M[ajor] german, deși nu este decât maior și nu face parte din partid. Se spune că are acces la Göring și Blomberg unde alții nu pot intra". În continuare, munca a fost astfel compartimentată: Nicky Ștefănescu a făcut schimb de informații pe probleme politice (organizarea Cominternului, „provocările sovietice") cu șeful Secției C.I. din Abwehr. El a făcut și o vizită la sediul Gestapo-ului, împreună cu cei doi căpitani, unde au fost primiți de dr. Best, șeful regiunii Berlin, fiind impresionat și de dotările instituției, dar și de faptul că „lucrurile sunt astfel organizate încât pe săli nu vezi pe nimeni; nici funcționari și nici ușieri". Dr. Best i-a invitat la masă, în sediul Gestapo-ului, exprimându-și satisfacția pentru acest început de colaborare, având în vedere că România avea frontieră comună cu U.R.S.S. La rândul său, Nicky Ștefănescu le-a ținut gazdelor o expunere despre istoricul, organizarea și modul de acțiune al Kominternului.

La rândul său, Micandru s-a întâlnit cu maiorul Froelich, specialist în problemele armatei roșii și ulterior cu alți doi ofițeri de aviație, al căror nume nu îl indică. S-a făcut un intens schimb de informații, rezultând că, în general, informațiile Abwehr-ului corespundeau cu cele ale S.S.I., „ceea ce a demonstrat buna credință și seriozitatea schimbului de informații pentru ambele părți". Ofițerul român a obținut în plus față de ceea ce știa deja denumirea și dislocarea tuturor unităților neindivizionate ale Corpurilor de Armată, organizarea de detaliu a unei divizii moto-mecanizate, compunerea organică detaliată a fiecărei

---

[1] S-a născut la 20 septembrie 1896, la Galați. Era fiul lui Grigore și al Elisei Ștefănescu. Tatăl era ofițer, mama casnică. Un om de statură potrivită, robust, cu o privire energică, și-a făcut studiile la Liceul „Vasile Alecsandri", din Galați. Era inteligent și avea înclinații spre limbi străine: cunoștea la perfecție franceza, rusa, ucraineana și se descurca în polonă, germană, italiană și sârbă. A urmat câțiva ani cursurile Facultății de drept, dar nu și-a luat licența. S-a angajat, în 1918, în Siguranța Generală, ca subcomisar. A fost repartizat la Tighina, unde a rămas până în 1919. Avansat subprefect de poliție, a fost trimis la Cetatea Albă. În 1920 s-a reîntors la Tighina, iar în 1921 era la Hotin. În 1925 a fost avansat comisar special și mutat la Inspectoratul de siguranță Chișinău. În 1926 era din nou la Hotin, revenind în 1928 la Chișinău. A lucrat mai multe cazuri de spionaj sovietic. La 1 ianuarie 1931 trece la S.S.I., unde devine, în 1933, șeful Secției contrainformații, până în 1938. Atunci, la cererea lui Armand Călinescu, a fost trecut în fruntea Corpului Detectivilor. A creat acolo Brigada Specială, care avea ca sarcină urmărirea legionarilor (vezi și *Magazin istoric*, nr 2/1991). La fel ca și Moruzov, a căzut victimă asasinatelor făcute de legionari la Jilava în noaptea de 26/27 noiembrie 1940.

brigăzi de aviație. Evident, în afara lui Nicky Ștefănescu, nimeni altcineva dintre români — ceilalți doi membri ai delegației sau de la Legație — nu mai știa cu ce se ocupa maiorul Micandru.

Partea germană a avut grijă și de timpul liber al oaspeților români. Seara, de obicei, erau invitați la cele mai luxoase restaurante, la spectacole. Sâmbătă, 20 februarie, delegația trebuia să se reîntoarcă în țară, dar din cauza absenței din Berlin a atașatului militar român, plecarea a trebuit amânată. Așa au luat parte, a doua zi, duminică, la ceremonia consacrată zilei eroilor, de la care maiorul Micandru ne-a lăsat descrierea citată la începutul acestui episod. Au plecat din Berlin abia luni, 22 februarie, seara, la ora 23.55.

Concluziile lui Nicky Ștefănescu și ale maiorului Constantin Ionescu Micandru coincid: colaborarea cu germanii era bine primită de aceștia, schimbul de informații a fost corect și în profitul ambelor părți, germanii lăsând impresia că ar fi dispuși să realizeze „un aranjament precis și durabil". Pe baza schimburilor de informații, Micandru rezuma astfel viziunea germană despre armata roșie: „Este o armată foarte bine utilată. Materialul, deși de construcție foarte bună, nu are însă «durată» din cauza materialului prim, de calitate inferioară. Se lucrează intens la dotarea armatei, în special cu materialul de aviație și mecanizat. Este un punct de întrebare, cum vor răspunde masele de țărani într-un viitor război. De aceea, se preconizează ca în caz de război, să se obțină inițial succese răsunătoare prin întrebuințarea în masă a aviației și carelor de luptă, trupelor de infanterie rămânându-le numai cucerirea și stăpânirea terenului. Personalul de comandă, momentan, insuficient pregătit; se fac sforțări uriașe pentru a ridica nivelul intelectual al corpului ofițeresc". În privința perspectivelor continuării schimbului de informatii, se

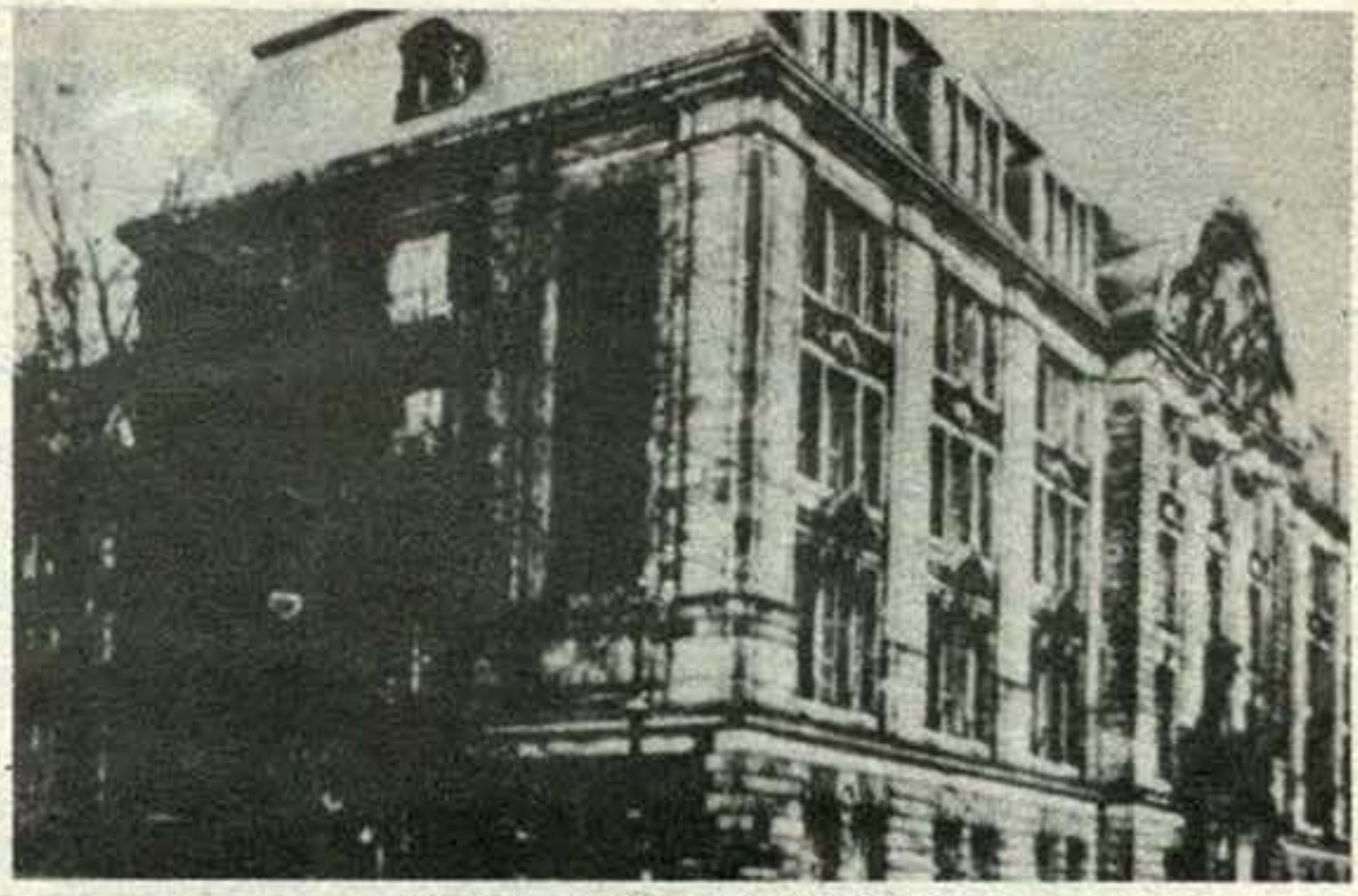

Clădirea Gestapo-ului din Berlin

stabilise ca el să se facă, în condiții de o discreție absolută, alternativ, la București și Berlin. Ceea ce nu s-a mai întâmplat până în iunie 1939.

Documentele păstrate nu ne spun nimic nici despre contextul în care s-a inițiat acest prim contact, nici de ce a fost curmat, de partea română, după cum vom vedea că a rezultat la reluarea lui peste doi ani. Este cu atât mai interesant cu cât vizita la Berlin a avut loc într-un moment de mare tensiune în relațiile dintre București și Berlin. În ianuarie 1937, la trecerea prin capitala germană a trenului care transporta spre țară rămășițele celor doi legionari căzuți în Spania, Moța și Marin, autoritățile germane le acordaseră onoruri militare. Iar la procesiunea de înmormântare din București au asistat și miniștrii Germaniei și Italiei, fără să fi cerut în prealabil acordul guvernului român, așa cum impuneau uzanțele diplomatice. Partea română a protestat, Berlinul și Roma exprimându-și regretul pentru incident.

Este evident că vizita delegației S.S.I. la Berlin fusese hotărâtă dinainte. Credem că este la fel de evident că ea se baza pe o inițiativă politică ce venea din partea — sau avea binecuvântarea — regelui, pentru că este greu de crezut că Moruzov, cu toată libertatea lui de mișcare, s-ar fi putut aventura singur într-un asemenea joc. Scopul acțiunii este evident: tatonarea părții germane — o forță în ascensiune pe arena politică europeană —, găsirea unui aliat contra U.R.S.S., o amenințare potențială la adresa integrității României. La rândul lor, germanii erau interesați de o colaborare cu un stat plasat strategic și care avea o graniță comună cu U.R.S.S. De altfel, amiralul Canaris stabilise încă din septembrie 1935 o colaborare cu generalul Mario Roatta și contacte cu serviciile ungar și japonez.

De ce nu a fost continuat acest prim contact? Nu putem avansa decât o supoziție. La 23 februarie 1937, guvernul Tătărescu a adoptat noi măsuri contra mișcării legionare. Iar sprijinul Germaniei pentru aceasta nu era un secret pentru nimeni. Ca atare, Carol II a considerat, probabil, că nu se poate aștepta la vreun sprijin din acea parte și i-a ordonat lui Moruzov să întrerupă contactele cu Abwehr-ul, chiar dacă era un serviciu de informații al armatei germane, care, nu numai că nu avea nimic comun cu Gestapo-ul, dar se afla chiar în rivalitate cu acesta.

De ce au fost reluate contactele în iunie 1939 și în ce condiții vom încerca să răspundem în episodul următor. ■

(Va urma)

TRĂDAREA BASARABIEI

MIHAI ANTONESCU

În urma notelor ultimative ale guvernului sovietic adresate guvernului român, la 26 şi 27 iunie 1940, România a fost nevoită să cedeze, la 28 iunie 1940, Uniunii Sovietice teritoriul dintre Prut şi Nistru şi nordul Bucovinei. Prin acest rapt teritorial, Basarabia, cu o suprafaţă de 44 500 km pătraţi şi 3 200 000 locuitori, şi Bucovina de Nord, cu 6 000 km pătraţi şi 500 000 locuitori, intrau în componenţa U.R.S.S.

Era primul act din tragedia dezmembrării unor părţi din teritoriul românesc, continuată cu pierderea la 30 august 1940 a nord-vestului României şi, apoi, a sudului Dobrogei (Cadrilaterul), la 7 septembrie acelaşi an.

Puteau fi evitate aceste drame? Ce alternative aveau la dispoziţie autorităţile române de atunci? Cine, în fond, a fost vinovat de toate acestea?

Studiile apărute îndeosebi după decembrie 1989, cercetarea şi analiza unor surse istorice inaccesibile până acum, deschiderea arhivelor din fosta Uniune Sovietică şi, nu în ultimul rând, străduinţele istoricilor de a prezenta faptele aşa cum s-au petrecut ele, aduc noi şi noi lumini, noi şi noi precizări, multe dintre acestea fiind prezentate în premieră în paginile noii serii a Magazinului istoric.

Se ştie că în urma evenimentelor din iunie-septembrie 1940, regele Carol II a abdicat, pe tron urcând fiul său, Mihai I, iar la conducerea statului fiind chemat generalul Ion Antonescu.

Responsabilitatea pentru ciuntirea ţării a devenit una dintre principalele teme ale discursului politic antonescian. La rândul lor, demnitarii fostului guvern, siliţi să accepte rapturile teritoriale, încercau să-şi justifice atitudinea şi imposibilitatea de a fi procedat altfel.

I. Gigurtu (x) şi M. Manoilescu în momentul plecării spre Salzburg, în iulie 1940

Într-o scrisoare adresată în vara anului 1941 lui Mihai Antonescu (vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministru de externe), Ion Gigurtu (fost ministru al lucrărilor publice şi comunicaţiilor la 28 iunie 1940 şi preşedinte al Consiliului de Miniştri la 30 august 1940) încerca să prezinte raţiunile politice în virtutea cărora fuseseră acceptate cedările teritoriale din acel tragic an 1940.

Nu cunoaştem originalul scrisorii lui Ion Gigurtu. În schimb, la Arhivele Statului Bucureşti, în Fondul Vasile Stoica, dosar 1/181, filele 1-5, se află răspunsul lui Mihai Antonescu. Documentul — din câte cunoaştem, inedit **— este semnificativ prin faptul că prezintă un punct de vedere oficial asupra pierderii Basarabiei, date fiind poziţia şi funcţia expeditorului. Scrisoarea este datată 30 iulie 1941, deci la 5 săptămâni după intrarea României în război, pentru dezrobirea Basarabiei. Ceea ce nu ştiau însă la acea dată nici expeditorul primei scrisori, fost preşedinte al Consiliului de Miniştri, şi nici Mihai Antonescu, ministrul de externe şi prim-ministru ad-interim al României, era că prin anexa secretă la Tratatul de neagresiune sovieto-german din 23 august 1939 soarta Basarabiei era hotărâtă. Era hotărâtă exact în sensul în care s-au petrecut evenimentele. Deci înainte de a se fi decis la Bucureşti, trădarea Basarabiei s-a decis la Moscova şi Berlin. Nici un istoric nu poate face abstracţie de aceste documente şi fapte determinante. Întregul dosar se poate regăsi în** Magazin istoric, **nr. 12/1989, 6/1990, 6/1991, 5/1992.**

Am transcris scrisoarea lui Mihai Antonescu păstrând particularităţile stilistice şi ortografice ale originalului.

L. IOAN

București, 30 iulie 1941

Domnule Gigurtu,

Am primit scrisoarea dvs. în care, mărturisindu-vă convingerea în regimul generalului Antonescu și acțiunea lui, credeți totuși că este împotriva intereselor naționale ca presa și conducerea țării să considere părăsirea Basarabiei din anul 1940 ca un act de trădare națională.

Dvs. afirmați că cedarea Basarabiei este „primul act pe care l-a făcut statul român de alăturare la politica Axei".

Și aveți impresia că ar trebui să considerăm cedarea Basarabiei ca un sacrificiu adus pe altarul Axei, pe care să-l invocăm la Conferința păcii ca un titlu pentru noi.

Credeți, în sfârșit, că dacă se lasă să pătrundă în presă unele articole care judecă aspru trădarea Basarabiei „aceasta nu ne întărește situația, ci va da impresia că nu suntem încă bine clarificați asupra necesității unei orientări politice".

Îmi mărturisiți că conștiința dvs. este împăcată și că intervenția pe care o faceți nu are nici un caracter personal.

Ceea ce cred.

Regret că nu împărtășesc punctul dvs. de vedere în ce privește politica noastră externă, care a dus la părăsirea Basarabiei și nici ideea dvs. de a folosi această părăsire ca un element diplomatic, pentru negocieri internaționale.

Întâi, cred, domnule Gigurtu, că nu slujim interesele Axei și nici dreptatea istorică dacă afirmăm că trădarea Basarabiei este cel dintâi act de adeziune la politica Axei.

Politica Axei este cu totul altceva decât trădarea Basarabiei.

Guvernele noastre din ultimii ani s-au călăuzit de abstracțiuni, au disprețuit geografia, n-au ținut seama de biologia popoarelor europene și au crezut că pot întemeia pe ficțiuni sau pe interese ocupate apărarea graniței noastre.

Când Axa a devenit o mare realitate chiar în sectorul nostru geografic, și când unii dintre oamenii politici au recomandat cel puțin o politică de realism neutral, dacă nu una de alăturare la Axă, regiune — cu care știți bine că nici generalul Antonescu, nici eu, căruia îi adresați scrisoarea și care conduc azi afacerile străine, n-au avut nimic comun — a făcut cu totul altă politică.

Așa-zisa adeziune la Axă din vara anului trecut a fost, domnule Gigurtu, nu un act de fermă poziție internațională la capătul unei acțiuni diplomatice și de opinie publică, ci un act nelămurit, care a dat și înăuntru și în afară impresia unei adeziuni de circumstanță.

Pe de altă parte, dvs. știți bine că atât Führer-ul cancelar Adolf Hitler cât și Reichsmareșalul Göring, în sfatul despre care vă amintiți că am discutat amândoi și în vara anului trecut, înainte ca această nenorocire să se producă — fiindcă eu eram informat de unii germani asupra acestor texte și acțiuni diplomatice — ne-a oferit garantarea Basarabiei; cu inconștiență și pentru motive de politicianism odios și de satisfacerea unor interese oculte noi n-am știut-o primi la timp.

Iată de ce, deci, nu împăr-

Străjeri ajutând la transportul bagajelor refugiaților din Basarabia la Iași

tășesc punctul dvs. de vedere că pierderea Basarabiei era o fatalitate inevitabilă, fiindcă Germania nu lăsa Rusia să se unească cu sclavii din Balcani peste trupul nostru și să apese asupra sistemului întregii Europe și a spatelui frontului, cu atât mai mult cu cât la data aceea războiul în occident era aproape terminat și chiar dvs. afirmați că, oricine voia să vadă, putea să-și dea seama încă de atunci că războiul cu Rusia era iminent.

Cred că „acest prim act de adeziune la Axă" n-a fost atunci considerat ca atare, cu atât mai mult cu cât pe când adoptam uniformele germane în Frontul Renașterii Naționale și ne dam aspect de stat totalitar, negociam cu englezii la București distrugerea sondelor și instalațiilor petrolifere, ceea ce numai „prim act de adeziune" la politica Axei nu putea fi considerat.

Prin urmare, Axa, în vara anului trecut, a voit cu totul altceva decât sacrificarea Basarabiei.

Că datorită politicii noastre externe de izolare, am ajuns la un moment dat să nu ne rezemăm decât pe interesele oculte și pe imoralitatea unui regim politic de sus și până jos, care nici în afară, nici înăuntru nu ne putea garanta granițele și ordinea internă și că numai în fața prăbușirii ne-am schimbat politica externă, aceasta nu însemnează că cedarea Basarabiei a fost „cel dintâi act de adeziune la politica Axei".

Dvs. știți bine toate aceste lucruri, domnule Gigurtu.

Fără îndoială, nu arunc asupra dvs. răspunderea unui lung fascicol de nefericite trădări naționale, căruia părăsirea Basarabiei nu i-a fost decât unul din ultimele acte.

Față de dvs. însă, cu care am stat mult de vorbă în vara anului trecut, mă simt dator pentru restabilirea completă a adevărurilor morale și psihologice, nu numai istorice, și pentru că mă provocați prin scrisoarea dvs., să vă amintesc că în preajma tragicului eveniment v-am recomandat: pe de o parte, să cereți regelui de atunci să dea un nou suport moral armatei, rechemând în fruntea ei pe generalul Antonescu; și pe de alta, să-și sprijine acțiunea diplomatică prin mijloacele și legăturile directe cu Berlinul, făcute prin oameni cari să poată constitui o chezășie autentică a onoarei și cuvântului lor; prin oameni cari să impună prestigiul și la Berlin și la București, ci nu prin improvizați lipsiți de orice considerație la Berlin și fără nici o autoritate în țară, cum au fost unii dintre trimișii regelui Carol în această vreme.

Știți câte stăruințe am pus ca Gheorghe Brătianu să plece imediat la Berlin pentru a încerca să salveze, în ultimul moment, ceea ce mai era de salvat.

Știți cu câtă pasiune am vrut eu să vă sprijin, prin legăturile pe care le aveam și prin atitudinea de politică externă pe care, alături de Gheorghe Brătianu, și personal o făcusem.

Și mai știți, mai ales domnule Gigurtu, de scrisoarea pe care v-am predat-o în seara când ați plecat la conferința de la Salzburg[1], în care am spus că nu este demn, nu este românesc și că veți umple de rușine paginile istoriei românești, că treceți granița la o conferință care va pune în discuție granițe ale neamului, lăsând în închisoare pe acela care a muncit să le facă, pe generalul Antonescu[2].

Recitiți scrisoarea de atunci și vă veți da seama că nu vă adresez acum un act brutal de răscolire aspră, ci că răspund, așa cum se cuvine, afirmației dvs. că „ne menajați ordinea internă, lăsându-ne să lucrăm", că „am putea prin politica pe care o facem să primejduim interesele țării".

Politica unei țări, domnule Gigurtu, nu poate să fie străină de comandamentele morale, de marile acte de educare națională.

A spune unui neam sau unei conferințe internaționale că trădarea Basarabiei este un târg sau a fost o socoteală — cum ne recomandați dvs. — este să faci rău neamului, surpând pentru mai multe generații spiritul moral care trebuie să călăuzească politica unei țări și dând celorlalte state dreptul să o desconsidere.

În același timp, însemnează să mă pun în contradicție morală cu mine însumi și, mai ales, să pun pe generalul Antonescu într-o situație etică intolerabilă, făcându-l să subscrie la părăsirea Basarabiei, de vreme ce ar folosi-o ca argument diplomatic, când știți bine protestele pe care vi le-am adresat în vara anului trecut ca și indignarea pe care de ani de zile v-a mărturisit-o generalul Antonescu, că țara se prăbușește și că trebuie prin alte mijloace s-o îndreptăm, decât prin acel al trădării pământurilor sale.

Pe de altă parte, domnule Gigurtu, cred că această acțiune diplomatică ne-ar pune într-o situație de nulitate nepotrivită de aliații noștri.

Am convingerea că nu prin târguri internaționale se zidesc drepturile unui neam, că vremea noastră este o vreme eroică în care lupta sfințește drepturile, ci nu târgul.

Și în ceasul când statul român poate invoca în acțiunea lui diplomatică sângele vărsat pentru drepturi, dați-mi voie să consider că nici un fel de târg, nu poate să fie pus alături de acest sânge fără a-l ofensa.

---

[1] La 26 iulie 1940, la Berghof-Salzburg, Ion Gigurtu (numit prim-ministru la 4 iulie același an), împreună cu M. Manoilescu, ministru de externe, au remis un mesaj din partea regelui Carol II, în care acesta se arăta dispus să înceapă negocieri cu Ungaria și Bulgaria privind soluționarea diferendelor cu aceste state. Era, de fapt, răspunsul la scrisoarea lui Hitler din 15 iulie 1940 prin care îi cerea lui Carol II să rezolve satisfăcător revendicările teritoriale ale Ungariei și Bulgariei și să renunțe la politica ostilă față de Germania, altfel statul român aflându-se în perspectiva de a nu mai exista.

[2] Generalul I. Antonescu se afla cu domiciliu forțat la mănăstirea Bistrița din județul Vâlcea *(Magazin istoric,* nr. 10/1993)

(Continuare în p. 25)

COTROCENI, 14 IUNIE 1919: UN CONSILIU DE MINIŞTRI CRUCIAL

Gestul domnului doctor Corneliu Tânjeală, **pasionat colecţionar şi iubitor de istorie, ne-a făcut o mare bucurie. Nu îl considerăm deloc întâmplător: el reprezintă în primul rând un semn al încrederii cu care de ani şi ani revista noastră este înconjurată de cercurile largi de cititori, iar în al doilea rând, aşa cum ne-a declarat şi domnia sa, un semn al nevoii adânc resimţite în societatea de azi, şi în mod deosebit de tânăra generaţie, de a ne cunoaşte temeinic trecutul.**

Documentul pe care ni l-a încredinţat este una dintre acele mărturii care merită a fi cunoscute. Cu atât mai mult, cu cât tăcerile îndelungate impuse de cenzura fostului regim comunist au fost însoţite adesea de falsificări grosolane. Ceea ce prezentăm în paginile de faţă este procesul-verbal al unei şedinţe a Consiliului de Miniştri convocată de regele Ferdinand în ziua de 14 iunie 1919, la Palatul Cotroceni şi care s-a desfăşurat sub preşedinţia suveranului. Acest document completează seria de stenograme, minute şi relatări aparţinând diferiţilor participanţi la Consiliile de Coroană din anii 1914, 1916 şi 1940, pe care revista noastră, în marea lor majoritate, le-a pus pentru prima dată în circulaţie publică.

La data de 14 iunie 1919 M. Pherekyde deţinea interimatul Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, I.I.C. Brătianu aflându-se la Paris, ca şef al delegaţiei române la Conferinţa de pace. La şedinţă a luat parte şi Iuliu Maniu, în calitate de preşedinte al Consiliului Dirigent al Transilvaniei, iar Victor Antonescu — ministru al României în capitala Franţei — a fost trimis special de I.I.C. Brătianu la Bucureşti spre a informa guvernul şi pe ceilalţi factori de decizie din ţară cu ultimele evenimente survenite în desfăşurarea lucrărilor Conferinţei de pace.

Citind procesul-verbal al acelei şedinţe (exemplarul oferit nouă provine din arhiva familiei Pherekyde şi poartă în final semnăturile unora dintre participanţi) vom fi în faţa unei impresionante probe materiale despre ceea ce înţelegeau marii noştri oameni politici prin consens naţional, concept cu care se operează şi azi, uitându-se însă adesea conţinutul lui real. Pentru cei de atunci, consensul presupunea nu doar afirmarea dorinţei de a se ajunge la un acord, ci şi capacitatea fiecăruia de a renunţa la interese partizane, dublată de efortul pentru găsirea — în condiţii din cele mai complexe — a acelor soluţii care să permită exclusiv afirmarea şi apărarea interesului naţional într-unul sau altul din momentele dificile ale vieţii interne sau externe.

Dar să urmărim cu atenţie conţinutul documentului:

PROCES-VERBAL

Azi 14 iunie 1919, ora 11, s-a ţinut în Palatul Cotroceni un Consiliu de Miniştri sub preşedinţia Maiestăţii Sale regelui. La acest consiliu a luat parte d-nul I. Maniu, preşedinte al Consiliului Dirigent din Transilvania, şi d-nul Victor Antonescu, ministrul României la Paris.

Deschizând şedinţa, Maiestatea Sa regele a spus că a convocat acest consiliu ca să se asculte chiar într-un consiliu prezidat de el expunerea situaţiei de la Paris; în consecinţă, roagă pe d-nul Victor Antonescu să facă o expunere a acestei situaţiuni, dar numai o expunere a faptelor.

D-nul Victor Antonescu arată că în momentul de faţă două consideraţiuni domină la Paris concepţia marilor puteri faţă de statele mici asigurate prin:

1) că drepturile minorităţilor trebuiesc asigurate prin

garanţii impuse de cei mari;

2) că pentru ţările fără debuşeuri la mare trebuiesc create debuşeuri asigurând libertatea transitului prin ţările vecine.

De aici rezultă că marile puteri vor să impună ţărilor mici şi deci şi României două servituţi: una privitoare la drepturile minorităţilor şi alta privitoare la dreptul de transit şi la condiţiile economice. Iată într-adevăr textele care le-au înscris în tratatul cu Austria:

(Vezi anexele nr. 1 şi 2)[1]

Prima servitute porneşte netăgăduit de la chestiunea evreiască. Aliaţii au făgăduit evreilor să reconstituie Palestina: lucrul nu s-a putut, Palestina fiind în mare majoritate locuită de mahomedani. Atunci alianţa israelită internaţională a căutat să impuie Conferinţei crearea în favoarea evreilor a unor adevărate state în state. Această pretenţie a fost însă primită de presa mondială cu atâta indignare şi protestări încât s-a recurs la formula de astăzi: garanţii sub protecţia celor mari în favoarea minorităţilor. Prin aceasta se ajunge a se crea în statele mici două categorii de cetăţeni: unii naţionali, care stau numai sub suveranitatea ţării lor şi alţii, minorităţile (străinii) care se vor bucura în viitor de beneficiile a două suveranităţi: a suveranităţii ţării şi a unei suveranităţi internaţionale sau cu alte cuvinte se ajunge la acest rezultat straniu şi paradoxal că minorităţile vor fi faţă de naţionali într-o situaţie privilegiată. E uşor de înţeles cari pot fi consecinţele unui asemenea regim. Precum a spus-o d-nul Brătianu la conferinţa cu reprezentanţii marilor puteri, amestecul străinilor în favoarea cetăţenilor unui stat s-a petrecut în Polonia şi Turcia şi a dus la distrugerea acestor două state.

A doua servitute, cea privitoare la transit, înseamnă înstrăinarea oricărei libertăţi economice şi pune statele ce ar primi o atare clauză în stare de adevărată vasalitate economică faţă de cei mari. Ceea ce îngreunează încă situaţia e că marile puteri au pretenţia ca cei mici să iscălească de pe acum că vor primi garanţiile pentru minorităţi şi regimul transitului şi cel vamal fără ca măcar să cunoască cari vor fi şi în ce vor consista aceste garanţii şi acest regim. În aceste condiţiuni, delegaţii României au protestat energic şi au cerut să se scoată din tratatul cu Austria aceste două clauze pe care noi nu le putem primi. În urma discuţiilor ce au avut loc şi pe cari le cunoaşteţi din protocoalele ce vi s-au trimis se admisese propunerea d-lui Venizelos de a se scoate deocamdată aceste clauze din tratat şi să se ia din nou în cercetare de un consiliu în care să fie admişi, pe lângă cei mari, şi puterile interesate.

Atunci d-nul Brătianu a adresat congresului un protest în scris prin care, în numele guvernului român, face toate rezervele lui asupra stipulaţiunilor impuse prin aceste clauze. Iată textul acestui protest:

(Vezi anexa nr. 3)

La aceasta domnul Clemenceau a răspuns printr-o scrisoare în care întreba pe d-nul Brătianu ce înţelege prin rezerve: înţelege că România refuză să iscălească pacea sau că e hotărâtă să iscălească şi în urmă să nu aplice dispoziţiunile? D-nul Brătianu a răspuns d-lui Clemenceau că nu e în măsură a îi lămuri această întrebare până ce nu va lua contact cu Maiestatea Sa regele şi cu guvernul ţării şi că, în acest scop, d-nul Victor Antonescu pleacă imediat la Bucureşti.

D-nul M. Pherekyde, preşedinte ad-interim al Consiliului de Miniştri, dă citire unei telegrame prin care d-nul Brătianu îl vesteşte că marile puteri au stabilit ca graniţele faţă de Ungaria să plece din dreptul Nădlacului şi că prin urmare conferinţa, de la Nădlac până la gurile Mureşului, înţelege să dea vecinilor noştri ambele ţărmuri ale acestui însemnat râu. De asemenea, el anunţă sosirea la Bucureşti a d-lui [N.] Mişu pentru a pune Consiliul în curent cu ultimele evenimente de la Paris.

Maiestatea Sa regele, luând cuvântul, zice:

„În urma celor expuse de d-nul Victor Antonescu vedeţi deci domnilor, în ce gravă alternativă ne aflăm: pe de o parte ni se cere să iscălim decăderea politică şi economică a ţării, renunţând la o parte din suveranitatea noastră, iar pe de alta neiscălind această decădere trebuie să ieşim din Liga Naţiunilor şi să ne expunem la toate consecinţele unei asemenea situaţii. Veţi înţelege că după ce am moştenit coroana unui stat mic dar pe deplin neatârnat, nu m-aş putea hotărî să văd acest stat mărit dar cu o suveranitate ştirbită decât dacă cei mai de seamă bărbaţi politici ai României întregite m-ar convinge prin sfaturile lor că nu se poate face altfel. Nu mai puţin îmi dau seamă de greutăţile ce ar putea lovi ţara în cazul neiscălirei păcii.

Astăzi aş vrea deci să cunosc numai părerea d-voastră, sau poate credeţi că aveţi nevoie, pentru a vă putea rosti în deplină cunoştinţă de cauză, să ascultaţi înainte chiar pe preşedintele Consiliului, pe d-nul Brătianu".

D-nul Pherekyde: „Ne dăm seama că situaţia e de extremă gravitate, ne revoltă să subscriem un tratat care cuprinde decăderea economică şi politică a ţării. În acelaşi timp suntem conştienţi de consecinţele grave la cari neiscălirea tratatului ne-ar expune faţă de Ententă şi de statele ce gravitează în jurul ei. Ştim că această gravitate

---

[1] Iată, în traducere, cuprinsul acestei anexe:

„Articolul 5

România aderă la introducerea în tratatul cu principalele puteri aliate şi asociate a unor dispoziţii pe care aceste puteri le vor considera necesare pentru a proteja în România interesele locuitorilor care se disting de majoritatea populaţiei prin rasă, limbă sau religie.

România aderă, de asemenea, la introducerea într-un tratat cu principalele puteri aliate şi asociate a unor dispoziţii pe care aceste puteri le vor considera necesare pentru a proteja libertatea tranzitului şi un regim echitabil pentru comerţul altor naţiuni".

sporește încă prin faptul că suntem înconjurați de vrăjmași și siliți a purta un război[1] al cărui sfârșit nu-l putem prevede, fără muniții și fără credit în cazul când am rupe legăturile noastre cu Aliații.

Față de această gravă chestiune, gravă și dacă iscălim și dacă nu iscălim, se cere învederat să chibzuim cu toată luarea aminte hotărârea la care ne vom opri. De aceea credem că spre a ne putea rosti în deplină cunoștință de cauză avem nevoie să ascultăm pe d-nul Brătianu, pe cel ce a făcut tratatul, pe cel ce a conduș politica României în tot timpul războiului și conduce azi la Paris tratativele păcei. De aceea am cere ca d-nul Brătianu să vie aici, să-l ascultăm noi pe el și el pe noi, să vedem împreună și care e simțământul Ardealului, al Bucovinei și al Basarabiei și astfel să putem cu toții da Maiestății Voastre o povață bine chibzuită. Altminteri ne temem că ne-ar putea lipsi și lui și nouă elementele necesare pentru a putea lua o hotărâre în adevărată cunoștință de cauză".

Maiestatea Sa regele roagă pe d-nul Maniu să îi arate părerea sa, părere pe care dorește să o cunoască cu atât mai mult cu cât netăgăduit condițiunile umilitoare pe care Aliații vor să ni le impuie lovesc mai de aproape încă Transilvania, atât în privința minorităților cât și în privința granițelor.

D-nul Iuliu Maniu, președintele Consiliului Dirigent de la Sibiu, spune: „Condițiunile pe care Aliații vor să ni le impuie sunt de o extremă gravitate, ele știrbesc neatârnarea țărei și pot da naștere la cele mai grave consecințe în administrarea ulterioară a României Mari. Așa fiind, d-sa crede și dânsul că fără a asculta pe d-nul Brătianu nu se poate lua o hotărâre luminată și propune amânarea discuției până la sosirea din Paris a președintelui Consiliului. În ce privește însă chestiunea în sine și bineînțeles fără a voi să anticipeze deocamdată asupra hotărârei ce va urma a se lua, d-nul Maniu ține totuși a exprima părerea lui și a colegilor săi că ar fi foarte greu și foarte primejdios a se iscăli un asemenea tratat de pace. Numai in extremis s-ar putea iscăli. Azi, pe baza elementelor de care dispunem, nu vedem posibilitatea ca România să primească a iscăli un atare tratat de pace. Ardealul ar ieși din el cu granițele ciuntite, cu guvernarea lui internă pusă sub tutela unor oameni a căror sentimente ostile se cunosc și cu o dezvoltare economică dintr-un început compromisă. A primi o asemenea situație ar însemna a pune piedică guvernărei normale a României în viitor".

Maiestatea Sa regele dorind a cunoaște și părerile miniștrilor basarabeni și bucovineni, domnul Nistor, ministrul Bucovinei, spune: „Am rămas înmărmurit când am aflat situația pe care conferința păcei vrea să ne-o creeze nouă și tuturor statelor mici. A primi aceste dispoziții ar însemna, întrucât privește Bucovina, a-i da în România Mare o situație inferioară acelei de care se bucura sub dominațiunea austriacă. Și prin regimul minorităților și prin regimul economic viața în Bucovina ar deveni imposibilă. Cred deci, pe baza informațiunilor de până acum, că ar fi pentru România o nenorocire și pentru Bucovina o catastrofă să primim o asemenea pace. Ne-am reîntoarce la regimul capitulațiunilor. Așa fiind, conchide d-nul Nistor, sunt de acord cu d-nul Maniu să ascultăm întâi pe d-nul Brătianu. Am intrat în război un stat neatârnat și ni se cere să ieșim din război un stat cu naționalitatea știrbită".

D-nul Inculeț, ministrul Basarabiei, spune că își dă perfect seama de greutățile situației. A nu semna înseamnă eventual un nou război pe care nu știm dacă poporul acesta îl va putea purta după atâtea câte a îndurat și a semna înseamnă a ceda pământ românesc și suveranitatea țărei. Așa fiind, el s-a consfătuit cu colegul și cu amicii săi și întrucât nu ni se dă teritoriile ce ni se cuvin și nu suntem lăsați nici măcar să fim stăpâni în țara noastră, se întreabă ce câștig avem, să iscălim o asemenea pace. Dar și d-sa crede ca ceilalți că nu putem lua o hotărâre definitivă fără a fi ascultat pe d-nul Brătianu.

Consiliul în unanimitate împărtășește părerile d-lor Pherekyde, Maniu, Nistor și Inculeț și se hotărăște chemarea la București a d-lui prim-ministru Brătianu.

Încoronarea regelui Ferdinand I și a reginei Maria (Alba Iulia, 15 octombrie 1922)

[1] Se referă la relațiile româno-ungare, extrem de încordate în acel moment.

Domnul general Văitoianu, ministru de război, arată că noi nu am putea duce un război greu decât 180 de zile; cere ca să se facă de pe acum economie de muniţiuni şi să nu se consimtă la o înaintare spre Budapesta decât stipulându-se că fiecare o va face cu muniţiile lui.

Maiestatea Sa regele şi d-nul Pherekyde arată că deocamdată nu e vorba a se merge la Pesta şi chiar de ar fi vorba, e de mult înţeles că aceasta e un pas pe care nu-l vom face decât în anume condiţiuni — *do ut des* [îţi dau ca să-mi dai].

Domnul Pherekyde roagă pe d-nul Victor Antonescu să lămurească Consiliului situaţia Basarabiei. S-a pus amiralului Colceag[1] printre condiţiile recunoaşterei guvernului lui şi condiţia să renunţe la Basarabia?

D-nul Antonescu arată că în urma agitaţiilor ruseşti din Paris şi în special ale d-lui Sazonov[2], d-nul Brătianu l-a însărcinat să sondeze în această chestiune pe d-nul Pichon[3]. Răspunsul a fost că pentru ei chestia Basarabiei e definitiv lămurită în favoarea României. Înainte de a pleca a pus din nou întrebarea d-lui Philippe Berthelot[4], care l-a asigurat că Aliaţii au pus această condiţiune lui Colceag şi că deşi răspunsul său nu e încă pe deplin cunoscut, sunt încredinţaţi că el nu se va opune.

Se naşte o discuţie dacă nesemnarea păcii ar atrage după sine deslegarea Aliaţilor de orice angajament faţă de România cu privire la Basarabia, dar în urma intervenţiei d-lui Duca se socoteşte această discuţie ca inoportună şi se hotărăşte a nu se mai insista asupra ei.

D-nul [Vasile] Goldiş propune ca hotărârea definitivă asupra iscălirei sau neiscălirei păcii să se ia după o consultare cu reprezentanţii tuturor partidelor. Toţi împărtăşesc acest punct de vedere al d-lui Goldiş.

Maiestatea Sa regele declară şedinţa ridicată.

[Stenograma şedinţei poartă semnăturile lui:

M. Pherekyde, I. Maniu, Dr. Angelescu, Ion Inculeţ, G. Mârzescu, I.G. Duca, D. Buzdugan, Oscar Chiriacescu, V. Goldiş, Al. Constantinescu, Ştefan Cicio-Pop.]

Ajunşi în acest punct, este bine să limpezim câteva momente mai importante ale evoluţiei acestei spinoase probleme.

În ziua de 28 iunie 1919, prin I.I.C. Brătianu şi generalul C. Coandă, România a semnat Tratatul de pace cu Germania. Tratatul de la Versailles.

La 2 iulie, şeful delegaţiei române, I.I.C. Brătianu, a părăsit Conferinţa de pace, iar trei zile mai târziu delegaţia română a înaintat un amplu memoriu Conferinţei *(România în faţa Congresului de pace)*. Subliniind drepturile şi sacrificiile făcute de poporul român, nedreptăţile şi umilinţele la care fusese supusă delegaţia română la Conferinţa de pace, memoriul arăta motivele pentru care România nu putea semna Tratatul de pace cu Austria şi Tratatul minorităţilor.

În ziua de 9 iulie, în cadrul unei şedinţe a Consiliului de Miniştri, prezidată de regele Ferdinand, şi la care participă din nou şi Iuliu Maniu, preşedintele Consiliului Dirigent al Transilvaniei, Ion I.C. Brătianu a făcut o amplă expunere privind activitatea delegaţiei române la Conferinţa de pace. În unanimitate, Consiliul de Miniştri a aprobat activitatea desfăşurată şi a hotărât ca România să nu semneze Tratatul de pace cu Austria. „Politica de rezistenţă" a guvernului român a declanşat un adevărat „război al notelor" între guvernul român şi Consiliul Suprem al Conferinţei de pace, care a durat din iulie până în decembrie 1919. Marile puteri — prin presiuni, ameninţări şi mici concesii — au reuşit să impună României semnarea celor două tratate. Iată câteva secvenţe ale acestui „război":

— La 25 august delegaţiei române i se remite proiectul Tratatului special privind minorităţile, iar la 8 septembrie Consiliul Suprem avertizează guvernul român că dacă nu va semna Tratatul cu Austria şi Tratatul minorităţilor, România nu va fi admisă nici la semnarea Tratatului de pace cu Bulgaria. Delegaţia română depune o notă în

---

[1] Aleksandr V. Kolceak (1873-1920), amiral rus, unul dintre principalii conducători ai albgardiştilor în timpul războiului civil din Rusia (1918-1920); a fost înfrânt de bolşevici în 1919, prins de aceştia, condamnat la moarte şi executat.

[2] S.D. Sazonov (1860-1927), diplomat şi om politic rus, ministru de externe (1910-1916); în 1918 a emigrat în Occident.

[3] Stéphen Pichon (1857-1933), om politic francez, colaborator al lui Clemenceau, ministru de externe (1917-1920).

[4] Philippe Berthelot (1866-1934), diplomat, director al afacerilor politice în Ministerul de externe francez; a fost o persoană influentă în timpul pregătirii şi desfăşurării Conferinţei de pace de la Paris.

Semnăturile ologrefe ale participanţilor la Consiliul de Miniştri din 14 iunie 1919

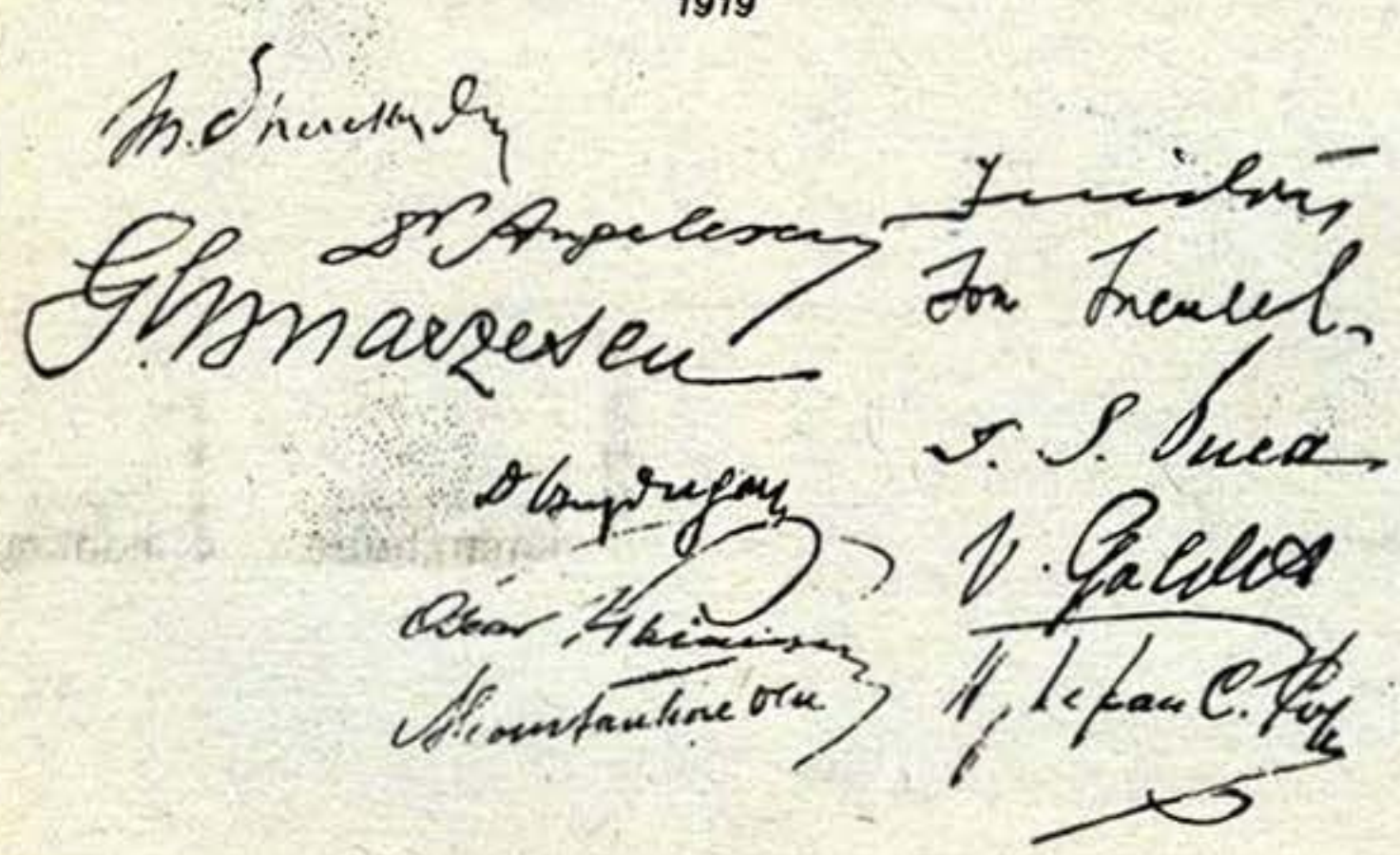

care se declară de acord cu semnarea Tratatului de pace cu Austria, dar fără articolul 60, „relativ la minorități, tranzit și comerț".

— La 10 septembrie, Puterile aliate și asociate au semnat Tratatul de pace cu Austria, delegația română refuzând să-și pună semnătura pe document.

— La 15 noiembrie, Consiliul Suprem a adresat un ultimatum guvernului român, cerându-i să semneze „fără discuție, fără rezerve și fără condiții", în termen de opt zile, Tratatul de pace cu Austria și Tratatul minorităților. În caz contrar, se arăta în nota respectivă, guvernul român trebuia să se retragă de la Conferință, iar țările membre ale Consiliului Suprem vor rupe relațiile diplomatice cu România. La 28 noiembrie, guvernul român a răspuns ultimatumului, cerând și obținând o amânare de termen până la formarea unui nou guvern, desemnat de parlamentul nou ales (în urma scrutinului de la sfârșitul lunii noiembrie), singurul „care ar putea să angajeze eventual viitorul țării". Funcția de președinte al Consiliului de Miniștri, deținută de la 27 septembrie de generalul Artur Văitoianu, a fost preluată la 1 decembrie de Al. Vaida-Voevod, care va conduce un guvern de coaliție al „Blocului Democratic". În aceeași zi de 1 decembrie, Consiliul Suprem comunică Bucureștiului că acordă un ultim termen — 5 decembrie — pentru ca guvernul român să semneze cele două tratate. La 6 decembrie, noul guvern român comunică hotărârea sa de a semna cele două documente.

— La 10 decembrie 1919, guvernul român a semnat Tratatul de pace cu Austria și Tratatul minorităților; concomitent, cei doi împuterniciți ai guvernului român — generalul C. Coandă și Victor Antonescu — au semnat și Tratatul de pace cu Bulgaria. Să reținem în final și faptul că în textele celor două tratate (cu Austria și în cel al minorităților) partea română a reușit să impună unele modificări. Astfel, în Tratatul de pace cu Austria a fost suprimată referirea la Tratatul de pace de la Berlin din 1878 și la independența condiționată a României; au fost suprimate art. 10 și 11 din Tratatul pentru minorități ce stipulau privilegii speciale pentru minoritatea evreiască și înlocuirea lor printr-un alineat în care se lua act de decretul din 22 mai (evreilor născuți din părinți domiciliați în Vechiul Regat și care n-au fost supuși unui alt stat li se acorda cetățenia română „dacă manifestau această intenție"), s-a introdus în preambulul tratatului precizarea că acesta „nu este impus, ci discutat și convenit" între Aliați și România, iar art. 56 a fost reformulat în sensul recunoașterii exprese a unirii Bucovinei cu România.

Prevederile acestor tratate, împreună cu acelea cuprinse în Tratatul de pace de la Trianon, semnat de Puterile aliate și asociate cu Ungaria, la 4 iunie 1920 (din partea română a fost semnat de dr. I. Cantacuzino și N. Titulescu) și Tratatul de pace de la Sèvres, semnat de Puterile aliate și asociate cu Turcia, la 10 august 1920 (din partea română a fost semnat de N. Titulescu și D.I. Ghica) au consacrat noul statut internațional al statului unitar național român, confirmând hotărârile adoptate în cadrul adunărilor plebiscitare de la Chișinău (27 martie / 9 aprilie 1918), Cernăuți (15/28 noiembrie 1918) și Alba Iulia (18 noiembrie / 1 decembrie 1918). ■

Prezentare și note:
Marian ȘTEFAN

TRĂDAREA BASARABIEI

(Urmare din p. 20)

În sfârșit, când de atâta vreme facem o politică de lealitate absolută cu Germania și Italia și când această lealitate am cântărit-o cu acte grele și nu în vorbe deșarte sau combinațiuni de târg; când pământul românesc a fost garanție de acțiuni militare vaste, care asigură biruința istorică a Germaniei în civilizație, iar petrolul românesc întreține această luptă de atâta vreme, cred că acestea sunt titluri care pot răzbate mândru la o conferință internațională și pe care Axa le va primi ca pe mari realități, față de care târgul Basarabiei nu ar fi decât un neînsemnat argument.

Regret, domnule Gigurtu, că scrisoarea dvs., în care vorbiți că am atinge interesele țării, mi-a răscolit zbuciumări adânci, pe cari vi le mărturisesc deschis.

Dvs. știți bine că ele nu pornesc nici din dorința de a vă răspunde violent — fiindcă știți sentimentele personale pe care vi le-am purtat totdeauna, chiar pe deasupra unor încercări nepotrivite — și nici din voința de a vă zdruncina cugetul cu o problemă care să facă să vă revizuiți liniștea conștiinței.

Știu că dvs. în vara anului trecut nu puteați face mai mult decât ați făcut.

De aceea nimeni nu v-a acuzat personal de trădare.

Trădare a fost însă, domnule Gigurtu.

Trădarea a fost tot sistemul politic care ani de-a rândul a descompus neamul și i-a știrbit drepturile.

Aceasta este trădarea Basarabiei de care vorbește toată lumea și de care vorbim și noi.

Primiți, vă rog, expresiunea considerațiunii mele.

Vicepreședinte și președinte ad-interim al Consiliului de Miniștri

Mihai Antonescu ■

O filă din istoria științei românești

UN ÎNVINGĂTOR „ÎNVINS“:

RADU R. PORTOCALĂ 1915-1993

„Causas victrix diis placuit, victa Catoni“

Viața lui Radu Portocală a fost o tragedie. Născut într-o familie ilustră și înstărită, înzestrat intelectual, experimentator talentat și riguros, integru și neșovăielnic în opțiunile fundamentale ale vieții — totul îl predestina pentru succes, faimă, renume. În oricare societate normală Radu Portocală ar fi făcut o carieră strălucită, ar fi adus semnificative contribuții științifice și ar fi dus o viață de calitate și satisfacții.

În 1939, tânăr doctor în medicină se prezintă la Iași tatălui meu Ștefan S. Nicolau, recent venit din Franța spre a lua succesiunea profesorului Alexandru Slătineanu la catedra de bacteriologie a Facultății de Medicină.

Radu, atras de noua știință a virusurilor, devine astfel primul elev și colaborator al lui S. Nicolau în România. Relația științifică fructuoasă se completează cu relația umană de afecțiune și respect mutual. Timpul scurs — 28 de ani până la moartea lui S. Nicolau — n-a făcut decât să adâncească această relație.

Ștefan Nicolau l-a considerat toată viața pe Radu Portocală un fiu spiritual, în care vedea un continuator fiabil și serios al operei sale științifice.

În 1942, grație sprijinului decisiv al familiei Portocală (Radu sr. și Radu jr.) este creată Catedra de inframicrobiologie la Facultatea de Medicină din București și Ștefan Nicolau este numit profesor. Dr. Radu Portocală devine primul asistent, apoi șef de lucrări și în sfârșit conferențiar la catedră.

Rolul decisiv jucat de cei doi Radu Portocală — tatăl și fiul — în crearea catedrei nu poate fi subliniat îndeajuns. De numele lor se leagă înființarea primei Catedre de virologie din lume — și asta în plin război.

Activitatea catedrei este materializată în publicații de calitate, cursuri, lucrări practice. În ciuda marilor dificultăți prin care trecea România, progrese reale științifice și didactice marchează activitatea noii catedre.

Nu-mi propun să fac o analiză a operei științifice a lui Radu Portocală sau a catedrei. Încerc, în aceste rânduri, să redau imaginea omului, a vieții sale tragice, a relației de-o viață pe care a avut-o cu profesorul său, Ștefan Nicolau.

Radu Portocală era un democrat profund. Provenit dintr-un mediu educat și activ în condiții democratice, a detestat dictatura — și a trăit și suferit fidel acestei aversiuni. Tatăl său, mare avocat, ministru subsecretar de stat, om de vastă cultură, generos și spiritual, era admirat și respectat de prieteni, iubit intens și profund de fiul său. La sfârșitul lui 1947 familia Portocală nu pleacă cu Regele și anturajul său, în ciuda posibilității care li se oferea. Oameni de o onestitate impecabilă sunt convinși că nu au a se teme de nimic.

Ceea ce urmează este cunoscut: Radu Portocală sr. este arestat și întemnițat la Sighet, unde moare în condiții atroce. Dr. Radu Portocală este, conferențiar la Facultatea de Medicină din București și șef de secție, din 1949, la noul Institut de inframicrobiologie. Nori grei se acumulează — condițiile interne devin din ce în ce mai dure și, în 1950, Radu jr. este arestat la rândul lui. Este trimis în cele din urmă la Canal, în condiții inumane. Marea lui pudoare, ținuta sa, demnitatea sa l-au făcut să nu vorbească niciodată de cele trăite, îndurate, văzute în închisori și lagăr.

Odată eliberat este reintegrat șef de secție la Institutul de inframicrobiologie, dar nu și în învățământ. Arestarea, pierderea tatălui în condițiile cunoscute, pierderea casei — toată această spoliere materială și morală care distruge psihologic și fizic — pe el îl întăresc, îl călesc. Îndărătul fațadei civilizate și prevenitoare se simte o voință de fier și o demnitate de neclintit, lipsită de agresivitate dar și de șovăială.

În ciuda faptului că nu mai este dascăl — oficial — Radu Portocală își dovedește marele talent didactic formând în Institut numeroși cercetători, astăzi profesori (Liviu Popa, Cluj), distinși cercetători în industria biotehnolo-

---

·Suntem foarte bucuroși că unul dintre tinerii oameni de știință români, care au semnat în paginile revistei noastre încă de la începuturile apariției, dl. doctor Claude Nicolau, a cărui reputație de cercetător și om de știință a devenit cunoscută în lumea întreagă, reapare din nou în paginile *Magazinului istoric*, cu un text tipărit în *Academica*, nr. 5/1994.

gică (Mircea Popescu, Princeton, U.S.A.) sau cercetători academici recunoscuți (G. Rutter, Univ. Hamburg, Germania) și mulți alții.

El le trezește vocația și îi învață tehnici experimentale, controale riguroase, le insuflă acea integritate fără compromis, care l-a caracterizat toată viața.

După moartea lui Ștefan Nicolau devine director adjunct științific al Institutului și, odată cu înființarea Academiei de Medicină, membru corespondent al acesteia.

Viața științifică, direcția generală imprimată Institutului de condițiile din ce în ce mai adverse cercetării, care se accentuează în România, îl fac să accepte o invitație temporară la Institutul Pasteur din Atena și în 1985 părăsește Bucureștiul, Institutul, colaboratorii și cu soția sa Alda și fiul său Radu III pleacă la Atena. O decizie foarte grea pentru un om cu rădăcini adânci, un om care încercase să dea ce avea mai bun și pe care sistemul, în angrenajele sale nemiloase și ilogice, aproape că îl anihilase. A continuat să urmărească cu interes și intensă participare ceea ce se întâmpla în Institut. Foștii lui elevi, atât în România cât și în străinătate îi scriau, îl vizitau. În ultimul său interviu acordat unei publicații românești dovedește din plin, încă o dată, intensitatea participării sale.

Ce păcat că după răsturnarea regimului Ceaușescu, Radu Portocală nu a fost implicat în vreun fel într-o acțiune de reînnoire a Institutului. O meritau atât el, cât și Institutul „Ștefan S. Nicolau".

L-am cunoscut foarte bine pe Radu Portocală. Pe un plan — unde el era unic în această situație — a fost un membru al familiei noastre. Părinții mei l-au iubit pe el și apoi pe Alda, extraordinara lui soție, ca pe copiii lor. Au fost alături de el în suferințele lui, i-au cunoscut și prețuit marile calități intelectuale și neobișnuita sa tărie de caracter.

Radu Portocală a reprezentat ceea ce a fost mai bun în acea lume românească pe care răsturnările sociale forțate, teroarea politică, oprimarea economică au distrus-o. A fost un om integru și înzestrat, spiritual și harnic, inspirat și modest. A fost victima unei răsturnări sociale și politice necruțătoare. Prin forța caracterului său s-a ridicat deasupra circumstanțelor, a învins spolierea, umilințele, nedreptatea, crima.

Elev, colaborator și prieten al Maestrului său a fost fidel în prietenie și constant în sentimente.

Dispariția lui re-creează în mințile și inimile celor ce l-au cunoscut imaginea acestui om de excepție, a cărui viață este o amară lecție *in res humanorum.* ■

Claude NICOLAU,
Center for Blood Research Laboratories,
and Harvard Medical School,
1256,
Soldier's Field Road, Boston,
MA 02135

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

Editura Fundației Culturale Române continuă un ambițios program editorial, pe care l-am mai semnalat cititorilor noștri și cu alte prilejuri. Am reținut dintre ultimele apariții următoarele cărți de istorie:

• **George Ciorănescu — BESSARABIA. DISPUTED LAND BETWEEN EAST AND WEST.**

1993, 354 pp., 3 600 lei: volumul, intitulat **Basarabia. Ținut disputat între Est și Vest,** cuprinde 16 studii scrise - cu excepția unuia - între 1965 și 1982, cele mai multe ca replică la aserțiunile istoriografiei sovietice și a „teoriei" puse în circulație privind existența unei națiuni moldovenești distinctă de cea română.

• **Titus Podea — TRANSYLVANIA** (cu o postfață de dr. **Elisabeta Simion).**

1993, 230 pp., 2 300 lei: este reprodusă ediția bilingvă (română și engleză) apărută la București, în 1936, moment în care tendințele revizioniste ale statelor înfrânte în primul război mondial deveneau tot mai clare.

• **Constantin C. Giurescu — CINCI ANI ȘI DOUĂ LUNI ÎN PENITENCIARUL DIN SIGHET. 7 MAI 1950-5 IULIE 1955** (introducere de **Dinu C. Giurescu;** ediție îngrijită, anexe și indice de **Lia Ioana Ciplea).**

1994, 214 pp., 2 100 lei: carte de memorii scrisă la scurt timp după eliberarea din închisoare despre cele îndurate de istoric și relatate fără ură sau părtinire; revista noastră a publicat în nr. 7/1993 un fragment al acestui testimoniu unic.

• **Aurel Sasu — CULTURA ROMÂNĂ ÎN STATELE UNITE ȘI CANADA, VOL. I — PRESA; VOL. II — NOSTALGIA ROMÂNEASCĂ.**

1993, vol. I — 280 pp.; vol. II — 198 pp.; 5 500 lei: o istorie a presei românești din S.U.A. și Canada - prezentată sub forma unui dicționar - și o antologie a poeziei de înstrăinare produsă între 1900-1920 în același spațiu geografic.

• **Călin Felezeu — JURIDICAL STATUE OF THE TRANSYLVANIAN PRINCIPALITY IN RELATION WITH THE SUBLIME PORTE.**

Bulletin of the Center for Transylvanian Studies, vol. III, nr. 1, 56 pp., 350 lei: primă încercare de sistematizare a statului juridic al Principatului Transilvaniei în raport cu Imperiul otoman.

Mai menționăm:

• **Alain Bosquet — ZBUCIUMUL LUI DUMNEZEU** (traducere de **Maria Banuș).**

1993, 112 pp., 300 lei.

• **Mircea Iorgulescu — MAREA TRĂNCĂNEALĂ. ESEU DESPRE LUMEA LUI CARAGIALE. EDIȚIA A II-A.**

1994, 126 pp., 1 600 lei.

• **Mihai Solomon — MAGADAN** (traducere de **Mircea Ivănescu).**

1993, 336 pp., 2 900 lei.

• **Olivier Mongin — TEAMA DE VID** (traducere de **Marily Le Nir;** prefața de **Bujor Nedelcovici).**

1993, 230 pp., 2 200 lei.

CONCURSUL TÂNĂRULUI EUROPEAN

Revista noastră, care găzduieşte începând din numărul pe aprilie 1994 Concursul Tânărului European, al cărui mare premiu, acordat de Delegaţia permanentă a Comisiei europene la Bucureşti, este o săptămână la Bruxelles, continuă să-şi ţină paginile deschise tinerilor doritori să-şi ofere o şansă.

Regulamentul concursului a fost publicat în nr. 6 (iunie) al revistei. Îi anunţăm pe concurenţi — care, după cum se ştie, urmează să propună modalităţi originale de sărbătorire în România a zilei Uniunii Europene — că anul acesta „Ziua Schuman" a fost marcată pentru prima oară în ţara noastră prin câteva evenimente publice, patronate de dna ambasador Karen Fogg, şefa Delegaţiei permanente a Comisiei europene la Bucureşti. Este vorba despre: un concurs-maraton dotat cu premii pe posturile de radio Contact şi Tinerama (2-9 mai); „muzică şi teatru în stradă" (7-8 mai), manifestări de care, desigur, mulţi dintre cititorii noştri tineri care au făcut plimbări în parcuri în acele zile îşi amintesc; „Open-Day", deschiderea Centrului de Informare Europeană (11 mai); un ciclu de conferinţe-dezbateri, sub genericul „România şi dinamica integrării europene" (10,12,13 mai).

Tot în numărul pe iunie al revistei Magazin istoric, cititorii au aflat câteva repere din cronica mai îndepărtată a Uniunii Europene — să le spunem premise istorice —, în paginile de faţă fiindu-le prezentate alte elemente de structurare în timp a celei mai importante organizaţii europene, după momentul semnării Tratatului de la Roma (25 martie 1957).

UNIUNEA EUROPEANĂ

O IDEE ISTORICĂ

Ideea de a realiza o Europă unită nu este produsul situaţiei critice în care se găsea bătrânul continent la sfârşitul celui de-al doilea război mondial. Această idee avea trecutul său, numai perioada interbelică fiind martora creării unei mişcări pan-europene sub auspiciile contelui Richard Coudenhove-Kalergi (1923), precum şi a iniţiativei primului ministru francez Aristide Briand de a prezenta în faţa Societăţii Naţiunilor proiectul unei uniuni europene (1929). A trebuit însă să vină sfârşitul marii conflagraţii a secolului nostru pentru ca ideile privind o Europă unită să ia forma unor iniţiative concrete, un rol esenţial avându-l dorinţa europenilor de a edifica o pace durabilă, sentimentul că reconstrucţia regiunilor devastate de război necesită un efort comun, ca şi dorinţa de a reda Europei influenţa şi puterea sa economică. Activitatea desfăşurată de Jean Monnet în anii războiului şi în primii ani de pace este o ilustrare a acestora.

Pentru unificarea Europei două tipuri de acţiuni puteau fi concepute. Pe de o parte, demersuri vizând *cooperarea*, în care diferite state lucrează împreună, dar fiecare îşi păstrează suveranitatea naţională, iar aici exemple au fost Organizaţia Europeană de Cooperare Economică (OECE) şi Consiliul Europei. Pe de altă parte, activităţi care au drept scop *integrarea* statele participante admiţând să se supună unei autorităţi comune supranaţionale

și deschizând astfel calea constituirii unei organizații cu caracter federal. La sfârșitul celui de-al doilea război mondial, statele europene, care tocmai își reconstruiau structurile, nu erau dispuse să cedeze suveranitatea recent regăsită în favoarea unei organizații supranaționale. De aceea, dacă se dorea să se meargă dincolo de o simplă cooperare, era necesar să se găsească un domeniu în care statele ar fi acceptat să renunțe la o parte din suveranitate. În întâmpinarea unei asemenea cerințe a venit planul prezentat la 9 mai 1950 de ministrul de externe de atunci al Franței, Robert Schuman, plan care a reprezentat un prim pas pe calea unirii Europei.

Cele trei structuri create după formularea planului Schuman — CECO, CEE și EURATOM — menționate în numărul trecut al revistei *Magazin istoric* — deși distincte din punct de vedere juridic, datorită mai ales faptului că-și desfășurau activitatea în temeiul unor tratate internaționale separate, aveau participarea acelorași state și erau dotate cu instituții analoage, care au și fuzionat la 1 iulie 1967 (pe baza unui tratat încheiat la 8 aprilie 1965). De aceea, cele trei Comunități Europene au fost considerate ca formând un ansamblu, vorbindu-se de fapt de existența unei singure organizații — *Comunitatea Europeană*.

Ea a definit politici comunitare pentru diferitele aspecte ale vieții economice, dar uniunea economică nu a fost nicicând privită ca un scop în sine, ci ca o etapă intermediară pe calea unificării politice. De aceea, a fost firesc ca, pe măsura obținerii de realizări concrete, a creării unei mari „piețe comune" și a apropierii progresive a politicilor economice ale statelor membre, să se întărească și legăturile politice dintre acestea. Însă apropierea dintre statele membre și strângerea legăturilor dintre ele în multiple planuri nu a fost un proces lin, care să curgă de la sine. El a fost marcat nu numai de reușite, ci și de eșecuri, disputele și necesarele reconcilieri putând caracteriza cu mai mare fidelitate cadrul în care s-a plămădit integrarea europeană.

Pe plan economic, realizările primelor trei decenii de existență a Comunității sunt semnificative. Constituirea în 1968 a uniunii vamale, care a permis dezvoltarea unei politici comerciale comune, asigurarea în același an a liberei circulații a forței de muncă, realizarea în 1962 a unei politici agricole comune, punerea bazelor Sistemului Monetar European, în 1978, ca mecanism de reglementare a parităților monetare, au fost numai reușitele mai importante ale politicii comunitare. La acestea s-a adăugat în mod firesc o ambițioasă politică de cooperare cu țări din afara Comunității, concretizată mai ales în acordurile succesive încheiate cu țările din Africa, Marea Caraibilor și zona Pacificului (Convențiile de la Lomé din 1975, 1979, 1984 și 1989).

În ceea ce privește sfera politicului, realizările de până la *Actul Unic European* se referă mai întâi la punerea în practică a unei cooperări politice regulate, care funcționează din 1970 și permite armonizarea politicilor externe ale statelor membre. Totodată, o valoare politică ridicată au avut-o deciziile adoptate în decembrie 1974, prin care se instituia Consiliul European și se decidea alegerea Parlamentului European prin vot universal direct. Pașii importanți făcuți pe calea integrării economice au stimulat apariția unor inițiative vizând realizarea uniunii politice, extrem de controversate și până în cele din urmă sortite eșecului. Dintre aceste inițiative, cele mai relevante au fost „Planul Fouchet[1]" cu privire la o Europă confederală (respins în aprilie 1962), propunerea formulată la reuniunea la nivel înalt de la Paris, din noiembrie 1972, de a se constitui o Uniune europeană de tip confederal (al cărei plan de punere în practică, conținut în „raportul Tindemans[2]", a fost practic îngropat în noiembrie 1976), precum și proiectul de tratat cu privire la Uniunea Europeană, adoptat de Parlamentul European de la Strasbourg în februarie 1984, pe baza „raportului Spinelli"[3].

Procesul continuu de integrare economică comunitara a fost însoțit de extinderea organizației prin primirea de noi membri, atrași de caracterul dinamic al fenomenelor integratoare dezvoltate în cadrul Comunității.

Lărgirea Comunității Europene s-a petrecut în două etape, fiind incluse țări din zone diferite ale Europei. În prima etapă structurile comunitare s-au deschis către țările Europei de nord-vest, ca urmare a cererilor de aderare formulate de Marea Britanie, Danemarca, Irlanda și Norvegia. Faptul în sine al cererii de integrare formulate de Marea Britanie este semnificativ pentru succesul Comunității încă din perioada sa de început, știut fiind că guvernul de la Londra nu dorise să participe la constituirea organizației. Mai mult decât atât, în 1960 Londra luase inițiativa fondării „Asociației Europene a Liberului Schimb" (AELS). Cererile de aderare formulate de cele patru state în 1961 au declanșat un proces complicat, negocierile fiind prelungite și datorită refuzului exprimat de președintele celei de a V-a Republici franceze generalul Charles de Gaulle în 1963 și

---

[1] Christian Fouchet (1911-1975) s-a alăturat în 1940 generalului de Gaulle, a fost membru al Adunării Parlamentare a Comunității Europene (1958-1962) și ministrul Educației Naționale în Franța, în 1962-1967).

[2] Leo Tindemans (născut în 1922), membru al Partidului Creștin Social din Belgia, prim-ministru (1974-1978), ministru de externe (1981-1989).

[3] Altiero Spinelli (născut în 1907, la Roma), democrat, antifascist, a luptat în mișcarea de rezistență. A fost secretar general al Mișcării federaliste europene în Italia, în anii '50; comisar în Comisia Europeană (1970-1976); membru al Parlamentului European (din 1976).

1967 față de intrarea Marii Britanii în Comunitate. Procesul de negocieri a fost accelerat după demisia generalului de Gaulle din funcția de președinte al Republicii Franceze (1969), și a dus la semnarea, la 22 ianuarie 1972, a tratatelor de aderare de către cele patru state. Întrucât poporul norvegian a refuzat, prin referendum, să aprobe tratatul de aderare, numai Marea Britanie, Danemarca și Irlanda au devenit membre ale Comunității Europene la 1 ianuarie 1973.

A doua etapă a fost marcată de integrarea a trei țări din sudul Europei — Grecia, Spania și Portugalia —, toate trei depunând candidatura la puțin timp după înlăturarea regimurilor dictatoriale și restaurarea democrației. Dacă procedura a fost mai scurtă pentru Grecia — care, pe baza cererii formulate în 1975, a semnat tratatul de aderare în 1979, devenind membră a Comunității la 1 ianuarie 1981 —, în cazul Spaniei și Portugaliei procesul de negocieri a fost mai lent, dar s-a finalizat prin semnarea tratatelor de aderare în 1985, acestea intrând în vigoare la 1 ianuarie 1986.

După treizeci de ani de existență, în condițiile dublării numărului membrilor organizației și în fața concurenței făcute de S.U.A. și Japonia, se simțea nevoia unui nou elan în activitatea Comunității Europene, care să combată o stare definită în deceniul 9 ca fiind „eurosclerоza". Acest impuls a fost dat de documentul intitulat *Actul Unic European*, care a fost semnat în zilele de 17 și 28 februarie 1986, la Luxemburg și Haga, și a intrat în vigoare la 1 iulie 1987. În plan economic, prin Actul Unic s-a decis încheierea, până la 31 decembrie 1992, a procesului de realizare a marii piețe comune, care prevedea mișcarea liberă a bunurilor, serviciilor, capitalului și persoanelor pe tot cuprinsul Comunității. De asemenea, a fost schimbat modul de adoptare a deciziilor de către Consiliul de Miniștri, impunându-se votul majoritar pentru cea mai mare parte din hotărârile necesare realizării pieței unice, și s-a convenit lansarea de politici comunitare în noi domenii, precum cele referitoare la problemele sociale, regionale, de mediu înconjurător sau ale cercetării științifice. Sub raport politic, Actul Unic a consacrat existența Consiliului European și a confirmat mecanismele de cooperare politică între membrii Comunității. Chiar dacă nu a făcut să avanseze ideea uniunii politice, acest document a însemnat depășirea unei bariere psihologice, astfel încât problema construcției europene a revenit în scurt timp în prim-planul dezbaterilor mediilor comunitare.

Transformările politice produse în Europa după 1989 au accelerat ritmul schimbărilor prefigurate în Actul Unic European, punând cu acuitate problema extinderii integrării dincolo de sfera economicului, cu atât mai mult cu cât, în septembrie 1991, țările membre ale Comunității Europene și ale AELS au decis să pună împreună bazele Spațiului Economic European. Ca urmare la Consiliul European de la Maastricht, din 9-10 decembrie 1991, a fost adoptat *Tratatul asupra Uniunii Europene* — semnat tot la Maastricht în data de 7 februarie 1992 —, prin care se prevedea constituirea Uniunii Europene.

Bazată pe Comunitatea Europeană, Uniunea este definită prin câteva trăsături fundamentale: o *cetățenie a Uniunii*, pe care o dețin toți cetățenii statelor membre și care le conferă o serie de drepturi specifice; *o uniune economică*, ce marchează încheierea procesului de realizare a pieței interne și stabilește că directivele politicii economice ale statelor și ale Uniunii vor fi adoptate de Consiliul de Miniștri; o *uniune monetară*, bazată pe un singur etalon monetar (ECU) și pe o nouă instituție, Banca Centrală Europeană; în sfârșit, o *uniune politică*, ce prevede sporirea atribuțiilor Parlamentului European de la Strasbourg (inclusiv în plan legislativ), creșterea competențelor Comunității Europene, definirea unei politici comune în domeniul juridic și al afacerilor interne și, mai ales, realizarea unei politici externe și de securitate comună, menită să formuleze pe termen lung o politică comună în domeniul apărării.

După încheierea procedurii de ratificare de către toate statele membre, Tratatul asupra Uniunii Europene a intrat în vigoare la 1 noiembrie 1993 (cu zece luni mai târziu decât se anticipase) înlocuind tratatele constitutive de la Paris și Roma și marcând realizarea integrării economice, politice și sociale.

În prezent Uniunea Europeană își concentrează atenția asupra a două procese care, deși par a fi contradictorii, în realitate tind să se completeze reciproc; un interes deosebit se acordă adâncirii integrării. Pe de altă parte, problema lărgirii Uniunii este la ordinea zilei, fiind aproape certă aderarea, de la 1 ianuarie 1995, a Austriei (neconfirmată și prin votul electoratului austriac la 12 iunie 1994), Norvegiei, Suediei și Finlandei, în timp ce alte țări și-au exprimat intenția de a intra în Uniune cât mai curând posibil. Deocamdată, România și celelalte state foste comuniste au semnat tratate de asociere la Uniune, tratate în curs de ratificare de către cele 12 state comunitare (cu excepția tratatelor semnate de Polonia și Ungaria, care au fost ratificate deja). Așadar, Uniunea Europeană este factorul în jurul căruia se realizează procesul de unificare europeană, de ea, depinzând transformarea în realitate a idealurilor împărtășite de cei care au început procesul de integrare europeană prin elaborarea Planului Schuman. ■

Mihail DOBRE

Iulie 1898:

CAROL I LA PETERSBURG

Deşi a fost anunţată cu deosebită discreţie doar în câteva „jurnale bine informate", vizita regelui Carol I în Rusia a surprins opinia publică. Românii iartă uşor şi nu poartă ranchiună, dar au o memorie extrem de trează. Înjumătăţirea Moldovei în 1812, ocupaţiile militare repetate, teroarea din timpul Regulamentului organic, intervenţia militară şi înăbuşirea revoluţiei din 1848-1849, încurajarea tendinţelor separatiste la sfârşitul domniei lui Cuza, experienţa războiului din 1877-1878, cu episodul dramatic al retragerii trupelor ruse din România, numai în urma ultimatumului german, toate acestea şi încă multe altele făcuseră din rusofobie o graniţă absolută, imobilă şi aproape insurmontabilă. Cel puţin până la 13 iulie 1898 — când au apărut primele informaţii despre proiectata vizită a regelui Carol I şi a prinţului Ferdinand în Rusia — aceasta era convingerea tuturor factorilor politici de la Bucureşti.

Numai prestigiul şi tactul regelui Carol I au împiedicat răbufnirile de protest, căci nemulţumirea faţă de Rusia era extrem de pronunţată. Şi pentru că tot trebuia găsit un „ţap ispăşitor", întreaga vină pentru iniţiativa acestei vizite a fost trecută la repezeală în seama primului ministru D.A. Sturdza, care a fost inclus şi el în suita regală. Dar cei care nu împărtăşeau o astfel de idee şi-au adus aminte că în tinereţe D.A. Sturdza publicase un violent pamflet antirus. L-au tradus în limba franceză şi i-au facilitat pătrunderea în Rusia. Pe parcursul vizitei, ecourile nefavorabile ale acestui pamflet au fost domolite de suveranul român cu scuza „tinereţii fără minte", regele Carol I mărturisind că, în primii săi ani de domnie, „credinciosul sfetnic de azi îi fusese cel mai aprig adversar". Deşi a fost depăşit, incidentul le-a reamintit sfetnicilor ţarului cât de „iubiţi" erau peste Prut.

Vizita propriu-zisă s-a desfăşurat într-o atmosferă pregătită cu grijă de gazde, fiind punctată cu „întâmplări şi surprize dintre cele mai plăcute" pentru suveranul român şi suita sa. „Întreaga românime entuziastă din Cernăuţi — nota un reporter al gazetei bucovinene *Patria* — s-a prezentat la gară şi însufleţite strigăte de «Trăiască!» aú adus omagiu de iubire şi devotament domnului român". După acest sugestiv tablou al reîntâlnirii românilor bucovineni cu un domnitor român, după 123 ani de stăpânire habsburgică, în ziua de 14/26 iulie 1898, suita regelui Carol I a sosit la Varşovia, fiind întâmpinată de prinţul general A.K. Imeretinski, guvernator general al Poloniei, cel care fusese şeful de stat major al Armatei de vest (româno-ruse) ce acţionase la Plevna sub comanda regelui Carol I. Totul fusese regizat anume: de la gară până la reşedinţa guvernatorului se aflau „înşirate trupe din Divizia a treia a Gărzii imperiale [ruse] ce fusese la Plevna sub comanda domnitorului României". Într-un gest replică, „M.S. regele — nota corespondentul *Românului* — a conferit prinţului Imeretinsky Marele Cordon al ordinului Steaua României şi i-a oferit portretul său împodobit cu pietre scumpe".

Peste două zile, la 16/28 iulie, „regele Carol a fost primit foarte călduros la Peterhof de către ţarul Nicolae şi familia lui. Împăratul Rusiei l-a numit [pe Carol I] şef al Regimentului rus Wologda. Regimentul acesta, alături de români, îşi arătase vitejia în mai multe rânduri în faţa Plevnei". În numărul său din 6-7 august 1898, într-un comentariu publicat de *Românul*, se furnizau şi alte amănunte nu lipsite de interes: „S-a scos înaintea regelui steagul de război [al Regimentului Wologda], onoare ce nu s-a făcut decât împăratului Wilhelm I. Regimentul care s-a dat regelui [în sensul că i s-a atribuit comanda onorifică a acestuia] va purta cifrele [insemnele] regelui, lucru ce nu s-a făcut decât pentru împăraţii Germaniei şi Austriei. Un diplomat străin, dintre cei mai competenţi în chestiuni de ceremonial, spunea că numai împăraţilor se aduc asemenea onoruri. Nu putem decât să resimţim o adevărată bucurie când vedem importanţa ce se dă ţării noastre".

Peste tot, la Petersburg, Moscova sau Kiev, suveranului român şi suitei sale li s-a acordat aceeaşi deosebită atenţie, accentul căzând de fiecare dată pe rememorarea momentelor alianţei de la 1877-1878. Încântat de „bunăvoinţa copleşitoare" a ţarului, Carol şi-a încheiat toastul rostit la Kiev cu următoarele cuvinte: „Trăiască armata imperială, cu care armata mea este unită prin frăţia de arme care ne-a condus la victorie!"

După încheierea vizitei, ziarul *Novosti* era de părere că acest eveniment „va întări şi mai mult legăturile între Rusia şi poporul coreligionar care luptă contra inamicului comun". Sintagma „poporul coreligionar" pare să fi avut în vedere şi poporul bulgar, mai ales că, la Sinaia, cu exact o lună înaintea vizitei sale în Rusia, regele Carol îl primise pe Ferdinand I de Saxa Coburg, cneazul Bulgariei. Să fi fost Carol I şi interpretul vecinului său pe lângă curtea imperială rusă? Greu de răspuns, dar dorinţa Rusiei de a readuce Bulgaria mai aproape de ea era o preocupare evidentă a diplomaţiei ruse.

Demne de semnalat sunt şi reacţiile presei străine cu prilejul vizitei lui Carol I în Rusia. Cea maghiară, de pildă, de-a dreptul timorată, atrăgea atenţia cu îngrijorare, prin *Pesti Hirlap*, că „această România creşte an de an în putere şi în însemnătatea sa politică". Cu totul surprinzătoare a fost însă reacţia presei din Franţa — „cel mai de nădejde aliat al Rusiei" la acea dată. Un anonim a găsit de cuviinţă că sosise momentul să-şi descarce sufletul. A făcut-o în oficiosul *Le Temps*, pe un ton deloc măgulitor pentru români, dar şi pentru cel care nu avusese curajul să-şi dezvăluie identitatea. „Naţiunea română — avertiza el — este perversă şi ingrată. Statul român este jucăria unor mari puteri cărora le-a devenit

satelit. Bărbaţii politici români sunt nişte vulpoi ingraţi. Politica română este o ţesătură de intrigi care au în vedere interesul dinastic mai presus de interesul ţării". Un alt anonim, e drept ceva mai calm, dar şi mai clar în ce priveşte motivul supărării, publica un articol în care deplângea „îndepărtarea vizibilă cu ochiul liber [a României] de Franţa" şi le adresa românilor nerecunoscători întrebarea: „Când a ajutat Rusia pe români?"

Ce produsese astfel de reacţii?

În primul rând, spargerea unui *statu quo* politic, căci după războiul de independenţă şi la 15 ani de la semnarea de către România a tratatului său secret de alianţă cu Puterile Centrale, călătoria lui Carol I era prima vizită a unui şef de stat român în Rusia. Toţi se temeau că Rusia, urmărind vechiul său ţel — Strâmtorile — voia să obţină asentimentul României pentru tranzitul trupelor sale pe teritoriul românesc sau măcar o „neutralitate binevoitoare" a acesteia. Se mai adăuga şi faptul că ţarul Nicolae II, deşi era încă prea puţin cunoscut, la urcarea sa pe tron rostise aceste cuvinte dictate parcă de fatalitate: „Vreau să trăiesc şi să mor pentru Rusia; puţin îmi pasă în ce mod voi muri!" Europa le primise cu toată atenţia şi găsise în ele destule motive să se teamă.

În privinţa „amiciţiei româno-ruse", memoria istorică îşi spunea drastic cuvântul. „Relaţiile cu Rusia — îi mărturisea Carol I diplomatului german Bernhard von Bülow *(Magazin istoric,* nr. 6/1988) — sunt o problemă anevoioasă a politicii noastre externe". Iar în 1914, la Constanţa, când ţarul, în ultima sa vizită în străinătate, i-a oferit lui Carol I bastonul de mareşal, regele i-a declarat îngrijorat doctorului I. Mamulea: „Slavii mi-au dat bastonul de mareşal; e semn de război!" Rusia îl îngrozea. De altfel, ultimele cuvinte ale lui Carol I, transmise de C. Arion spre publicare ziarului francez *La Défense,* au fost: „Primejdia nu poate veni decât din partea ruşilor!"

Într-un fel, acesta a fost testamentul său politic. ■

Emanuel BĂDESCU,
Iulian VOICU

COPERTELE

①④ La 200 ani după ce Revoluţia franceză i-a trimis la ghilotină pe Ludovic XVI şi pe frumoasa lui soţie, la Paris au apărut cinci best-selleruri consacrate evenimentului, iar o montare teatrală a fost dedicată vieţii Mariei Antoaneta. **Coperta** ① Ioana d'Arc, simbolul libertăţii Franţei şi al fidelităţii absolute faţă de monarhie (pictură de Dominique Ingres, aflată la Luvru). **Coperta** ④ regina Maria Antoaneta, în Turnul Temple (tablou de la sfârşitul sec. XVIII de marchiza Bréhan, păstrat la Muzeul Carnavalet) **(Bastilia — naşterea unui mit**, p. 77)

② Ştefan cel Mare şi Sfânt, gloriosul voievod, strămutat la cele veşnice în urmă cu 490 ani; desen de Costin Petrescu, păstrat în colecţiile Cabinetului de stampe al Bibliotecii Academiei Române (**Erou al creştinătăţii şi al civilizaţiei**, p. 3)

③ Firma unei case de plăceri din Geneva anului 1535. Reformatorul Calvin avea să sosească abia peste un an în oraşul de pe malul lacului Leman **(Cum să te îmbogăţeşti peste noapte — visând,** p. 85)

Reproduceri realizate de Bogdan Cristel

PLANSELE

Albumul istoric din acest număr cuprinde o suită de imagini din timpul vizitei regelui Carol I în Rusia (**Iulie 1898: Carol I la Petresburg,** p. 31). Fotografiile au fost selecţionate dintr-un album aflat în colecţiile Cabinetului de stampe al Bibliotecii Academiei Române

① Garda de cazaci în faţa gării Peterhof (sus); Carol I şi ţarul Nicolae II părăsesc gara Peterhof

② Prinţul Ferdinand şi marele duce Mihail Alexandrovici părăsind gara Peterhof (sus); Sosirea ţarinei la palatul Peterhof

③ Înalţii oaspeţi români la Catedrala Petropavlovsk (sus); La întoarcerea dintr-o croazieră cu iahtul, Carol I pe cheiul din Petersburg

④ Carol I şi prinţul Ferdinand în faţa monumentului ce comemorează războaiele ruso-turce (sus); Regele Carol I în faţa cortului imperial de la Krasnoe Selo

Album istoric

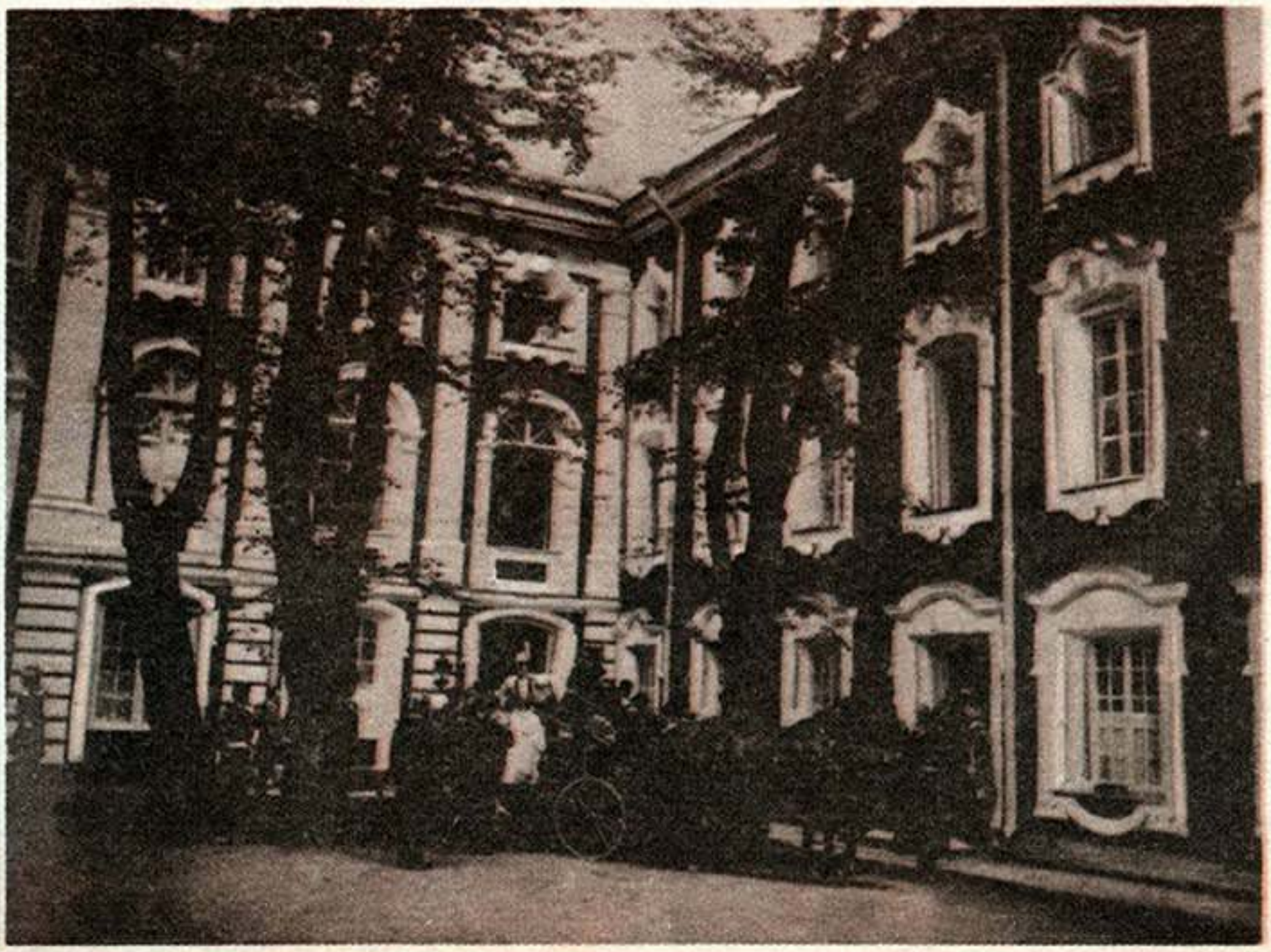

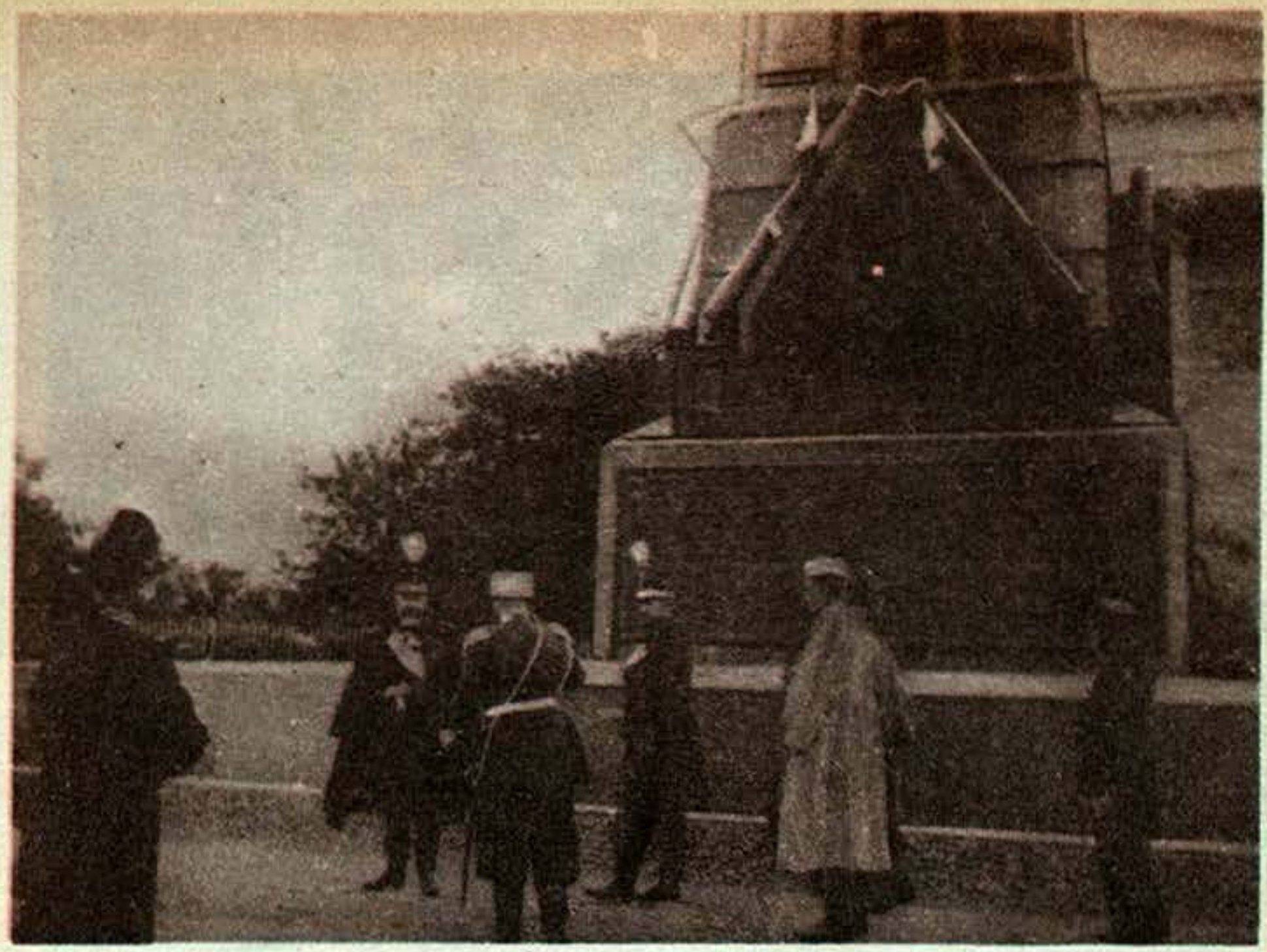

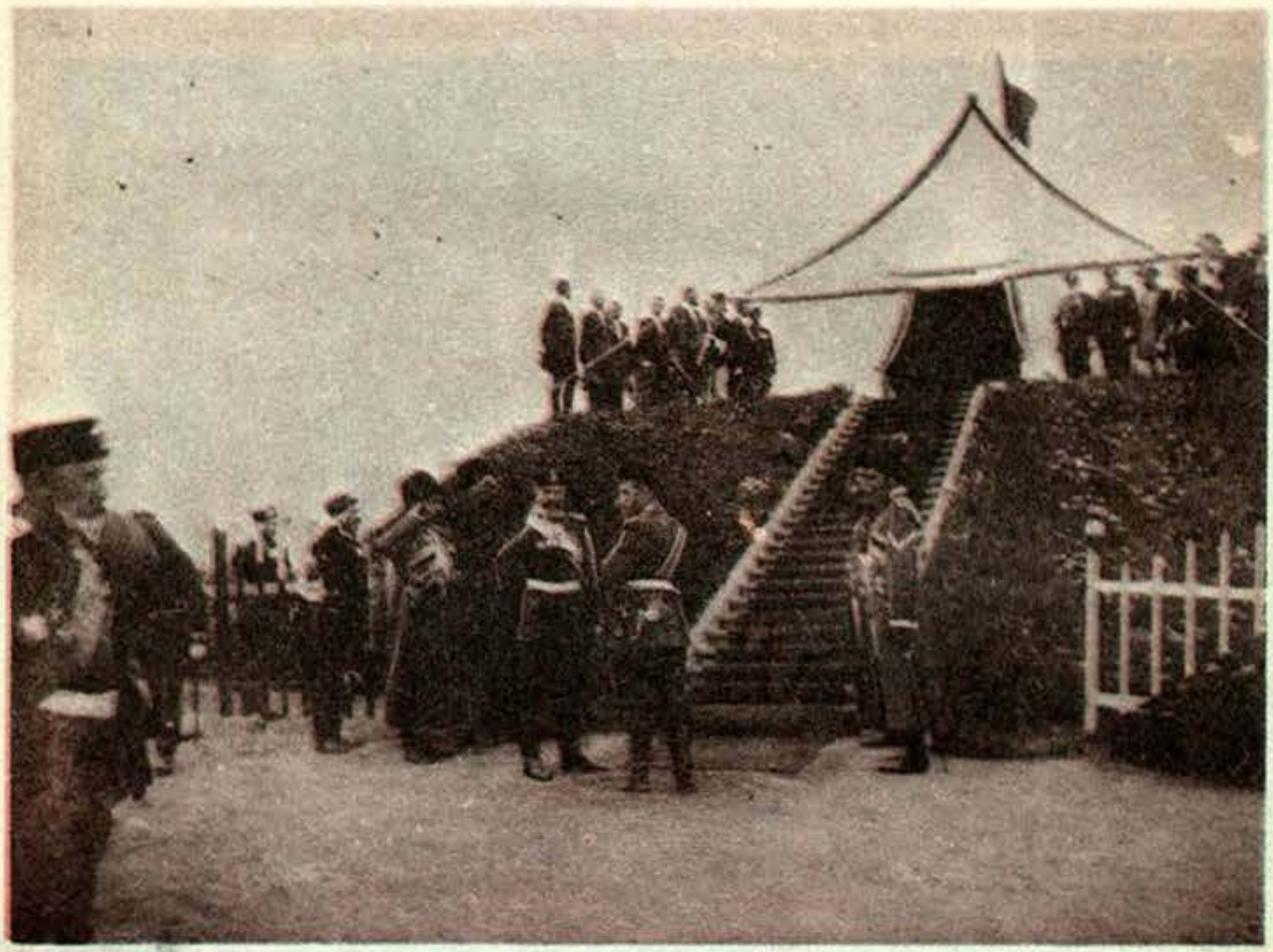

BANCA ROMÂNĂ

PENTRU DEZVOLTARE

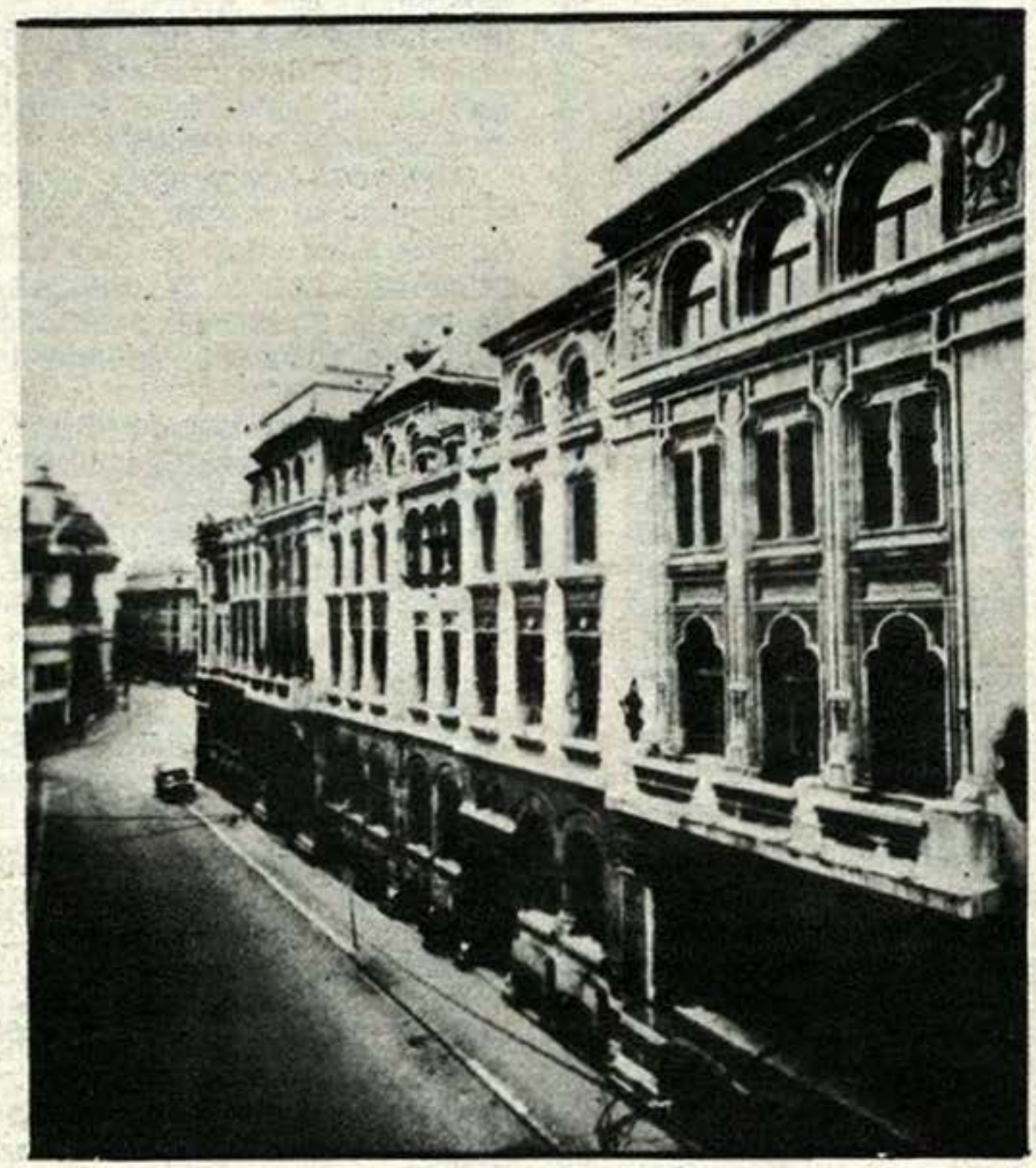

PARTENERUL IDEAL

România traversează una dintre cele mai severe perioade de criză din întreaga sa istorie. Sistemul bancar, în ansamblul său, resimte din plin impactul acesteia, fiind senzorul cel mai fidel al tuturor mutațiilor rapide care se petrec în societate, fie ele de natură economică, socială sau chiar de mentalitate. Iată de ce BRD consideră că poate contribui la redresarea economică, și aceasta o obligă la sobrietate și luciditate în abordarea unei strategii adecvate pentru perioada următoare, care să aibă în vedere atât protejarea situației financiare în condiții de criză cât și definitivarea programului de restructurare și modernizare a băncii. Succesul strategiei băncii va fi însă condiționat în mod decisiv de existența și continuarea reformei bazate pe:

- relații de piață fără subvenții și protecționism, reglementate de o legislație clară și completă;
- restructurarea masivă a sectoarelor economice neviabile;
- grăbirea procesului de privatizare;
- realizarea unui program complex de reconversie profesională cu orientare preponderentă spre dezvoltarea sectorului privat al economiei;
- stimularea inițiativei particulare autohtone și a investitorilor străini;
- consolidarea structurilor sistemului bancar și a politicii monetare.

În măsura posibilităților sale financiare, BRD dorește să susțină efectiv procesul de reformă și să contribuie la accelerarea acestuia. Misiunea strategică îmbrățișată de BRD se poate defini sintetic printr-o focalizare mai mare a activității generale a băncii pe cerințele unei piețe bancare încă în curs de maturizare, pe consolidarea relației fundamentale „bancă-client", prin diversificarea produselor și serviciilor bancare oferite și creșterea calității acestora.

Întărirea relației și mentalității de parteneriat dintre BRD și clienții săi este în concepția strategiei noastre un element „cheie" pentru construirea unei profitabilități de lungă durată în folosul ambelor părți. Iată, în esență, care sunt obiectivele pentru a căror realizare în perioada 1994-1995 banca alocă resurse financiare și umane considerabile:

- creșterea bazei de capital și rezerve la nivelul standardelor internaționale;
- creșterea volumului și stabilității depozitelor atrase de la clienți, atât firme de stat sau particulare cât și persoane fizice, prin practicarea unui sistem de dobânzi diferențiat care să stimuleze în special atragerea depozitelor la termen;
- creșterea volumului operațiunilor în valută și a ponderii acestora în totalul operațiunilor băncii, actuala rețea de bănci corespondente ale BRD în străinătate, precum și calitatea sa de membru al sistemului SWIFT permit o dezvoltare considerabilă a volumului acestor operații precum și creșterea operativității și calității lor;
- perfecționarea procedurilor de analiză, acordare și urmărire a creditelor;
- sprijinirea firmelor mici și mijlocii din sectorul privat, în special în domeniile activităților productive;
- dezvoltarea activității de consultanță economico-financiară, evaluarea patrimo-

nială și studii de fezabilitate;

- accentuarea implicării BRD în restructurarea marilor societăți comerciale cu capital de stat în vederea privatizării lor;

- mărirea eficienței rețelei teritoriale a băncii prin dezvoltarea activității de marketing cu focalizare regională; rețeaua teritorială actuală a BRD, cu o distribuție relativ echilibrată oferă posibilitatea exploatării rapide a noilor oportunități de afaceri și permite chiar transformarea unor sucursale în subsidiare specializate în anumite genuri de afaceri, conform tendințelor regionale;

- perfecționarea pregătirii profesionale a personalului băncii în țară și în străinătate pe baza unor programe complexe și de lungă durată;

- realizarea unui sistem informatic modern, aliniat standardelor bancare internaționale;

- realizarea condițiilor financiare necesare trecerii la privatizarea băncii.

Îndrăznim să sperăm că eforturile noastre actuale, atât financiare cât și umane, se vor concretiza într-un orizont de timp cât mai scurt, pe fondul mult doritei redresări a economiei românești.

Dorința noastră este ca începutul perioadei de reală stabilitate să găsească Banca Română pentru Dezvoltare într-o poziție solidă pe piața bancară din România, cu o personalitate dedicată clienților și partenerilor săi.

Înființată la data de 1 decembrie 1990, prin preluarea activului și pasivului fostei Bănci de Investiții, precum și a întregului personal al acesteia, Banca Română pentru Dezvoltare este una din primele patru mari bănci ale României.

În cei trei ani de la înființare, în pofida unor dezavantaje moștenite și a dificultăților generate de instabilitatea mediului economic și financiar dominat de recesiune și inflație, BRD a reușit să facă pași mari în dezvoltarea noului său profil de bancă comercială.

BRD numără în prezent 165 unități, localizate în toate reședințele de județ, în principalele centre urbane, precum și în unele localități rurale importante.

Prin eforturi financiare considerabile au fost construite noi sedii, s-au extins și modernizat cele existente, îmbunătățindu-se simțitor accesul și servirea clienților.

Este în curs de desfășurare un program complex de restructurare a băncii care vizează atât centrala cât și rețeaua teritorială, acțiune menită să asigure îndeplinirea noilor funcțiuni ale băncii la nivelul standardelor bancare internaționale. Aproape 40% din numărul personalului băncii îl dețin specialiștii cu studii superioare: economiști, informaticieni, ingineri, arhitecți, juriști, iar 48% personalul de specialitate cu studii medii: contabili, referenți, tehnicieni, casieri.

În totalul personalului, ponderea o dețin salariații tineri, în vârstă de până la 30 ani (26%), precum și cei între 30-45 ani (44%). În perioada 1993-mai 1994, mai mult de 1 200 de salariați (30%) au fost cuprinși în diverse forme de pregătire profesională axate pe domenii cheie ale activității bancare. În aceeași perioadă peste 100 de salariați au beneficiat de stagii de pregătire în străinătate, alte programe de pregătire fiind în curs de perfectare cu organisme de profil și bănci din Statele Unite, Canada și Europa. Au fost reconsiderate criteriile de recrutare, selecție și promovare a personalului, iar de la o perioadă la alta s-au adus îmbunătățiri în sistemul de motivare a muncii.

De la un număr de 6 500 clienți la sfârșitul anului 1990 s-a ajuns în prezent la peste 200 000 din care 95% aparțin sectorului privat și populației.

La BRD își au deschise conturi 91 000 societăți comerciale și alți agenți economici cu capital privat, 1 366 organizații obștești, 120 000 persoane fizice precum și 2 800 societăți comerciale de stat și 570 regii autonome. BRD a penetrat în toate ramurile și subramurile economiei, dar ponderea o dețin clienții din sfera producției și serviciilor.

Susținerea dezvoltării sectorului privat al economiei se înscrie ca unul din obiectivele prioritare ale strategiei generale a BRD care a promovat, încă de la înființare, o largă ofertă de credite și servicii pentru toate formele de activitate economică organizate pe baza liberei inițiative.

Creditele acordate de BRD în sectorul privat al economiei reprezintă peste 24% din totalul plasamentelor băncii.

Din totalul clienților particulari circa 35 000, reprezentând 38%, beneficiază de credite pe termen scurt pentru producție sau pe termen mediu pentru investiții, ceea ce le-a permis demararea și dezvoltarea unor activități viabile.

Au fost stimulați cu prioritate clienții care își desfășoară activitatea în domeniul producției materiale și serviciilor, ponderea creditelor acordate acestora fiind de peste 50% din total.

Volume importante de credite au fost acordate investitorilor privați din industria materialelor de construcții, confecții, porțelan, prelucrarea lemnului, industria alimentară etc.

Pentru susținerea sectorului privat din agricultură BRD a acordat peste 10 000 de credite producătorilor agricoli individuali și asociați, precum și unor societăți comerciale particulare cu caracter agricol.

Pentru agenții economici particulari care au rulaje mari de mijloace circulante, BRD a introdus, în premieră pe țară „Linii de credit pe termen scurt" produs care, datorită metodologiei simplificate și unor facilități oferite clientului se bucură de o largă apreciere. Deși lansate recent, prin aceste linii s-au derulat până în prezent credite de 15 miliarde lei.

BRD oferă servicii privind evaluări de patrimoniu, restructurarea activității, consultanță, conducerea procesului de subscripție în cazul privatizării prin ofertă publică, promovarea unor majorări de capital prin emisiuni de noi acțiuni.

BRD a fost prima bancă comercială care s-a

implicat ca agent financiar intermediar la privatizările pilot prin ofertă publică de acțiuni efectuate în premieră în România și anume la S.C. „URSUS" S.A. Cluj și S.C. „APULUM" S.A. Alba Iulia, care s-au încheiat în condiții bune și au permis acumularea unei vaste experiențe în acest domeniu. Prin unitățile BRD s-au vândut toate acțiunile oferite publicului, respectiv 128 900 acțiuni URSUS și 203 947 acțiuni APULUM.

BRD a fost intermediar financiar și pentru majorarea capitalului social prin emisiune de noi acțiuni prin ofertă publică la numeroase societăți comerciale.

BRD și-a asumat un rol de frunte în susținerea privatizării societăților comerciale prin metoda MEBO, în care sens a acordat o serie de credite salariaților acestora pentru plata sumelor prevăzute a fi achitate în numerar pentru cumpărarea acțiunilor. Până în prezent au fost acordate astfel de credite unui număr de 45 societăți.

Pentru populație se oferă o gamă largă de servicii și produse bancare, printre care diverse modalități de economisire începând cu contul curent și până la depozitele pe termene diferențiate, cu dobânzi stimulative. În prezent dobânda pentru depozitele pe termen de un an este de 100%, plătibilă lunar, ceea ce conduce la o mare afluență a depunătorilor. Încă de la înființare, BRD a acordat asistență și consultanță clienților săi, iar începând cu anul 1992, pe lângă activitățile de bază, banca a inițiat și dezvoltat noi servicii, multe dintre ele în strânsă legătură cu acțiunile de restructurare și privatizare.

În paralel cu încurajarea sectorului privat, BRD continuă să susțină prin credite acei egenți economici competitivi cu capital integral sau majoritar de stat din infrastructură și sectoarele de producție și servicii de mare utilitate și cu perspective certe de dezvoltare și profitabile.

În acest scop importante credite au fost acordate Regiei Autonome RENEL, Regiei Autonome ROMCEREAL, societăților comerciale cu activitate de export, precum și altor unități ori sectoare viabile ale economiei.

Pornită de la cota zero, activitatea valutară a BRD a cunoscut o evoluție rapidă atât ca volum cât și sub aspectul diversității complexității operațiunilor. Gama operațiunilor valutare oferite de bancă s-a diversificat continuu: plăți în și din străinătate, deschideri, confirmări și avizări de acreditive, acordări de credite și emiteri de garanții valutare, operațiuni de arbitraj valutar, participare în numele clienților la licitațiile valutare zilnice.

BRD și-a creat o rețea de bănci corespondente în întreaga lume, rețea care numără în prezent 200 bănci și este în continuă expansiune.

BRD este conectată și lucrează efectiv în rețeaua SWIFT - care asigură comunicații externe interbancare extrem de rapide, sigure și ieftine, precum și la rețeaua de informații REUTER.

BRD acționează ca bancă agent în derularea unor credite acordate de către organisme financiar-bancare internaționale: Banca Mondială, Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare, Banca Europeană de Investiții, Banca Internațională de Investiții, Mediocredito Centrale Italia, Export Development Corporation Canada - unor beneficiari din industrie, energie, transporturi și telecomunicații ce însumează peste 1,5 miliarde dolari.

În calitate de împrumutat direct sau subîmprumutat, BRD este implicată în derularea unor credite acordate de BIRD pentru agricultură - 25 milioane dolari, pentru dezvoltarea industrială de la BEI - 175 milioane dolari și de la BERD - 30 milioane ECU, finanțarea pe termen mediu a întreprinderilor particulare mici și mijlocii și a întreprinderilor de stat care au un program de privatizare - 50 milioane dolari. Pentru sprijinirea introducerii de mijloace moderne de plată, respectiv a cărților de plastic, BRD a obținut calitatea de membru VISA INTERNATIONAL, urmând a iniția în 1994 activitatea de acceptare la plată a cărților de plastic în valută și, ulterior, activitatea de emitere de cărți de plastic.

BRD, membru al asociației FACTORS CHAIN INTERNATIONAL, oferă, în premieră pe piața bancară românească, servicii de factoring internațional de export, asigurând clienților încasarea, garantarea și finanțarea exporturilor. Abordată ca una din problemele cheie ale modernizării băncii, realizarea unui sistem informatic integrat, aliniat la standardele bancare internaționale, se desfășoară în baza unui program complex elaborat împreună cu firma de consultanță Coopers & Lybrand și sprijinul financiar al EC PHARE. Până în prezent, cu eforturi financiare considerabile s-a realizat o dotare minimă cu tehnică de calcul a tuturor unităților operative, care a asigurat o accelerare sensibilă a operațiunilor. Au fost elaborate pachete de programe proprii care vizează activitatea sectoarelor de bază ale băncii.

Acționând încă de la începutul activității sale pe baza unor strategii minuțios elaborate, în cadrul cărora accentul s-a pus pe adoptarea unor politici flexibile și prudente în ceea ce privește resursele, plasamentele, dobânda și expunerea la risc, BRD a reușit să asigure:

- creșterea bazei de capital propriu la 103, 972 miliarde lei;
- o structură echilibrată a activelor și pasivelor atât din punct de vedere al stabilității resurselor cât și al calității plasamentelor băncii.

Credibilitatea BRD în fața partenerilor de afaceri, atât din țară cât și din străinătate, a sporit considerabil prin certificarea oficială a situației financiare și operaționale a băncii, ca urmare a Audit-ului realizat de firma de consultanță Coopers & Lybrand, în anii 1992 și 1993. ■

Un fruntaş naţional-ţărănist depune

mărturie în faţa istoriei

• Când Siguranţa are ordin să „închidă ochii", un domiciliu obligatoriu poate fi mai puţin obligatoriu • Maniu e îngrozit de apropierea ruşilor • O ţară în care nu se poate păstra nici un secret • Ştirbei insistă pentru primirea comuniştilor în bloc • Debarcarea e începutul sfârşitului • Regele doreşte să-i întâlnească pe comunişti • Stârcea şi generalul Mihail ar dori o răsturnare prin forţă • Generalul Sănătescu face precizări • Pentru prima oară se dezvăluie cum s-au aşternut cele patru semnături — Maniu, Brătianu, Titel Petrescu şi Pătrăşcanu — pe acordul de Bloc Naţional Democrat.

IOAN HUDIŢĂ: PAGINI DE JURNAL

Vom parcurge noi fragmente din jurnalul inedit ţinut de I. Hudiţă, de astă dată referitoare la perioada 25 mai-21 iunie 1944. Lectura lor ne va reda o cronică deosebit de antrenantă, dar mai ales cu multe aspecte complet necunoscute ale tratativelor ce au precedat semnarea platformei Blocului Naţional Democrat, alcătuit din Partidul Naţional-Ţărănesc, Partidul Naţional Liberal, Partidul Social-Democrat şi Partidul Comunist din România. Este pentru prima dată în istoriografia română când un participant nemijlocit la evenimente deosebit de semnificative ne pune în faţa unor fapte pe care le-a consemnat chiar în cursul desfăşurării lor, fără a le comenta şi interpreta prin propria sa prismă sau a partidului din care făcea parte. Valoarea acestor consemnări stă tocmai în faptele relatate, de multe ori cu lux de amănunte, permiţând istoricului o reconstituire completă şi nuanţată a poziţiilor factorilor politici implicaţi în acele evenimente. Suntem convinşi că prin publicarea acestor fragmente istoriografia noastră primeşte o sursă documentară pentru a face un pas important în rezolvarea multor pete albe privitoare la actul de la 23 august 1944.

Pregătirea textului s-a operat după aceleaşi criterii ca în numerele anterioare.

Dan BERINDEI

1944

Joi, 25 mai. La ora 6 a sosit camionul trimis de Mielu Mihăiescu. Într-o oră a fost încărcat tot bagajul care-l luăm cu noi la Snagov... La 9 fără un sfert am ajuns cu bine la Snagov. Am lăsat casa noastră, încuiată, poarta de la stradă, la fel, totul în grija lui Dumnezeu. Casa, mobila, biblioteca, întreaga noastră gospodărie rămâne la Bucureşti; fetele noastre sunt la Sinaia, iar eu şi Milica, cu câteva lucruri de spălat şi dormit, la Snagov. Iată unde ne-a dus războiul lui Antonescu! Am rugat pe vecina noastră de vis-à-vis, d-na Niculescu, să supravegheze gospodăria noastră. Toţi vecinii sunt plecaţi, lăsând casele în voia soartei. Eu sper să pot veni la două zile, să văd casa şi să ud florile...

Vineri, 26 mai... La ora 10 ne ducem la Maniu, unde găsim pe Ghiţă Pop cu soţia şi pe mama lui Leucuţia... Nici o ştire de la Ştirbei. Maniu aşteaptă de la ei minuni, însă ce poate face el în împrejurările de azi, când anglo-americanii au pe capul lor atâtea probleme, iar ofensiva ruşilor şi lăcomia lor de cuceriri le creează altele şi mai grave. Ofensiva în Italia, războiul în Pacific, pregătirea debarcării în Europa, toate acestea, plus atâtea altele, când mai au ei timp şi de problemele noastre! Maniu desigur ştie toate acestea, însă el vede cu groază apropierea ruşilor de Capitală şi e disperat că Londra şi Washingtonul nu înţeleg cât de greu va fi să-i scoată pe ruşi odată pătrunşi

în Balcani și-n Europa Centrală. El regretă că Anglia a ajuns complet la discreția Statelor Unite și-n condițiile acestea Churchill n-are nici o putere ca să-și impună politica lui prudentă față de Soviete. „Rușii, continuă Maniu, nu pot fi ținuți în frâu decât cu forța și pentru a fi menținuți între frontierele lor dinainte de război nu este decât un mijloc, acela preconizat de Churchill, ca cel de-al doilea front să fie făcut în Balcani și anglo-americanii să ocupe astfel Europa Centrală înaintea rușilor; numai așa vor putea scăpa de bolșevism popoarele din această parte a Europei, altfel sunt pierdute și noi odată cu ele". Am trecut în jurnalul meu cât mai exact posibil aceste cuvinte, întrucât ele corespund perfect cu gândirea mea. În concluzie, noi am decis să reluăm acțiunea noastră asupra lui Antonescu și a regelui, ca să înțeleagă primejdia imensă care ne amenință dacă nu primim cât mai repede condițiile de armistițiu ale Sovietelor. Maniu m-a rugat să văd din nou pe Ică și pe Sănătescu, iar pe acesta din urmă să-l rog din partea lui să-i pregătească o audiență la rege. Totul rămâne pe săptămâna viitoare...

Luni, 29 mai... La ora opt, la locuința noastră, am găsit pe soții Mădârjac care ne așteptau la masa de sub nuc... Stăm de vorbă vreo două ore și ceva, trecând în revistă toate problemele la ordinea zilei. Mădârjac e convins ca și mine că „Antonescu degeaba mai cotinuă războiul, îngreuind pe zi ce trece tot mai mult situația țării"... Situația lui [Mădârjac — *n.n.*] de secretar general la Ordinea publică și de prieten personal cu Piky Vasiliu[1] mă silește să fiu prudent deși cred că el e sincer cu mine. Prudența totuși nu strică! Aflu de la el că Tătărescu „se agită teribil în ultimul timp", că a avut o serie de consfătuiri la Sinaia cu prietenii săi politici și că la una din ele au participat și Pătrășcanu și Ralea; că ei se văd f. des și că Pătrășcanu face dese drumuri la București în mașină cu Tătărescu, „deși el are domiciliu obligator la Poiana Țapului". Mădârjac spune că Siguranța are ordin de la Piky Vasiliu „să închidă ochii asupra acestor deplasări". El se întreabă dacă la mijloc este vorba numai de vechile relații ale generalului cu mama lui Pătrășcanu sau și de o înțelegere politică între acesta și Ică Antonescu. I-am răspuns că, după mine, cred că e și una și alta...

Miercuri, 31 mai. Văd pe Maniu la 9 dimineața. E prezent și Ghiță Pop. Plecăm împreună la București cu mașina lui Leucuția, la 9.30. Când să intrăm în Capitală, alarmă. Lăsăm pe Maniu și pe Gh. Pop la Ghilezan, unde se află un adăpost solid, iar eu mă duc acasă la mine în Vatra Luminoasă, cu tramvaiul... Pe la unu vorbesc cu Rădulescu de la Președințe pentru audiența la Ică care mi se fixează mâine la 6 seara. Pe la 4 după masă vorbesc cu Mihai Borcea. Mă înțeleg cu el să ne vedem vineri la 9 dimineața... La ora 6 mă duc la Maniu și plecăm cu el, Ghiță Pop și Leucuția la Snagov. Maniu insistă să-i atrag atenția lui Ică „pentru ultima oară" că trebuie neapărat pus capăt războiului...

Joi, 1 iunie... Plec la București, la ora 4.30 cu Maniu și Leucuția. La 6 m-am dus la Președințe, însă Ică nu m-a putut primi decât aproape de 7, fiind ocupat. Am stat la el o oră și jumătate. Între timp, am vorbit cu Rădulescu, care mi-a spus printre altele că Tătărescu, Pătrășcanu și Ralea au fost în ultimul timp de mai multe ori la Ică și că acesta „face pe misteriosul" în ceea ce discută cu ei. Rădulescu... spune că „cei trei crai de la Răsărit" îi amintesc fabula cu „Racu, broasca și cu știuca"!...

Pe Ică l-am găsit îngrijorat și afectat, ca de obicei. „Am auzit, începe el, că pregătiți o înțelegere cu comuniștii și socialiștii lui Titel și că refuzați să stați de vorbă cu Tătărescu, Pătrășcanu și Ralea, ceilalți". „În schimb, stai tu de vorbă cu ei", l-am întrerupt eu! „În țara aceasta nu se poate păstra nici un secret", zice el. „Pentru noi, național-țărăniștii, i-am spus eu, nu există secrete; poziția noastră e bine cunoscută și noi nu putem discuta nimic cu acei pe care îi socotim răspunzători de dezastrul țării; din acest punct de vedere, cred că și mareșalul Antonescu este de acord cu noi, că toate aceste secături au sprijinit dictatura lui Carol, pe care el l-a detronat, aducând un imens serviciu țării; dacă astăzi voi voiți să vă serviți de ei, nimeni nu vă poate împiedica; noi am rămas consecvenți cu linia noastră bine cunoscută și vom vedea până la urmă cine are dreptate". „Pătrășcanu și Ralea mi-au cerut să le facilitez plecarea în Rusia, pentru a negocia un aranjament cu Moscova, mai favorabil decât condițiile ultimatumului Molotov, mi-a răspuns Ică; a rămas să vedem cum va evolua situația externă după debarcarea anglo-americanilor, pe care și eu o cred apropiată". I-am arătat că face o mare greșeală stând de vorbă cu acești indivizi... pentru că nu văd cum rușii ar putea negocia cu ei... Ică socoate că Moscova poate mai ușor negocia cu ei o înțelegere decât cu noi, cari suntem intransigenți și intratabili pe chestiunea Basarabiei și Bucovinei. I-am replicat că problema acestor provincii nici noi n-o putem ridica, în condițiile de azi, când Moscova dispune de un tratat de alianță cu Națiunile Unite pe baza frontierelor din 1941 și că noi ne rezervăm dreptul de a ridica această chestiune mai târziu, după terminarea războiului, când sperăm să avem și sprijinul anglo-americanilor... Pentru aceasta insistăm noi atât de mult să ieșim din alianța germană, pentru a crea oarecari drepturi în fața anglo-americanilor și a rușilor. Ică mi-a răspuns că „într-adevăr, raționamentul meu e f. logic" și că el ar fi bucuros dacă s-ar putea face ceva în acest sens, însă el nu

[1] Ministru de interne.

se vede în stare să-l convingă pe mareşal. „Pentru a-l convinge nu este decât un singur mijloc, continuă Ică, acela ca debarcarea anglo-americană să reuşească..." „Să nu fie atunci prea târziu", i-am răspuns eu. „Până la debarcare şi la reuşita ei, a spus Ică, eu nu văd absolut nici o posibilitate de a ieşi din război". „Vă luaţi o mare şi primejdioasă răspundere", a fost ultima mea replică înainte de a ne despărţi...

Vineri, 2 iunie. La ora 9 dimineaţa văd pe Sănătescu la Borcea acasă. El vine rar în Capitală, stând aproape tot timpul la Sinaia, unde se află şi regele. Discutăm situaţia externă o oră. El rămâne la vechea lui părere că nu se poate face încă nimic până nu s-o vedea rezultatul confruntării armatei germane cu anglo-americanii. Şi el crede că luna aceasta s-ar putea ca aceştia să debarce undeva în Franţa sau Belgia. El crede că nemţii dispun chiar de arme secrete pe care le vor folosi la debarcarea anglo-americanilor. „Hitler e conştient, zice el, că joacă acum ultima carte; de aceea a părăsit el atâtea mii de kilometri pătraţi în Rusia, pentru a avea la dispoziţie o forţă suficientă să facă faţă invaziei, iar dacă reuşeşte să-i arunce în mare, atunci e sigur că va invada Anglia!" M-am uitat mirat la el şi m-am stăpânit să nu-i râd în nas... I-am spus doar că se înşală profund şi că nemţii bravează pur şi simplu, ei fiind definitiv pierduţi... Sănătescu s-a grăbit să plece, să nu-l prindă alarma la Bucureşti. O maşină îl aştepta în Piaţa Română pentru a-l duce la Sinaia...

La 6 mă duc la Maniu, sosit de la Snagov de o oră. Era prezent şi Ghiţă Pop. Ei mă aşteptau să afle cum s-a desfăşurat discuţia mea cu Ică şi cu Sănătescu. După ce i-am pus în curent, Maniu a făcut o singură observaţie: „Vai de ţara noastră, condusă de aşa oameni strâmţi la minte!" Ghiţă Pop, cinstit dar naiv, încearcă să le găsească o uşoară scuză, spunând că „nu este chiar cu totul exclus ca nemţii să fie încă tari şi să dispună de arme secrete". „Numai propaganda e de capul lor, nu mai sunt buni de nimic şi vor fi făcuţi praf cât de curând", i-a răspuns cam iritat Maniu.

În mesajul primit azi de la Ştirbei suntem sfătuiţi să ajungem „neapărat" la un acord cu partidul nostru comunist, trecând peste orice consideraţii „numai pentru a face plăcere Moscovei". Interesant că nu rusii cer acest lucru, ci numai anglo-americanii, dovadă că ei sunt hotărâţi să menajeze la maximum Moscova. „Nu e semn bun acest lucru, zice Maniu; acum înţeleg eu şi mai bine pentru ce ei nu pun piciorul în prag în chestiunea polonză şi-i lasă pe ruşi să-şi facă mendrele". În drumul nostru spre Snagov am discutat numai această chestiune...

Marţi, 6 iunie. Debarcarea în Normandia. La opt şi jumătate, trece Maniu cu Leucuţia şi cu Ghiţă Pop să-mi spună că ieri seară, după plecarea mea, a trecut pe la el Pătrăşcanu să-l anunţe că el s-a înţeles cu Dinu Brătianu şi cu Titel Petrescu ca delegaţii celor patru partide să se întrunească în seara aceasta la 7, în acelaşi loc, adică tot la mine acasă. Maniu pleacă la Bucureşti, dar speră să se întoarcă până la amiază, dacă nu va fi alarmă. Pătrăşcanu venise la 10.30 noaptea, făcând-o pe misteriosul, ca şi cum i-ar fi fost frică să nu fie văzut de vreun agent al Siguranţei. El, care e tot timpul în maşină cu Tătărescu, se plimbă prin Sinaia, vine aproape zilnic la Bucureşti, deşi pretinde că are domiciliu obligator la Poiana Ţapului. Maniu, care ştie, f. bine toate aceste lucruri, surâde, spunând că l-a informat că şi noi suntem hotărâţi să continuăm discuţiile în vederea unei înţelegeri, dar numai între cele patru partide... Pătrăşcanu i-a răspuns că partidul său a renunţat la Tătărescu, Ralea şi ceilalţi. Maniu e de părere să redactăm un acord scris fără nici un echivoc, de care să putem răspunde şi-n faţa justiţiei, în caz că Antonescu află ceva despre existenţa lui...

Debarcarea se confirmă. Nu se dau amănunte, decât atât: ea a reuşit, trupele aliate sunt în curs de debarcare, s-au realizat deja două capete de pod şi că timpul n-a prea fost favorabil, marea fiind agitată...

La ora două, eu cu Jovin şi cu Macovschi am plecat la Bucureşti... La ora 3 am ajuns cu bine acasă în Vatra Luminoasă. Aerisesc casa, ud grădina şi aştept delegaţii care încep să sosească de pe la 7 fără un sfert. Cel dintâi vine Constantinescu-Iaşi, care-mi spune că pe viitor el va reprezenta singur partidul său şi că ai lui au renunţat la V. Bâgu. După câteva minute sosesc: Voitec, însoţit de Jumanca, apoi Ghiţă Pop, şi Bebe Brătianu. S-a luat act de declaraţia lui Constantinescu-Iaşi, că renunţă de a mai cere intrarea în blocul nostru a lui Tătărescu, Ralea şi ceilalţi şi de a mea care am spus că noi nu ne opunem la intrarea ligii plugarilor. Bebe Brătianu s-a declarat de acord cu propunerea mea, iar Voitec şi Jumanca la fel, în numele partidului lor. Am luat apoi cuvântul pentru a propune cele patru puncte ale acordului nostru. Constantinescu-Iaşi a citit apoi o lungă declaraţie de două pagini, bătută la maşină, în care partidul comunist încearcă să-şi aroge nişte merite imaginare, care ne surprind pe toţi destul de dezagreabil. Voitec şi Jumanca protestează contra acestei declaraţii pe care o consideră „mincinoasă în întregime" şi care urmăreşte să i se dea de către noi „autoritatea unui document" care să servească conducătorilor comunişti în propaganda lor viitoare... Bebe Brătianu şi Ghiţă Pop au spus că pe noi nu ne privesc certurile dintre ei...; singurul lucru care interesează azi este găsirea unei formule de înţelegere care să poată obţine adeziunea celei mai mari părţi a opiniei noastre publice... [Toţi cei de faţă

resping declarația lui Constantinescu-Iași]. Constantinescu și-a pus declarația în buzunar, spunând că el „nu mai poate continua discuția până nu va referi partidului său". Era opt și un sfert. După plecarea delegaților, la 8.25 am plecat și eu cu Ghiță Pop. Pentru a câștiga timp, Leucuția ne aștepta cu mașina la colțul străzii. Am trecut să-l luăm pe Maniu, iar la 9.30 am ajuns acasă la el în Snagov... Stăm până la unu noaptea [la Leucuția] să auzim știri referitoare la debarcare. Leucuția și cumnatul său Mănuilă ne oferă șampanie, gustări și prăjituri. Milica a adus cozonac cu nuci pentru Maniu. Au fost prezenți, afară de noi: Maniu, Mănuilă, Ghiță Pop, Leucuția, Ilie Lazăr, Aurel Dobrescu și d-rul Solomon, cu soțiile. S-a sărbătorit debarcarea în care toți văd începutul sfârșitului...

Înainte de a ne despărți, Ghiță Pop și cu mine am pus în curent pe Maniu cu modul cum s-a desfășurat ședința de azi după masă cu delegații celorlalte partide. Maniu e de acord cu atitudinea noastră și înclină să-i eliminăm pe comuniști din combinația noastră „deoarece sunt nesinceri și suspecți totodată". El e de părere să mai așteptăm câteva zile și să reluăm discuțiile numai cu social-democrații și cu liberalii...

Miercuri, 7 iunie. La ora 8 mă duc la Maniu și ascult o oră radio Londra și Berlin... Maniu s-a hotărât să mergem la Mihalache, unde se află și Lupu, pentru a-i decide să vină la București și să-i ceară lui Antonescu încetarea imediată a războiului. El mă roagă să-l însoțesc pentru a-l ajuta în acest scop. Plecăm la 9.15 prin Periș-șoseaua județeană Târgoviște-Titu-Topoloveni-Dobrești. Ajungem la 12.30. Leucuția are o mașină f. bună și conduce minunat... Mihalache și Lupu erau în curent cu debarcarea încă de ieri. Mihalache are un aparat f. bun, primit cadou de la Malaxa. Înainte de a ne așeza la masă am ascultat cu toții Londra, de la 1 la 2...

Mihalache și Lupu se arată rezervați în tragerea unei concluzii definitive. Ei se așteaptă la „niște lupte crâncene, când nemții se vor convinge că aici este adevărata debarcare și nu în altă parte". „Dacă nemții nu-i vor putea arunca în mare, ca la Dunqerque, zice Mihalache, atunci e sigur că au pierdut definitiv războiul..." Maniu a încercat încă o dată să-l convingă pe Mihalache că ar trebui să-l vadă pe Antonescu, să vadă „cel puțin cum vede el acum situația, după debarcare". Mihalache i-a răs-

Debarcarea aliată din 6 iunie 1944 a fost nu doar cea mai mare operație de acest tip din istoria omenirii, dar și expresia indubitabilei superiorități a coaliției antifasciste care, odată cu deschiderea celui de-al doilea front, începea să strângă cercul de foc din jurul celui de-al III-lea Reich. Factorii politici din România adeversari ai regimului Antonescu înțelegeau - dincolo de bucuria momentului - că nu mai puteau să ignore rigorile alianței militar-politice sovieto-americano-britanice și, în consecință, la 20 iunie 1944, semnau pactul celor patru partide aliate în cadrul Blocului Național Democrat

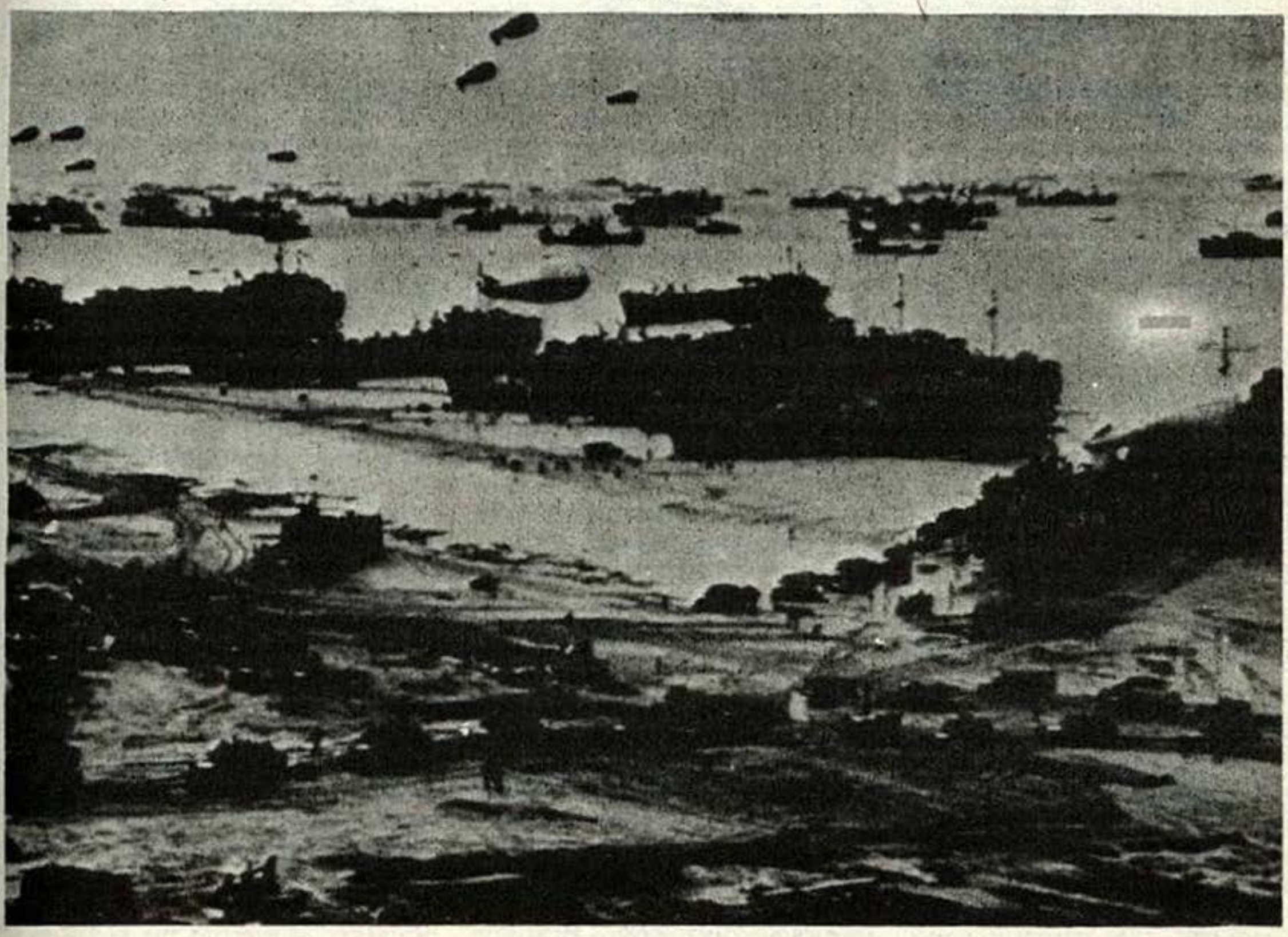

puns că el are convingerea că Antonescu „ca militar are mai multă cădere să aprecieze situaţia decât noi, nişte civili“... Maniu s-a ridicat în picioare în semn de plecare... Lupu n-a scos nici o vorbă. Ne-a făcut la toţi o impresie penibilă. De unde era hotărât să rămânem peste noapte la Dobreşti, Maniu s-a decis brusc să plecăm, „să nu ne apuce noaptea pe drum“. La 5.30 părăseam Dobreştii...

Joi, 8 iunie... La ora 6 mă duc la locuinţa lui Ghiţă Pop din strada Negru Vodă. El a aranjat ca întâlnirile noastre să nu se ţină în acelaşi loc... La întâlnirea de azi participă Bebe Brătianu, C. Zamfirescu, din partea liberalilor, Jumanca şi Voitec din partea social-democraţilor. Şedinţa a durat o oră, fiind prezidată de Gh. Pop. Ne-am pus repede de acord asupra punctelor care trebuiau să stea la baza acordului, fixând data de 12 iunie pentru viitoarea şedinţă. Eu m-am angajat să aduc un text ca bază de discuţie... Jumanca a propus ca blocul nostru să respingă pe comunişti, ca şi liga plugarilor lui Groza. Voitec i-a atras atenţia că Partidul Social-Democrat este deja aliat cu cel comunist în Frontul Unic Muncitoresc... Şedinţa de luni va avea loc în locuinţa lui C. Zamfirescu din spatele Academiei de Comerţ, din Piaţa Romană...

Luni, 12 iunie. Maniu soseşte la 10 dimineaţa. Îl vedem cu Ghiţă Pop şi-i citim proiectul nostru de acord. El e de acord cu noi să ne menţinem la principii generale şi să evităm angajamente amănunţite...

Plecăm cu toţii, cu maşina lui Leucuţia, la Bucureşti la ora 4.30... Aerisesc locuinţa, ud grădina; noaptea aceasta rămân în Capitală... Pe la ora 6, după un telefon, vine Mihai Borcea cu un taxi, cu generalul Sănătescu, îmbrăcat civil, ca de obicei. Îmi spune că regele s-a convins în fine... şi că Antonescu trebuie forţat să execute acest lucru [ruperea alianţei cu Germania — *n.n.*] sau să demisioneze. Mă întreabă dacă el ar putea lua contact cu partidul comunist, lucru la care ţine f. mult regele, precizându-mi că doi dintre prietenii apropiaţi ai lui, Stârcea şi Ioaniţiu, au luat deja contact cu Pătrăşcanu care l-ar fi asigurat pe Mihai că partidul comunist nu este ostil monarhiei şi că el tratează deja cu Maniu şi cu Brătianu formarea unui bloc pentru încetarea războiului... Ar vrea ca la această primă luare de contact cu delegaţii comunişti să fie şi cineva din partea noastră, citându-mi numele lui Niculescu-Buzeşti, ginerele lui Ştirbei, care e în f. bune raporturi cu regele şi care, zice Sănătescu, „trece drept un reprezentant al lui Maniu pe lângă rege“. I-am răspuns că noi avem toată încrederea în Niculescu-Buzeşti, dar nu suntem tot atâta de convinşi de seriozitatea şi sinceritatea celorlalte persoane din jurul regelui, atrăgându-i atenţia să fie cât se poate de rezervat faţă de ele... Văzându-l încurcat şi dezorientat, eu i-am sugerat să mai aştepte câteva zile, până la încheierea discuţiilor dintre partide pentru alcătuirea unui bloc pe care să se poată sprijini regele... Găseşte „minunată“ sugestia mea. Va vorbi cu regele, poate chiar mâine dimineaţă. Ne înţelegem să ne vedem la Borcea miercuri 14 iunie, la ora 4.

La 7 seara, şedinţă, acasă la Zamfirescu. Când am ajuns eu cu Ghiţă Pop, am găsit deja pe Bebe Brătianu şi pe Voitec. Acesta din urmă venise înadins înaintea lui Constantinescu-Iaşi pentru a ne preveni din partea lui Titel Petrescu că el ar dori să amânăm încheierea blocului o săptămână-două, întrucât are motive serioase să se îndoiască de sinceritatea şi loialitatea comuniştilor. Rămâne să ne vedem cu Titel Petrescu mâine după masă la 5. După venirea lui Constantinescu se deschide şedinţa, prezidată de Bebe Brătianu. Eu dau citire proiectului de acord, citindu-l rar pentru ca delegaţii să-şi poată nota punctele lui. Bebe Brătianu propune ca şedinţa să se suspende pentru trei zile, pentru ca delegaţii celorlalte partide să poată referi partidelor lor propunerile noastre. Voitec cere şi el acelaşi lucru. Stabilim data de vineri 16 iunie, ora 7, la Ghiţă Pop. Constantinescu nu face nici o obiecţie...

Marţi, 13 iunie... La 5 p.m. la Titel Petrescu, cu Ghiţă Pop. L-am găsit furios la culme pe tovarăşii săi comunişti. Regretă că a făcut Frontul unic cu ei. „M-am potrivit şmecherului de Rădăceanu şi naivului de Voitec, să-mi calc pe inimă şi să încheiu înţelegerea cu ei în vederea lui 1 Mai, a început el; eu am ştiut de mult că aceşti indivizi sunt simple instrumente în mâinile Moscovei; n-au nici un sentiment românesc în ei...“ Titel P. spune în continuare că niciodată n-a avut încredere în Pătrăşcanu... El are informaţii că de câtva timp încoace mişcarea comunistă din ţara noastră este condusă direct de Moscova prin agenţi stabiliţi undeva în Capitală... În concluzie, el ne întreabă dacă n-ar fi mai bine să renunţăm la introducerea lor în blocul nostru. După ce ne-a spus toate astea, Gh. Pop i-a răspuns că în ce-l priveşte pe el e de acord ca blocul să se facă fără comunişti, dar se îndoieşte dacă Maniu se va învoi, întrucât aşa-i cere mereu Ştirbei, de la Cairo. Eu i-am explicat lui Titel P. că odată angajaţi în discuţie cu dânşii e f. greu să mai dăm înapoi, întrucât, sigur, se va opune şi Maniu şi apoi nu văd pentru ce ne-am teme de prezenţa lor în bloc...

La ora 7.30 am ajuns la Maniu, plecând cu el la Snagov... Pe drum l-am pus în curent pe Maniu cu întreaga situaţie referitoare la blocul cu celelalte partide. Aşa cum era de aşteptat, Maniu s-a declarat de acord cu răspunsul meu dat lui Titel P. şi a rămas stabilit să luăm în bloc şi pe comunişti, dacă ei acceptă proiectul nostru de acord...

Miercuri, 14 iunie. După un telefon, schimbat cu el pe la

7 dimineaţa, am plecat cu Maniu şi cu Leucuţia la Bucureşti, pe la 8, oprindu-ne în drum la Buftea să-l vedem pe Niculescu-Buzeşti. Am discutat o oră şi ceva cu el chestiunea regelui... El îmi face o f. bună impresie. Sub aerul lui modest şi indiferent se ascunde o puternică voinţă, inteligenţă şi spirit critic. El era la curent cu tot ce i-am spus noi, [despre anturajul de la Palat — *n.n.*] şi-l prevenise deja pe rege în chestiunea Ioaniţiu... Aflăm de la el că în timpul din urmă, tot datorită intervenţiei lui Ioaniţiu, regele a primit de două ori pe generalul Gh. Mihail, fost şef de stat major şi „lichea devotată a lui Carol"... Buzeşti ne informează apoi că ieri noapte, la dorinţa expresă a regelui, el a asistat la o şedinţă secretă cu doi delegaţi comunişti, pentru a vedea „ce gândesc aceşti oameni şi dacă realmente ar putea fi folosiţi în raporturile noastre viitoare cu Moscova". La această întâlnire a luat parte „mai mult fără voie" şi Sănătescu, care s-a opus, dar „a fost silit de rege să participe şi el". Din partea Palatului a mai luat parte şi Stârcea şi generalul Mihail. Cu această ocazie, Buzeşti a cunoscut pe Pătrăşcanu şi pe un al doilea reprezentant al partidului comunist, un inginer Ceauşu, care i-a făcut impresia că el reprezenta de fapt partidul şi nu Pătrăşcanu... Buzeşti şi Stârcea au insistat mult asupra problemei Basarabiei şi Bucovinei de Nord, însă au constatat că Pătrăşcanu şi Ceauşu „sunt cu totul ostili în această chestiune". Ei au dat asigurări că în ce priveşte monarhia, partidul lor e loial dacă ea este constituţională şi că „regele Mihai îşi va câştiga recunoştinţa întregului popor dacă va scoate ţara din acest război nenorocit"... În concluzie, Buzeşti ne spune că, după el, s-a pierdut timpul la această întâlnire şi că azi la prânz va vedea pe rege şi-i va spune că pe viitor să evite astfel de contacte „nefolositoare şi totodată f. primejdioase dacă ajung la urechile lui Antonescu". Maniu i-a mulţumit pentru informaţiile care ni le-a dat şi l-a rugat să comunice regelui că şi el e de părere să evite astfel de contacte şi să fie f. vigilent faţă de anturajul său...

Discutăm apoi chestiunea acordului cu comuniştii, analizând diferitele lui aspecte şi ajungem la concluzia că trebuie să renunţăm la preambulul proiectului nostru de acord privitor la Basarabia şi Bucovina de Nord şi să ne mulţumim cu cele patru puncte — ieşirea din război, înlăturarea lui Antonescu, alianţa cu Naţiunile Unite şi restabilirea regimului constituţional pe baza Constituţiei din 1923. La ultima parte a discuţiei a luat parte şi Ghiţă Pop... Ne înţelegem cu el să convocăm delegaţii celor trei partide vineri la 7, la dânsul acasă...

Iau dejunul la mine acasă. Cartierul e pustiu!... La 4 mă duc la Borcea... La 4.15 soseşte Sănătescu. Arată obosit şi supărat. Îl las pe el să vorbească întâi. „Postul care-l ocup eu pe lângă rege, începe el, nu e pentru mine; eu n-am nici timp şi nici nu mă pricep să fac mereu de pază în jurul lui pentru a supraveghea pe cine primeşte el şi ce discută cu ei; de-abia ieri seară am aflat că el primeşte tot felul de indivizi dubioşi şi eu mă văd silit, fără voia mea, să stau cu ei de vorbă şi să-mi risc liniştea şi situaţia mea". După această introducere, Sănătescu povesteşte cum a fost silit de rege să se ducă la întâlnirea cu comuniştii pe care el nu-i scoate din „trădători"... „Azi la 10 am văzut pe rege şi i-am spus tot ce gândeam despre anturajul său, atrăgându-i atenţia asupra primejdiei la care se expune. Cu această ocazie, am ţinut să-i explic regelui că eu nu pot participa la nici un complot în contra lui Antonescu, de care mi-au vorbit ieri seară Stârcea şi Mihail şi că eu înţeleg să-l conving pe Antonescu să se retragă, în cazul că el nu poate face despărţirea de nemţi, dar atât; eu nu admit să particip la o acţiune de răsturnare a lui cu forţa". Regele i-a răspuns că nici el nu se gândeşte la aşa ceva şi că Mihail şi Stârcea, dacă i-au vorbit de „complot", aceasta e părerea lor, dar nu şi a lui... Pe viitor, regele s-a angajat să nu mai discute problema ieşirei din război decât numai cu Maniu şi cu Brătianu... I-am spus că Niculescu-Buzeşti ne-a pus deja în curent cu cele discutate la întâlnirea de ieri seară. I-am explicat apoi rolul care-l joacă Tătărescu la Palat prin intermediul lui Ioaniţiu şi al generalului Mihail. Sănătescu a luat act, înţelegându-ne ca pe viitor să lucreze mână în mână cu Niculescu-Buzeşti, prin care poate comunica orice informaţie lui Maniu, atunci când nu ne putem vedea noi...

Seara la 7.30 mă întorc cu Maniu şi cu Gh. Pop la Snagov. Pe drum l-am pus în curent cu cele discutate cu Sănătescu. În timp ce eu discutam cu Sănătescu, a avut loc o întâlnire între Maniu şi Dinu Brătianu în cadrul căreia acesta a aprobat şi el să încheiem blocul cu comuniştii fără preambulul privitor la Basarabia şi Bucovina...

Vineri, 16 iunie. Văd pe Maniu între 9 şi 10... A primit un nou mesaj de la Ştirbei prin Niculescu-Buzeşti. Ştirbei îl informează că Aliaţii atacă în Franţa cu forţe colosale şi că „pentru nimic în lume nu vor trata cu Hitler vreo înţelegere". Ştirbei cere să încheiem înţelegerea şi cu comuniştii „pentru a face plăcere Moscovei, întrucât ea va avea cuvânt hotărâtor în negocierile noastre de armistiţiu şi că anglo-americanii insistă mult pentru acest lucru". Niculescu-Buzeşti l-a pus în curent pe Maniu cu discuţia avută cu regele în legătură cu intrigile lui Tătărescu şi că a găsit în Sănătescu un aliat f. bun pe această chestiune.

Plecăm la 5 după masă la Bucureşti... La 7 ajung la Ghiţă Pop, în Negru Vodă. Comuniştii sunt şi astăzi reprezentaţi tot de Constantinescu-Iaşi singur; celelalte partide de câte doi: Bebe

Brătianu și C. Zamfirescu de la liberali, Rădăceanu și Voitec de la social-democrați, eu și Gh. Pop din partea național-țărăniștilor. Gh. Pop explică pentru ce noi suntem obligați să renunțăm la preambulul privitor la Basarabia și Bucovina de Nord pentru a face posibil acordul și cu partidul comunist... După aceasta, am trecut la discutarea celor patru puncte din protocol. Discuția a mers ușor, punându-ne repede de acord asupra formulării lor. Constantinescu a ridicat chestiunea dacă n-ar fi potrivit să trecem și obligația ca după înlăturarea regimului Antonescu, noul guvern să cuprindă „și delegați" ai partidului comunist. Toți delegații celor trei partide au respins această propunere. Constantinescu n-a mai insistat, spunând că el va referi prietenilor săi și numai după aceasta va putea semna proiectul nostru de acord. Ne-am înțeles să mai ținem o ședință, redusă la numai câte un delegat, luni 19 iunie, la ora 6, la mine acasă, în Vatra Luminoasă...

Luni, 19 iunie. Plec la 9 dimineața cu Maniu, Gh. Pop și Leucuția la București. Acasă la mine, totul bine... La 6 vine Gh. Pop. El s-a înțeles cu reprezentanții celorlalte partide ca să vină tot aceiași delegați, nu câte unul... Au venit de la socialiști Voitec și Rădăceanu, de la liberali Bebe Brătianu și C. Zamfirescu, iar de la comuniști Constantinescu-Iași. Eu adusesem, bătute la mașină, patru exemplare, așa cum ne înțelesesem la ultima ședință de la Gh. Pop. Constantinescu a declarat că renunță la propunerea lui referitoare la viitorul guvern și că este autorizat să semneze textul în forma lui din ședința trecută. După ce au fost semnate cele patru exemplare, câte unul pentru fiecare partid, am discutat în general măsurile care trebuiesc luate pentru punerea în practică a acordului. La ora 7 totul era terminat. Mâine el va fi semnat și de Maniu, Dinu Brătianu, Titel Petrescu și Pătrășcanu, la ora 5 după masă, la locuința lui Maniu...

Marți, 20 iunie. Plecăm la București la 8.30 — Maniu, Ghiță Pop, eu și Leucuția. Găsim programul schimbat. Dinu Brătianu și Titel Petrescu vor să-l vadă pe Maniu în cursul dimineții pentru a semna acordul încheiat ieri. Ei propun ora 10 la Dinu Brătianu acasă. Maniu ne roagă să-l însoțim și noi, Ghiță P. și eu. Ajungem cu 10 minute mai înainte. Găsim pe Titel P. discutând cu Dinu B. care e singur... După semnarea celor patru exemplare, a vorbit primul Titel P. El repetă criticile cunoscute la adresa comuniștilor... „Am cedat să-i primim în bloc și pe ei, spune Titel P., numai din stimă pentru d-stră, d-le Maniu și d-le Brătianu, cari găsiți necesar acest lucru; n-aș vrea să aveți însă și d-stră decepțiile mele de pe urma încheierii frontului muncitoresc cu ei; [sunt] oameni cari n-au românesc în ei decât limba, pentru rest sunt niște agenți ai Moscovei, care-i plătește"... „Aici e toată problema, a spus Maniu; blocul pe care l-am încheiat noi reprezintă o situație cu totul nouă; el oferă acum o mare acoperire, atât regelui cât și militarilor cari ar fi dispuși să ne urmeze, întrucât blocul nostru reprezintă azi voința țării întregi; acțiunea noastră de viitor se vede astfel mult ușurată și noi trebuie să nu pierdem din vedere acest lucru".

...La ora 5 Maniu a fost vizitat de Pătrășcanu, care a semnat și el actul de constituire a blocului. Pe la ora 4 am văzut pe Borcea pe care l-am rugat să vadă pe Sănătescu, să-l pună în curent cu semnarea acordului între cele patru partide și să-mi înlesnească o întrevedere cu regele pentru a-i prezenta acest act...

Miercuri, 21 iunie. Plec la 9 cu Leucuția la București să văd ce a aranjat Borcea... Mă cheamă la el. Ajung la 11.30. Îmi spune că a văzut la 10 pe Sănătescu care i-a spus că după-masă la 5 regele va fi în Capitală... Sănătescu mă roagă să mă duc la 6 la Palat...

Spre surprinderea mea, cum am ajuns la Palat, la ora 6, Sănătescu mă aștepta... Am fost condus de Sănătescu care a asistat la discuția noastră. I-am făcut mai întâi o scurtă dare de seamă asupra discuțiilor avute cu delegatul comunist referitor la Basarabia și nordul Bucovinei, precum și alte chestiuni mai mărunte... Le-am citit apoi textul acordului... „Sunt de acord cu toate aceste puncte, spune regele, să vedem acum cum le putem realiza". „Aveți alături pe dl. general Sănătescu, care are toată încrederea noastră; cu el, Maiestatea Voastră se poate consulta în vederea măsurilor de luat pentru punerea în practică a acestui acord", i-am răspuns eu... „Eu cred, a intervenit Sănătescu, care tăcuse până acum, că și Antonescu se va convinge într-o săptămână-două că nemții sunt pierduți și că noi trebuie să ne vedem de interesele noastre".

...La plecare i-am spus regelui că noi vom ține legătura prin dl. general Sănătescu și prin Niculescu-Buzești. „Mi-a făcut mare plăcere conversația cu d-voastră și aș vrea să ne mai vedem", mi-a spus regele, strângându-mi mâna cu multă căldură. Conversația a durat o oră jumătate. La ora 8 am ajuns la Maniu, care mă aștepta cu Leucuția. Am plecat imediat la Snagov, povestindu-le pe drum cum a decurs audiența la rege... ■

(Va urma)

OPERA SFINŢILOR PĂRINŢI

Pr. prof. dr. DUMITRU GH. POPESCU,
decanul Facultăţii de Teologie, Bucureşti

Ideologia patristică — cea care a pus bazele dogmaticii şi cultului creştin — se intinde pe perioada primelor opt secole de istorie creştină. A apărut şi s-a conturat în focul controverselor teologice provocate de intâlnirea Evangheliei **lui Hristos cu cultura şi filosofia antică, ilustrată de gânditori ca Platon sau Aristotel. Există o patristică răsăriteană, care numără printre corifeii ei pe iluştrii Părinţi ai Bisericii ca Atanasie cel Mare, Vasile cel Mare, Grigorie de Nazianz, Grigorie de Nissa, Maxim Mărturisitorul sau Ion Damaschin, după cum există şi o patristică apuseană care are în centrul ei atât pe Tertulian, Rufin sau Ieronomi, dar mai ales figura marelui Augustin. Ţinând seama că marile dogme ale creştinătăţii au apărut ca reacţii la erezii născute în Răsărit, sub influenţa filosofiei platonice sau aristotelice, şi au fost definite ca atare tot de sinoade ecumenice ţinute în Răsărit (este vorba de cele şapte sinoade ecumenice recunoscute şi de Biserica Apuseană, primul ţinut la Niceea în anul 325 şi ultimul tot la Niceea, dar în 787), ne vom ocupa cu precădere de patristica răsăriteană.**

Teologia patristică ca teologie a Sfinţilor Părinţi constituie un adevărat tezaur de gândire şi viaţă creştină, care poate fi abordat din perspective diferite, fără pretenţie de a epuiza subiectul. Ţinând însă seama de faptul că teologia patristică a

adus contribuţii fundamentale la definirea marilor dogme ale creştinătăţii, cum ar fi Sfânta Treime (traiadologie), Persoana Mântuitorului Hristos (Hristologie), Persoana Sfântului Duh (pnevmatologia) viaţa în Hristos (soteriologia), sau cosmologie, la dezvoltarea spiritualităţii şi moralei creştine, cunoscând prea bine că Sfântul Vasile cel Mare sau Ioan Gură de Aur au elaborat pe lângă opere teologice remarcabile şi Sfintele Liturghii care le poartă numele până astăzi, dar şi de faptul că au fost neîntrecuţi misionari, atât în predicarea Cuvântului, dar şi a filantropiei creştine, considerăm că este potrivit să stăruim pe rând asupra aportului lor considerabil în domeniul doctrinei creştine, al liturghiei sau cultului creştin public şi în cel al misiunii.

Sigur, lucrurile acestea sunt mai puţin cunoscute multora dintre noi. Este firesc să fie aşa, după ce vreme de peste 42 ani Biserica a fost lipsită de posibilitatea de a comunica neîngrădit cu credincioşii săi. Acum, când lucrul acesta este din nou posibil, trebuie ca poporul român născut creştin, regăsindu-şi libertatea, să îşi regăsească şi credinţa care l-a ajutat să străbată veacurile şi să înfrunte loviturile soartei, ce n-au fost puţine. Iată deci de ce am primit cu bucurie propunerea revistei Magazin istoric **de a prezenta cititorilor câteva chipuri de Sfinţi Părinţi. Am considerat binevenit să începem şi cu câteva rânduri despre rolul lor, în general, în formarea dogmei creştine, din care ne împărtăşim şi noi astăzi.**

Opera Sfinţilor Părinţi din epoca patristică este extrem de vastă şi reprezintă o importantă contribuţie la evoluţia învăţăturii, a spiritualităţii şi vieţii creştine. Din multitudinea şi varietatea acestei opere amintim în treacăt câteva lucrări care au adus contribuţii excepţionale la dezvoltarea teologiei creştine, despre *Întruparea Logosului* şi *Împotriva păgânilor*, elaborate de Sfântul Atanasie cel Mare, *Despre Duhul Sfânt* şi *Împotriva lui Evnomiu*, alcătuite de Sfântul Vasile cel Mare, *Cele cinci cuvântări teologice* ale Sfântului Grigore de Nazianz, sau *Viaţa lui Moise* şi *Marele cuvânt catehetic*, ale Sfântului Grigorie de Nissa, *Ambigua* şi *Dialogiri cu Talasie* ale Sfântului Maxim Mărturisitorul, sau *Fântâna Ortodoxiei* alcătuită de Sfântul Ioan Damaschinul, la sfârşitul epocii patristice, ca o sinteză a întregii teologii elaborate în această perioadă de opt secole din istoria creştinismului.

Metoda folosită de Sfinţii Părinţi are la baza ei două elemente principale. Întreaga lor teologie s-a întemeiat pe revelaţia divină cuprinsă în *Sfânta Scriptură*. În mintea lor a stăruit permanent o idee exprimată de Sfântul Ciril al Ierusalimului că nimeni nu poate lua în considerare o altă *Evanghelie* decât cea adusă de Iisus Hristos, chiar dacă s-ar pretinde că o astfel de *Evanghelie* ar fi fost descoperită de îngerii din cer. Străduinţa lor teologică a fost călăuzită de convingerea profundă că nimeni nu mai poate adăuga un singur cuvânt la revelaţia descoperită în persoana lui Iisus Hristos (există secte care pretind că ştiu mai mult decât Hristos), ci să contribuie la aprofundarea datului revelat prin trăire şi viaţă în Hristos, pentru a scoate în evidenţă bogăţia lui de sensuri necuprinsă. Nu se poate trece cu vederea că unii dintre Părinţi, ca Origen, au emis opinii teologice cunoscute sub numele de apocatasatază, adică iertarea păcatelor veşnice de către Dumnezeu, dar astfel de opinii au fost respinse tocmai pentru că nu îşi aveau temeiul lor în Sfânta Scriptură. Revelaţia Divină a rămas piatra fundamentală a gândirii patristice.

Un alt principiu care a stat la temelia teologiei patristice a fost şi a rămas până astăzi că nimeni nu poate face teologie dacă nu se roagă. Cu alte cuvinte, Sfinţii Părinţi au aşezat la baza cunoaşterii lui Dumnezeu, experienţa duhovnicească. În viziunea lor teologia nu este menită să satisfacă simple curiozităţi intelectuale, să se lanseze în speculaţii sterile, aşa cum procedează astăzi formaţiunile creştine eterodoxe, ci să contribuie la desăvârşirea spirituală a credincioşilor în Hristos şi Biserică. Pe parcursul acestui proces de desăvârşire care cuprinde întreaga fiinţă a omului, prin har, credinţă şi fapte bune, creştinul dobândeşte o transparenţă duhovnicească ce îi permite să sesizeze bogăţia de lumină, viaţă şi iubire pe care Dumnezeu le descoperă celor ce-l iubesc pe El; şi numai pe această bază să poată vorbi, după posibilităţile intelectuale ale fiecăruia, despre Dumnezeu şi realităţile spirituale ale Împărăţiei Sale. Prin intermediul acestei experienţe se înlătură primejdia sectară de a reduce Revelaţia divină sau *Evanghelia* lui Hristos la mintea creştinului, ci să se dilate şi să se adapteze mintea credinciosului la realităţile vieţii mai presus de fire a Dumnezeirii prin puterea şi lucrarea Sfântului Duh în Hristos şi Biserică. Atât prin fidelitatea faţă de conţinutul *Evangheliei*, dar şi prin intermediul acestei experienţe duhovniceşti aşezate la baza teologiei, Biserica Răsăriteană a reuşit, graţie Sfinţilor Părinţi, să păstreze nealterată învăţătura de credinţă a Bisericii lui Hristos, fără să adauge dogme noi şi fără să îndepărteze din tezaurul de credinţă al Bisericii învăţături esenţiale pentru mântuirea credinciosului. Datorită teologiei patristice, Biserica Răsăriteană a stăruit neabătută în adevărul de credinţă al Bisericii nedespărţite.

Pe lângă calitatea lor de

mari teologi care au adus contribuţii fundamentale la definirea dogmelor de credinţă creştine şi la coordonatele credinţei celei adevărate, Sfinţii Părinţi au acordat o importanţă covârşitoare dimensiunii liturgice a vieţii bisericeşti. Din cele relatate anterior se poate desprinde cu uşurinţă că opera lor teologică nu s-a mulţumit să vorbească despre Dumnezeu ci să invite la rugăciune şi trăire în Hristos şi Biserică. Dacă în operele teologice se poate vorbi despre trăirea în Hristos, despre experienţa harului necreat dumnezeiesc, această trăire şi experienţă se realizează cu precădere în Biserică prin Sfânta Liturghie. Nu este întâmplător dacă liturghiile săvârşite până astăzi în toate Bisericile Ortodoxe poartă numele Sfântului Ioan Gură de Aur şi a Sfântului Vasile cel Mare. Coloana vertebrală a Sfintei Liturghii o constituie puterea energiilor necreate ale Sfântului Duh coborât peste Apostoli la Cincizecime, sub forma limbilor de foc, ca să consume necurăţia şi să transfigureze omul şi creaţia în Hristos şi Biserică. Pe firul incandescent al energiilor necreate ca foc dumnezeiesc, Hristos coboară în Biserică prin Duhul Sfânt, pentru a înălţa Biserica spre Tatăl. În Liturghiile ortodoxe îşi găseşte expresia concretă o altă coordonată fundamentală a teologiei patristice, anume că Fiul lui Dumnezeu s-a făcut om pentru ca omul să se îndumnezeiască. De aceea, Sfânta Liturghie începe cu coborârea şi întruparea Fiului lui Dumnezeu, despre care ne vorbeşte cântarea cunoscută sub numele de *Unule născut,* pentru ca apoi credincioşii să fie invitaţi să „părăsească grija cea lumească", să aibă „inimile sus", iar apoi, după împărtăşirea cu Trupul şi Sângele lui Hristos, să pătrundă în sfera realităţilor mai presus de fire şi să strige cu bucurie: „Am văzut lumina cea adevărată, nedespărţitei Sfintei Treimi închinându-ne, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh".

Multe formaţiuni creştine au pierdut acest elan duhovnicesc de înălţare a pământului către cer, ca urmare a coborârii cerului spre pământ fiindcă au acceptat ca bisericile lor să devină mult prea dependente de nişte oameni pe care îi consideră ca fondatori de biserici şi chiar temelii ale Bisericii, dintr-o tendinţă antropocentristă care deplasează centrul de gravitate al Bisericii de la Dumnezeu la om, cu consecinţe incalculabile pentru spiritualitatea şi viaţa creştină. Oricât de importante au fost contribuţiile Sfinţilor Părinţi, aceştia nu şi-au permis niciodată să vorbească despre Biserica Sfântului Vasile cel Mare sau cea a lui Ioan Hrisostom. Pentru ei întreaga putere spirituală a Bisericii izvorăşte din trupul îndumnezeit al lui Hristos, aşezat la dreapta Tatălui, pe scaunul slavei cereşti, ca putere de lumină şi iubire mai presus de fire menită să înalţe şi să transfigureze omul şi creaţia în Hristos şi Biserică. Pe urmele primilor creştini, ei realizau cu forţă că pentru a deveni temple ale Duhului Sfânt, trebuiau să urce la cer, acolo unde s-a înălţat Hristos. Ei simţeau cu forţă că această ascensiune era condiţia misiunii lor în lume, căci acolo, în cer, ei pătrundeau în viaţa cea nouă a Împărăţiei şi după această liturghie a înălţării se reîntorceau în lume cu feţele strălucind de lumină, viaţă şi pace a Împărăţiei lui Dumnezeu. Această liturghie a înălţării şi experienţă a luminii celei adevărate, pe verticala Duhului Sfânt, vrea să arate însă că Biserica se edifică prin Liturghie ca o comuniune după chipul comuniunii supreme care este Sfânta Treime.

Pe lângă dimensiunea ei teologică şi liturgică, teologia patristică are însă şi o evidentă dimensiune misionară. Părinţii Bisericii au fost excelenţi propovăduitori ai *Evangheliei* lui Hristos, astfel că alături de operele lor teologice au întocmit nenumărate cuvântări omiletice sau catehetice destinate edificării credincioşilor. Pe această cale ei au intrat în dialog cu filosofia şi cultura în credinţa şi viaţa creştină din vremea lor, ştiind prea bine că dacă filosofia nu

Arborele lui Ieseu şi Adam lucrând pământul, *detalii din frescele ce împodobesc mănăstirea Voroneţ*

se poate înălța către Dumnezeu fără concursul teologiei din cauza caracterului ei panteist — adică prin care Dumnezeu este dizolvat în natură — nici teologia nu poate pătrunde în mentalitatea și problemele vremii fără concursul filosofiei sau al culturii. Sfântul Vasile a adresat tinerilor o vestită cuvântare în care îi sfătuia să urmeze exemplul albinii și să adune din cultura lumii antice doar polenul adevăratelor valori ce vin în întâmpinarea *Evangheliei* lui Hristos. Mai mult decât atât, Părinții Bisericii au desfășurat o intensă operă filantropică, dând la iveală primele așezăminte creștine pentru ocrotirea celor defavorizați de soartă, așa cum se întâlneau în celebra *Vasiliadă* a Sfântului Vasile cel Mare, și au protestat cu vigoare împotriva nedreptății sociale din vremea lor, condamnând pe bogații nemilostivi care rămâneau indiferenți la suferința săracilor. Dar toate acestea nu le-au făcut în numele vreunei ideologii, ci în virtutea vieții și trăirii în Hristos, care duce la înnoirea societății prin înnoirea vieții personale a fiecărui credincios. Lupta lor a fost eficientă, fiindcă au reușit să determine puterea imperială să renunțe la sclavie în numele lui Hristos arătând că fiecare om poartă în el chipul nemuritor al lui Dumnezeu.

SFÂNTUL ATANASIE CEL MARE

Sfântul Atanasie s-a născut în Alexandria Egiptului, în anul 295, din părinți înstăriți, dar despre care nu știm dacă au fost creștini sau păgâni. El a primit o frumoasă educație clasică și creștină. A fost făcut lector în 312 și diacon în 318, dată după care a ajuns secretarul Patriarhului Alexandriei. Ca diacon și secretar, a însoțit pe Patriarhul de Alexandria la sinodul din Niceea, în anul 325, unde a jucat un rol decisiv în combaterea arianismului, acea erezie, întemeiată de preotul Arie, care nega identitatea de substanță dintre Hristos și Dumnezeu. La moartea Patriarhului Alexandriei în 328, a fost ales ca episcop al Alexandriei. Episcopatul său a durat 45 de ani, întrerupt de cinci exiluri din cauza luptei pe care a dus-o împotriva arianismului și a împăraților care se declarau în favoarea acestei erezii. Cu toate acestea a dezvoltat o bogată operă teologică prin care a reușit să stabilească adevărata credință în lupta contra arianismului, făcând dovada unei sinteze ideale de severitate și blândețe în actele sale de administrație bisericească. Acest om, care și-a închinat întreaga viață lui Hristos, a dus o luptă neînfricată împotriva tuturor dușmanilor Ortodoxiei, chiar împotriva puterii lumești din vremea sa, până la sfârșitul vieții sale pământești. A adormit în Domnul în anul 373 și a rămas una dintre cele mai luminoase figuri ale teologiei patristice. În decursul vieții sale, presărate de 20 de ani de exil, Sfântul Atanasie cel Mare a dat la iveală o cuprinzătoare operă teologică care cuprinde scrieri apologetice, dogmatico-polemice, istorico-polemice, exegetice, ascetice și numeroase scrisori. Dintre cele mai importante lucrări teologice ale sale amintim două dintre ele: *Cuvânt contra păgânilor* și *Cuvânt despre întruparea Logosului.*

Opera teologică a Sfântului Atanasie cel Mare este rezultatul luptei consecvente pe care a dus-o împotriva ereziei ariene și pentru stabilirea adevărului revelat în persoana lui Hristos. Arianismul, pornind de la ideea că Iisus Hristos este o creatură a lui Dumnezeu, prima dintre creaturi, dar nu mai puțin creatură, respingea deci divinitatea Mântuitorului considerându-l mai mult fiu al omului decât Fiu al lui Dumnezeu. Împotriva ereziei, Sfântul Atanasie afirmă, pe temeiul revelației divine, că Hristos este Fiul lui Dumnezeu, de o ființă cu Tatăl și Dumnezeu adevărat prin faptul că este Creator al Universului. Pornind de la prologul *Evangheliei* după Ioan, în care se spune că „la început era Logosul" și că „Logosul era Dumnezeu" prin care „toate au fost făcute" (Ioan I, 1-2), Sfântul Atanasie arată că „El era deci Logosul (Cuvântul) Sfânt al Tatălui, atotputernic și absolut perfect, care se răspândește în toate lucrurile și își desfășoară peste tot puterea Sa, care luminează toate lucrurile, văzute și nevăzute, pe care le conține și le adună în El, și adunând elementele care prin ele însile sunt opuse unele față de altele. El produce, cu frumusețe și armonie, o lume unică și o singură ordine a lumii". Pe lângă afirmarea lui Hristos ca Logos divin, aceste cuvinte ale lui Atanasie introduc o schimbare fundamentală în concepția cosmologică a lumii antice, fiindcă așează la temelia creației o ordine rațională sau spirituală care își are originea în Logosul divin care transcede lumea creată prin caracterul Său divin și necreat, dar care în același timp depășește dualismul filosofiei antice dintre lumea sensibilă și lumea inteligibilă, considerând că lumea vizibilă este rezultatul concentrării de spirit și energie care își au izvorul lor ultim în Logosul divin. Geniul lui Atanasie cel Mare constă în intuiția sa că nu poate rezolva problema lui Hristos ca Mântuitor al lumii în care se transfigurează creația independent de calitatea sa de Logos creator.

Al doilea argument decisiv pe care Sfântul Atanasie îl aduce împotriva arianismului constă în faptul că Hristos a îndumnezeit sau transfigurat firea omenească numai pentru faptul că a fost Dumnezeu cu adevărat sau, cum spune el însuși, „Omul n-ar fi putut să fie îndumnezeit prin unirea cu simpla creatură, dacă Fiul n-ar fi fost cu adevărat Dumnezeu. Așa după cum noi n-am fi fost eliberați de păcat și blestem dacă trupul pe care l-a așezat Logosul n-ar fi fost cu

adevărat o plămadă omenească, tot astfel omul n-ar fi fost cu adevărat îndumnezeit dacă Logosul care s-a întrupat n-ar fi fost de aceeaşi natură (dumnezeiască) cu Tatăl, adică cuvântul Său propriu şi adevărat. O astfel de definire s-a realizat pentru ca unirea Celui care, prin natură, aparţine dumnezeirii şi a Celui care prin natură este om, şi pentru ca astfel îndumnezeirea să fie asigurată". Dumnezeu a creat omul după chipul Său, chemându-l să ducă o viaţă care să-l înalţe către asemănarea cu Dumnezeu Creatorul Său. Refuzând să contemple acest chip al lui Dumnezeu pe care îl purta în sine, omul s-a întors către sine însuşi, s-a închis în propriul său egoism, transformându-se în propriul său dumnezeu. Nimeni n-a pus în evidenţă cu atâta forţă tragedia omului contemporan. Umanitatea nu poate fi salvată, nu poate fi smulsă din ghearele corupţiei şi a morţii, dacă ea n-ar fi fost îndumnezeită şi recuperată în persoana Fiului lui Dumnezeu, chipul Tatălui, care s-a făcut om pentru a reintroduce în inima însăşi a umanităţii asemănarea divină îndumnezeind omul şi creaţia prin unirea cu Dumnezeirea Sa.

Ca o sinteză a întregii sale opere teologice, Sfântul Atanasie cel Mare a elaborat una dintre coordonatele fundamentale ale teologiei creştine de totdeauna, şi anume că *„Dumnezeu s-a făcut om, pentru ca omul să se îndumnezeiască"*. Creştinismul care n-a ţinut seama de această axiomă a vieţii creştine s-a secularizat, nu mai are nimic de spus omului contemporan. De aceea, oamenii în general şi tineretul în special nu mai frecventează astfel de comunităţi. El este prezent acolo unde peste veacuri răsună ca un ecou de speranţă cuvintele Sfântului Atanasie cel Mare: „Dumnezeu s-a făcut om pentru ca omul să se îndumnezeiască", adică să renască spiritual şi moral şi să devină cu adevărat om de omenie. ■

CONCURSUL

20 PENTRU 200 000

CÂŞTIGĂTORII

Joi, 19 mai a.c., la sediul redacţiei, în prezenţa cititorilor, concurenţilor şi colaboratorilor care au răspuns invitaţiei noastre, publicată atât în nr. 5/1994 cât şi în ziarele Libertatea şi Azi **(cărora le adresăm colegiale mulţumiri) a avut loc tragerea la sorţi pentru desemnarea câştigătorilor concursului** 20 pentru 200 000.

În urma tragerii la sorţi, prezidată de domnul prof. univ. Dumitru Almaş, primul director al Magazinului istoric, **au fost desemnaţi următorii câştigători ai concursului** 20 pentru 200 000:

PREMIUL I — 200 000 lei, oferiţi de domnul Ştefan Halmaş, directorul firmei „Expansion": **CĂLIN POTRA, din Cluj-Napoca.**

PREMIUL II — 150 000 lei, oferiţi de domnul Gheorghe Băbiceanu, preşedintele firmei „General Rom Service": **RADA ULCICĂ, din Corabia.**

PREMIUL III — 100 000 lei, oferiţi de domnul Justin Moraru, directorul firmei „Antonia Invest S.R.L.": **VIOLETA DOINA DIMITRIU, din Tecuci.**

PREMIUL IV — 75 000 lei, oferiţi de domnul Radu Ion Popescu, directorul ziarului Anunţul telefonic: **IULIANA ŢĂPOSU, din Făgăraş.**

PREMIUL V — 50 000 lei, oferiţi de domnul Radu Ion Popescu, directorul ziarului Anunţul telefonic: **DANIELA DANIELESCU, din Suceava.**

Îi felicităm pe câştigători, mulţumind, totodată, sponsorilor concursului şi, în mod special, domnului Radu Ion Popescu, consilier onorific al Magazinului istoric, **pentru deosebitul sprijin acordat în organizarea şi finanţarea acestui concurs.**

Să răsfoim în continuare, câteva dintre scrisorile sosite pe adresa concursului. DI. V. ANDRONIC, din Landshut, Germania, **ne anunţă, odată cu răspunsurile la concurs, că şi-a reînnoit abonamentul pe 1994, trimiţând un cec de 75 dolari. Mulţumiri • Doamna TAMARA GUBCOVSCHI, muzeograf la Muzeul Cahulului, din** Cahul, Republica Moldova, **ne scrie că a „făcut cunoştinţă cu** Magazin istoric, **în 1990, când am fost în vizită la colegii de la Muzeul din Brăila". În prezent d-sa este abonată.** „Magazin istoric **este pentru mine cartea-enciclopedie principală în lucrul meu de toate zilele".**

Iată şi alte gânduri ale cititorilor noştri: VASILE AMARANDE, din Botoşani: **„Nimeni, din 1967 şi până în prezent, nu mi-a impus să citesc revista. Sunt posesor al colecţiei complete şi participant la mai toate concursurile** Magazin istoric" **• DELIA PETRETECH, din** Turda: **„Din 1985 m-am abonat la** Magazin istoric, **devenind unul dintre cititorii permanenţi. Astăzi n-aş putea renunţa la această revistă, indiferent care va fi preţul ei, deoarece nimic nu poate egala mulţumirea spirituală pe care mi-o dă lectura articolelor din** Magazin istoric".

Mulţumim tuturor celor care ne-au scris şi-i felicităm călduros pe toţi participanţii la concursul 20 pentru 200 000.

NU UITAŢI: În curând, un nou concurs Magazin istoric **cu substanţiale premii.**

Asiguraţi-vă din timp numerele revistei pe 1994.

Din istoria rezistenţei anticomuniste

„Vă ofer spre publicare un material referitor la istoria Bisericii române unite în catacombe Este bazat cam două treimi pe mărturii culese de mine. Sunt preot greco-catolic. Predau ca profesor istoria bisericească la Academia de teologie din Blaj. Materialul cuprinde mărturii impresionante dintr-o istorie ascunsă cititorilor sub regimul comunist. Fără adevăr nu va fi dreptate, fără dreptate nu va fi pace".

AU BIRUIT PRIN CREDINŢĂ

Pr. prof. dr. ANTON MOISIN

Cu aceste cuvinte, părintele profesor Anton Moisin, doctor în istorie, fiu şi nepot de preot, îşi prefaţează amplul documentar consacrat persecuţiilor la care au fost supuşi Biserica română unită şi slujitorii ei în anii totalitarismului comunist. Un subiect des discutat, dar mai puţin cercetat şi a cărui cunoaştere va contribui substanţial la întregirea imaginii de ansamblu a infernului opresor în care regimul totalitar comunist a vârât ţara timp de mai bine de patru decenii. Fiind un subiect de mare actualitate şi deosebită complexitate, cu multiple conotaţii în sferele existenţei noastre, el impune analistului calm şi deplină obiectivitate.

Documentarul trimis redacţiei noastre conţine îndeosebi mărturii referitoare la gravele consecinţe pe plan uman ale represiunii declanşate de autorităţile comuniste împotriva prelaţilor şi credincioşilor greco-catolici. Pentru a înţelege însă cum s-a ajuns la această stare, am crezut absolut necesară enumerarea, fie şi parţială, a principalelor măsuri administrative preconizate de autorităţi cu scopul de a lichida Biserica română unită.

Cum bine se preciza într-un studiu elaborat în emigraţie încă în anii '50 trebuie arătat din capul locului că persecuţia religioasă care a dus în final la dizolvarea oficială a Bisericii române unite a fost consecinţa aplicării la noi în ţară a metodelor bolşevice de distrugere a credinţei religioase, de înlocuire a concepţiei spiritualiste creştine cu concepţia materialistă atee (Magazin istoric, **nr. 3/1992). Campania împotriva Bisericii române unite a fost o componentă a acţiunii de comunizare şi sovietizare a ţării, care, în 1948, a vizat şi alte instituţii fundamentale ale statului român: armata, justiţia, Academia Română, şcoala, universitatea.**

Primul semnal îngrijorător îl întâlnim chiar în Constituţia adoptată la 13 aprilie 1948, al cărei art. 27 preciza că „nici o confesiune, congregaţiune sau comunitate religioasă nu poate deschide şi întreţine institute de educaţie generală, ci numai şcoli speciale destinate pregătirii personalului cultului şi sub controlul statului".

La 19 iulie, în Monitorul oficial **a fost publicat** Decretul-lege nr. 151 **prin care, încercând să se dea o justificare campaniei anticatolice a autorităţilor comuniste, care calificau Biserica catolică drept singurul „adversar organizat" din acel moment al construirii socialismului în România, se producea denunţarea unilaterală a Concordatului cu Vaticanul. Această hotărâre a prefaţat suita de decrete-legi care au urmat la scurtă vreme. Astfel, la 3 august a fost publicat** Decretul-lege nr. 175 **cu privire la reforma şi noua organizare a învăţământului. Precizând că acesta este** „organizat exclusiv de stat, pe temeiul unităţii de structură şi este aşezat pe baze democratice populare şi realist ştiinţifice", **decretul-lege proclama:** „Învăţământul este public şi laic". **Art. 35 hotăra că toate şcolile confesionale şi private de orice categorie deveneau automat şcoli de stat. În aceeaşi zi de 3 august, a fost publicat şi** Decretul-lege nr. 176, **precizând că, în vederea** „lărgirii şi democratizării învăţământului, toate bunurile mobile şi imobile care au aparţinut bisericilor, congregaţiilor, comunităţilor religioase, asociaţiilor particulare, cu sau fără scop lucrativ... devin proprietatea statului". **Deci o opresiune generală antireligioasă. A urmat în această suită** Decretul-lege nr. 177 **care reglementa regimul general al cultelor. Art. 13 stabilea că, pentru a se putea organiza şi funcţiona, cultele trebuiau să fie recunoscute prin decret al Prezidiului Marii Adunări Naţionale a R.P.R.; la rândul lor, conducătorii cultelor nu-şi puteau exercita atribuţiile lor decât prin aprobarea prealabilă a aceluiaşi for. Art. 40 venea cu precizarea că orice legătură cu alte culte religioase, instituţii sau persoane ofi-**

ciale din afara ţării se putea realiza numai cu aprobarea Ministerului cultelor şi prin intermediul Ministerului de externe. Şi, ca o completare, art. 41 prevedea că nici un cult din afară nu poate exercita vreo jurisdicţie asupra credincioşilor statului român.

Şi iată că, la 3 septembrie 1948, Monitorul oficial **a publicat decretul de depunere a episcopului unit Ioan Suciu şi de suprimare a salariilor preoţilor uniţi. Peste 15 zile, alţi trei episcopi — Valeriu Traian Frenţiu, Alexandru Rusu şi Ioan Bălan — au fost depuşi. În zilele de 27, 28 şi 29 septembrie, fiecare preot unit a primit invitaţia de a semna un formular tipărit şi trimis de Ministerul cultelor. În acest formular se arăta că doi preoţi vor fi delegaţi să reprezinte parohiile din judeţul respectiv la o adunare programată la Cluj pentru data de 1 octombrie şi care era chemată să hotărască în chestiunea unirii cu Biserica ortodoxă! În cursul celor trei zile, canonicii, protopopii şi preoţii uniţi au fost supuşi presiunilor şi ameninţărilor de tot felul pentru a semna formularul respectiv. Cu acest prilej s-au produs numeroase arestări. În final, presa oficială a anunţat că 430 dintre preoţi şi-ar fi pus semnătura. Semnatarii au fost în realitate mult mai puţini. O dovedeşte însuşi faptul că, în loc de 38 delegaţi câţi doriseră autorităţile, la Cluj n-au putut fi aduşi decât 36, iar sala în care urma să se ţină „congresul" respectiv, a fost dată în paza strașnică a poliţiei. În condiţii asupra cărora nu insistăm, dar sunt lesne de imaginat, „congresul" a „cerut" unirea Bisericii române unite cu Biserica ortodoxă. În aceeaşi zi, cei 36 delegaţi au fost îmbarcaţi şi transportaţi la Bucureşti, tot sub pază severă, şi la 3 octombrie puşi să semneze actul sinodal prin care uniţii erau primiţi în sânul Bisericii ortodoxe**[1].

Corolarul tuturor măsurilor întreprinse până atunci l-a reprezentat Decretul-lege nr. 358 **din 1 decembrie 1948, având următorul conţinut:**

„Art. 1. În urma revenirii comunităţilor locale (parohii) ale cultului greco-catolic la cultul ortodox român şi în conformitate cu art. 13 al Decretului 177 din 1948, organizaţiile centrale şi statuare ale acestui cult, ca: mitropolia, episcopiile, capitlurile, ordinele, congregaţiunile, protopopiatele, mănăstirile, fundaţiunile, asociaţiunile, precum şi orice alte instituţii şi organizaţiuni, oricare ar fi natura sau denumirea lor, încetează de a mai exista.

Art. 2. Averea mobilă şi imobilă aparţinând organizaţiunilor şi instituţiilor arătate la art. 1 din prezentul Decret, cu excepţia expresă a bunurilor fostelor parohii, revine statului român, care le va lua în primire imediat.

O comisiune interdepartamentală, compusă din delegaţi ai ministerelor: culte, finanţe, interne, agricultură şi domenii şi învăţământ public, va hotărî destinaţia acestor averi, putând atribui o parte din ele Bisericii ortodoxe române, sau diferitelor ei părţi componente.

Dat în Bucureşti la 1 decembrie 1948"[2].

Orice încercare de eludare a acestor măsuri sau nesupunere din partea celor vizaţi a fost tratată cu extremă duritate de către autorităţi: arestări, procese, întemniţări, lagăre de muncă, deportări sau domicilii forţate. Şi, cum vom vedea, pentru că au refuzat orice compromis, fruntaşii acestui cult au fost supuşi unui regim de lichidare fizică.

M. ŞTEFAN

Lumina temniţelor

„În iadul din temniţe, noi am trăit raiul pe pământ, pentru că l-am avut alături pe Dumnezeu".

Într-adevăr, atunci când citeşti mărturiile unor oameni de diverse religii şi condiţii sociale despre teroarea la care au fost supuşi în temniţele comuniste, ceea ce reţine atenţia este faptul că preoţii noştri au fost adevărate lumini ale închisorilor. Unii au declarat că de n-ar fi existat aceşti preoţi, ei s-ar fi pierdut în hăul deznădejdii. Pe martori i-a impresionat pacea sufletească şi tăria acestor martiri şi eroi spirituali ai veacului nostru. Se consumau ca nişte candele ale iubirii. Nu pentru a se încălzi pe ei, ci pentru a da lumina speranţei şi căldura iubirii celor din jur — victime ale diabolicului sistem ateobolşevic.

„Doamne Isuse Hristoase, care va fi acel vrednic om dintre noi care să fie primul mort pentru credinţă şi pentru Tine?". Aceste cuvinte au fost rostite de episcopul *Vasile Aftenie*, vicar de Bucureşti, şi sunt emblematice pentru atitudinea ierarhilor şi sutelor de preoţi greco-catolici care au înfruntat moartea pentru a-şi apăra credinţa şi astfel şi neamul. Singura onoare pe care şi-au disputat-o constatăm că a fost aceea de a muri cel dintâi pentru Hristos.

Primii greu încercaţi au fost episcopii. Toţi au fost arestaţi în 28 şi 29 octombrie 1948, dar primul a pierit episcopul Vasile Aftenie. Servitorul său, pe nume Luca, mi-a relatat multe amănunte, spu-

---

[1] În istoria românilor transilvăneni momentul apariţiei acestui cult reprezintă un subiect pe care îl vom aborda în viitor.

[2] Decretul-lege nr. 9 al Consiliului Frontului Salvării Naţionale din 31 decembrie 1989, printr-un articol unic decretează abrogarea unor acte normative, între care, la nr. 20, este nominalizat „Decretul nr. 358/1948 pentru stabilirea situaţiei de drept a fostului cult greco-catolic" *(Monitorul oficial al României*, an I, nr. 9, duminică 31 decembrie 1989).

nându-mi din capul locului: „Ceea ce vă zic acum nu știu decât doi oameni: eu și dumneavoastră". Și Luca mi-a povestit că, înainte c-o săptămână de-a fi arestat, episcopul Aftenie fusese avertizat în taină de ministrul preot Burducea, printr-un emisar, preot ortodox la Apărătorii Patriei, că „vor fi mari vifore și furtuni în biserica noastră. Numai atâta să-i spui!"

Emisarul venise la episcop pe întuneric și cinaseră împreună.

— Preasfințite, putem discuta, sau când vine domnul care servește [Luca] întrerupem?

— Nu, vorbim, pentru că tot ce vorbim, mort rămâne!, a răspuns episcopul.

— Domnul ministru mi-a spus că s-ar putea să aveți și martiri în biserică...

Auzind acestea, episcopul s-a ridicat de la masă, a mers la icoană, a îngenuncheat, și-a făcut cruce și-a zis:

— Doamne Isuse Hristoase, care va fi acel vrednic om dintre noi care să fie primul mort pentru credință și pentru Tine?

Apoi s-a întors la masă și a continuat discuția.

A fost arestat, plimbat prin diferite locuri de detenție și asasinat în ziua de 6 mai 1950, în beciurile Ministerului de interne, din ordinul generalului Nikolski. Datorită manevrelor securității, înmormântarea nu s-a făcut imediat, de aceea ziua morții lui a rămas ca fiind 10 mai. Un preot maghiar din Sighet era pe coridorul temniței când un securist a ieșit din încăperea în care era anchetat episcopul Aftenie și l-a auzit spunând:

— L-am dat gata și pe ăsta!

Preotul romano-catolic I. Balthaiser, căruia i s-a cerut să-l înmormânteze, a deschis capacul sicriului și i-a văzut o rană mare la cap. Pentru îndrăzneala lui, preotul Balthaiser a fost și el arestat...

Episcopul *Ioan Suciu*, administratorul apostolic al Mitropoliei Blajului, era cunoscut și sub numele de „Episcopul tineretului", datorită fascinației pe care o exercita asupra tinerilor. El însuși tânăr, suflet avântat și orator strălucit, episcopul vizitase, sub ochii zbirilor comuniști, peste 600 de parohii, acțiune încheiată printr-un adevărat triumf. Urmarea? O arată părintele Gh. Radeș din Berivoi (jud. Brașov), care mi-a trimis un manuscris autobiografic, el însuși fiind închis prin vreo 12 temnițe. La 28 octombrie 1948, povestește el, episcopul Suciu a fost în vizită canonică la parohia Ileni, iar apoi a binecuvântat lăcașul bisericesc din Berivoii-Mici. Anunțat de părintele Andreiu Radeș (fratele autorului relatării) că a văzut mai mulți preoți greco-catolici strânși la Miliția din Făgă-

Toți episcopii Bisericii române unite aflați în funcție în 1948 au căzut, rând pe rând, răpuși de represiunea comunistă: Vasile Aftenie

raș, episcopul Suciu a spus:

— Aceste momente grele de persecuție prin care trece biserica noastră sunt cele mai fericite momente din viața noastră creștină, dacă le vom ști folosi bine pentru apărarea credinței, sunt momente care ne vor servi sigur mai ușor la mântuirea sufletului.

Episcopul Suciu a luat masa la preotul Gh. Radeș, unde urma să se odihnească peste noapte. La miezul nopții au ieșit amândoi, să facă o vizită la Preasfântul Sacrament din biserică, după care s-au întors în casă. După 1 noaptea, „o ceată de securiști ne-a devastat locuința. Doi dintre ei au intrat în dormitorul unde se aflau canonicul Leon Sârbu și părintele Govoran... Între timp, alți doi securiști au intrat în camera unde se odihnea preasfințitul. L-au ridicat, legându-l la ochi, și l-au dus într-o mașină ce se afla în stradă".

Astfel a început și pentru el calvarul închisorilor: Ministerul de interne, Văcărești etc., până la punctul final: temnița din Sighet. S-a purtat foarte dârz, dar iată cum i-a venit sfârșitul. Mi l-a relatat monseniorul Coriolan Tămâian, ordinar de Oradea: „În seara zilei de 26 iunie 1953, noi, episcop Ioan Chertes, episcop Liviu Chinezu și cu mine, făceam de gardă (de câteva zile știam că va muri). Primul de gardă a fost Chinezu. Ceilalți ne-am culcat. Pe la miezul nopții, Suciu începe să recite cu glas înalt și răspicat *Tatăl nostru* și *Născătoarea*... Eu îl întrerupeam:

— Stați, să nu ne audă gardianul de afară!

În timpul acesta a venit la mine la pat Chinezu și mi-a spus că i se pare că Suciu nu e bine. M-am ridicat repede, am mers la el la pat, l-am pipăit; n-a reacționat, dar respira încă. I-am trezit rapid pe ceilalți din cameră care s-au strâns în jurul patului său. Episcopul Iuliu Hossu *(Magazin istoric*, nr. 12/1993) i-a dat dezlegarea sacramentală, eu i-am ținut într-o mână pulsul și pe cealaltă i-am pus-o pe piept, la inimă, până când aceasta n-a mai bătut. Era ora 1 fără 20 de minute, în ziua de 27 iunie 1953".

Era vorba despre ora 1 noaptea. Episcopul Suciu fusese bolnav de stomac și i se refuzase orice îngrijire medicală, încât murise, literalmente, de foame. Trupul neînsuflețit a fost aruncat într-o groapă comună, fără sicriu... Un „cortegiu" compus dintr-un căruțaș, un sanitar și un gardian l-a condus pe episcopul Suciu până la groapa comună...

Alexandru Rusu, episcopul greco-catolic al Maramureșului, avea 64 de ani în 1948. În predici și în scris a combătut

Ioan Suciu

cu fermitate comunismul, condamnând cu energie prigonirile îndreptate împotriva credincioșilor. Până în 1963, când a murit, a fost târât prin diferite temnițe. Am precizat anume vârsta pe care o avea la arestare, deoarece, după ce a făcut 8 ani de pușcărie, în mai 1957 a mai primit o condamnare de 25 de ani. Avea atunci 73 de ani. La acea vârstă era greu să reziști regimului din închisorile comuniste. Din a doua pedeapsă n-a mai apucat să execute decât 6 ani. Din perioada în care s-a aflat la Sighet, există numeroase mărturii privitoare la regimul inuman la care a fost supus. Episcopul Frențiu și părintele Grigore Tesca erau de față când un milițian l-a dezbrăcat și l-a bătut cumplit. Ca-

Valeriu Traian Frențiu

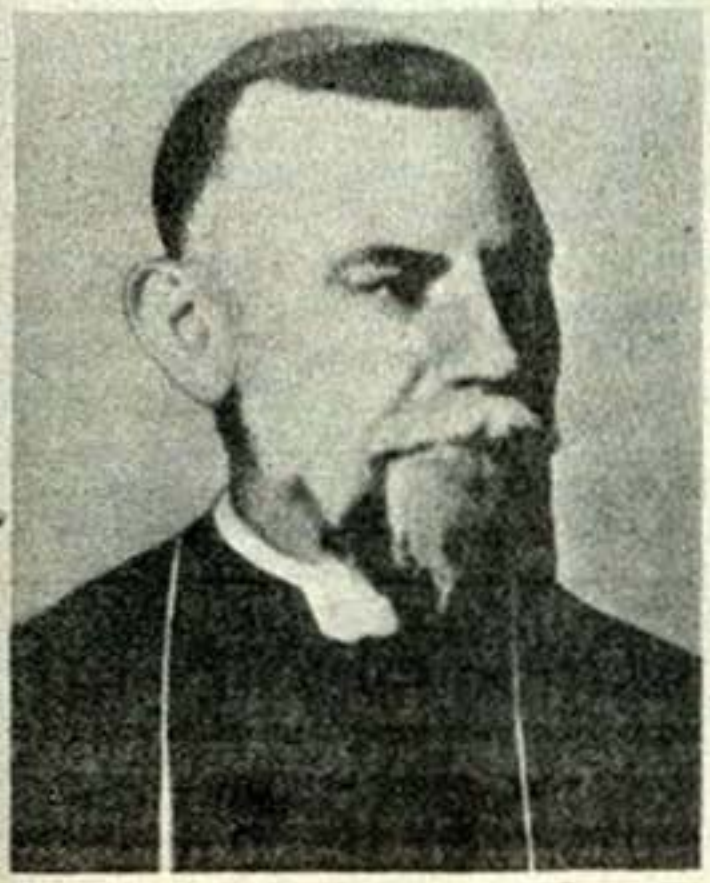

nonicul Coriolan Tămâian mi-a mărturisit că episcopul Rusu „a avut pare-se necazuri cu prostata" și a fost lăsat „fără îngrijire medicală". Preotul Emil Puni, superiorul provincial din România al Ordinului iezuiților, vechi luptător din detenție, îmi preciza că, înainte să moară, episcopul Rusu a fost spovedit și cuminecat de un preot din dieceza Clujului, căruia i-a spus:

— Eu peste o jumătate de oră intru în agonie și mor...

Și așa s-a și întâmplat. Ultimele lui cuvinte au fost:

— Frații mei, acum eu mă duc la Dumnezeu, ca să-mi primesc răsplata pentru viața primită de la El, pentru Biserică și pentru români.

Trupul său a fost depus în groapa nr. 133 din cimitirul deținuților de la închisoarea Gherla...

Valeriu Traian Frențiu, episcopul greco-catolic de Oradea, a fost arestat de o echipă a securității tot în noaptea de 28/29 octombrie 1948. Era grav bolnav de aproape o jumătate de an. Traian Cristea, martor ocular la arestarea episcopului, mi-a spus că vreo 10 inși au venit să-l aresteze. Episcopul i-a rugat cu lacrimi în ochi să-i dea voie să mai facă o sfântă liturghie. I s-a permis și a slujit sub supravegherea a 2-3 securiști, răspunsurile în timpul slujbei fiindu-i date de Traian Cristea, care de atunci nici nu l-a mai văzut.

Canonicul Coriolan Tămâian mi-a spus că episcopul Frențiu a fost trimis mai întâi la Ministerul de interne, în Capitală, împreună cu preotul Al. Chișu. Când la 1 decembrie 1948 a fost publicat decretul de desființare a Bisericii române unite, se afla la Dragoslavele, împreună cu ceilalți episcopi uniți ce fuseseră arestați. Au fost trimiși apoi la Căldărușani, unde au stat din martie 1949 până în mai 1950. De aici au fost duși la Sighet. Citățm din mărturia canonicului Tămâian: „La 12 aprilie 1952, în ziua de Florii, a venit la închisoarea din Sighet un ofițer din București, care a făcut «restructurări» în

Alexandru Rusu

camera lor de închisoare. A intrat în cameră, unde deținuții stăteau drepți, și s-a îndreptat furios spre episcopul Frențiu, spunându-i: «Bătrânule nemernic, pe cine ai consacrat de episcop?». Episcopul Frențiu a schimbat fețe-fețe, s-a făcut palid, apoi roșu, dar n-a scos nici un cuvânt". (În perioada când se aflase la Căldărușani, episcopul Frențiu îl consacrase într-adevăr în secret ca episcop pe preotul Tit Liviu Chinezu.) Același canonic Tămâian ne-a descris și sfârșitul episcopului Frențiu: „De a doua zi dimineața [după incidentul cu acel ofițer — *n.n.*], a început să i se umfle un deget la piciorul stâng, apoi pe rând altele. Medicație nu i s-a dat. Umflătura a urcat tot mai sus. Din 8 iulie nu s-a

Ioan Bălan

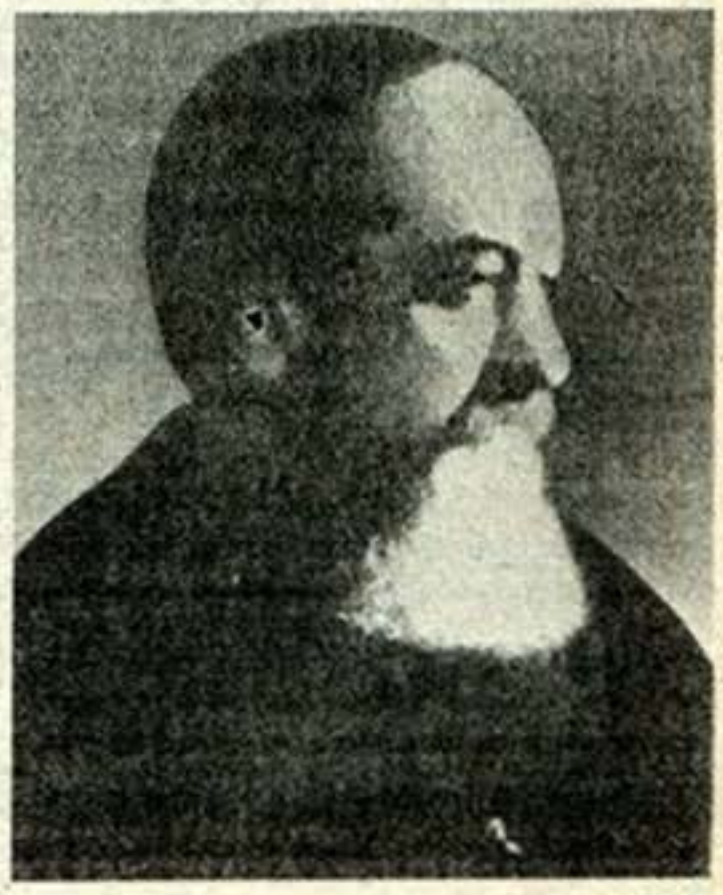

mai ridicat din pat. Și-n afară de terciul de dimineață, pe care i-l dădeam cu lingura, altceva n-a mâncat... În ultimele zile n-a mai vorbit, a gemut tot timpul, până-n ziua de 11 iulie 1952, la orele 18 și 20 (se vedea ceasul din turnul bisericii catolice)... A decedat lin, asistat de noi toți din cameră. Pe urmă s-a avizat paznicul de afară și peste câteva minute a intrat și sanitarul, care a ordonat să-l așezăm pe o pătură și luându-l de cele patru colțuri — episcopul Hossu și Cherteș în față, iar Chinezu și Tămâian [autorul relatării — *n.n.*] la urmă — l-am transportat într-o cameră, de unde în noaptea următoare, conform obiceiului cunoscut, a fost dus la cimitir", undeva în apropiere de Sighet.

Ioan Bălan, episcop de Lugoj, a fost arestat tot la 28/29 octombrie și depus mai întâi la Dragoslavele, apoi la Căldărușani și de aici la Sighet, unde a stat din mai 1950 până în ianuarie 1955. La această din urmă dată a fost trimis la București, iar de aici la Curtea de Argeș și, în sfârșit, la Ciorogârla, unde l-a îngrijit preotul Emil Puni, care mi-a dat și unele amănunte. Ajuns aproape orb, de la Ciorogârla a fost trimis într-o stare foarte gravă la spital la București, unde a și murit la 4 august 1959. Am verificat la mormântul său din cimitirul Belu-catolic (parcela preoților) și i-am găsit crucea pe care scrie: „Ep. Dr. Ioan Bălan Ioan (1880-1959)". Din toți acești ani de viață, 11 i-a petrecut în temniță...

Iată deci, cum vechea gardă (totalitatea episcopilor aflați în funcțiune în 1948) a fost lichidată. Întregul episcopat a fost ucis. De ar fi fost numai jertfa sa și onoarea poporului român tot ar fi fost salvată. De fapt, vechea gardă a avut două eșaloane: primul a fost alcătuit din episcopii: *Vasile Aftenie* (ucis în temniță), *Ioan Suciu* (mort în temniță), *Alexandru Rusu* (mort în temniță), *Valeriu Traian Frențiu* (mort în temniță), *Ioan Bălan* (mort în temniță), cardinal *Iuliu Hossu* (mort în detenție); al doilea eșalon, consacrat în secret și care a purtat mai departe făclia rezistenței anticomuniste, a fost supus acelorași crunte represalii: episcop *Iuliu Hirțea* (a ieșit din închisoare cu sănătatea șubrezită, murind curând după aceea), episcop *Ioan Dragomir* (întemnițat mulți ani, mort curând după eliberare), arhiepiscop *Ioan Cherteș* (supus unor grele încercări în timpul detenției, mort curând după eliberare), episcop *Ioan Ploscaru* (întemnițat mulți ani, trăiește încă), episcop *Tit Liviu Chinezu* (ucis în temniță la Sighet) și episcop mitropolit cardinal *Alexandru Todea* (mai trăiește, grav bolnav). Toți 12 și împreună cu ei sute de preoți și-au oferit viața ca jertfă curată lui Hristos. ■

LISTA DE LA KATIN SE COMPLETEAZĂ

„Credeți în cele ce vă spun. Nu mai am nimic de pierdut. Zeci de ani m-am temut să vorbesc, dar acum am rămas probabil singurul care știe despre această tragedie. Vreau să mor cu conștiința curată. În centrul Tomskului, într-o groapă comună, zac sute, poate chiar mii de militari polonezi". Este declarația unui fost ofițer NKVD, în vârstă de 75 de ani, Aleksandr Rîjii, care și-a petrecut 50 de ani din viață în orașul siberian.

„Într-o zi de 5 august 1943, a povestit el, am participat la o consfătuire secretă, convocată de generalul Petrovski, comandantul NKVD din regiunea Novosibirsk (Tomskul intra pe atunci în componența ei). Au mai fost prezenți un procuror și comandantul închisorii orașului. Subiectul reuniunii: distrugerea urmelor unei «înhumări speciale», din apropierea stației de cale ferată Tomsk-2, pe teritoriul cimitirului orașului care, de altfel, în 1974, avea să fie dezafectat. Generalul Petrovski ne-a înștiințat că ordinul vine de la Moscova și, luîndu-l gura pe dinainte, ne-a mai spus că acolo sunt îngropați polonezi. La consfătuire s-a hotărât să se niveleze pământul de deasupra gropii comune, să se semene iarbă, iar în jur să fie înmormântați alți oameni. Hotărârea a fost executată de pușcăriași".

În anii '50, când deja nu mai lucra în organele NKVD, Aleksandr Rîjii și-a construit o casă nu departe de acel cimitir. Noul lui vecin, un anume Bogdanov, i-a spus în mare secret: „acolo unde pasc juncanii noștri acum sunt îngropați polonezi. Eu am văzut când au fost îngropați". Mai târziu, după ce și-a măritat fata, prin 1966, Rîjii a aflat de la socrul acesteia că „în iarna și primăvara anului 1940 el și soția au fost martori involuntari ai unor evenimente zguduitoare. Pe o linie adiacentă de cale ferată, au văzut niște garnituri de vagoane de marfă, din care au fost descărcate cadavre înghețate. Ele au fost trase cu cângi de către pușcăriași și târâte într-o groapă proaspăt săpată, care apoi a fost acoperită cu pământ. Mai târziu, localnicii au găsit mai mulți nasturi cu vulturul polonez și chiar o caschetă în colțuri, specific poloneză. Soacra fiicei lui Rîjii, care are acum 86 de ani, nu vrea să vorbească despre cele văzute atunci. Încă se teme.

Fostul NKVD-ist afirmă că la Tomsk, în orașul lor, sunt înmormântați o parte din ofițerii polonezi uciși în 1940, cei ale căror nume lipsesc de pe așa-numitele „liste de la Katin". „Arhivele NKVD-KGB din Tomsk, Novosibirsk și Moscova ar trebui să confirme cele spuse de mine, susține bătrânul. Dar toate instituțiile sus-numite au răspuns categoric: «Nu dispunem de nici un document în această problemă»". Investigațiile ulterioare — întreprinse la cererea consulatului general al Poloniei la Moscova — vor putea face eventual lumină în acest caz.

F. D.

EPISCOPUL MARTIR GRIGORIE LEU

„Urmare a terorii comuniste, trecerea în neființă a episcopului Grigorie Leu subliniază opiniei publice internaționale o dublă crimă: și fizică, prin martiriul unui înalt prelat ortodox, dar și morală, prin anihilarea unui mare propovăduitor al adevărurilor naționale românești".

Astfel comenta, în 1949, Radio Londra, moartea unui înalt slujitor al Bisericii Ortodoxe românești care, prin întreaga sa atitudine, prin puterea credinței și jertfei sale, a constituit un simbol al opoziției față de instaurarea dictaturii comuniste atee în România, atitudine pentru care a plătit cu viața.

Născut într-o familie de preoți din Țuțcani-Covurlui, în 1881, și sfârșind ca martir al Bisericii în 1949, despre ierarhul ortodox Grigorie Leu, scria Nicolae Iorga încă în 1926 că: „În vechiul Ismail românesc, Episcopul Melchisedec a adus grija întoarcerii la românism a acelui mal dunărean. Basarabia de Jos am pierdut-o și opera trebuie luată de la capăt. E meritul arhiereului Grigorie Leu că a făcut-o". Iar, în 1940, patriarhul Nicodim: „Episcopul Grigorie a slujit și păstorit în trei provincii istorice ale românilor: în Basarabia, ca misionar, în Moldova, ca vicar, în Muntenia, ca episcop de Argeș... Acum, prin înscăunarea la Huși, îl readucem în Moldova de a cărei populație este atât de legat și, care, pot spune, că îl urmează și îi ascultă cuvântul".

Personalitate bine cunoscută în lumea teologică și în păturile largi ale enoriașilor, episcopul Grigorie Leu a devenit, în condițiile intimidării și ostracizării Bisericii de către puterea ateistă, un simbol al opoziției față de guvernanții comuniști și de păstrare a religioasei noastre conștiințe naționale, fapt pentru care a plătit cu viața. După uciderea sa, românii din străinătate îl pomeneau în bisericile emigrației ca martir. La Paris, Sergiu Grossu scria: „Patriarhul Nicodim a murit într-un mod total misterios, ca și alți doi demnitari ortodocși dispăruți, după știrea Agenției «Cortina de Fier», ca urmare a actelor de teroare comuniste: fostul mitropolit al Moldovei Irineu Mihălcescu și episcopul Grigorie Leu al Hușilor". Iar la New York, preotul Florian Gâldău, parohul bisericii din 89 Street: „Smulgerea țăranilor de la rostul lor dat de Dumnezeu nu se putea face dacă, mai înainte, nu li s-ar fi tăiat capul reprezentat de Biserică... Vlădica Grigorie a fost simbolul conștiinței creștine și românești, care trebuia stinsă pentru ca anticristului să-i reușească comunizarea".

Publicăm mai jos evocarea făcută de PREA FERICITUL TEOCTIST, PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE.

În soborul ierarhilor Bisericii noastre strămoșești, se găsește și chipul de vrednic ierarh al episcopului Grigorie Leu, cel care a avut parte de un sfârșit atât de dureros.

Provenind dintr-o familie de slujitori ai sfintelor altare, acest vrednic, preot mai întâi, și apoi ierarh, a adus în câmpul misionarismului nostru ortodox, al culturii și al cunoașterii trecutului nostru, valori de mare însemnătate.

Legat de pătura de credincioși de la sate, el a moștenit din neamul său acel duh de apropiere, acel duh de slujire a semenilor și, mai ales, acel duh de comuniune cu moșii și strămoșii noștri.

Ajuns mai întâi arhiereu-vicar al Mitropoliei Moldovei și Sucevei, el a desfășurat o mare activitate misionară; poate, în vremea aceea, era

singurul dintre cei care, sărbătoare de sărbătoare și chiar zi de zi, îi plăcea să fie în mijlocul credincioșilor. Doar episcopul Aradului, Grigorie Comșa, mai era înzestrat cu o asemenea vocație Dumnezeiască.

Pe lângă exegeza teologică, Grigorie Leu a tipărit numeroase broșuri de îndrumare a credincioșilor. Pe înțelesul lor, pe disponibilitatea lor de a cunoaște adevărurile de credință și de a le apăra de multele curente care dezbinau credința. Și e dureros faptul, atunci când dezbinarea se îndreaptă asupra credinței neamului nostru; pentru că aceasta înseamnă și „o dezbinare a însăși ființei naționale", cum foarte deseori sublinia Vlădica Grigorie Leu.

A ajuns apoi, episcop de Argeș iar, la 28 iulie 1940, a

urcat în ultimul său scaun episcopal, la Huși, ca să ilustreze, și din această poziție, aceeași misiune sfântă de unitate națională, de slujire a Bisericii, cum Dumnezeu i-a înzestrat pe marii ierarhi ai neamului nostru românesc.

A fost, îndeosebi, legat de latura din stânga a Moldovei, de acei credincioși blânzi, buni, ascultători și păstrători de tradiție cum, numai în aceste părți, încă se păstrează până în ziua de astăzi.

Numele episcopului Grigorie Leu rămâne adânc înscris în istoria Bisericii noastre, în istoria culturii noastre, în istoria atât de vitregită a neamului nostru românesc. El nu înceta a face apel la simțămintele de unitate națională pretutindeni. Nu înceta a-și exprima durerea atunci când puhoiul necredinței și întunericului a ocupat țara noastră dinspre răsărit.

În acest groaznic vârtej moral, acest vârtej care a ajuns apoi să dărâme și biserici și credința în Dumnezeu, el, episcopul Grigorie, a fost printre primii care a protestat. Printre primii, însă, care a și suferit!...

Pentru că, în acel început de pătrundere a comunismului în țara noastră, el a trebuit să plătească. Să plătească și personal și cu desființarea scaunului episcopal de la Huși, scaun întărit și așezat acolo de însuși Ștefan cel Mare și Sfânt.

Este vrednică cinstirea care i se aduce acestui mare ierarh al Bisericii Ortodoxe Române. Am avut bucuria să-l cunosc și i-am sorbit cu admirație cuvântul și chipul său care a rămas și-n sufletul meu și-n sufletele altora dintre cei care slujim Biserica noastră strămoșească.

L'INVITATION

Începând din aprilie a.c. Institutul francez din București publică un buletin-program lunar - intitulat *L'Invitation* - în care, sub formă de calendar, prestigioasa instituție își prezintă în detaliu bogata și variata activitate; conferințe, expoziții, concerte, teatru, cinema, cursuri de limba franceză, recitaluri.

Primul număr al programului se deschide cu un editorial semnat de Norbert Dodille, directorul Institutului francez din București, din care aflăm cele două coordonate ale preocupărilor Institutului pe luna aprilie: istoria și politica. Ni se anunță deschiderea unui atelier de istorie orală reunind specialiști români, care vor primi sprijin documentar și de metodologie prin vizitele regulate ale unor cercetători francezi.

L'Invitation pe luna aprilie conține și un interesant interviu cu ambasadorul Franței la București, Excelența Sa Domnul *Bernard Boyer*, din care reținem în primul rând opiniile Domniei Sale în legătură cu sintagma *„România - o țară francofonă"*: *„Cred că este o eroare de limbaj. România în mod sigur nu este o țară francofonă. Este o țară ce aparține francofoniei, în care folosirea francezei este foarte larg răspândită. Sunt absolut de acord cu cei ce socotesc că este abuziv să spunem că România este francofonă. Cred că de la substantiv provine confuzia. Din* francofonie *nu derivă automat adjectivul* francofon. *De altfel, despre cineva care vorbește mai multe limbi nu se spune că este* polifon, *ci* poliglot... *Când spun sunt francofon, înseamnă că franceza este limba mea. Nu sunt anglofon, hispanofon, italofon sau rusofon pentru că vorbesc aceste limbi...*

Este adevărat că România este membră a organizației francofoniei. Dar asta este cu totul altceva: pentru a intra în această organizație, trebuie ca folosirea francezei să fie extinsă, ceea ce este cazul României. Intrarea în organizație ca membru antrenează după sine un număr de obligații pentru acea țară, între care utilizarea francezei în relațiile internaționale. Altfel spus, țările francofone se exprimă în franceză în instanțele internaționale; asta menține și dezvoltă folosirea francezei. Apartenența la francofonie conferă avantaje. Beneficiul pe care îl poate avea o țară de pe urma francofoniei este acela că ea capătă o dimensiune suplimentară. Dacă vreți, este ca și cum pe cartea dv. de vizită ați adăuga că sunteți membru al clubului X sau Y".

Ca răspuns la o întrebare privind politica culturală a Franței după venirea dreptei la putere, Excelența Sa dl. ambasador Bernard Boyer precizează: *„Cred că trăsătura unei politici culturale - cum este cea a Franței - este că ea nu poate fi supusă variațiunilor politicii. Noi am avut de vreo 20 de ani schimbări: în 1981, '86, '88, '93. Este un fapt evident că o politică culturală nu poate suferi schimbări în funcție de fiecare modificare a majorității parlamentare. De ce această continuitate? Pentru că politica culturală a Franței este una dintre expresiile cele mai directe a ceea ce aș numi personalitatea franceză. Ea este concepută ca o afirmare a identității franceze..."*.

Numărul de debut al publicației *L'Invitation* prezintă și un scurt istoric al Institutului francez, inaugurat în anul 1924, deci în urmă cu exact 70 de ani, ca o confirmare a afinităților seculare ce unesc Franța de România și al cărui actual sediu din Bd. Dacia nr. 77 - clădire construită în 1909 de arhitectul O. Maugsch - a fost cumpărat de guvernul francez în 1936.

F.D.

Chipuri de boieri şi jupânese

IANE HADÂMBUL POSTELNICUL

MARCEL LUTIC

Ultimii ani ai celei de-a treia domnii a lui Gheorghe Duca (1678-1683) au fost grei pentru Ţara Moldovei[1]. Văzând că nu poate scoate de la birnici banii de care avea nevoie, domnul i-a pus la plată şi pe boieri, „nimicindu-i şi căznindu-i... în toate chipurile, pre unii cu închisori pedepsindu-i, pre alţii cu munca, şi bătăi cu buzduganul", cum scria Nicolae Costin. Nu s-a sfiit Duca vodă nici de jupânesele boierilor, închizând pe câteva dintre ele în „odăile seimenilor". Cronicarul ne spune că „de la o vreme au intratu la Duca vodă un Hadâmb ce-i zicea Iane, carele au făcut monastirea la Dealul Mare, de au grăit şi în tot felul, aducându-i aminte: ...Doamne, mă rog să am la Măria Ta pas, să grăiesc Măriei Tale două, trei cuvinte. Eu, Doamne, coi n-am, muiere n-am, copii n-am, să mă tem de osânda lor...; îndrăznesc să grăiesc pentru cele trei jupânese sărace ce stau legate la puşti, că văd că nimeni nu-ţi îndrăzneşte a grăi, şi eu îndrăznesc, că-s bucuros cu un ceas mai înainte să mor, a doua că nu s-a auzit nici într-o ţară, nici aflu scris în istorie, să se lege la puşti femeile boierilor noştri".

Pentru scurt timp, se pare că aceste vorbe au avut efectul scontat.

Din eunuc logofăt...

Dar cine era acest „Hadâmb ce-i zicea Iane", om îndrăzneţ, sensibil la suferinţele unor biete jupânese şi, probabil, destul de cult dacă ştia să folosească, drept argument, ceea ce se afla „scris în istorie"?

În afara amănuntelor citate, Nicolae Costin nu ne mai dă şi altele. Informaţia se completează, însă, prin ceea ce ne oferă documentele interne din a doua jumătate a veacului XVIII. Atât cele care îl privesc direct pe Iane, cât şi acelea referitoare la ctitoria sa şi care sunt foarte numeroase. Dar, ca majoritatea actelor noastre medievale, şi acestea se concentrează, aproape exclusiv, asupra stăpânirii pământului. Din cele câteva sute, doar vreo zece ies din tipicul obişnuit, suficiente însă pentru a ne ajuta să conturăm liniile mari ale portretului, acestui personaj interesant.

Dintru început, trebuie precizat că în istoria Moldovei au existat, chiar în veacul XVII, mai multe personaje cu supranumele de Hadâmbul. Cuvântul, ca atare, este varianta moldovenească a termenului de „Eunuc". Nu întotdeauna însă pare să fi exprimat o realitate obiectivă, el putând fi şi o poreclă. În cazul nostru, după propria-i mărturisire, preluată de Nicolae Costin în letopiseţul său, Iane prezenta această particularitate.

Pe de altă parte, documentele pomenesc o mulţime de personaje cu numele de Iani, Iane, de unde posibilitatea unor confuzii. Pentru a le înlătura, am operat numeroase eliminări. Cel mai interesant a fost cazul unui Iani, care, la începutul carierei sale, a avut aceleaşi dregătorii ca şi Iane Hadâmbul. Certitudinea că erau totuşi două personaje deosebite, fără nici o legătură între ele, ne-a adus-o un document din 1 martie 1666, corelat cu altele mai târzii, în care Iane Stolnicul apare ca fiind căsătorit cu Hapca, fostă roabă a doamnei Ecaterina a lui Vasile Lupu. Or, din pricina neîntregimii sale trupeşti, se ştie că Iane Hadâmbul n-a fost căsătorit niciodată...

Şi acum, iată povestea vieţii lui, reconstituită din fragmente disparate, informaţii unilaterale şi mărturii indirecte.

Este posibil ca Iane să fi venit de la Istanbul înainte de 1655-1656. Putem numai presupune că slujise acolo, ca eunuc, la unul din numeroasele haremuri din capitala Imperiului otoman. Din motive încă necunoscute, a părăsit malurile Bosforului, îndreptându-se spre Moldova, loc de refugiu şi resemnare, la o vârstă care nu putea depăşi 35-40 de ani.

[1] Ne face o deosebită plăcere să amintim cititorilor noştri că autorul acestui articol s-a aflat printre fericiţii posesori ai unei burse studenţeşti anuale oferite de Fundaţia Culturală Magazin Istoric (vezi lista acestor bursieri publicată de revista noastră în nr. 12/1992). Ne face de asemenea plăcere să consemnăm, totodată, şi debutul publicistic al unui nou tânăr absolvent al Facultăţii de istorie a Universităţii din Iaşi, căruia îi dorim o carieră ştiinţifică cât mai rodnică — *n.r.*

Prima sa menţionare în documentele moldoveneşti este din 1 iulie 1656, când cumpăra o casă din Iaşi de la mănăstirea Trei Ierarhi. După această dată — când avea titlul de cămăraş —, pe parcursul a două decenii şi jumătate, aproape an de an, sub zece domni, Iane Hadâmbul apare cu destulă frecvenţă în actele vremii. A urcat în dregătorii până la rangul de postelnic al doilea, a cumpărat sau i-au fost dăruite numeroase case cu locurile lor (numai în Iaşi), dughene, ţigani, vii, părţi de sate sau sate întregi, prisăci şi poieni, dar tot el a fost şi ctitor de lăcaş religios. Ce-l va fi îndemnat să refacă bisericuţa din Dealul Mare şi să o transforme într-o mică mănăstire, nu putem şti.

În intervalul 9 august-27 noiembrie 1659 a fost ridicat la rangul de postelnic al doilea, probabil de noul domn, Ştefăniţă Lupu (1659-1661). Va ocupa această dregătorie, cu intermitenţe, aproape douăzeci de ani. Dacă e să dăm crezare unui document din 23 noiembrie 1671, la acea dată nu mai era postelnic, dar la 6 iulie 1672 îl găsim menţionat din nou în această funcţie. Foarte probabil, situarea lui Iane de partea lui Duca vodă îi determinase pe adversarii acestuia să-i prade mănăstirea din codrii Iaşilor, luându-i „şi toate bucatele, băutura şi pâinea ce le avea" Iane în Iaşi.

...plastograf...

Se pare că Iane Hadâmbul a fost realmente ataşat de Gheorghe Duca. Istoricul Gheorghe Ghibănescu îl şi considera, de altfel, „un om de casă al lui Duca". Este sigur că, în prima domnie a acestuia (1665-1667), relaţiile dintre cei doi au fost foarte apropiate, de vreme ce domnul recunoştea meritele anterioare ale Hadâmbului, care slujise „de atâta vreme cu dreptate şi cu priinţă şi altor domni, ce-au fost înainte de noi". Lui Duca însuşi îi slujise „cu dreptate întreagă". Bineînţeles că toate aceste aprecieri ar fi rămas vorbe goale fără o danie pe măsură!

Între o nouă achiziţie pe uliţele Iaşilor şi una prin ţinuturile Moldovei, Iane Hadâmbul avea timp şi de... plastografie! Din faptul că a ajutat-o, în preajma anului 1674, pe domniţa Ruxandra, fiica lui Vasile Lupu, să devină proprietară în Deleni, ţinutul Hârlău, am putea bănui o firavă legătură, poate şi de rudenie, între tatăl domniţei şi Iane. Un argument în această privinţă poate fi şi acela că Iane a fost ridicat la rangul de postelnic al doilea de către fiul lui Vasile Lupu. După cum reiese din documentul lui Dumitraşco Cantacuzino din 18 august 1674, Iane Hadâmbul, profitând de încrederea domnului, a strecurat într-un act nişte presupuse vorbe ale unor mari boieri, prin care aceştia ar fi adus argumente în sprijinul cererii domniţei Ruxandra. Faptul a fost descoperit, dar Iane, „om fără de cale" după spusa lui Dumitraşcu vodă, a ieşit cu faţa curată şi din această încurcătură.

Informaţia despre falsul comis de Iane este deosebit de importantă pentru creionarea portretului său. Ea este o dovadă că Hadâmbul avea ştiinţă de carte, lucru ce confirmă mărturia din letopiseţul lui Nicolae Costin. Reproducând cuvintele pe care Iane le rostise în faţa lui Duca vodă, cronicarul lasă să se înţeleagă şi faptul că postelnicul citise istoriile Moldovei. Respectul veneticului pribegit de pe meleaguri străine faţă de pagina scrisă ni-l evidenţiază şi un alt fapt: răscumpărarea, la 8 august 1658 (aşadar, la scurt timp după venirea în Moldova), pe când nu mai era cămăraş, a unui tetraevanghel „robit" de cazaci de la mănăstirea Dragomirna.

...persoană influentă...

Dar Iane a fost nu numai un om cult, ci şi o persoană influentă în epocă: în calitate de martor, el a stat alături de marii boieri ai sfatului domnesc şi de înalţii prelaţi ai bisericii ţării.

De pe la 1680, probabil destul de împovărat de ani, dar încă în putere, el s-a retras din viaţa publică. Nu ştim dacă la ctitoria sa ori în altă parte. La 2 martie 1681 şi-a asociat ca ctitori la Dealul Mare pe nepoţii săi Ileana şi Ilie Pleşca jitnicer. Documentul acesta, prin chiar pana lui Iane Hadâmbul, ne oferă singurele indicii asupra înrudirilor sale.

Tot în 1681, cum am văzut la începutul acestui articol, Iane Hadâmbul a avut curajul să se prezinte în faţa abuzivului Duca vodă şi să-i spună răspicat ceea ce gândea.

Nu putem preciza anul morţii sale. Se va fi petrecut aceasta în intervalul 1682-1693. Aceasta şi pentru că, la 1 iulie 1693, amintindu-se despre faptul că mănăstirea din Dealul Mare se afla în mari nevoi (poate fi şi acesta un prim semn că ctitorul său nu mai era în viaţă), Iane Hadâmbul nu mai era pomenit. La 10 iulie 1700, pe când era de mult trecut în lumea celor drepţi, făcându-se o cercetare pentru un loc de case de pe Uliţa Mare din Iaşi, loc aflat între stăpânirile iezuiţilor poloni şi cele ale lui Vasile Pleşca logofăt al treilea (probabil un fiu al lui Ilie Pleşca din 1681), s-au descoperit nişte „pari vechi pe unde *au fost* gardul lui Iane Hadâmbul". În acest fel putem stabili, cu oarecare probabilitate, chiar şi locul din Iaşi unde şi-a avut casa Iane Hadâmbul: în preajma mănăstirii Trei Ierarhi, înspre vechea biserică ungurească (locul actualei Catedrale catolice), pe Uliţa Mare, nu departe de Curtea domnească.

Iane fusese un om bogat, averea sa răsfrângându-se şi asupra călugărilor de la Dealul Mare. Există trei documente din 1676 prin care se întăresc lui Iane Hadâmbul şi

ctitoriei sale aceleași proprietăți. Astfel, în Iași sunt menționate case cu pivnițe și cu locurile lor, majoritatea pe Uliţa Mare, dar și alte locuri de casă în Târgul Vechi, o mulțime de dughene, dintre care unele în preajma zidului Goliei, altele pe lângă casa lui Iane; în sfârșit, mai avea un teasc de ceară pe Uliţa Sărăriei.

Proprietățile din afara Iașilor erau și ele destul de numeroase: părți de sate, selişti, poieni, prisăci, vaduri de moară și vii răspândite în ţinuturile Cârligătura, Iași, Hârlău, Vaslui, Fălciu, Tutova, Tecuci și Lăpușna. Așadar, Iane Hadâmbul avea proprietăți în aproape jumătate din ţinuturile Moldovei. Și dacă mai adăugăm și numeroasele danii sau cumpărări de ţigani ori sălașe de ţigani, avem imaginea prosperității lui și a ctitoriei sale.

Numele lui Iane Hadâmbul a rămas în memoria locurilor în primul rând prin faptul că, încă din timpul vieţii lui, schitul de la Dealul Mare îi va purta numele, iar satul din vale s-a numit Hadâmbul, ca și două selişti de peste Prut, în ţinutul Iași (Melintia și Foleşti), foste proprietăți ale sale, care au luat numele lui înainte de 1723.

... și ctitor

În 1659, Gheorghe vodă Ghica i-a dăruit lui Iane Hadâmbul, „fost chelar, un loc la Dealul Mare pentru a face o biserică". De fapt, aici exista deja o bisericuță de lemn cu hramul Sfântul Nicolae, pe locul căreia s-a ridicat noua construcție. Înainte de 8 septembrie 1659 aceasta era gata, după cum ne informează pisania de deasupra ușii de intrare: „a înnoit și a făcut această biserică pan Iane Hadâmbul în codrii Iașilor, la Dealul Mare, unde este hramul Naşterea Preacuratei și de Dumnezeu Născătoare, în zilele lui Io Gheorghe Ghica voievod, în anul 7168 (1659) septembrie 8".

Cadrul natural era superb. „Rare biserici au așezare mai pitorească ca această mănăstire a Hadâmbului", scria istoricul Gh. Ghibănescu. Biserica este „de dimensiuni reduse..., dar prezintă unele particularități demne de a fi însemnate", cum remarca Gh. Balș, exemplificând: este „excepțional de lată, altarul fiind foarte puțin adânc și în formă de segment de cerc"; deasupra pronaosului, cu vedere spre naos, se află o încăpere care dispune de metereze, iar deasupra intrării „un lăcaș cu pardoseala găurită (așa-numitele «echouguette») de unde se putea împroșca cu arme sau cu apă fiartă pe nepoftiți"; zidurile înconjurătoare aveau „turnuri rotunde la trei din colțuri". Toate aceste elemente arhitectonice dădeau mănăstirii de la Dealul Mare un aspect de fortăreață.

Prin anii '30 ai secolului nostru, același Gh. Balș mai văzuse la biserica mănăstirii

Ctitoria lui Iane Hadâmbul de lângă Iași ni s-a păstrat peste timp ca semn al unui om îndrăzneț, cultivat și cu credință în Dumnezeu

Dealul Mare „urme ale zugrăvelii și în afară și înăuntru".

Acest lăcaș a avut însă o viață zbuciumată. A fost prădat chiar în timpul vieţii lui Iane Hadâmbul, pentru ca să sufere din nou în „vremile cumplite" ale sfârșitului de veac XVII și în cel următor. Încă de pe la 1693 încep a-i fi confiscate averile. La ridicarea sa, fusese închinată la Sfântul Mormânt, iar în ţară funcționa, probabil, ca metoh al Galatei. Din 1704, patriarhul Ierusalimului, Hrisant, a trecut-o sub jurisdicția mănăstirii Sfântul Sava, actul fiind motivat de sărăcirea și decăderea ctitoriei Hadâmbului, punându-se chiar problema desființării ei.

La 2 mai 1709, egumenul Grigorie, cu îngăduința mitropolitului Ghedeon, a plecat prin ţară „să strângă milostenie" pentru mănăstirea Hadâmbu, care „acum este lipsită de toate".

Deși unii domnitori, între care și Dimitrie Cantemir, au scutit-o „de toate dările", mănăstirea nu a mai atins niciodată starea de prosperitate din timpul vieţii ctitorului său. În sec. XIX a fost închisă multă vreme, deși s-au făcut și eforturi pentru revenirea la o viață monahală normală. În timpul primului război mondial, complexul monahal a avut mult de suferit, mai ales datorită trupelor ruse în dezorganizare care au trecut și pe aici. După război, totul era o ruină. Abia în 1937 biserica a fost reparată. Schitul începea să recapete viață, dar al doilea război mondial și evenimentele tragice care i-au urmat au stopat noua evoluție. După 1989, s-a încercat reluarea drumului întrerupt înainte de 1944...

Oricum, până astăzi, în preajma Iașilor se mai păstrează încă mărturii privind trecerea prin aceste locuri a unui „Hadâmb ce-i zicea Iane", om străin de ţară, dar îndrăzneț și cultivat și cu credință în Dumnezeu. ■

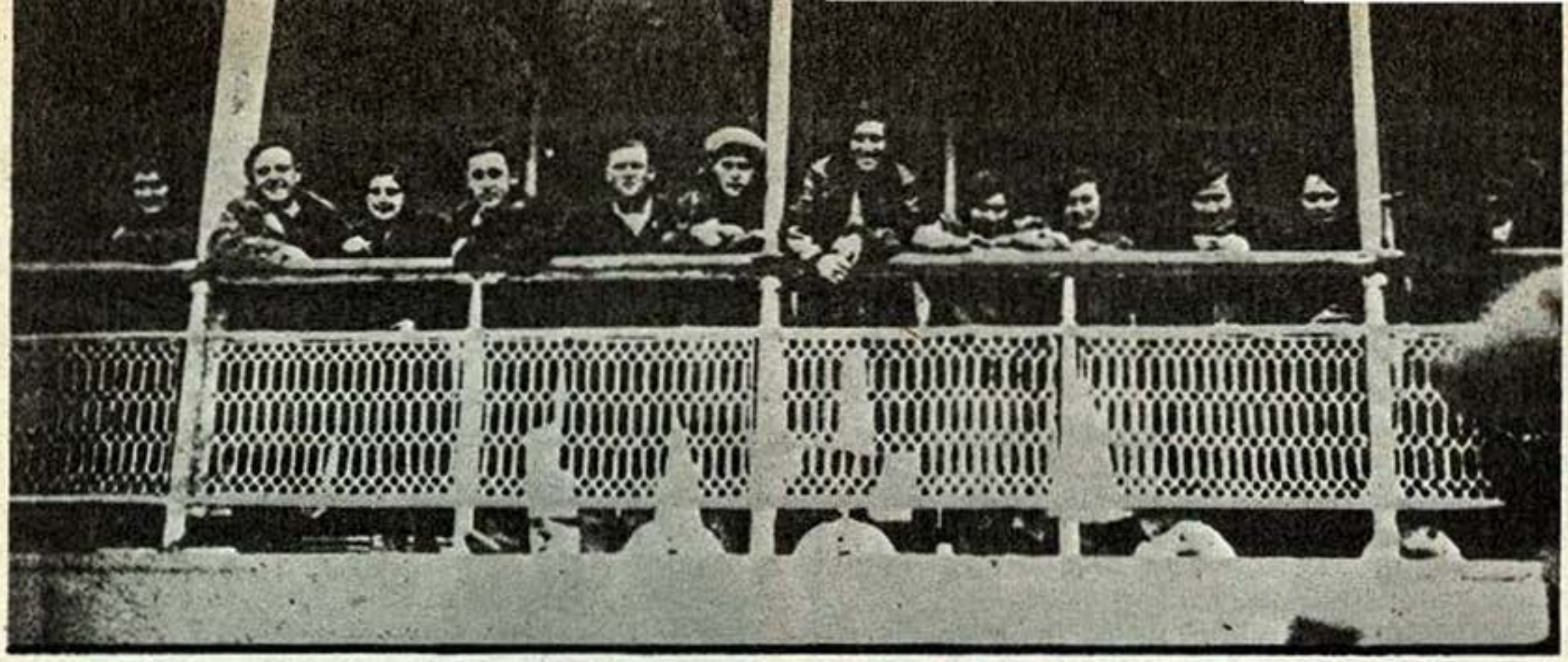

„FĂCLIA A FOST APRINSĂ ÎN ROMÂNIA“

ŞLOMO LEIBOVICI-LAIŞ,
preşedintele Asociaţiei Culturale Mondiale a Evreilor Originari din România

Timp de două mii şi cinci sute de ani evreii au cultivat nestinsă nostalgia Ţării Sfinte pretutindeni în lume pe unde vicisitudinile încercatei lor istorii le-au purtat paşii după prima distrugere a templului lui Solomon şi căderea lor în robia babilonică şi apoi după cea de-a doua distrugere a templului, care a marcat cucerirea romană şi plecarea în bejenie a locuitorilor[1].

Legătura evreului de pretutindeni cu patria pierdută a fost întreţinută neîntrerupt prin rugăciunile zilnice presărate de versete în care se vorbeşte de „Sion“[2], iar cetatea Ierusalimului a rămas continuu în memorie fiind evocată la orice eveniment colectiv sau familial[3]. Dar, timp de sute şi sute de ani, în epoca rătăcirilor prin lume, dorul de ţara pierdută a fost doar un element afectiv-pasiv. Aceasta până în a doua parte a secolului trecut, când, paralel cu mişcările de renaştere naţională apărute în sânul popoarelor din mai toate ţările Europei, s-a născut în masa evreilor un curent de transformare în faptă a milenarei năzuinţe de refacere a ţării strămoşeşti. Mijlocul ales pentru atingerea acestui ideal a fost denumit prin cuvântul ebraic „Alia“ (literal: „Urcare“), care definea imigrarea în Ţara Sfântă şi întemeierea acolo de colonii, unde noii veniţi reluau ancestrala ocupaţie a strămoşilor, aceea de crescători de vite şi de agricultori. Această Alia a fost un fenomen neîntrerupt, valuri de coloni, când mai intense, când mai sporadice, asigurând continuitatea aşezării de familii evreieşti în Palestina[4].

Poate că ar fi interesant pentru cititorii Magazinului istoric **să arătăm că acei ce au organizat primele grupe de coloni pentru Ţara Sfântă au fost evreii români. Faptul e confirmat de documente istorice, care au format substanţa şi suportul unor lucrări scrise de cercetători de mare autoritate ştiinţifică. Citez în acest sens studiul doctorului Israel Klausner** Hibat Zion be-Romania **(„Dragostea de Sion în România“), ca şi lucrarea tot atât de solid documentată** Haavuka hudleka be-Romania **(„Făclia a fost aprinsă în România“).**

---

[1] Primul templu a fost ars până în temelii de către babilonieni în ziua a noua a lunii Av din calendarul ebraic, în anul 586 înainte de Christos era noastră. Eliberaţi din robie de către regele Cyrus şi reîntorşi în ţară, evreii au refăcut templul, pentru ca, printr-o coincidenţă istorică tragică, acesta să fie din nou distrus prin foc tot în ziua de 9 Av în anul 90 al erei noastre de către romani. De la prima distrugere ziua de 9 Av a rămas zi de doliu naţional până în zilele noastre şi e marcată prin post riguros. Plecarea în lume a evreilor a intrat în terminologia istoricilor prin cuvântul de origine greacă „diaspora“ („împrăştiere“). Evreii au definit acest proces prin cuvântul ebraic „galut“ („exil“).

[2] Unul din munţii pe care e clădit Ierusalimul.

[3] În slujbele sinanogale se citesc adeseori psalmii lui David, biblicul rege care a statornicit Ierusalimului statutul de Capitală, conferindu-i triplul rol de centru politic, spiritual şi religios. O rezonanţă deosebită a avut-o versetul des citat din psalmul 137: „să mi se usuce mâna dreaptă de te voi uita, Ierusalime!“. Cu prilejul diferitelor sărbători, evreii obişnuiau să-şi ureze reciproc: „La anu' (să ne vedem) la Ierusalim“.

[4] Cel mai vechi nume al ţării este cel indicat de Biblie: „Canaan“. „Palestina“ e numele pe care l-au dat romanii, după cel al „Filistinilor“, populaţie războinică, originară din Asia Mică. Unele cetăţi filistine, de pe ţărmul mediteranean — precum „Gaza“, „Aşdot“, „Aşkelon“ — şi-au păstrat denumirile şi după dispariţia de pe scena istoriei a întemeietorilor. Pentru a-şi denumi ţara şi pe ei înşişi, evreii au preluat supranumele de „Israel“ dat lui Iacov, cel de-al treilea dintre patriarhi. După ce, potrivit legendei biblice, acesta s-a luptat o noapte întreagă cu un înger, reuşind să-l dovedească abia în zori, odată cu lumina, el a fost numit „Israel“, adică „cel ce s-a luptat cu Dumnezeu“. Evreii şi-au spus „Bne Israel“ („Fiii lui Israel“), iar ţara au numit-o „Ereţ-Israel“ („Ţara lui Israel“).

Între legendă și fapte istorice

Istoricii sunt unanimi în a observa că transformarea într-o mișcare de amploare internațională a curentului latent de emigrare în Țara Sfântă s-a produs în veacul trecut, mai precis după 1880. Într-adevăr, în 1884, un grup de evrei care se intitulau „Iubitorii Sionului" a organizat în orașul Katowice (Polonia) un congres internațional a cărui urmare a fost stimularea plecării spre Israel a mai multor grupe de evrei — mai ales tineri — care au întemeiat acolo colonii agricole. A urmat — în august 1897 — primul Congres mondial sionist ținut la Basel, în Elveția, sub egida și din inițiativa lui Theodor Herzl, unde au participat două sute patru delegați reprezentând majoritatea comunităților din lume. Printre ei, și cinci delegații ale evreilor din România. Congresul l-a ales pe venerabilul evreu român, dr. Karpel Lippe din Iași ca președinte de vârstă și l-a invitat să conducă, în această calitate ședința inaugurală, iar pe distinsul cărturar Samuel Pineles din Galați l-a ales președinte al comisiei politice.

Dar cu mult timp înainte de reuniunile de la Katowice și Basel evreii români organizau — așa cum arătam mai sus — grupe de coloni care luau drumul Țării Sfinte. Datele istorice ne conduc înapoi pe la jumătatea sec. XVIII când plecările spre pământul lui Israel au primit îndemnul și pilda unei personalități de înaltă autoritate, Baal Șem Tov, întemeietorul hasidismului[1]. Acest senior al iudaismului a însuflețit mișcarea evreilor spre țara străbună. El însuși a pornit într-acolo. Dar vârsta înaintată și dificultățile călătoriei l-au împiedicat să-și atingă țelul, întorcându-se din drum. În schimb, mulți dintre numeroșii lui discipoli i-au îndeplinit chemarea. Unul dintre ei, Rabi Haim Thierer Cernowitz, șef rabin al Bucovinei, a renunțat la postul său trecând să păstorească, rând pe rând, comunități ca cea din Soroca sau Botoșani, arătând că astfel „se apropie de Țara Sfântă". El a plecat, în cele din urmă acolo, însoțit de un grup de discipoli. A ajuns în Țfat (Safed) pitorescul oraș din Munții Galileii, la nordul lacului Tiberiada, vechi centru de studii superioare rabinice de celebritate mondială, unde a închis ochii pentru totdeauna. Mormântul său se mai poate vedea și azi în străvechiul cimitir al ilustrei așezări.

Multe istorii frumoase au circulat printre evreii români în legătură cu aspirația spre Sion a înaintașilor lor. Se povestea bunăoară despre un fruntaș al mișcării hasidice din Apta care a venit anume la Iași ca rabin deoarece, tălmăcind literă cu literă numele orașului în transcripția alfabetului ebraic, obținea sensul „Capăt de drum spre Țara lui Israel". Folclorul evreilor din România include o legendă potrivit căreia între Botoșani și Iași ar fi existat o peșteră din fundul căreia se deschidea un drum ce conducea direct spre Țara lui Israel.

Dar să vedem și faptele consemnate de istorie. Iată de pildă consecința imediată a unei oferte de emigrare în... America. Pe la 1870, evreii din S.U.A., impresionați de situația precară și de sărăcia evreilor români, au solicitat intervenția generalului Grant, pe atunci președintele S.U.A. Acesta a trimis pe fruntașul evreu Benjamin Peixotto, fost președinte al ordinului „Bnei Brith", în calitate de consul american la București, pentru a încerca să amelioreze condiția de trai a evreilor localnici. Mesagerul Washingtonului întemeiază o lojă în România, cu scopul stimulării emigrării evreilor în America. Dar aceștia își intitulează loja „Sion" și organizează plecări în Palestina.

Misiunea celor ce plecau în Țara Sfântă era departe de a fi ușoară. Ei trebuiau să adune fonduri pentru a cumpăra loturi de pământ de la latifundiarii arabi. Apoi trebuiau să procedeze la fertilizarea loturilor dobândite. Treabă cumplit de grea ținând seama de caracterul nisipos sau pietros al solului supus și endemicei arșițe secetoase a climatului. Proveniți din familii de orășeni, noii coloni erau obligați să deprindă „din mers" meșteșugul agriculturii și al creșterii vitelor, plătindu-și — în primii ani — învățătura cu dure eșecuri. În plus, erau supuși în situația de a lupta cu arme puține și învechite pentru a apăra noile lor așezări de atacurile beduinilor. Dar acest tip original de „țăran-soldat", născut acolo, a reușit printr-o bătălie îndârjită să biruie și lipsa de clemență a naturii și ostilitatea unor localnici realizând miracolul de a face să răsară din piatră, adevărate grădini abundente de citrice, legume și cereale etc. Iar veștile despre dificultățile întâmpinate de cei plecați, nu-i descurajau pe evreii rămași acasă, care doreau să le urmeze pilda.

În 1870 o sută de familii se grupează la Nicorești în acest scop. Fiecare familie pusese de-o parte, vânzându-și

---

[1] Creat ca o reacție împotriva religiozității câteodată formale a cărților sfinte și a scolasticii pure talmudice, hasidismul punea accentul pe celebrarea divinității („hasidism" înseamnă „adepții") prin spontaneitate, fervoare și simplitate, încurajând cunoașterea de sine însuși. În pofida opoziției tradiționaliștilor, mai sensibili la rațiune decât la îndemnurile inimii, hasidimii au transformat rapid mișcarea lor într-un curent de largă popularitate, oamenii simpli iubind cântecul, dansul, comuniunea cu natura și socotindu-i pe numeroșii rabini adepți ai lui Baal Șem Tov ca având daruri carismatice. Din câte se cunoaște Baal Șem Tov și-a petrecut o parte din viață în părțile Neamțului. Toponimia din zona Bicazului ardelean conține denumiri care se spune că l-ar evoca. De asemenea, sinagoga de lemn din Piatra Neamț, edificiu unic în felul său în materie de lăcașuri de rugă ale evreilor și a cărei construire legenda o stabilește în epoca lui Ștefan cel Mare (documentele istorice stabilesc în orice caz cu precizie că ea exista în sec. XVII), și este citată ca fiind, pentru un timp, frecventată de Baal Șem Tov.

bruma de bunuri, câte 500 de franci pentru constituirea fondului necesar achiziționării de loturi de pământ și arme de apărare. În același an, un grup cu obiectiv asemănător e semnalat la Tecuci, iar, în 1874, tânărul Moșé David Șub reunește în jurul său, la Moinești, un alt grup. Până în 1881 se semnalează 31 de astfel de grupuri în diferite orașe românești. S-au păstrat ștampilele pe care și le confecționaseră în limba ebraică și care — în traducere — aveau, în jurul unui desen înfățișând un plug, texte ca „Societatea agricultorilor — Focșani"; „Societatea de colonizare prin munca pământului — Iași"; „Societatea pace Ierusalimului" etc. Unele ștampile purtau texte în româna arhaică: „Societatea israelită pentru înlesnirea la Palestina — Bacău".

Grupul din Moinești a hotărât să trimită în Țara lui Israel câțiva membri cu misiunea de a cumpăra pământ pentru întreaga viitoare colonie și să anunțe pe ceilalți să vină când vor fi îndeplinit această sarcină. În drum, mesagerii s-au oprit la Tulcea, unde își avea sediul Vice-Pașa turc al Dobrogei, pentru a trata cu acel reprezentant al Porții Otomane admiterea fără dificultăți pe teritoriul Palestinei a coreligionarilor lor. Reprezentantul Turciei i-a primit cu bunăvoință, dar i-a prevenit că momentul e neprielnic date fiind relațiile încordate dintre țara lui și Rusia. Indiferent, însă, de rezultatul demersului moinești enilor la Pașa din Tulcea, faptul are o semnificație deosebită întrucât el demonstrează că și în domeniul tratativelor politice evreii din România au precedat pe evreii din alte țări cu foarte mulți ani.

Fiecare asociație, fiecare grupare din diferite orașe românești își ducea propria activitate fără legătură cu asociațiile din alte centre și căuta, individual, relații cu foruri din străinătate. În bogata presă evreiască din România vremii — îndeosebi în publicațiile protosioniste — realizările și problemele diferitelor asociații și grupări care se ocupau de problematica emigrării spre Țara Sfântă își găseau spații ample. Este de remarcat că în epoca de care ne ocupăm au apărut, printre multe alte periodice evreiești 22 de publicații protosioniste și sioniste locale. Ele erau redactate în limbile: română, idiș, ebraică, precum și ladino, dialectul evreilor sefarzi, urmașii evreilor din Peninsula Iberică alungați de Inchiziție. Aceste publicații apăreau în orașele: (în ordine alfabetică) Botoșani, Brăila, București, Focșani, Galați, Iași, Piatra Neamț, Ploiești și Turnu Severin. În prezent, la A.C.M.E.O.R. — Asociația Culturală Mondială a Evreilor Originari din România — cu sediul în Israel, se efectuează o cercetare pe tema *Presa evreiască din România* care va aduce, desigur, noi date în această direcție.

Congresul de la Focșani: „un prim congres sionist"

Dar, subliniind eforturile diferitelor asociații, comentatorii nu puteau să nu observe neajunsurile ce decurgeau din faptul că activitatea era neconcertată, provocând risipă de energii și nu rareori eșecuri. În această situație, la îndemnul ziariștilor David Gordon Eliezer Rokah, ambii redactori de periodice protosioniste, Asociația din București a inițiat o reuniune a tuturor asociațiilor din România. Ca dată a deschiderii a fost fixată ziua de 18/30 noiembrie 1881, iar ca loc orașul de întâlnire al Moldovei și Munteniei — Focșani. Au fost invitate să participe treizeci de asociații locale. Grijulii și preocupați să nu întâmpine o interdicție din partea autorităților, membrii Asociației organizatoare au decis să solicite Ministerului de interne al României autorizarea reuniunii. Până la primirea autorizației, ei au telegrafiat celor din provincie că reuniunea se amână urmând să li se trimită instrucțiuni ulterioare. Dar, cum unele Asociații nu au primit la timp înștiințarea de contramandare, la Focșani au sosit delegații din Brăila, Turnu Severin, Tecuci, Ivești și Târgul Cucului. Aceștia, împreună cu cei din Focșani s-au constituit într-o preconferință care a luat hotărârea de „a se convoca un Congres pe țară a acelor asociații care au ca scop declarat munca pământului în Țara Sfântă de către agricultori evrei".

Data Congresului a fost fixată pentru 25-27 decembrie 1881 și circularele expediate, concomitent cu publicarea în presa evreiască a convocării, ilustrează faptul că inițiatorii erau convinși atât de necesitatea coordonării acțiunilor tuturor asociațiilor, cât și de caracterul urgent al realizării acestei coordonări.

La Congres, 32 de asociații locale au trimis 51 de delegați. Presa evreiască a acordat o atenție deosebită lucrărilor, unii corespondenți neezitând să califice Congresul de la Focșani — care a precedat cu trei ani Conferința de la Katowice (1884) și cu 15 ani primul Congres Mondial Sionist de la Basel (1897) — drept „un prim congres sionist".

În afara delegaților prezenți la Congres, două asociații — cea din Babadag și cea din Turnu-Severin — ale căror delegații n-au putut ajunge la timp la Focșani, au trimis telegrafic adeziunea lor la hotărârile ce urmau să se ia. Printre aceste hotărâri menționăm trimiterea în Palestina a unor reprezentanți care să cumpere loturi de pământ și să organizeze primele colonii, ca și constituirea la Iaffo a unui centru permanent de primire a imigranților și de îndrumare a lor. Totodată, Congresul de la Focșani a creat un Organism unificat al tuturor asociațiilor locale și a fixat orașul Galați ca sediu central al acestui organism. Sediul a funcționat la Galați până în 1927, când a fost

transferat la București.

Congresul de la Focșani a avut un ecou considerabil nu numai la evreii din România, și nu numai în cercurile evreiești. Importanța lui nu a scăpat nici diplomaților acreditați în România. Un document semnificativ în acest sens îl constituie bunăoară raportul pe care consulul Imperiului austro-ungar îl trimitea guvernului său și în care diplomatul își concretiza pe puncte informațiile după cum urmează:

— Congresul de la Focșani a respins orice propunere de emigrare în America, socotind că *Biblia* însăși impune restaurarea statului iudeu în vechea patrie și că acolo se poate manifesta specificul iudaic.

— Congresul a hotărât colectarea de fonduri pentru emigrare și instalare a coloniștilor; a subliniat necesitatea efectuării de demersuri la Marea Poartă Otomană pentru ca aceasta să nu împiedice crearea coloniilor evreiești. S-a decis de asemenea desfășurarea de acțiuni menite a câștiga simpatia celorlalte state ale lumii pentru reîntoarcerea evreilor în țara străbună.

În încheiere, diplomatul austro-ungar dădea o informație, precizând că o deține „din auzite". Anume, că guvernul român privește cu simpatie proiectele de emigrare a evreilor spre Palestina.

Hotărârile adoptate de congresiștii reuniți la Foșcani n-au rămas literă moartă. În lumina lor, două importante grupe s-au format și au luat drumul Palestinei. Una dintre ele s-a îmbarcat pe vasul „Thetis", navă care are pentru istoria viitorului stat Israel o dublă importanță. În primul rând că ea poate fi considerată drept primul vas cu emigranți, deschizător al unei lungi serii de nave încărcate cu evrei doritori să fie coloni în Țara lui Israel și care au cunoscut destine diferite, unele tragice. În al doilea rând pentru că — împiedicată să-i debarce pe pasageri la Iaffo, alungată la Haifa, de acolo la Port-Said și apoi la Beirut, pentru ca numai după lungi suferințe, lipsuri și peripeții emigranții de la bordul ei să se poată strecura în țara râvnită — a prefigurat cu multe decenii înainte drama vasului „Exodus" despre care s-a scris mult în lumea întreagă.

Coloniștii din România au ridicat și au făcut să înflorească mai multe așezări israeliene care și-au cucerit prestigiu în lume. Printre ele citățm așezările Roș Pina și Zichron Iaakov. Totodată, emigranții din România au contribuit cu jumătate din numărul primilor locuitori ai orașului Rișon-le-Zion, azi mândrie a Israelului.

Trecerea în revistă pe care am efectuat-o prezintă doar aspectele esențiale. Fiecare dintre capitolele evocate ar putea furniza materie pentru tomuri întregi. A venit, poate vremea ca asemenea tomuri să fie scrise. ■

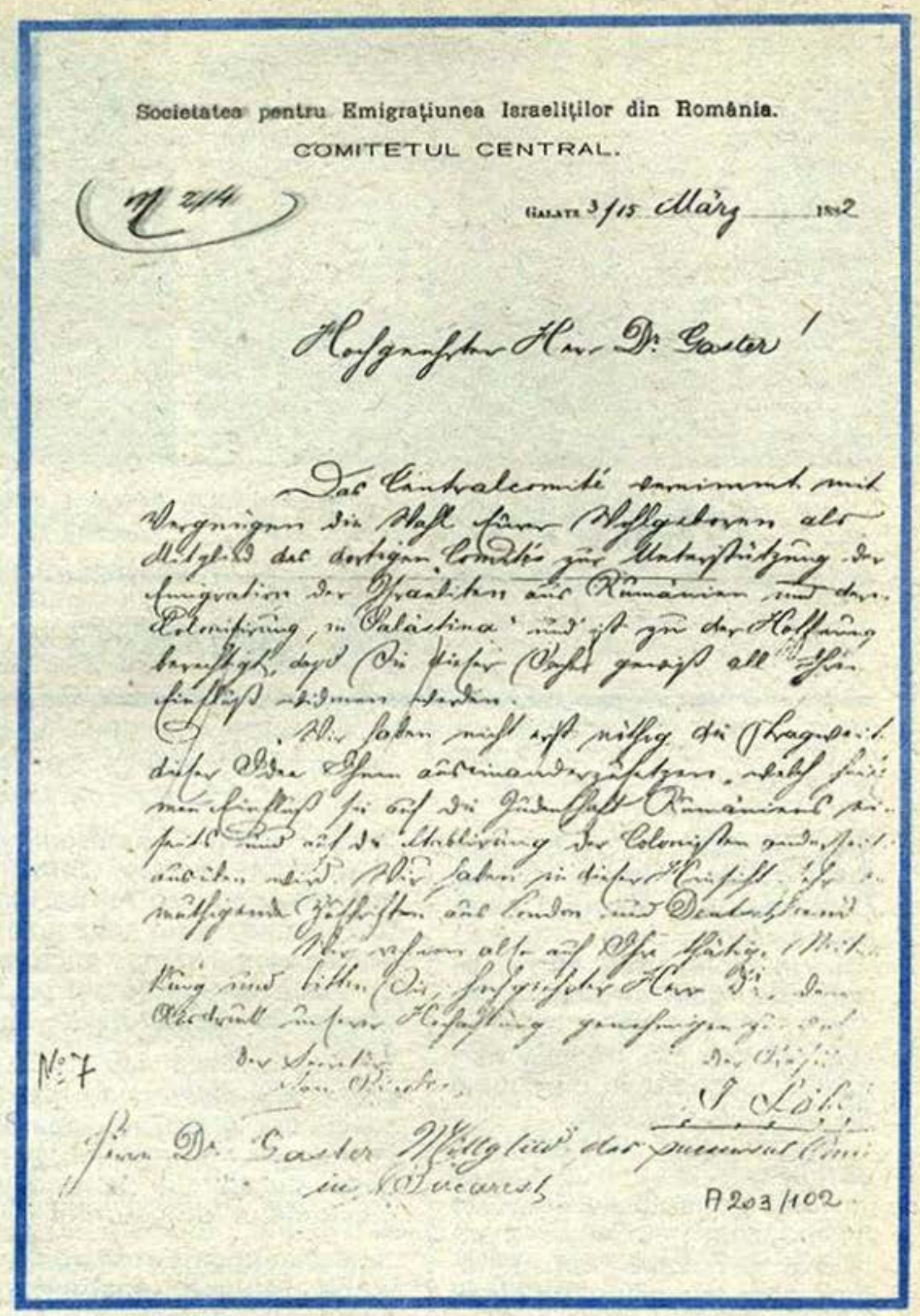
Societatea pentru Emigrațiunea Israeliților din România.

COMITETUL CENTRAL.

№ 214

Galate 3/15 März 1882

Hochgeachteter Herr Dr. Gaster!

Das Centralcomité versammelt mit Vergnügen die Wahl Ihrer Wohlgeboren als Mitglied des dortigen Comités für Unterstützung der Emigration der Israeliten aus Rumänien und der Colonisirung in Palästina und ist gern der Hoffnung berechtigt, dass Sie dieser Wahl gewiss all Ihre schätzbare Kräfte widmen werden.

Wir haben nicht erst nöthig die Wichtigkeit dieser Idee Ihnen auseinanderzusetzen, welche sowohl für die Israeliten Rumäniens als auch für die Verbreitung der Colonisten und deren Ansiedlung wird. Wir haben in dieser Beziehung Ihr ausgedehntes Geschäft in London und Deutschland.

Wir wenden uns also an Ihre Güte, Mitwirkung und bitten Sie, hochgeachteter Herr Dr. dem Ehrenamt unserer Wahl gewissenhaft zu entsprechen.

Der Secretär
Isaac Pinkas

Der Präsident
S. Löb

№ 7

Herrn Dr. Gaster Wohlgeboren Oberrabbiner
in Bucarest

A 203/102

Doctor Moses Gaster este ales membru în comitetul central al Societății pentru emigrarea israeliților din România. Facsimil din Arhiva Gaster aflată la Arhiva Centrală Sionistă din Ierusalim

În p. 58: *august 1882. Vaporul „Thetis" cu primii haluțimi (pionieri) din Alia română*

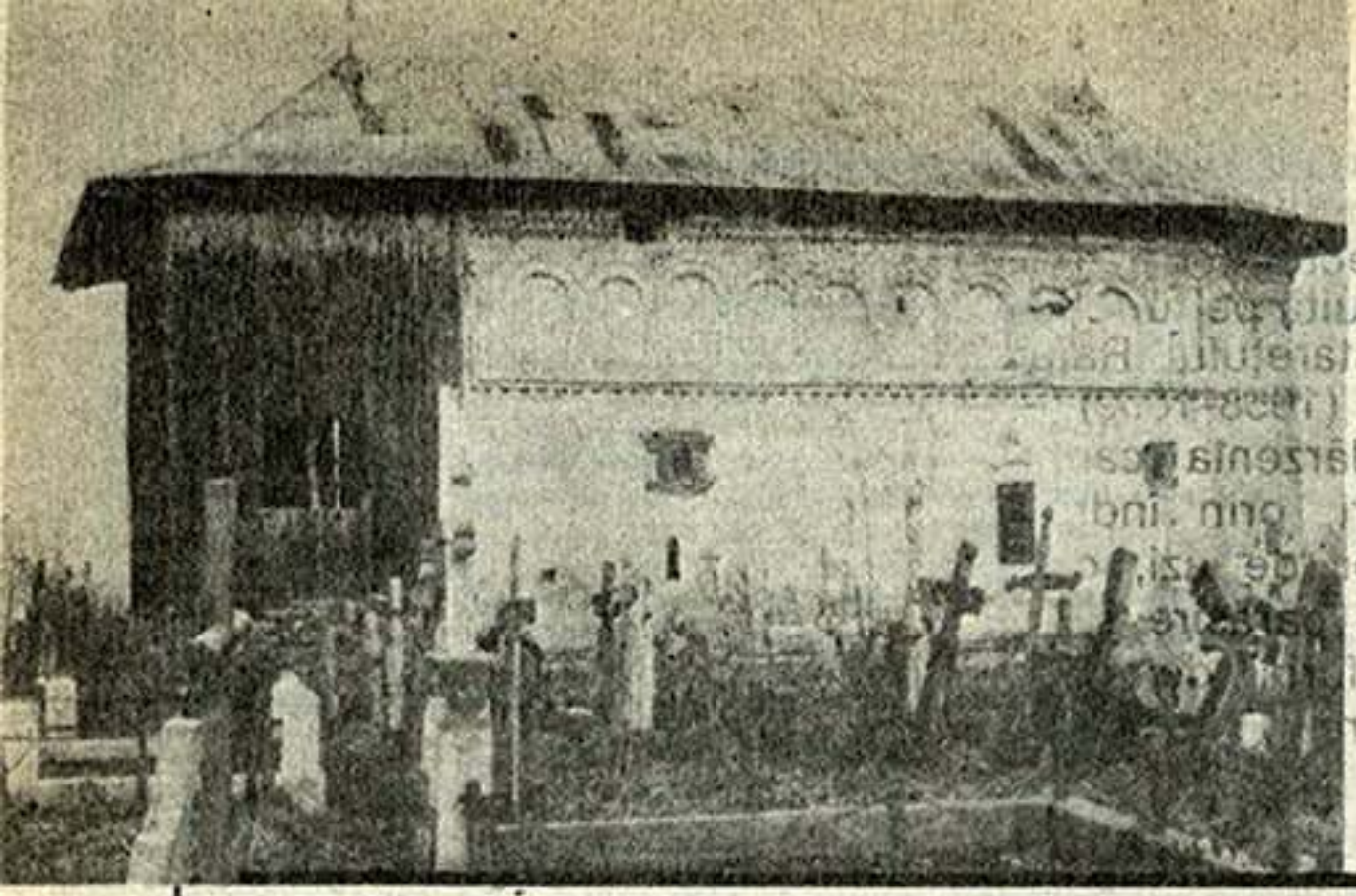

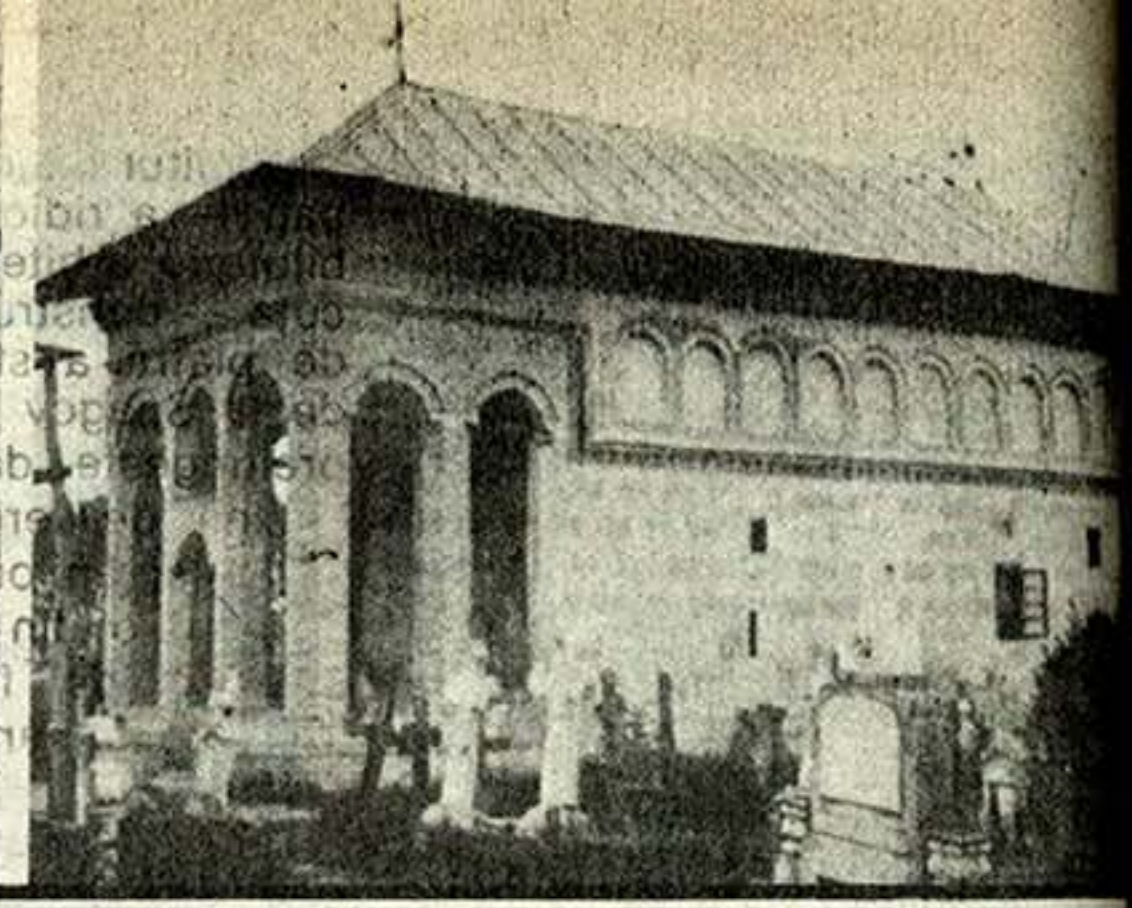

NECUNOSCUTA CANTACUZINĂ

LA SNAGOV

Din câte lacuri fac podoaba codrului Vlăsiei, Snagovul este singurul care, pe cer senin, de e iarnă sau vară, se înfăţişează într-o ţinută de gală orbitoare, fiindcă totul, până şi cărămizile rămase din trapeza mănăstirii, sclipesc în curcubeie de veşnică nelinişte.

Snagov. Loc de taină, loc de intrigi şi de belşug, loc ce „a rănit pe mulţi de dragoste nevindecată", loc de mare hazna europeană prin monetăria care tăia şilingi cu efigia regelui Gustav Adolf al Suediei (1611-1633). Loc de rugăciune curată, loc de înălţare din păcate şi, deopotrivă, loc de decădere diavolească.

În ajunul Paştelui 1661, oamenii stăpânirii se întreceau în danii pentru mănăstire şi întru preamărirea Celui de Sus: Grigore Ghika vodă da călugărilor venitul stânilor de pe munţii mănăstirii, iar a doua zi (22 aprilie) îl repunea pe popa Teodosie Snagoveanul în posesia moşiei Sărăcineasca, care-i fusese luată „cu meşteşug în taină" de logofătul Radu Ţigănescul.

Darnicul Grigore Ghika şi milostiva lui soţie dăruiau Snagovului, prin altă carte domnească, vama zeciuielii de peşte la Spanţov şi scutirea totală de biruri (2 iulie 1662).

În 1663, domnia îşi ducea zilele cu ritmul ei aparent paşnic, cu mărunte intrigi de curte, cu agitaţia protocolară obişnuită a dregătorilor.

La moşia sa din Mărgineni, lângă Ploieşti, susţinătorul domnului, postelnicul Constantin Cantacuzino, ajuns la 70 ani, era unul dintre cei mai preţuiţi dregători ai ţării, învăţat, bogat şi înţelept, cu o familie echilibrată (vezi o amplă cronică evocatoare a acestei familii, cu ambele ei ramuri — munteană şi moldoveană —, în *Magazin istoric*, nr. 11, 12/1982 şi 4-6/1983). El se îngrijea de domeniile sale şi de cei doisprezece copii, fiecare aşteptând Crăciunul, într-un decembrie geros de crăpau pietrele.

În aceleaşi zile, în cetatea de scaun de pe Dâmboviţa se încheia un complot urzit de Stroie Leurdeanul, Dumitru cămăraşul şi doamna Maria Ghika, determinându-l pe domn să-l piardă cât mai curând pe bătrânul postelnic, ca uzurpator de domnie. În orbirea calomniei, domnul Grigore Ghika a uitat cât sprijin i-a fost nevinovatul său prieten şi a trimis dorobanţii să-l ridice de la Mărgineni în toiul nopţii de sâmbătă spre duminică, 20 decembrie, şi să-l ducă imediat la mănăstirea Snagov. Dimineaţa, era ziua Sfântului Ignat, postelnicul a ascultat senin liturghia. Apoi, cronica spunea, s-a „precestuit": s-a spovedit şi s-a împărtăşit, pregătindu-se de moarte şi încredinţându-se Maicii Preciste.

Cina din seara aceea a fost un cutremur sufletesc abătut peste mănăstire: în vreme ce călugării serveau masa, bătrânul postelnic a fost adus în sala de mese, legat cu spatele de un stâlp şi sugrumat mişeleşte pe la spate.

Postelniceasa Ilinca — fiica domnului Radu Şerban —, împreună cu copiii, au luat corpul fără viaţă şi l-au înmormântat la mănăstirea Mărgineni, ctitoria familiei.

Legenda locului spune că, de la mănăstirea Snagov, postelnicul ucis a fost scos în timpul nopţii de călugări şi adus la schitul maicilor de la

În imagini: prin grija şi dragostea sătenilor, bisericuţa ctitorită de Mihail Cantacuzino ni se prezintă ca o mărturie semnificativă a arhitecturii româneşti de la sfârşitul sec. XVII. Fotografiile ne înfăţişează monumentul înainte şi după restaurarea din zilele noastre.

Turbați, unde l-au prohodit, cu respectul oamenilor pentru cel mai de seamă dregător al țării. Om al cetății, înțelept și orb ca un Homer, ținând cumpăna vremii pe calea dreptății, postelnicul devenise incomod pentru oamenii puterii — de cele mai multe ori străini de măiestria gândirii, dar veșnic dispuși să-i subjuge ambițiile.

La schimbarea domnului, tronul a fost ocupat de Antonie vodă (1669-1672) și Stroe Leurdeanul a fost judecat de Obștească adunare și condamnat la moarte pentru uciderea unui nevinovat. Doamna Ilinca și copiii postelnicului Cantacuzino au ascultat cererea de iertare a asasinului și l-au iertat sub condiția călugăririi. Călugărit, tot la Snagov, Stroe a primit numele de Silivestru, dar în timpul slujbei de tundere ca monah a cerut numele de Mahomed. După o vreme, însă, a evadat din mănăstire și a ajuns în Transilvania, de unde a revenit în țară în 1672, odată cu Grigore Ghika, în a doua domnie a acestuia, ca bun și devotat curtean al acestuia, emarginat însă din viața politică.

Fiii postelnicului au format o generație de mare autoritate morală, clasicizați în cultura și politica românească: Șerban, domn al Țării Românești (1678-1688), stolnicul Constantin Cantacuzino (1640-1716), scriitor erudit și om politic, Drăghici și Mihail (mare spătar), personalități fără ale căror nume istoria noastră nu s-ar putea scrie.

Stolnicul Constantin și marele spătar Mihail au fost uciși la Istanbul la 7 iunie 1716, pierind tragic dar cu demnitate ca și vărul și nepoții lor Brâncoveni, căzuți și ei sub securea călăului cu doi ani mai înainte.

Personalitatea postelnicului Constantin Cantacuzino a luminat tot timpul ca o icoană pe cerul Snagovului. Mărturia autorității lui o găsim (deși uitarea specialiștilor este nemeritată!) în ctitoria marelui spătar Mihail Cantacuzino și a doamnei sale, care în 1698, pe locul primei lui prohodiri — schitul maicilor de la Turbați — a ridicat o adevărată bijuterie arhitecturală. Bisericuța — construită pe fundația de piatră a starețului Rafail de la Snagov (1658-1659) — prelungește dârzenia cantacuzină de ieri, prin îndrăzneala sătenilor de azi, care au scos-o din părăsire și au salvat-o de furia demolării sistematizatoare. Printr-o rurală și decentă consolidare bisericuța îmbogățește cimitirul satului cu monumentalitatea tonică a copiilor reveniți să-și caute tatăl, după 25 ani de la asasinarea lui în 1663.

Construită pe înălțimea a două planuri, inițial și cu rol de fortăreață, crenelurile ei făceau posibilă apărarea, prin focul flintelor, a strâmtorii de pământ dintre malurile Ialomiței și Snagovului. În exterior, are un plan dreptunghiular, care la interior, prin îngroșarea zidurilor, devine treflat. Din pronaos, o scară mascată duce deasupra naosului, într-o încăpere de taină, cu ferestre în ambrazură de zid masiv. Fresca interioară și pisania sunt șterse de fumul lumânărilor ce s-a depus timp de secole. Dimensiunile de paraclis întăresc și mai mult intenția de recunoștință a ctitorilor pentru părintele lor, după cum monumentalitatea octroiată de mâinile meșterilor țărani-restauratori îi conferă un simbol de demnitate colectivă. Prin ea, cineva n-ar înțelege decât că sângele nevinovat nu cunoaște uitarea și că, indiferent de vreme, cărămizile au de ce să sclipească în curcubee de veșnică neliniște.

Un sentiment firesc, întâlnit și la Cantacuzinii vremurilor noastre, ale căror peregrinări prin spațiul Snagovului țin vie flacăra recunoștinței față de marele lor înaintaș. Ca și în acest iulie 1994, când se întâlnesc aici, veniți din țară și de peste hotare, cu același înalt gând. ■

Ion DUMITRIU-SNAGOV

B.P.T. — 99

Cine nu a ținut în mână un volum din „Biblioteca pentru toți"? Cui nu-i sunt cunoscute inițialele B.P.T. transformate în substantiv comun — *bepete?*

Bepete — cuvânt încărcat de fascinația marii literaturi, cuprinzător de orizonturi de frumusețe, de noi și noi aventuri în universul scrisului românesc sau universal.

De 99 de ani, cu o continuitate neafectată de zbuciumul deceniilor prin care istoria noastră a trecut din veacul precedent spre a traversa secolul acesta, aflat acum spre final, „Biblioteca pentru toți" s-a constituit, în casele și sufletele românilor, într-o comoară de frumos și de spiritualitate.

Intuiau oare inițiatorii — editorul Dumitru Stăncescu și tipograful Carol Müler — când în 1893, lansau primul volum al colecției că aceasta va deveni centenară? Că va fi după Universal Reklam Bibliothek din Leipzig, colecția cu cea mai lungă durată de apariție din Europa?

După 99 ani de la întemeierea sa, *bepeteul* se prezintă cu o impresionantă carte de vizită: trei serii de apariții — prima numerotată de la 1 la 1 600, a doua nenumerotată și a treia depășind 1 400 de numere — și tiraje de zeci de milioane de exemplare.

În *bepete* au apărut scrieri ale peste 200 de autori români, clasici și contemporani, și traduceri din peste 600 scriitori din 70 de culturi vechi, moderne și contemporane.

În preajma centenarului „Bibliotecii pentru toți", o expoziție documentară organizată de Ministerul de externe, Editura Minerva (actualul editor al popularei colecții) și Biblioteca Națională a reunit în holul rotund al M.A.E. diferite exemplare din B.P.T. apărute de-a lungul anilor, scrisori și manuscrise, machete de coperte etc. — mărturii ale receptării colecției de generații și generații de cititori.

Vernisajul expoziției, la 16 mai a.c., a fost onorat de prezența domnului Ion Iliescu, președintele României, domnilor Teodor Meleșcanu, ministrul afacerilor externe și Marin Sorescu, ministrul culturii, de alți diplomați, scriitori, oameni de cultură, ziariști, editori, cititori.

Acum, când „Biblioteca pentru toți" marchează primul centenar al existenței sale, îi adresăm colegiale felicitări și urări de viață lungă.

STRASBOURG

De la un „castrum“ roman la o „capitală a Europei“

LEON SĂRĂȚEANU

„La politique de toutes les puissances est dans leur géographie“ (Politica tuturor puterilor rezidă în geografia lor), spunea Napoleon Bonaparte. Cetatea Strasbourgului şi-a datorat epocile de glorie şi prosperitate aşezării ei geografice. Dar tot această aşezare i-a adus şi invidia lacomă a vecinilor şi a determinat numeroasele ei momente de ruină, de distrugeri şi dezolare.

S-a născut la interferenţe de drumuri continentale, într-o zonă al cărei sol şi al cărei subsol au fost dăruite de Dumnezeu. Dar destinul a vrut ca Strasbourgul să fie aşezat în Alsacia — al cărei principal oraş a fost şi a rămas — la frontiera dintre două puteri Franţa şi Germania care, secole întregi, nu s-au dat în vânt una de dragul alteia. Şi orice locuitor al cetăţii ar putea spune cât e de rău să te afli între doi voinici care se tot războiesc între ei.

În Oraşul medieval, dominat de celebra sa catedrală

O leghe până la Rhin

O prejudecată datorată neștiinței așază cetatea Strasbourgului pe fluviul Rhin. Nici măcar francezii, atât de atașați ideii apartenenței orașului (ca și a întregii Alsacii sau Lorene) la patria lor, n-au scăpat de această ignoranță. O semnala, încă din secolul trecut, un mare francez, poet și reporter, autor, în această ultimă calitate, mai ales de note de drum. Este vorba despre Gérard de Nerval, care scria: „Primul gând al unui parizian sosit la Strasbourg este acela de a vedea Rhinul... Dar află cu uimire că, de la oraș, mai este o leghe până la Rhin... Rhinul la Strasbourg și marea la Bordeaux sunt două mari erori ale parizianului sedentar"[1].

De fapt, Strasbourgul s-a născut și a rămas, indiferent de câte reconstruiri i-au fost necesare în urma numeroaselor lui devastări, pe malul Illului, un afluent al Rhinului. În vechime, Illul era capricios. Meandre și mlaștini acopereau întreaga zonă. Dar, dacă Strasbourgul nu e așezat pe Rhin, tot atât de adevărat este că tocmai apropierea lui de acest mare fluviu cu vocație continentală a determinat atât apariția cât și dezvoltarea mândrei cetăți, după cum tot Rhinul e vinovat de lăcomiile și geloziile care au cauzat devastările și suferințele prin care orașul a trecut în două mii de ani de existență.

Născut din unirea a două gureșe pâraie izvorâte din Alpii helvetici, Rhinul face Elveției frontieră cu principatul Liechtenstein, apoi, pe două porțiuni diferite, face frontieră helveto-germană pentru ca, la Basel, să marcheze

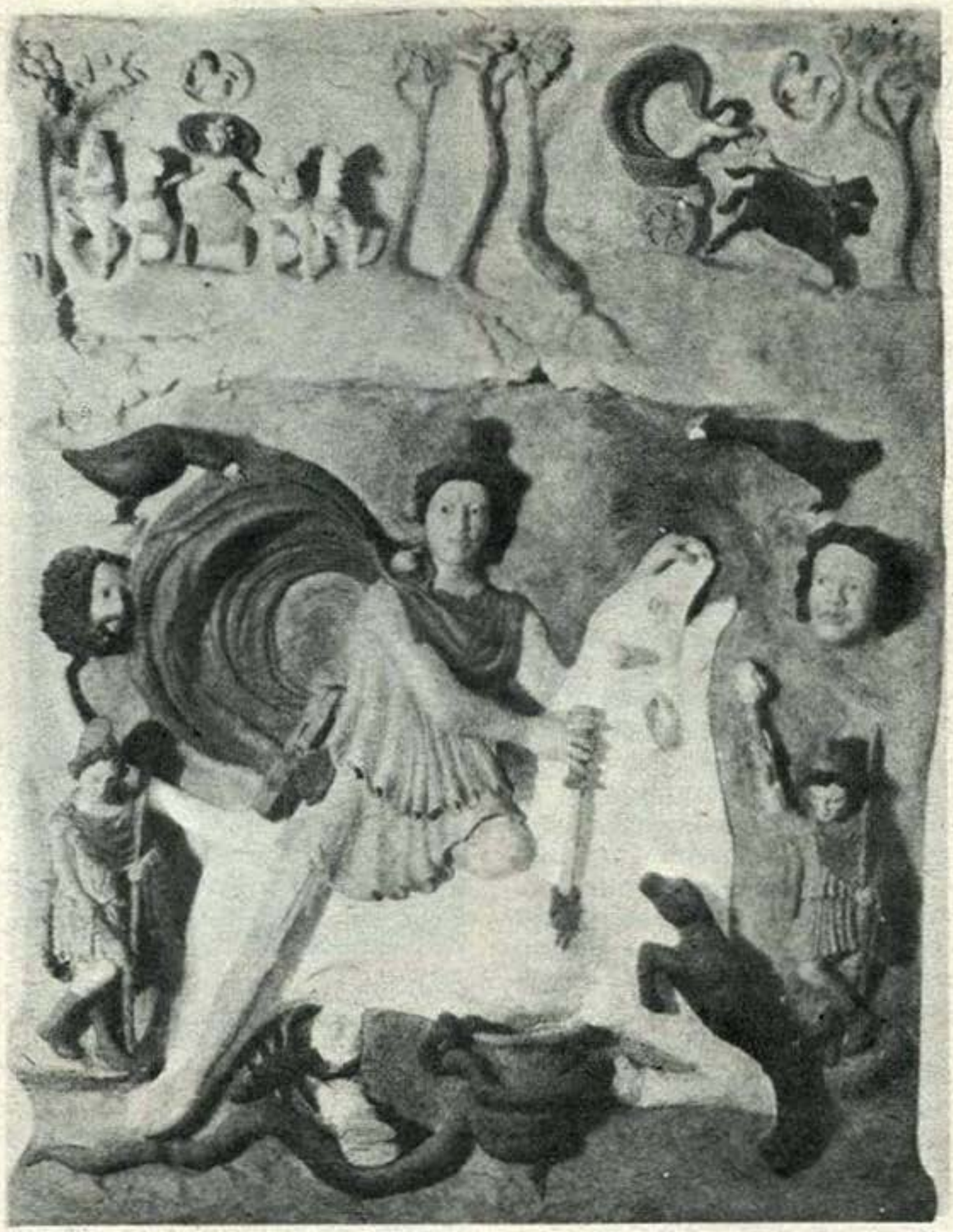

Relief înfățișând scena uciderii taurului de către zeul Mithra (reconstituire de la Muzeul arheologic din Strasbourg)

punctul de contact a trei țări: Elveția, Franța și Germania. După Basel, Rhinul, devenit navigabil chiar și pentru nave mari, face frontiera greu încercată istoricește între Franța și Germania, pentru a trece apoi în Olanda, de pe teritoriul căreia se varsă în Marea Nordului.

Așadar, cine are acces la Rhin are drum deschis pentru comerț pe apă cu tot continentul european. Așa a fost încă din antichitate chiar dacă, în vremurile moderne, sistemul de canale care leagă Rhinul de Rhon și de Dunăre întărește spectaculos ideea. Au știut-o și comandanții legiunii romane care — cunoscători excelenți ai geografiei ca oameni care au bătut cu propriul picior drumurile — s-au oprit în anul, probabil, 12 înainte de Cristos pe apa Illului și au hotărât să facă acolo un punct permanent de popas pentru forțele imperiale atotbiruitoare încă. Instruiți în arta războiului, trimișii Romei au expediat în jur iscoade care să se lămurească asupra condițiilor de securitate a locului.

„Spionii" romani au descoperit repede, nu prea departe, spre răsărit, triburi alamanice, de neam germanic, foarte dispuse la năvăliri și jafuri. Firește, romanii au procedat după sistemul lor verificat prin toate locurile din Europa și Asia Mică, pe unde i-a condus politica expansionistă a marelui lor im-

[1] Orașul Bordeaux deține celebritatea de mare port comercial francez la Atlantic. De fapt, el este așezat pe fluviul Garona, care, puțin mai spre nord-vest, se deschide într-un larg estuar — numit „La Gironde" — ce permite navelor transatlantice să înainteze până în port fără nici o dificultate, oricare ar fi tonajul lor. Garona se varsă în Atlantic prin acest estuar.

periu: au întărit locul, după „ultima tehnică" a vremii. În plus, au drenat și mlaștinile Illului.

Locul nu era chiar de tot pustiu. Săpăturile arheologice au scos la iveală dovezile materiale ale prezenței acolo unde avea să se dezvolte Strasbourgul a unei modeste comunități de pescari de neam celtic. Dar, încurajați de apariția unei redute, care părea să garanteze securitate, și de dispariția terenurilor mlăștinoase, care făcea posibilă înălțarea de case din lemnul abundent în codrii împrejmuitori, au sosit noi „civili", care s-au așezat în preajma castrului militar. Erau și ei atrași, ca și romanii, de drumurile de apă care făgăduiau posibilitatea unor schimburi comerciale benefice. Noii veniți au început să cultive cu succes pământul și să-și trimită departe produsele, în schimbul cărora aduceau ceea ce le lipsea. Pentru asta era nevoie de ambarcații solide și cât mai încăpătoare pentru marfă. Așa s-a născut aici o activă populație de artizani constructori de nave fluviale. N-a fost de ajuns. S-au construit și rețele rutiere și au apărut specialiști în producția carelor de transport.

Romanii numiseră locul castrului „Argentoratum". Așa îl găsim în documente. De unde vine numele, nu se știe. Istoricii cred a ști că „Argentorat" ar fi însemnat, în idiomul celților străvechi, „colina râului" și că „Argent" ar fi fost numele străvechi al râului Ill. Nu toți sunt, însă, de această părere. Unii opinează că „Argent" ar fi fost numele unui conducător local. Fapt este că numele latinizat („Argentoratum") a rezistat destul de mult. Dar succesul artizanilor care construiau drumuri și care de transport sau nave pentru drumul de apă pe Ill și pe Rhin a impus un alt nume. Îl găsim pentru prima dată în textele istoricului-episcop Grégoire de Tours din veacul VI. Este „Stradeburg", adică „redută a drumului" sau a „drumurilor", care, latinizat a dat „Strateburgum" sau „Stratisburgum". De aici și până la Strasbourg nu mai e decât un pas.

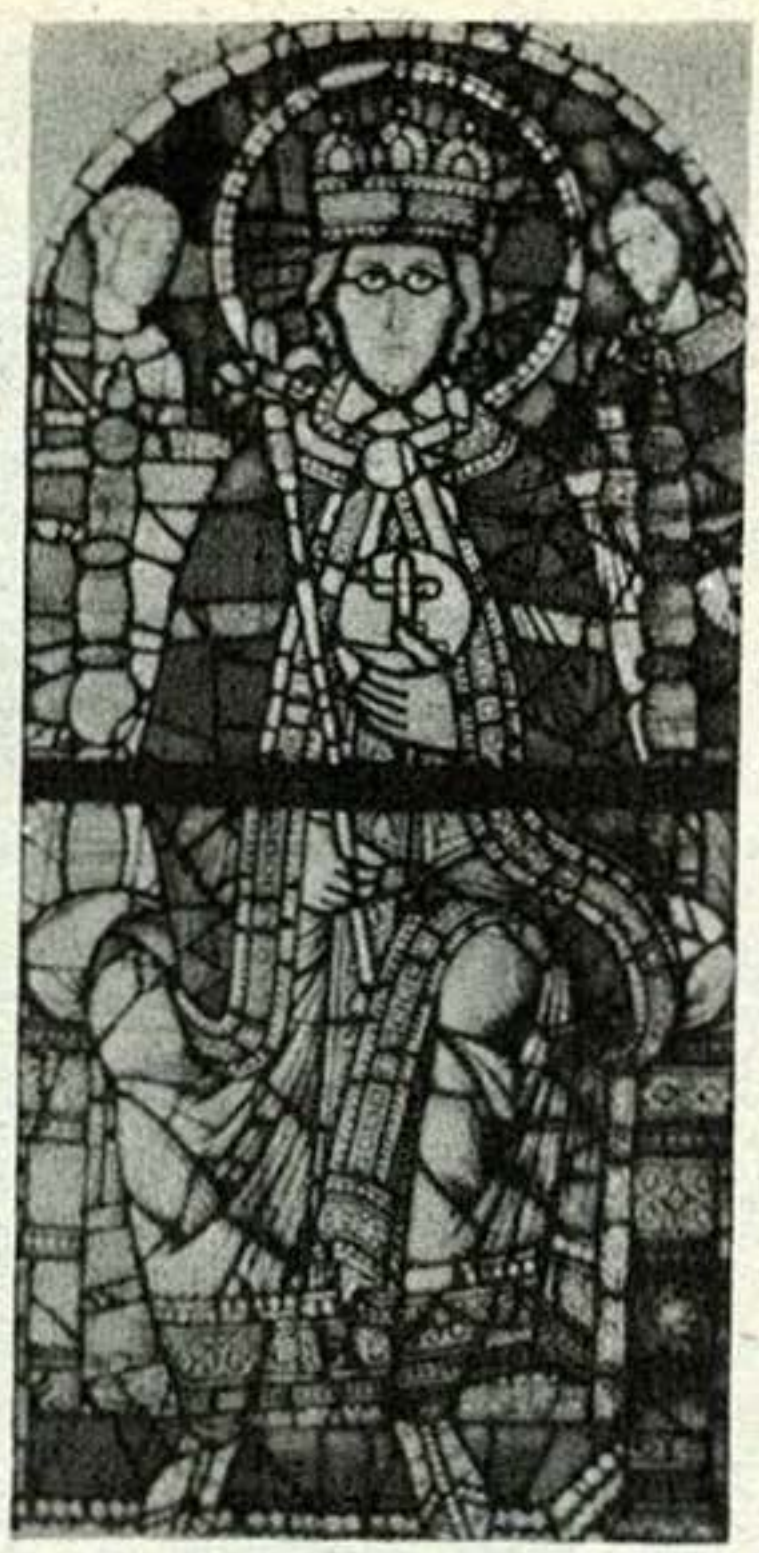

Vitraliu din catedrala romană a orașului în care tradiția îl recunoaște pe Carol cel Mare

Carol cel Pleșuv și Ludovic Germanicul depun jurământ

Cetatea nu a așteptat însă schimbarea de nume pentru a inaugura lungul ei șir de necazuri. În anul 352 ea este atacată, trecută prin foc și sabie și practic distrusă de către inamicii tradiționali: alamanii. Cinci ani mai târziu, la 357, Strasbourgul își plătește polița. Șapte regi alamani sunt bătuți de trupele cetății conduse de Iulian Apostatul. Localnicii descoperă apoi cât de puțin timp le-a trebuit vrăjmașilor să distrugă cetatea și cât de îndelungi eforturi trebuie să facă ei pentru a o reconstrui. Este o lecție de care își vor aminti în multe momente de istorie. Între timp, Strasbourgul a renunțat la adorarea vechilor zei din mitologia galo-romană, trecând la creștinism. Sfântul Amand este citat din 342 ca prim episcop al cetății.

Până în sec. V cetatea duce un trai liniștit. Dar, în anul 406 vandalii și apoi, în 451, hunii își dispută „privilegiul" de a ataca și ruina Argentoratum. Localnicii au învățat, însă, arta de a reface o cetate din scrum și mormane de resturi. Aglomerarea umană reapare — de data aceasta sub numele nou de „Strateburgum" — și... viața merge înainte.

Strasbourgul va cunoaște, către jumătatea sec. IX, un eveniment hotărâtor nu numai pentru viitoarele împărțiri politice ale Europei, dar și pentru cultura umanității, ca și pentru evoluția limbilor vechiului continent. Imperiul lui Carol cel Mare enorm, dar fragil, nu putea rezista mai mult de o generație de urmași ai împăratului. Nepoții manifestau tendințe centrifuge. Doi dintre ei, Carol cel Pleșuv (conducător în ceea ce va deveni Franța) și Ludovic Germanicul (stăpân asupra părții de imperiu care — într-o zi — se va numi Germania), au hotărât să se alieze împotriva fratelui lor, Lothar. Pentru a pecetlui această alianță, cei doi se reunesc la Strasbourg și pronunță un jurământ solemn. Era în anul 842. Și — pentru ca ostașii lor să poată înțelege clar conținutul jurământului — ei îl redactează de două ori, în cele două limbi ale lor. Fiecare va rosti jurământul în limba celuilalt. Ludovic Germanicul în limba romanică (din care va evolua franceza) și Carol cel Pleșuv în dialectul „tudesc" (germanic). Specialiștii sunt unanimi: cele două versiuni ale jurământului de la Strasbourg constituie actele de naștere ale francezei și germanei, ca limbi europene destinate să îmbogățească peste veacuri cultura tuturor popoarelor lumii cu valori inestimabile.

Un an după evenimentul lingvistic de la Strasbourg, se încheie Tratatul de la Verdun, prin care se creează „Lotharingia", stat artificial pus sub conducerea lui Lothar și care se întindea de la Mediterana până la Marea Nordului, ca o îngustă dar lungă limbă de pământ, parcă anume concepută pentru a separa viitoarea Franță de viitoarea Germanie. Strasbourgul va fi înglobat în această Lotharingie, care, de altfel, nu va dăinui prea mult. Alsacia — după câteva decenii de hărțuieli provocate de cei doi vecini din est și respectiv din vest — va fi preluată în 870 de către regatul franc de răsărit (viitoarea Germanie). Timp de șapte secole, ea va împărtăși destinul Sfântului imperiu romano-germanic. Sub dinastia saxonă, moștenitoare a Carolingienilor, Strasbourgul începe să fie condus de episcopi. Investiți de împărat, aceștia cumulează deopotrivă funcții ecleziastice cât și drepturi laico-administrative: bat monedă, împart dreptatea, construiesc fortificații pentru apărarea burgului medieval și duc bătălii, comandând armatele de cavaleri în armuri mărețe, care constituiau elita militară a vremii. Dar, chiar un alsacian — episcopul de Toul — devenit papă sub numele de Leon — va pune capăt acestor practici. El vrea să sustragă pe slujitorii bisericii de sub autoritatea seculară. Urmașul lui Leon, papa Grigorie VII, îl va soma pe împărat să aplice hotărârea. Și cum împăratul refuză, un conflict dur va lua naștere între șeful imperiului și papalitate, conflict care nu va lua sfârșit decât în 1356.

Dar luptele dintre papă și împărat, „cele două jumătăți ale lui Dumnezeu", cum avea să spună, mai târziu, Victor Hugo, nu vor împiedica Strasbourgul să se dezvolte și pe locuitori să dobândească opulență și — deci — să devină puternici. Nu a fost o întâmplare că, la 1146, sfântul Bernard s-a oprit la Strasbourg pentru a îndemna — cu succes — la constituirea celei de-a doua cruciade.

La 1176 cetatea începe să-și construiască superba catedrală, a cărei înălțare, refaceri succesive, restaurări, vor dura până în secolul XV. De la 19 hectare cât avea castrul roman, orașul va avea în acest secol nu mai puțin decât 200 de hectare. Și are condiții materiale să înalțe un lăcaș de rugă demn de înflorirea lui.

Catedrala a fost dintotdeauna mândria Strasbourgului. Istoria acestui edificiu a inspirat numeroase studii, a căror întindere este considerabilă. Ca și orașul însuși, nobilul edificiu gotic a cunoscut și el momente grele și a trecut prin teribile primejdii. Să amintim doar — devansând prezentarea cronologică a evenimentelor istorice — că, în 1792, în plină euforie a revoluționarilor care luaseră Bastilia la 1789, această catedrală a fost la un pas de demolare. Nu îi supăra în mod deosebit pe acești vajnici revoluționari celebra fațadă occidentală a edificiului, a cărui înălțare a început la 1275 și de care se leagă numele cvasilegendar al meșterului Erwin zis „din Steinbach", adevărat „meșter Manole" al Strasbourgului, care întocmise schema clasică pentru stilul gotic, concepând fațada cu două impozante turnuri între care se etala o imensă rozetă. Nu îi iritau nici splendidele statui din interior, nici picturile și odoarele, pe cât îi deranja uriașa flеșă înălțată ca o rugă spre ceruri și care domina întreaga cetate. Căci această flеșă era, din punctul lor de vedere, o „insultă" adusă unuia dintre cele trei principii ale Revoluției franceze care proclamase „libertate, egalitate, fraternitate". Or, ce fel de „egalitate" putea simboliza acea flеșă fără egal, ridicată peste toate celelalte clădiri? La Strasbourg se mai găseau însă oameni care nu-și pierduseră simțul măsurii. Ei au recurs la o stratagemă: au propus revoluționarilor cu spirit demolator să așeze în vârful flеșei o bonetă frigiană, simbol al libertății și al Republicii franceze. Ideea a plăcut, căci, pe timp senin, flеșa, împodobită cu o bonetă frigiană de un roșu aprins, se putea vedea de departe, de peste Rhin, din Renania, ca un semn al marilor transformări și cuceriri ale francezilor. Dar, dacă în felul acesta, catedrala — una dintre cele mai reușite construcții ale goticului din Europa, — a fost salvată de la pieire, în schimb, un an mai târziu, ea își pierdea atributele de lăcaș de cult. În 1793 era transformată în „Templu al Rațiunii", după ce cu puțin înainte toate averile episcopilor din Strasbourg fuseseră secularizate. ■

(Va urma)

TEHNICĂ DE APĂRARE

(Monoverb reflexiv: 6-8)

A=S iP

Radu STOIANOV

QUISLING

RĂMÂNE QUISLING

Vidkun Quisling, devenit prototipul trădătorului de patrie — cel care a creat chiar un substantiv comun, „quisling" fiind conotația pentru cei ce au colaborat total cu Hitler — a revenit recent în paginile ziarelor norvegiene, după aproape 50 de ani de la execuția sa, în octombrie 1945. A revenit nu personal, ci printr-un membru al familiei, soția sa Maria, eroină a piesei *Maria Q.*, scrisă tot de o femeie și montată recent la Teatrul Național din Oslo. Două publicații ce apar la Oslo, *Dagens Nyheter* și *Expressen*, prezintă soarta tragică a fostei „prime doamne" a Norvegiei vreme de cinci ani (1940-1945). Când l-a cunoscut pe Vidkun Quisling, în 1922, Maria Vasilievna Pasek era studentă în Ucraina, la Facultatea de economie. El sosise la Kiev cu echipa de ajutorare din timpul foametei, program inițiat și condus de Fridtjof Nansen. În anii 1918-1919, fusese atașat militar al Norvegiei la Petrograd.

Atunci, în 1922, Maria, fiica unor nobili ruși, i-a devenit colaboratoare, apoi, pentru mai bine de 20 de ani, soție. Când, după război, Quisling a fost executat, Maria a optat de bună voie pentru exilul interior. Vreme de aproape 30 de ani n-a ieșit din apartamentul în care locuise cu soțul ei, transformat de ea într-o adevărată închisoare. Nu a îndrăznit să mai apară în fața oamenilor. De frică și de rușine, cum a mărturisit mai târziu. S-a întreținut din pensia militară rămasă de la soțul ei, ce îi sosea prin poștă, pe vechea lor adresă, și a apelat la ajutorul unei singure femei, care i-a fost ca o soră.

Maria Pasek a murit în 1980, în jurul vârstei de 80 de ani. Cu vreo zece ani înainte de a muri, Roy Leitner, un ziarist canadian, a reușit, printr-o minune, să îi ia un interviu. Chiar atunci, la peste 25 de ani de la sfârșitul războiului, ea se simțea amenințată de mișcarea de rezistență norvegiană și de combatanții ei. Care nu mai existau de mult. Convorbirea a avut loc de o parte și de alta a ușii încuiate. „Nu vreau să mă vedeți. Cândva am fost frumoasă. Acum totul e altfel. Am crescut la Harkov. Mama a fost considerată o adevărată frumusețe. Ea m-a educat așa încât să pot depăși toate greutățile acestor ani". Și, mai departe, la rugămintea ziaristului canadian, i-a descris acestuia apartamentul, cu tablouri scumpe, între care unul dăruit soțului ei de Hitler, cu sfeșnicul de pe măsuță, în care din 28 octombrie 1945, ardeau în permanență lumânări etc.

„Vidkun nu a fost lăsat să ocupe locul pe care îl merita în istoria țării sale. El nu a fost trădător. Nici n-ar fi putut fi. Pentru că era un umanist. În anii aceia grei (deceniul trei) de ajutorare a rușilor, autoritățile britanice rupseseră relațiile diplomatice cu guvernul revoluționar al Rusiei. De aceea au fost necesare serviciile lui Quisling. Pentru activitatea lui, englezii l-au decorat cu un ordin al Imperiului britanic. De ce nu și-or fi amintit ei despre toate acestea când Vidkun a fost judecat? A fost un geniu. Vorbea fluent câteva limbi, inclusiv ebraica. Era scriitor, cunoștea matematicile superioare. Îl respect pentru că, la sfârșitul războiului, nu a fugit din Norvegia, deși nemții erau pregătiți să îl transporte cu un submarin în America Latină. Aș vrea să scriu o carte despre tot ce vă povestesc acum. Dar e greu. Editori din multe țări au încercat — prin intermediari — să mă contacteze. Dar eu consider că este încă prea devreme pentru publicarea unei asemenea cărți. Mă tem că ea ar putea provoca agitații în Norvegia".

Într-adevăr, până astăzi Quisling este o temă explozivă în trecutul Norvegiei. Istoricii afirmă că planul de ocupare a Norvegiei ar fi fost întocmit de Quisling și Hitler, la întâlnirea lor din 14 decembrie 1939, la Berlin. De asemenea, că el ar fi transmis hitleriștilor secrete militare ale statului, făcându-se răspunzător pentru faptul că apărarea norvegiană a suferit mari pierderi încă de la primele atacuri ale germanilor. Numai patima lui irațională pentru putere l-a împins la aceste acțiuni degradante, se afirmă în istoriografia norvegiană despre Quisling.

Regizorul piesei *Maria Q.*, Kjetil Bang-Hansen, consideră că dacă vreme de 50 de ani i-am împărțit pe participanții la cel de-al doilea război mondial în două tabere, una albă, cealaltă neagră, este timpul să analizăm atent și corect culoarea neagră. În nici un caz nu poate fi vorba despre o încercare de reabilitare a lui Vidkun Quisling și a mișcării fasciste norvegiene, ci pur și simplu despre a fi mai aproape de complexitatea adevărului istoric.

Maria Q. are sala din Oslo arhiplină.

F. DOLGHIN

Afiș electoral al lui Vidkun Quisling, lider al partidului nazist norvegian

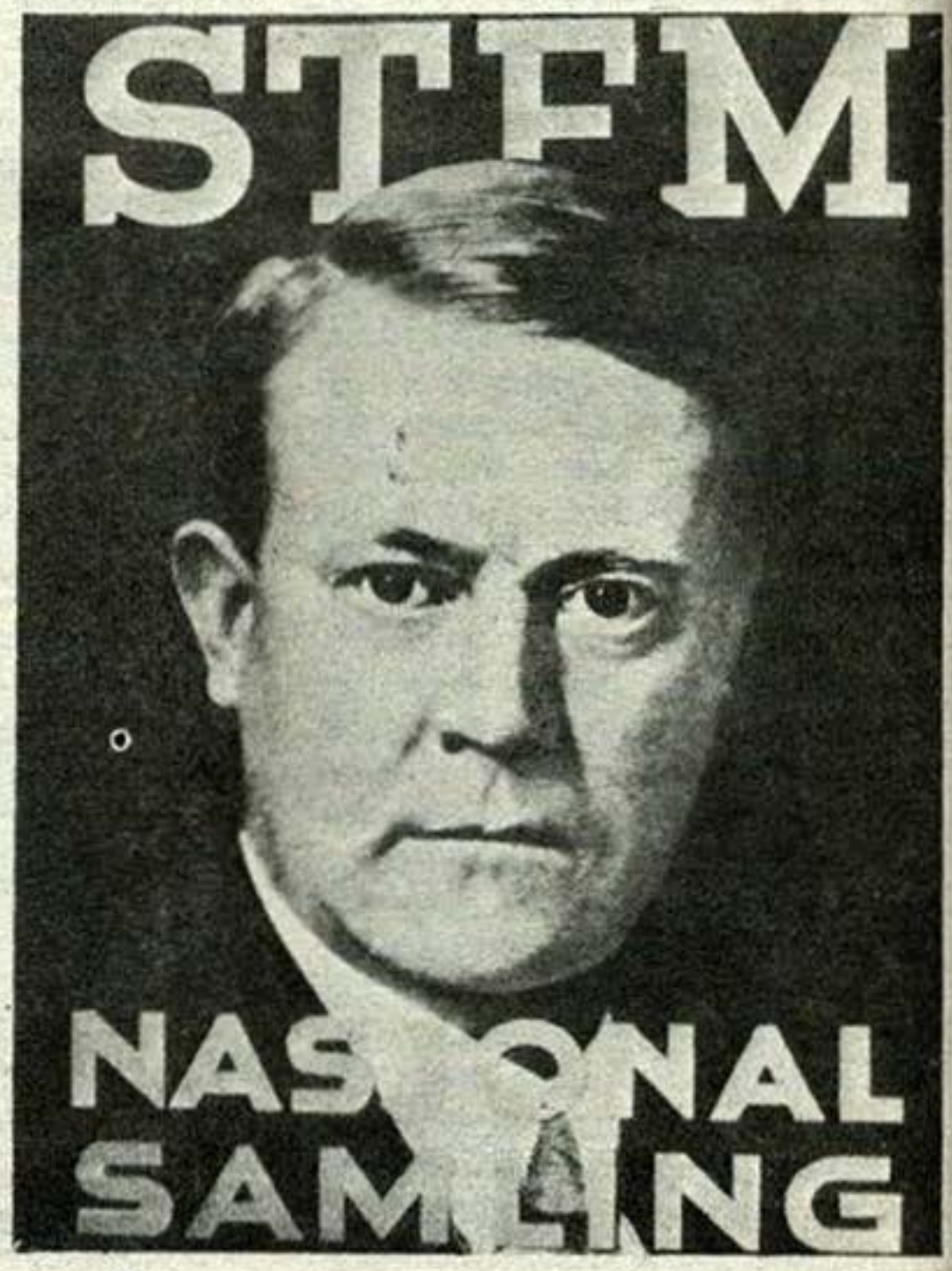

THEODORE ROOSEVELT—

scriitor, istoric şi preşedinte al S.U.A.

EDMUND MORRIS

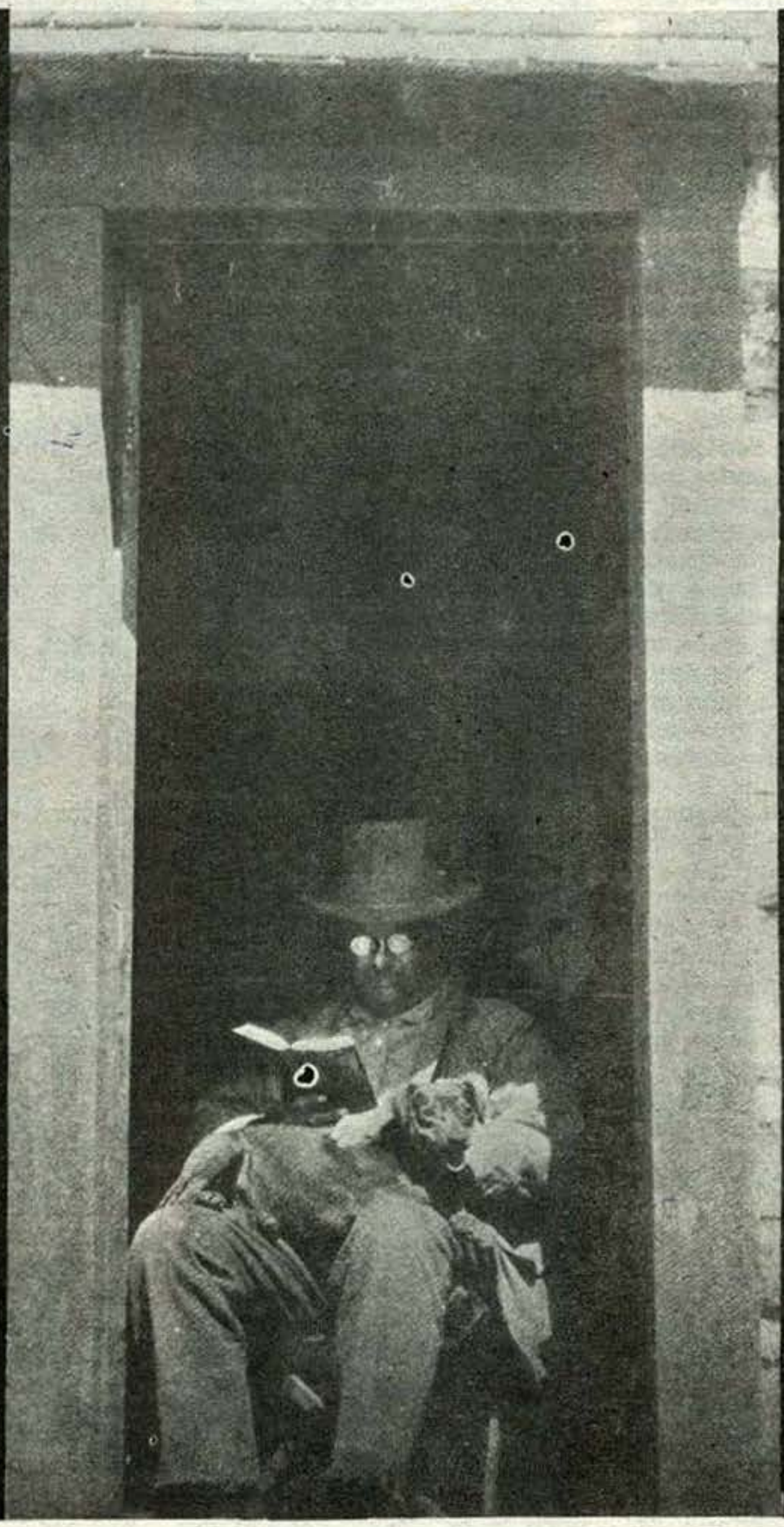

Theodore Roosevelt este unul dintre cei mai cunoscuți președinți ai Statelor Unite. A avut și un urmaș cu același nume — Franklin Delano Roosevelt — care l-a întrecut în celebritate. Ne-am gândit că ar fi deci interesant să îl prezentăm cititorului român, mai puțin ca președinte al S.U.A., mai mult ca om de știință și scriitor cronicar al expansiunii americane spre estul continentului. Cele patru volume consacrate acestui subiect sunt și astăzi o lucrare de referință pentru înțelegerea unui moment important din istoria Statelor Unite, cunoscut la noi — ca și în toată lumea — mai mult prin intermediul filmelor cu cowboys, produse la Hollywood.

Edmund Morris — care a primit în 1980 Premiul Pulitzer pentru biografia The Rise of Theodore Roosevelt (Ascensiunea lui Theodore Roosevelt) — a publicat în revista americană Smithsonian un articol consacrat acestor preocupări ale viitorului președinte american, pe care îl reproducem condensat, cu titlul și subtitlurile redacției Magazin istoric.

18 milioane de cuvinte

„Nu este scris foarte clar: temperatura mea atinge 105° [Fahrenheit — *n.t.*]" a mâzgălit Theodore Roosevelt pe manuscrisul trimis către *Scribner's Magazine,* în aprilie 1914. Ar fi putut adăuga, pentru a-şi motiva scuzele, că purta mănuşi groase şi o glugă împotriva ţânţarilor îi întuneca vederea singurului ochi bun. Scria în jungla braziliană, invadat de insecte.

Călătorind cu canoe-le indienilor, pe spatele măgarilor şi cu vaporul, manuscrisul pătat de sudoare şi foarte mototolit a ajuns la destinaţie, la New York, într-un plic de pânză albastră. La fel ca şi dublura lui, sosit la aceeaşi adresă pe o rută diferită, pentru cazul în care primul exemplar s-ar fi pierdut.

Ce fel de om era deci autorul care lua asemenea precauţii? Theodore Roosevelt a fost om de litere de-a lungul întregii vieţi. În parte, a scris pentru că avea nevoie de bani (pierduse aproape jumătate din moştenire în tinereţe). Dar a scris mai ales pentru că nu putea face altfel. Totdeauna, în momente de exaltare sau deznădejde, instinctul îl îndemna să ia condeiul. Când încântătoarea Alice Lee i-a refuzat prima oară propunerea de a-i deveni soţie, disperat a început să scrie o istorie navală. Când ea i-a acceptat, în final, propunerea, şi-a vărsat fericirea pagină după pagină în jurnalul său. Nu a lăsat nici victoriile politice să treacă fără să le descrie în detaliu în „scrisori pentru eternitate". Cu câteva ore înainte de a muri, tocmai revedea un articol.

S-a apreciat că Theodore Roosevelt a produs 18 milioane de cuvinte — echivalentul a 30 de ani din viaţa unui scriitor profesionist. Operele sale însumează 38 de volume groase: istorie, istorie naturală, biografii, critică, filosofie politică, eseuri şi memorii. A scris 150 000 de scrisori, unele dintre ele foarte lungi şi foarte nostime. Iar în ceea ce priveşte articolele din ziare şi reviste, un istoric s-a plâns că sunt numeroase „ca nisipul mării".

Cea mai mare parte a operei sale gigantice a fost neglijată timp de zeci de ani, în ciuda faptului că modul cum a tratat el bătălia navală din războiul din 1812 rămâne încă valabil, iar încântătoarele sale cărţi de vânătoare (mai mult despre natură decât despre vânătoare în sine) au fost epuizate chiar de la apariţie.

Recent interesul pentru scrierile lui Theodore Roosevelt a sporit, datorită probabil creşterii rapide a prestigiului său ca istoric. Descoperim că Roosevelt a fost unul dintre cei mai fascinanţi americani din câţi au existat şi, aşa cum a subliniat Walter Lippmann, singurul şef al executivului „demn de dragoste". Proza sa iradiază vitalitate, curiozitate, umor şi o calitate greu de definit pe care contemporanii săi au denumit-o „blândeţe" („dulceaţă").

Altă calitate pe care cititorii moderni o descoperă cu surprindere în scrierile unui politician este erudiţia. În momentul intrării sale la Casa Albă, în 1901, Theodore Roosevelt a fost recunoscut ca autoritate mondială în domeniul mamiferelor din America. Conducerea Institutului Smithsonian i-a trimis odată o fosilă misterioasă la Casa Albă, cerându-i s-o identifice. Nu numai că preşedintele a identificat-o prompt, dar a şi scris istoria vieţii animalului în cauză. Roosevelt era şi un umanist de excepţie. După ce a părăsit preşedinţia, a realizat *Istoria ca literatură,* un text care ar trebui gravat pe faţada oricărei instituţii de învăţământ de orientare progresistă. Iată ce spunea despre menirea istoricului: „El trebuie să-şi amintească că cea mai mare ofensă de care se poate face vinovat este să scrie strălucitor, dar inexact, căci dacă scrie strălucitor, nu poate să fie foarte exact; dar nici un munte de amănunte plictisitoare nu va compune realitatea, decât dacă geniul este prezent pentru a o zugrăvi".

T. Roosevelt a publicat două tratate despre viaţa păsărilor înainte de a pleca la Harvard. Prima sa operă importantă a fost *Războiul naval din 1812,* publicată în 1882, la doi ani după absolvire. Glumea despre carte, spunând că, fiind plină de statistici de logistică şi balistică, „era tot atât de seacă la citit ca şi un dicţionar". Această lucrare i-a adus, la 24 de ani, o celebritate rapidă de istoric cu o imparţialitate de necontestat.

Războiul naval a fost scris de un tânăr bărbat îndrăgostit nebuneşte (Roosevelt şi-a luat manuscrisul cu el şi în luna de miere). Suntem de-a dreptul uimiţi să descoperim că *Drumuri de vânătoare ale unui fermier,* următoarea sa carte, avea ca autor un văduv astmatic în vârstă de 26 de ani. Lirism, umor, dragoste pentru plante şi animale — găseşti de toate. *Drumuri de vânătoare,* cu cele două mari lucrări care au continuat-o, *Viaţa la fermă şi urme de vânat* şi *Vânătorul în sălbăticie,* prezintă o istorie naturală a Vestului în trilogie.

Două volume într-un an

Cititorul modern poate fi şocat de titlurile trilogiei, pe care şi-o poate imagina plină de scene sângeroase şi fapte de curaj. Pasiunea lui T. Roosevelt pentru vânătoarea de animale nu poate fi negată, cu toate că savanţi moderni, ca specialistul în ecologie Paul Schullery, au demonstrat că T. Roosevelt a ucis animale mai ales pentru procurarea hranei şi a rămas în cadrul legii când a folosit puşca în calitate de sportiv sau om de ştiinţă.

Trilogia, de fapt, se ocupă mai mult de viaţă decât de moarte. Roosevelt observă natura Vestului, mai ales din Dakota de Nord, unde a avut doi ani propria lui fermă de vite, cu o acuitate a vizualului şi a auditivului şi cu o înţele-

gere a relației între floră și faună, pe de o parte, și om, pe de altă parte, încât devine aproape poetic. El simte — și cu deosebită înțelegere izbutește să comunice acest lucru — înțepenirea unei antilope în furtuna din preerie, încântarea resimțită la spectacolul mușchilor încordați ai animalului.

Când în 1902 Owen Wister i-a dedicat *The Virginian,* considerat primul mare roman despre Vest, autorul își recunoștea datoria față de președinte care era pionierul scrierilor despre Vestul Statelor Unite. Cele trei cărți așa-zise de vânătoare ale lui Roosevelt conțin într-adevăr multe din scenele de bază devenite mai târziu clișee pentru Hollywood. Dar când Roosevelt le-a dat viață erau proaspete și adevărate și erau rodul experienței lui personale. Iată-l pe „Four Eyes", venit din marele oraș, pășind într-un *saloon* pentru a lua masa și fiind acostat de un bețivan pe care, stăpân pe el, îl trimite la podea cu o dreaptă bine țintită în maxilar. Sau pe dandy-ul singur, străbătând călare preeria, pentru a uita moartea iubitei și cărând nu rezerve de hrană, ci pușca, pătura de dormit, chibrituri și ceva sare.

Secvența prelungită a urmăririi cu bărcile din *Viața la fermă* este una dintre cele mai reușite din literatura western. Nimic nu ilustrează mai bine tenacitatea fantastică și forța fizică a lui Roosevelt (pe atunci președinte al asociației din Little Missouri și ajutor de șerif al ținutului Billings) decât această descriere pe 19 pagini a urmăririi în josul fluviului a celor trei hoți călare în miezul iernii și a aducerii lor înapoi.

În perioada când a dat cărțile western, Roosevelt a scris două biografii: *Thomas Hart Benton* și *Guvernatorul Morris,* un volum de eseuri politice și o istorie a orașului New York. Bucurându-se de popularitate la vremea respectivă, astăzi aceste lucrări nu mai merită atenție. Dar opera pe care singur și-a definit-o ca *magnus opus, Cucerirea Vestului* (4 volume: 1889-1896), poate fi citită și astăzi cu plăcere ca o capodoperă a narațiunii.

Cartea istorisește povestea extinderii Statelor Unite pe continentul nord-american, de la primele expediții ale lui Daniel Boone dincolo de munții Alleghenies (Apași) până la Davy Crockett, care a murit în 1836, la Alamo. Roosevelt a început lucrarea când împlinise 30 de ani, convins (după ce Partidul Democrat a ajuns din nou la putere sub Grover Cleveland în 1884) că nu avea viitor în politică. „Mi-ar plăcea să scriu câteva lucrări care să se situeze printre cele mai bune", mărturisea unui prieten și, în consecință, a dat ce-a fost mai bun în această carte. Lucrând cu o viteză uimitoare și o meticulozitate exemplară, a realizat primele două volume în decurs de un an.

Theodore Roosevelt, într-un moment de relaxare (p. 69)...

... și într-un tablou de epocă

Apariția *Cuceririi Vestului* i-a întărit faima de istoric și savant. A dovedit și că este un povestitor cu har. Prima ediție s-a epuizat într-o lună. Nu este surprinzător deci că a fost invidiat și criticat de colegi mai puțin norocoși. James R. Gilmore, un istoric ale cărui opere au fost desființate de apariția *Cuceririi Vestului,* a publicat o recenzie în *New York Sun,* acuzându-l pe Roosevelt de plagiat și fraudă. „Ar fi fost pur și simplu imposibil", pufăia furios Gilmore, „să facă ceea ce pretinde că a făcut în timpul pe care l-a avut la dispoziție".

Roosevelt l-a anihilat pe Gilmore într-o scrisoare deschisă, prea lungă pentru a fi citată aici. Scrisoarea se termina așa: „Ofer o mie de dolari oricui poate să dovedească că zece rânduri [din *Cucerirea Vestului],* note sau text, au fost scrise de altcineva decât de mine... Manuscrisul original se află încă la editori, domnii Putnams, strada 23 West. nr. 27, New York: o singură privire ar fi fost suficientă pentru a arăta că... și textul și notele sunt scrise de aceeași mână și în același timp".

Gilmore nu a primit provocarea, dar eu da, după 90 ani. Manuscrisul a fost considerat multă vreme pierdut, dar, pentru că și eu am ace-

lași editor, m-am gândit că ar fi o șansă să-l găsesc îngropat în pivniță. Am căutat în zadar. Apoi, într-o zi, pur și simplu printr-o întâmplare, am dat peste o fișă incompletă la Biblioteca Publică din New York. În spatele ei se ascundea manuscrisul, din care lipseau doar câteva pagini. Textul și notele erau într-adevăr scrise „de aceeași mână".

Pofta de viață

Este emoționant pentru orice scriitor sau cercetător care beneficiază astăzi de mijloacele computerizate să vadă ce chinuri l-a costat pe președinte manuscrisul (toate adnotările, corecturile pe text). Scrisul era într-adevăr o „muncă oribil de grea" pentru Theodore Roosevelt și nimeni nu-l poate pizmui pentru faima de savant pe care a câștigat-o.

Cele câteva cărți care au urmat după *Cucerirea Vestului* au fost fără nici o îndoială un aport cantitativ, iar nu calitativ. Cariera lui politică înmugurea din nou, distrăgându-l de la activitatea literară. Bucuria de a-i distruge pe dușmanii politici i-a afectat proza, dându-i tonuri neplăcut agresive, ca să nu spunem de-a dreptul crude. Atacurile sale la adresa scriitorilor și artiștilor expatriați („oameni prea slabi pentru a-și găsi drumul acasă") au devenit pătrunzătoare. Henry James a fost ținta disprețului său — „un mic snob nenorocit", „om de litere insignifiant", suferind de „sensibilitate delicată, efeminată". Henry James nu a răspuns cu aceeași monedă: „Conștiința națională", a replicat el, „este pentru domnul Theodore Roosevelt o problemă foarte violentă".

Roosevelt a scris cu același dispreț la adresa pacifiștilor, anti-imperialiștilor și a democraților. Pentru a fi însă drepți, trebuie să notăm că Theodore Roosevelt a fost o personalitate complexă, ca o avalanșă în ceea ce a iubit, dar și în ceea ce a urât. Tot ce a făcut a făcut în exces, pentru că așa era el. Finley Peter Dunne era îngrozit de energia cu care președintele îi săruta pe copii și a prezis că o întreagă generație de americani va crește speriată. Naturalistul John Burraughs se plângea: „Președintele omora țânțarii ca pe lei, iar leii ca pe țânțari". Când Theodore Roosevelt citea o revistă, își tăia pur și simplu drum prin revista respectivă, sfâșiind efectiv fiecare pagină, pe care o făcea ghemotoc pe podea, în vreme ce conținutul se așeza în memoria lui organizată ca un computer.

O altă greșeală a fost folosirea excesivă a pronumelui personal — de 13 ori pe prima pagină a *Cavalerilor neînfricați*, de exemplu. Când această relatare cu un aer ușor de fanfaronadă a experienței lui Roosevelt în calitate de colonel de cavalerie în războiul hispano-american a apărut în 1899, s-a sugerat într-o recenzie celebră că volumul ar fi trebuit să se intituleze *Singur în Cuba*.

Preocupările literare ale lui Roosevelt s-au limitat în cursul mandatului la Casa Albă (1901-1909) la câteva eseuri și recenzii ocazionale. Apoi, la expirarea mandatului prezidențial, în 1909, a plecat într-un safari pentru Institutul Smithsonian. Relatarea acelei călătorii, *Urme africane*, a fost un best-seller și a contribuit la bunăstarea ultimilor lui ani. Această carte, împreună cu volumul *Prin sălbăticia braziliană* (1914), care descrie explorarea „Râului îndoielii" (Amazonul), sunt considerate titluri de referință în genul respectiv.

Foarte puține ar mai fi de spus despre scrierile lui Roosevelt din perioada post-prezidențială, majoritatea fiind cu caracter didactic. Doar trei capitole splendide din *Autobiografie* (1913) merită a fi citite pentru povestirea emoționantă a copilăriei, a vieții familiei și a anilor de cowboy.

Pofta de viață a lui Roosevelt — prefera sintagma italiană *vigor di vita* — a durat până la pierderea în război (în Franța, în august 1918) a fiului mult iubit, pilot. Durerea l-a îmbătrânit prematur la 60 de ani. Dar nu a lăsat condeiul până la sfârșit, pe 6 ianuarie 1919. ■

Versiune românească de Elena-Liliana IONESCU

DUPĂ MUZEU, ȘI UN INSTITUT

Peste 20 000 cărți și reviste, peste un milion de file de documente, 40 000 imagini foto, 2 500 de mărturii înregistrate pe bandă video și audio și 300 ore de film, toate privitoare la Holocaust, pot fi consultate la The United States Holocaust Research Institute (Institutul de cercetări privind Holocaustul al Statelor Unite), o diviziune a Muzeului Holocaustului, din Washington. Deschisă de curând, instituția colaborează cu biblioteci, arhive și institute academice din lumea întreagă. Arhiva sa este singura din Statele Unite care adăpostește copii ale documentelor germane, române și de altă origine capturate de armata roșie în timpul celui de al doilea război mondial. În plus, un fișier al supraviețuitorilor Holocaustului — ce conține peste 80 000 dosare — oferă informații despre experiența din timpul războiului și după încheierea acestuia a celor ce i-au supraviețuit și au ales Statele Unite pentru a începe o viață nouă.

În viitor, Institutul își propune să ofere burse pentru cercetătorii din străinătate, pentru studenți și să organizeze conferințe, seminarii și mese rotunde. Împreună cu Oxford University Press, se va tipări și o publicație, cu titlul *Holocaust and Genocide Studies* (Studii privind Holocaustul și Genocidul).

Din istoria

serviciilor secrete

„PRELUNGIRI“

NKVD ÎN EMIGRAŢIA ALBĂ

LEONID MLECIN

La începutul anilor '39, serviciul de informaţii sovietic a creat în Franţa o puternică reţea de agenţi de legătură. Ce i-a determinat pe aceştia să lucreze pentru Moscova? Care le-a fost soarta? Abia acum poate începe a se afla adevărul...[1]

22 septembrie 1937. Evgheni Miller, preşedintele Uniunii Militare Generale Ruse (ROVS), organizaţie antisovietică fondată de generalul Vranghel, în emigraţie, încă din 1924, ajunge la Statul Major al Uniunii, situat în strada Colisée nr. 29 din Paris, la ora 10.30. Lucrează până la prânz, apoi intră în biroul generalului Kusonski, şeful Cancelariei ROVS, căruia îi spune că are o întâlnire şi că spre seară va reveni la serviciu. Dar generalul Miller n-a mai revenit la Statul Major al ROVS. Un grup operaţional al serviciilor secrete sovietice l-a transportat într-o maşină până la Le Havre, unde cargoul sovietic „Maria Ulianova“ descărcase piei. În aceeaşi seară, spre surprinderea autorităţilor portuare franceze, cargoul ridica ancora.

Astfel, serviciile de informaţii sovietice reeditau o operaţiune din anul 1930, când, într-o manieră similară, generalul Aleksandr Kutepov, predecesorul lui Miller la conducerea ROVS, fusese răpit la Paris. În Occident s-a avansat ipoteza că ei au fost răpiţi de serviciile de informaţii sovietice, dar numai documentele din arhivele KGB, al căror secret a fost ridicat recent, au permis stabilirea adevărului istoric. Autorii de enciclopedii pot înlocui acum propoziţia „A dispărut la Paris, în împrejurări necunoscute“ — cu care se încheie în volume articolele despre cei doi generali, Kutepov şi Miller — prin date exacte despre moartea lor.

În cazul lui Kutepov, operaţiunea a fost realizată cu mult succes. Nici unul dintre agenţii de informaţii sovietici n-a avut de suferit în vreun fel, iar poliţia n-a găsit nici o urmă. Emigraţia rusă la Paris colectase bani pentru un fond de cercetare a dispariţiei lui, dar, după cum s-a descoperit mai târziu, cea mai mare parte a sumei a intrat în buzunarele şefilor mişcării albe.

În privinţa lui Miller, informaţiile par a sugera o răzbunare: răpirea sa a antrenat căderea principalului agent sovietic din ROVS, generalul Skoblin...

---

[1] Reproducem acest articol, într-o formă prescurtată şi cu titlul şi subtitlurile redacţiei noastre din revista *Temps nouveaux*, ce apare la Moscova.

În imagine: Serghei Tretiakov (agentul UJ/1) a lucrat — nedescoperit — zece ani la Paris pentru serviciile secrete sovietice.

Un general sovietic dispare

În seara de 22 septembrie 1937, la ora 20.30 când familia Miller, neliniştită de absenţa generalului, telefona în dreapta şi în stânga, generalul Kusonski şi-a amintit că Miller, la prânz, când plecase, lăsase un plic, ce urma a fi deschis dacă el întârzia. Kusonski a dat năvală în biroul lui Miller, a găsit plicul, a scos un bilet şi l-a citit: „Astăzi, la ora 12.30, am întâlnire cu generalul Skoblin, la întretăierea străzilor Jamin şi Raffet. El mă conduce la o întrevedere cu un ofiţer german, pe nume Strahman, ataşat militar în ţările balcanice, şi cu Werner, funcţionar al Ambasadei germane la Paris.

Cei doi vorbesc bine limba rusă. Întrevederea este organizată din iniţiativa lui Skoblin. Este posibil să fie o capcană. Fie ce-o fi, eu las acest bilet. 22 sept. 1937, gl.lt. Miller".

Având în memorie soarta predecesorului său, Miller lăsa bilete de acest fel ca măsură de prevedere, de fiecare dată când avea contacte în exterior. Skoblin se bucura de toată încrederea şefului ROVS. Noaptea târziu, informat de dispariţia lui Miller, el s-a prezentat în strada Colisée. Kusonski i-a arătat biletul lăsat de Miller, anunţându-l că se duce la Comisariatul de poliţie să reclame dispariţia. Skoblin şi-a dat seama că se află în pericol.

Înţelegând care este situaţia — scrie Vladimir Burţev în cartea sa *Gangsterii bolşevici la Paris (1939)* — Skoblin profită de un moment de neatenţie al celor ce în mod vizibil derutaţi, iese repede şi dispare. Trebuia să se ascundă".

Unde s-a dus?

Statul Major al ROVS se găsea la parterul casei din strada Colisée nr. 29, care aparţinea unui emigrant rus, Serghei Tretiakov. El însuşi avea apartamentul la etajul I. Aici a urcat generalul Skoblin. Serghei Tretiakov era, de asemenea, un agent al serviciilor de informaţii sovietice.

Societatea pariziană a aflat astfel că generalul Skoblin — fost comandant al unei divizii a lui Kornilov, unul din liderii emigraţiei militare, pe care toţi îl vedeau succesor al lui Miller — era în fapt un agent al serviciilor sovietice. Se poate uşor bănui uimirea atât a emigraţiei ruse, cât şi a numeroase personalităţi pariziene dacă ele ar fi ştiut atunci că Serghei Tretiakov lucra pentru serviciile de informaţii sovietice.Tretiakov era unul dintre cei mai importanţi industriaşi din Rusia. Înainte de Revoluţia din Octombrie 1917, fusese şeful necontestat al oamenilor de afaceri din Moscova, ministru în guvernul provizoriu, ministru în guvernul Kolceak.

Biografiile lui Tretiakov (ca de altfel şi a lui Nikolai Skoblin şi soţiei sale celebra cântăreaţă Nadejda Plevitkaia, condamnată „pentru complicitate la răpirea generalului Miller", la 20 de ani închisoare, unde a şi murit) îşi aşteaptă autorii. Dar serviciile de informaţii sovietice au început să-şi deschidă arhivele, aşa încât conţinutul dosarului Tretiakov, alias agentul „Ivanov", cu indicativul UJ/1, a devenit accesibil.

Numai de talia lui Cicerin

În mai 1929, unul dintre colaboratorii reţelei serviciilor de informaţii sovietice la Paris l-a întâlnit în secret pe un agent purtând pseudonimul „Vettsinkin". În raportul reţelei pariziene din cadrul GPU, predecesoarea NKVD-ului, se menţiona: „Vettsinkin a comunicat că Tretiakov poate fi recrutat".

„Statele de serviciu" ale lui Serghei Tretiakov figurează în documentele speciale ale CEKĂI, cât şi în cele ale secţiei de contra-spionaj ale GPU, numele său revenind adesea. Mai întâi, în documentele Conferinţei personalităţilor publice, ţinută la Moscova, cu trei luni înainte de luarea puterii de către bolşevici. În delegaţia marilor industriaşi, Serghei Tretiakov, preşedintele Comitetului Bursei din Moscova, ocupa un loc de onoare.

După Revoluţia bolşevică din octombrie, CEKA începuse să se ocupe de Conferinţa personalităţilor publice, care nu recunoscuse puterea sovietică. Programul Conferinţei fusese lupta contra puterii sovietice, restaurarea ordinii şi a proprietăţii private, recunoaşterea guvernului monarhic constituţional, ca singurul potrivit Rusiei.

Tretiakov conducea la Moscova Comitetul comercial şi industrial, care îi reunea pe patronii marilor ramuri industriale. Secţia specială a CEKĂI aprecia că acest organism lupta împotriva puterii sovietice, căutând să colaboreze cu reprezentanţii ţărilor din Antantă, în speranţa luării în posesie a „proprietăţilor lor legitime", după ce bolşevicii vor fi îndepărtaţi.

În emigraţie, Serghei Tretiakov, care stăpânea perfect limba franceză şi avea multe relaţii la Paris, s-a aflat tot în primele rânduri. Industriaşii emigranţi din Rusia au fondat acolo Uniunea comercială industrială şi financiară rusă *(Torgprom)*.

Dosarele GPU — recent deschise — menţionează că la începutul anilor '20, Torgprom ajuta financiar Uniunea populară pentru patrie şi libertate, condusă de eserul Boris Savinkov, cu sediul tot la Paris. În timpul unei întrevederi cu Savinkov, unul dintre conducătorii Torgprom, Gustav Nobel, i-a declarat: „Noi suntem comercianţi. Ceea ce ne interesează este exclusiv lupta împotriva bolşevismului, şi aceasta se poate realiza numai prin suprimarea tuturor principalilor conducători ai acestei mişcări. În interiorul Rusiei suntem neputincioşi, dar aici, cu voinţă, putem acţiona. În prezent, am alocat 70-80 mii franci numai pentru acţiuni teroriste. Nu ne interesează micii funcţionari. Cei care intră în preocupările noastre

sunt numai de talia lui Cicerin". Serghei Tretiakov a remis banii necesari lui Savinkov. Torgprom şi-a restructurat apoi activitatea, lucrând extrem de abil încât serviciile de informaţii sovietice au trebuit să-şi infiltreze agenţi, chiar în conducerea Torgpromului, pentru a-şi asigura controlul permanent şi eficace asupra acţiunilor ei antisovietice". Formarea unui personaj ca Serghei Tretiakov părea în aceste condiţii extrem de importantă. De la început el lăsase impresia unui om aflat în mare jenă financiară. Aspect de care Moscova a ştiut să profite.

Începutul colaborării sale a coincis cu un moment nefavorabil: consilierul reprezentanţei diplomatice sovietice la Paris, Besedovski, ceruse azil politic în Franţa.

Serviciile de informaţii sovietice erau deci în gardă. Conducerea GPU a încercat să atragă agenţi ai Secţiei străinătate din cadrul ei la pregătirea „proceselor de la Moscova" şi să folosească serviciile de informaţii pentru a organiza represiuni masive în interiorul ţării. În ce-l priveşte pe Serghei Tretiakov, GPU l-a păstrat pentru un rol aparte.

La 11 noiembrie 1930, ziarele din Moscova au publicat un amplu material acuzator la adresa organizaţiei contrarevoluţionare a „Uniunii organizaţiilor inginerilor" (Partidul industrial). Erau nominalizaţi Ramzin, Kalinnikov, Larişcev, plus alte 5 persoane, în virtutea articolului 58, paragrafele 3,4 şi 6 din Codul Penal.

Citind actul de acuzare semnat de procurorul Rusiei, Nikolai Krîlenko, populaţia afla că GPU care descoperise deja, în cursul ultimilor doi ani, o serie de organizaţii de sabotaj — în domeniul minier, al transporturilor, industriilor militare şi textile, al construcţiilor navale — identificase centrul tuturor activităţilor de sabotaj din ţară: Partidul industrial. El regrupase „toate organizaţiile de sabotaj din diferite ramuri ale industriei şi acţionase nu numai după indicaţiile organizaţiilor internaţionale ale foştilor capitalişti ruşi şi străini, ci şi conform ordinelor directe date de conducătorii Statului Major general din Franţa, care urmărea pregătirea unei intervenţii armate, în vederea răsturnării puterii sovietice".

Activităţile de sabotaj erau dirijate din străinătate prin Torgprom. Conducătorii acestui organism, Denisov şi Tretiakov, erau pe lista candidaţilor la postul de miniştri (al comerţului şi, respectiv, al industriei) în viitorul guvern al Rusiei.

A zecea parte din posibilităţile agentului

În momentul deschiderii procesului Partidului industrial, Serghei Tretiakov lucra deja de doi ani pentru serviciile de informaţii sovietice. El trimitea prin agentul său de legătură diverse documente ale Torgprom-ului, inclusiv corespondenţa sa cu foştii industriaşi Nolde şi Suzdalţev, rămaşi în Rusia sovietică.

De la centru reţelei pariziene a sosit un mesaj cifrat. Rezultă din el că foştii prieteni ai lui Tretiakov erau persoane îndoielnice; Nolde era un sabotor activ, iar Suzdalţev îi călca pe urme.

GPU avea nevoie de numele şi adresele exacte ale sabotorilor, dar Tretiakov a răspuns că mai mult nu ştia. O primă reacţie a serviciilor a fost să renunţe la el. Dar ulterior s-a apreciat că Tretia-

Alţi câţiva membri ai reţelei sovietice de spionaj din capitala Franţei: Nikolai Skoblin, soţia lui, Nadejda Plevitkaia, şi Piotr Kovalski

kov este „o sursă foarte importantă, cu mari perspective". Şi a fost stabilită altă persoană care să lucreze cu el.

Noul colaborator primise instrucţiuni clare: „Sarcina dv. constă în a desfăşura o muncă activă pentru a identifica sabotorii din Torgprom". Într-adevăr, după datele furnizate de el, sabotorii au fost descoperiţi în U.R.S.S., dar informaţiile obţinute au fost apreciate la Moscova ca a zecea parte din posibilităţile agentului. El trebuia să descopere dacă exista un centru coordonator al activităţilor de sabotaj şi sub ce formă. Se considera că Torgprom nu era un asemenea centru.

Colaboratorul serviciilor de informaţii sovietice a fost cu atât mai furios cu cât în actul de acuzare în procesul Partidului industrial erau citate depoziţiile principalului acuzat, profesorul Ramzin: „În cursul întâlnirii avute la Paris, Tretiakov mi-a spus că, folosind trupe din Polonia, România, Ţările Baltice şi armata lui Vranghel — circa 100 000 de oameni — intervenţia va dispune de o armată perfect echipată, ceea ce, după părerea a numeroşi foşti industriaşi, va asigura succesul".

O întrebare deocamdată fără răspuns ar fi dacă Secţia străinătate a GPU credea cu adevărat în existenţa Partidului industrial.

La 25 noiembrie 1930, la Moscova, s-au inaugurat şedinţele de audieri speciale ale Curţii Supreme a U.R.S.S. în legătură cu Partidul industrial. Ele erau prezidate de Andrei Vîşinski, iar acuzarea era susţinută de Krîlenko. Cei opt incriminaţi şi-au recunoscut vinovăţia fără rezerve. Ei au schiţat un tablou grandios de distrugere a economiei ţării, furnizând lui Stalin o justificare magnifică, ce trebuia să-i ajungă pentru deceniile viitoare.

Ramzin a afirmat că Tretiakov a expus la conferinţa conducătorilor Partidului industrial un plan de intervenţie în Uniunea Sovietică. Schimbul de scrisori cu vechile cunoştinţe rămase în Rusia — Nolde şi Suzdalţev — scrisori remise prin Tretiakov serviciilor de informaţii sovietice, se pare că fusese util. La şedinţa din seara de 1 decembrie, Vîşinski cerea să intre martorul Aleksandr Nolde. Acesta a mărturisit că la indicaţiile Torgpromului, s-a ocupat de activităţile de sabotaj în industria textilă. La rândul său, a numit pe inginerul Suzdalţev, care participase din punct de vedere financiar la sabotaj.

Acuzatorul Krîlenko ar fi trebuit să analizeze probele de culpabilitate, dar de care nu dispunea. El ştia că în străinătate se aflase cu uimire că toate acuzaţiile fuseseră recunoscute şi că la proces nu fusese prezentată nici o probă. Bineînţeles, în afara mărturisirilor. De aceea, el şi-a luat măsuri de „autoapărare", afirmând: „În cazul în speţă, printre materialele în legătură cu activităţile grupului textil, există scrisori ale lui Tretiakov trimise lui Lopatin şi invers...".

Lopatin era mort din anul 1927 şi de aceea nu se găsea pe banca acuzaţilor. În proces el a figurat între principalii conducători ai sabotajelor.

La Paris, ziarele de la Moscova ajungeau cu întârziere. Cele cu rechizitoriul lui Krîlenko au sosit la Reprezentanţa plenipotenţiară abia la 11 decembrie 1930. Unul din conducătorii reţelei pariziene care se ocupa de Tretiakov a aruncat o privire pe ele înainte să adoarmă. Când a ajuns la fraza referitoare la scrisorile lui Tretiakov, literalmente a simţit că-i îngheaţă sângele în vine (după cum spune în mesajul cifrat). A doua zi dimineaţa, el a adresat Centrului de la Moscova o scrisoare cu următorul conţinut: „Dacă Krîlenko s-a hotărât să facă o asemenea declaraţie la proces, de ce n-aţi găsit necesar să ne avertizaţi? Am fi avut timp să ne pregătim: fie să oprim toate raporturile cu «Ivanov», pentru că aceasta este decizia Centrului, fie, dacă Centrul în ciuda declaraţiei lui Krîlenko, nu are intenţia să o rupem cu el, să-l avertizăm. Acum el va trebui să explice la Torgprom împrejurările în care corespondenţa sa cu Lopatin a căzut în mâinile GPU". ■

(Va urma)

În româneşte de Victor STANCIU

PATRIA LUI ALEXANDRU CEL MARE
(Monoverb reflexiv: 6-9)

Radu STOIANOV

BASTILIA — NAŞTEREA UNUI MIT

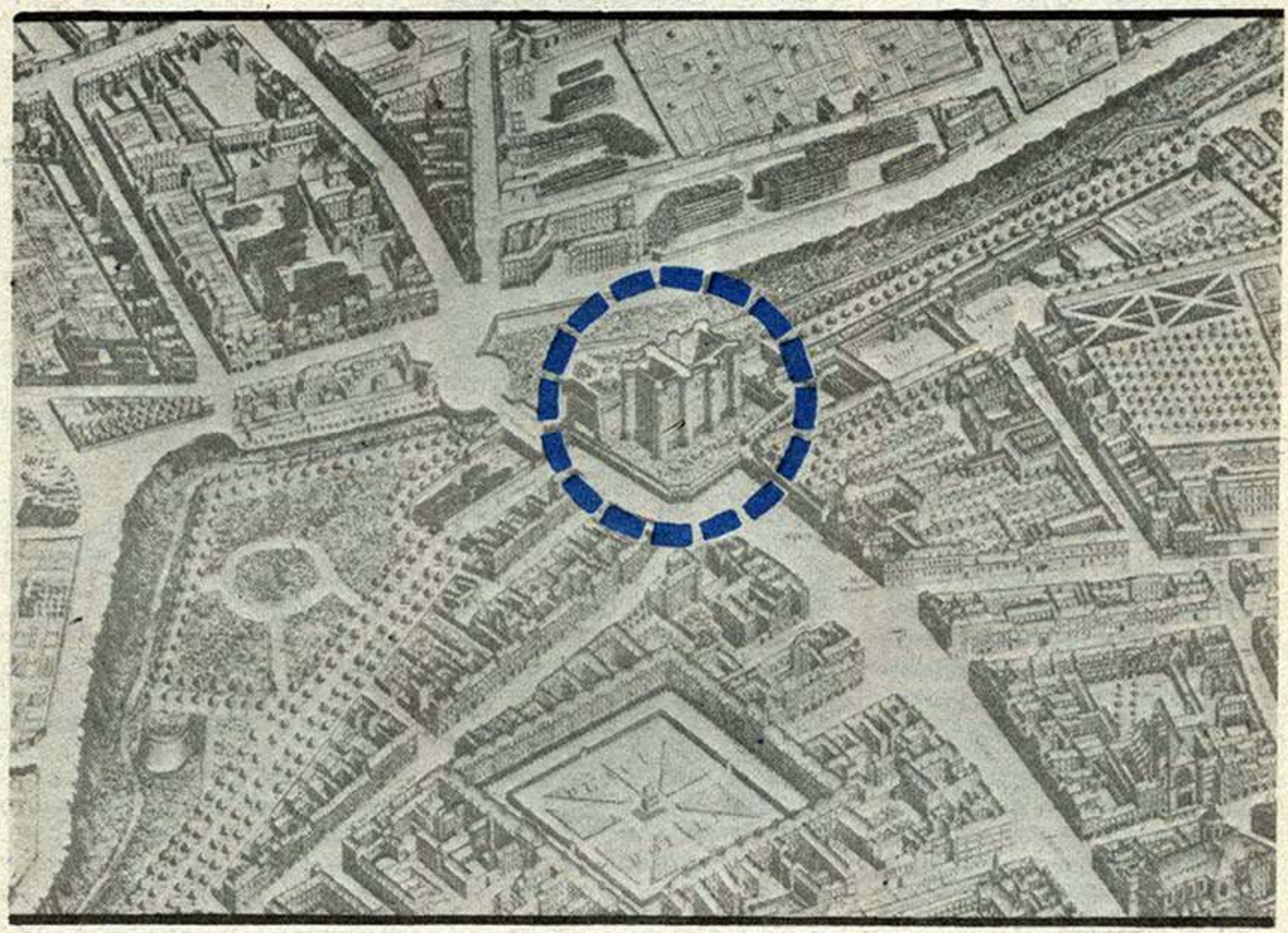

MONIQUE COTTRET

Cu mult înainte de 14 iulie 1789, Bastilia reprezenta simbolul arbitrariului regal, ale cărui victime trebuiau răzbunate. Această imagine fusese creată în mare măsură de iluminişti[1]. Care era realitatea? Cum s-a născut mitul unei Bastilii înfloritoare? Iată întrebările cărora încearcă să le răspundă articolul ce urmează şi pe care l-am preluat, într-o formă adaptată, din revista franceză Historia.

Nu avem camere libere

Sfârşitul celebrei închisori (*Magazin istoric*, nr. 7/1972) marchează debutul anului I al Libertăţii. Începuturile acesteia evocă un alt eveniment important din istoria Franţei: revolta orăşenească izbucnită în paralel cu răscoala ţărănească, numită Jacqueria (*Magazin istoric*, nr. 2/1972). Pe locul unde s-a ridicat, prin anii 1367-1371, fortăreaţa menită să protejeze poarta Saint-Antoine, a fost ucis, la 31 iulie 1358, Etienne Marcel, starostele negustorilor parizieni şi conducătorul mişcării orăşeneşti. Importanţa porţii Saint-Antoine a sporit în vremea lui Carol V, când fortificaţia de aici a devenit punctul strategic cel mai important al Parisului. De atunci, edificiul nu a mai suferit modificări importante până la demolarea sa.

Renumele de loc de tortură datează — se pare — din vremea regelui Ludovic XI (1461-1483), când Jacques d'Armagnac, duce de Nemours, a fost închis la Bastilia, în anul 1476, fiind acuzat că a pus la cale un complot împotriva monarhului. Stătea într-o cuşcă de fier, din care ieşea doar când era dus la tortură. Pentru străini, viitorul simbol al despotismului regal

[1] Mişcare ideologică şi culturală antifeudală a burgheziei în ascensiune, desfăşurată în perioada pregătirii şi înfăptuirii revoluţiilor burgheze din sec. XVIII-XIX.

reprezenta încă doar un reuşit edificiu. Astfel, un călător italian din sec. XVI nota: „Admirabil acest castel, remarcabil prin forma şi prin soliditatea sa. Este numit de obicei *bastilia*[1] Saint-Antoine. Regele poate intra sau ieşi, pe ascuns, în sau din oraş, prin acea poartă, ziua sau noaptea, pentru a merge unde are chef".

Din vremea lui Richelieu (1585-1642) Bastilia a devenit închisoare de stat. Aici erau expediaţi mai ales cei arestaţi prin celebrele *lettres de cachet* — ordine de arestare semnate şi sigilate de rege; numele victimei urma să fie completat de posesorul actului. Puteau fi găzduiţi 42 prizonieri, fiecare în celula sa, ori până la 100 persoane. Condiţiile de trai erau foarte diferite. Unii locatari ocupau camere vaste, amenajate după dorinţa lor, cu mobile aduse de acasă, îşi puteau păstra servitorii şi aduce mâncarea din afară. Evident, izolarea lor era relativă. Alţii însă cunoşteau rigorile unei detenţii aspre sau, mai rău, ale „calotelor" — celulele de la etajul superior, unde se putea sta în picioare doar în zona centrală. Vara se coceau de căldură, iar iarna îngheţau de frig. Dacă nu aveau dreptul să se plimbe, îşi puteau pierde folosinţa picioarelor.

Sub Ludovic XIV (1643-1715) Bastilia a continuat să adăpostească mai ales nobili (431 din cei 1 344 prizonieri a căror origine socială a putut fi stabilită). Erau trimişi acolo seniori şi ofiţeri care încălcaseră disciplina. Ei se puteau prezenta singuri la poarta închisorii, unde erau primiţi într-un mod foarte civilizat de către guvernator, cu care se întreceau în purtări curtenitoare. Reverenţe, pene şi panaşe, panglici şi dantele răsar din mărturiile de epocă, precum în acest extras din jurnalul unui anume du Junca. „Cum domnul de Besmans [guvernator al Bastiliei, apare în romanul lui Alexandre Dumas, *Vicontele de Bragelonne,* cu numele de Baisemeaux] nu avea cameră mobilată în castel pentru a-i da, i-a spus domnului de Courlandon să meargă să se culce pentru o noapte în oraş, la Couronne, un cabaret din apropierea Bastiliei, şi să revină a doua zi dimineaţa la castel. Domnul de Courlandon a apărut în dimineaţa următoare, în jurul orei 11". Au existat şi prizonieri care au cunoscut o soartă mai aspră: spioni, trădători, aventurieri etc.

Un soţ norocos

Bastilia nu a şomat în vremea lui Ludovic XIV; probabil că a fost momentul când ea a adăpostit cel mai mare număr de „locatari". Între personajele celebre care s-au bucurat de „găzduirea" regelui s-a numărat şi Nicolas Fouquet. Numit în 1653 intendent general al finanţelor, el a acumulat o imensă avere. Şi-a construit un splendid castel la Vaux, unde s-a înconjurat de o pleiadă de artişti şi scriitori (La Fontaine, Molière, Poussin, Le Brun). Stăpânea şi o fortăreaţă la Belle-Isle, în Bretania. Colbert, care aspira să îi ocupe locul — ceea ce a şi reuşit — a întreprins o verificare scrupuloasă a conturilor şi l-a informat pe Ludovic XIV despre amploarea afacerilor veroase puse la cale de Fouquet. O petrecere mult prea somptuoasă pe care acesta a dat-o la Vaux l-a convins pe rege că este momentul să îl trimită la Bastilia. Ulterior, el a fost mutat într-o altă închisoare, unde a şi murit.

Tot la Bastilia au ajuns şi cei implicaţi în „afacerea otrăvurilor". Între 1678-1682, la Paris s-a declanşat o adevărată „epidemie" de otrăviri misterioase. Au dispărut, cu ajutorul unor otrăvuri ce nu lăsau urme, fabricate de italieni stabiliţi în oraşul de pe Sena, o mulţime de soţi care încurcau planurile sprinţarelor lor soţii. Până la urmă însă, cei vinovaţi au fost dovediţi şi condamnaţi de justiţia regală. Un episod amuzant îl reprezintă păţania marchizei de Escalinvilliers: bucuroasă că a găsit modalitatea să scape de soţul ei care o stânjenea, s-a grăbit să îşi înştiinţeze iubitul. Dar, vai, scrisoarea a fost expediată pe adresa... soţului.

Spre sfârşitul sec. XVII, la Bastilia au început să sosească pamfletari şi gazetari care atacau pe rege şi mai ales pe doamna de Maintenon, cea de a doua soţie a regelui. În vremea lui Ludovic XV doar 298 nobili au fost închişi în fortăreaţă, în comparaţie cu 1 321 oameni de rând. Totuşi, cei implicaţi în marile afaceri de stat puteau fi regăsiţi la Bastilia. Acolo au stat o vreme ducele şi ducesa de Maine, amestecaţi în conspiraţia ambasadorului spaniol Cellamare îndreptată contra monarhului. Tot acolo a aşteptat executarea sentinţei de condamnare la moarte şi Robert Damiens, cel care, la 5 ianuarie 1757, l-a lovit cu un cuţit pe Ludovic XV, pe când acesta ieşea de la Versailles. Se pare că Damiens a fost un dezechilibrat mintal, actul său nefiind determinat de raţiuni politice, aşa cum au încercat să argumenteze adversarii regelui.

Să citäm, pentru anecdotă, şi necazurile micului negustor Guestard. El s-a plâns într-o cafenea de ineficacitatea poliţiei. Interlocutorul său fiind un denunţător, o şedere la Bastilia l-a edificat pe omul nostru că nu avea dreptate.

În vremea lui Ludovic XVI închisoarea a decăzut. S-au făcut planuri pentru suprimarea sau chiar demolarea ei, din raţiuni bugetare. Astfel, în 1784, un anume Corbet, arhitect-inspector al Parisului, a elaborat un plan de sistematizare, care prevedea realizarea unei mari pieţe — ce urma să poarte numele regelui — pe locul unde se ridica fortăreaţa. Demolarea Bastiliei era deci un fapt acceptat.

---

[1] În franceză *bastille* desemna o construcţie militară medievală, care avea rolul de a întări o lucrare de fortificaţie.

Cea mai celebră evadare

Am văzut care a fost, în mare, istoria reală a Bastiliei. Dar cine a creat mitul întunecatei închisori, simbol al absolutismului regal? Desigur, cei care au avut de suferit de pe urma acestuia, dar mai ales reprezentanții curentului iluminist. Un rol important l-a jucat Voltaire *(Magazin istoric,* nr. 8/1973). El a petrecut un an la Bastilia (mai 1717-aprilie 1718), în urma unei satire îndreptate contra lui Ludovic XIV. Șederea i-a priit, căci în acel interval a scris tragedia *Oedip* — cea care, jucată în 1718 la Comedia Franceză, avea să îi aducă celebritatea — și a început *Henriada.* A doua ședere, de numai câteva zile, i-a „oferit-o" cavalerul de Rohan, cu care impulsivul om de litere s-a certat și căruia i-a adresat câteva cuvinte bine simțite. Voltaire a fost cel care a creat legenda „măștii de fier" *(Magazin istoric,* nr. 5/1975), ce avea apoi să capete consistență pe măsură ce regele era asimilat tot mai mult unui despot oriental. În fond, dacă în Imperiul otoman frații sultanului erau sugrumați, de ce nu ar fi putut, de exemplu, să fie închis pe viață un frate geamăn al lui Ludovic XIV? Opinia publică franceză din sec. XVIII a crezut în această legendă, așa cum a crezut și în „pactul foamei" menit să înfometeze poporul. Sunt dovezi ale neîncrederii cu care începuseră francezii să privească instituția regală.

Poveștile celor închiși la Bastilia contribuiau și ele la alimentarea spiritului de contestație. Primele pamflete care atacau direct fortăreața regală datează din timpul Regenței[1]. În 1715 Constantin de Renneville — servise în corpul mușchetarilor, fusese demascat ca spion, aruncat la Bastilia și în urma intervenției reginei Anna a Marii

[1] Perioada de la începutul domniei lui Ludovic XV, când acesta, minor, s-a aflat sub autoritatea unei regențe conduse de ducele Filip d'Orléans.

Una dintre celulele care i-au creat faima

In p. 77: vestita închisoare, într-o gravură de epocă

Britanii eliberat — a publicat în Anglia o *Istorie a Bastiliei,* care a făcut mare vâlvă. El descria o închisoare în care gardienii foloseau cele mai barbare procedee pentru a smulge mărturisiri prizonierilor.

În anul 1719 a stârnit senzație isprava contelui de Bucquoy. Fusese arestat în 1707 și la interogatoriu a furnizat poliției răspunsuri atât de vagi, încât s-a considerat că își bătea joc de autorități. El a reușit să evadeze cu ajutorul unei frânghii pe care a confecționat-o cu multă răbdare. Dar cea mai celebră evadare rămâne cea a lui Latude. Acesta a reușit, după 18 luni, să realizeze, din cearceafuri, o scară lungă de 80 metri. După ce a scos barele de fier care blocau accesul prin horn, a ajuns pe platforma superioară, a coborât pe scară, a trecut un șanț cu apă, a scobit timp de câteva ore într-alt zid împrejmuitor până ce și-a deschis drum de trecere. A ajuns apoi în Olanda, dar acolo a fost din nou arestat. Oricum, se putea lăuda în *Memoriile* sale că evadarea costase guvernul francez 217 000 livre. Asemenea episoade dovedeau că puterea regală — simbolizată de Bastilia — putea fi totuși înfrântă.

„O lumină în suflete"

Pentru unii filosofi, fortăreața pariziană reprezenta deja un popas necesar. Morellet — prieten al enciclopediștilor[2] — nota: „Întrezăream cum o oarecare glorie literară luminează zidurile închisorii mele; persecutat, aveam să devin mai cunoscut. Oamenii de litere, pe care îi răzbunasem, și filosofia al cărei martir eram vor urzi începutul reputației mele. Oamenii de lume, care iubeau satira, mă vor primi mai bine ca niciodată. Aceste șase luni la Bastilia vor fi o excelentă recomandare". Din închisoare aristocratică, Bastilia a devenit închisoarea filosofilor, purgatoriul Artelor Frumoase, izvorul cuvântului de spirit, al replicilor prompte pentru obișnuiții saloanelor pariziene. În același timp, filosofii au fost cei care au obișnuit populația să privească fortăreața din mahalaua Saint-Antoine drept mijlocul principal pentru cenzurarea ideilor.

După 1770, atacurile contra Bastiliei au devenit și mai virulente. Unul dintre cei mai

[2] *Enciclopedie sau Dicționar rațional al științelor, artelor și meșteșugarilor* (pe scurt Enciclopedia franceză), vastă lucrare inițiată de D. Diderot și J. d'Alembert și editată în 35 volume, între 1751-1780. La elaborarea ei au luat parte numeroși filosofi și savanți, care au supus unei critici raționaliste instituțiile și ideologia feudală, religia și concepțiile retrograde. A avut un rol de seamă în pregătirea ideologică a revoluției franceze.

străluciți avocați și jurnaliști de la sfârșitul secolului, Linguet, a înfățișat trăsăturile esențiale ale unei Bastilii negre. El denunța nesiguranța care plana în permanență asupra tuturor supușilor regelui Franței. Mandatul regal de arestare în alb lăsat la dispoziția oamenilor regelui putea să fie completat pentru satisfacerea răzbunărilor personale. Cine se putea considera la adăpost de un vecin răuvoitor, de o soție necredincioasă sau de un moștenitor prea grăbit? Mandatul se transforma într-un instrument de intrigă în mâinile corupte ale obscurilor reprezentanți ai unei puteri îndepărtate și fără suflet: „despotismul birocraților". Linguet nu a insistat asupra durității condițiilor materiale din Bastilia. Mai subtil, el a evocat suferința psihologică, izolarea, teama care îl apăsau pe prizonier. Ridicat în mod brutal, cel mai adesea noaptea, pentru a evita orice manifestare de solidaritate a vecinilor, rupt de lumea din afară, fără a ști care era motivul arestării, fără speranța că va fi judecat, închis poate pe viață, cum putea prizonierul să nu se lase cuprins de disperare? Cum să nu se teamă că va fi otrăvit, sufocat, îngropat de viu? O comedie reprezentată în 1791 relua tema fricilor imaginare, aproape mai de temut decât tortura. Autorul acesteia atribuia guvernatorului Bastiliei o apologie a metodelor folosite în fortăreață și din care nu lipseau lanțurile, celulele strâmte, teama, setea, foamea, otrava, toate violențele posibile. Iar sarcastica *Apologie a Bastiliei*, apărută în 1784, afirma: „Bastilia este de drept divin" și continua, parodiindu-l pe Montesquieu[1] „Marele principiu al unei monarhii este energia unei Bastilii". Iluminiștii au reușit să asimileze închisoarea regală cu o balenă. Monstrul, a cărui lăcomie rămânea imprevizibilă, pretindea tot soiul de sacrificii umane și asculta doar de dezordonatele, capricioasele, crudele și nemăsuratele porunci ale „bunului plac".

Bastilia care a căzut la 14 iulie 1789 era apoape goală; prizonierii săi erau de condiție modestă. A trebuit să fie inventați deținuți imaginari eliberați de masele populare: „masca de fier", un anume conte de Lorges etc. Mai târziu, Michelet repovestea evenimentul ca pe o epopee: „Dimineața a fost luminoasă și senină. O idee a apărut deasupra Parisului odată cu ziua și toți au văzut acea lumină. O lumină în suflete și o voce: «Mergi și vei lua Bastilia»". ■

Traducere de
Gloria CEACALOPOL

– Nu mă bagați în seamă. Eu sunt trimisul special pentru tapiseria de la Bayaux

– Frumoasei acesteia îi place întotdeauna să meargă cu gorile

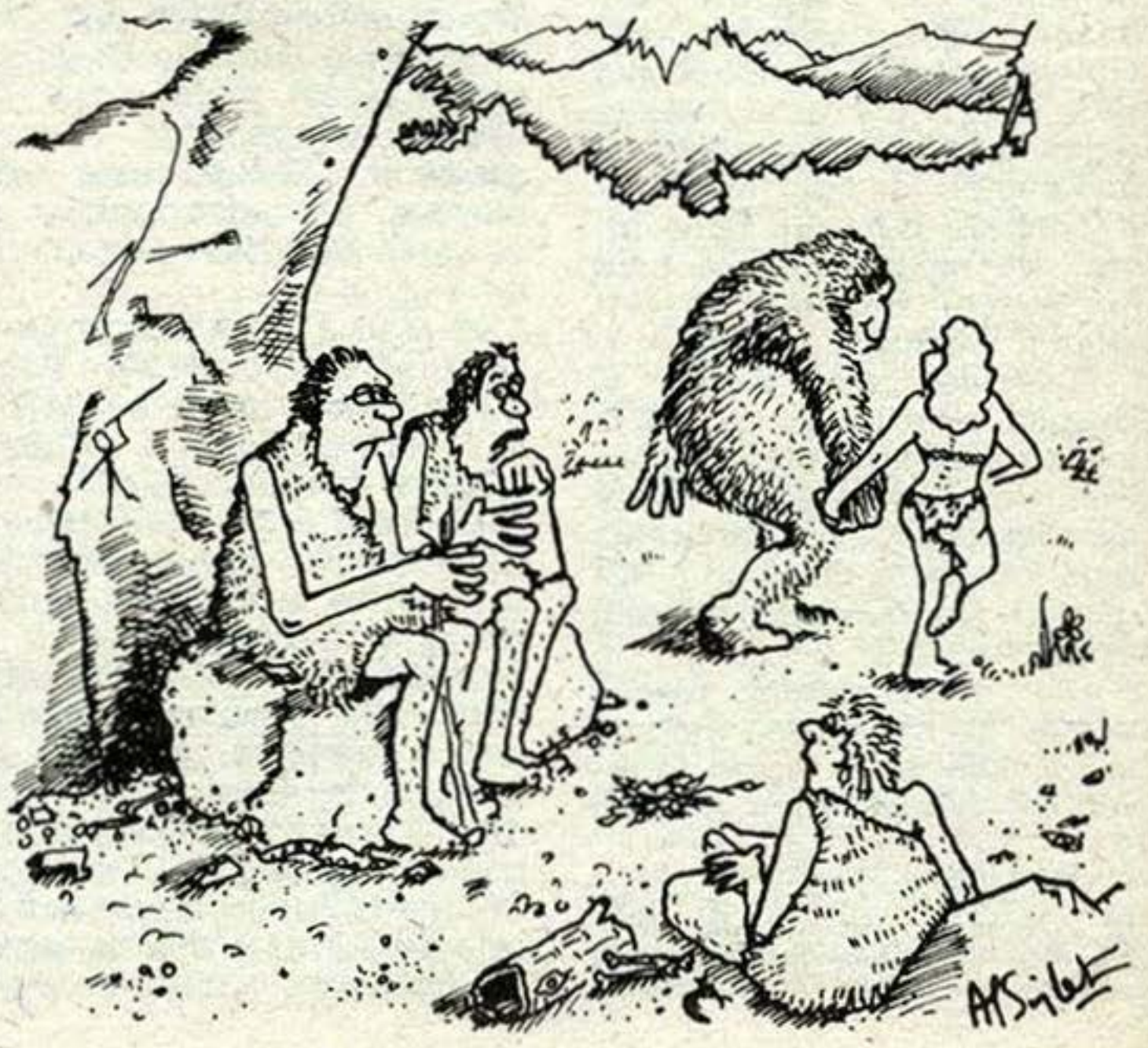

[1] Charles de Secondat, baron de la Bride et de Montesquieu (1689-1755), scriitor, jurist și filosof iluminist francez, colaborator al *Enciclopediei franceze*. În proza sa epistolară, intitulată *Scrisori persane*, a realizat o satiră socială, politică și religioasă a Franței.

PRINȚESA TARAKANOVA — O IMPOSTOARE?

Lupta pentru accesul la tron, intrigile și concurența dintre pretendenții cu drepturi reale sau imaginare au însângerat în decursul istoriei multe principate, regate sau imperii. Una dintre puținele pete ale strălucitoarei domnii a împărătesei Ecaterina II a Rusiei (1762-1796) a fost o asemenea întâmplare.

Aventuriera prințesă Tarakanova, denumită în Larousse Elisabeta II (cea falsă) și-a arogat multe nume, dar niciodată pe cel de „prințesa Tarakanova". Și nici nu s-a putut afla cine a „botezat-o" astfel. În timpul domniei Ecaterinei, cazul ei a fost învăluit în tăcere, poliția secretă veghind ca presa și opinia publică să nu îl comenteze. De-abia la jumătatea secolului XIX au început să apară relatări despre Tarakanova. Atunci, în 1864, pictorul petersburghez Konstantin Flavițki i-a consacrat un tablou, aflat astăzi la galeria Tretiakov din Moscova, pe care și l-a intitulat chiar „Prințesa Tarakanova".

MIHAI CONRAD

Stăpână la Oberstein

Paris 1772. În saloanele orașului strălucea o tânără care izbea prin frumusețea ei și prin misterul ce o înconjura. Locuise mai înainte la Londra și în alte orașe din Occident, schimbându-și mereu numele de familie. La Paris, de pildă, se dăduse drept Ali Emmettie, aparițiile sale publice fiind întotdeauna însoțite de un fast oriental.

Era greu să-i apreciezi vârsta; avea o față mobilă, expresivă, care îi trăda stările sufletești. Spunea că are 23 de ani, dar cu siguranță, era cu câțiva ani mai în vârstă. De înălțime mijlocie, elegantă, subțire, cu mișcări energice și brusce, avea ochii mari, negri, puțin sașii, defect care îi sporea puterea de atracție.

Prințesa era bine educată, conform canoanelor timpului, vorbind curent germana, franceza și italiana. Înțelegea engleza și afirma că cunoaște araba și persana, de asemenea, cânta la harpă și desena frumos.

Spunea că se numește Elisabeta, că nu știe unde s-a născut și cine îi sunt părinții. Copilărise — afirma ea — în orașul german Kiel, la vârsta de 9 ani niște bărbați o luaseră cu ei, spunându-i că o duc la Petersburg și apoi la Moscova, dar în realitate au lăsat-o la granița persană, într-un sat izolat. Fugind de acolo împreună cu guvernanta ei, a ajuns la Bagdad, unde tutore i-a devenit prințul persan Ali. Împreună cu el, Elisabeta a vizitat multe țări occidentale. La Londra, prințul a părăsit-o — chemat în țară de treburi urgente —, dar i-a lăsat spre cheltuială o mare avere.

Aceasta nu era — de altfel — singura povestioară autobiografică pe care o afișa. Altă dată ea afirmase că era singura moștenitoare a vestitului neam de prinți ruși Voldomirski și se autonumise chiar prințesă Voldomirski, iar uneori prințesă de Azov, ambele fiind nume fictive.

Fastul oriental ce o înconjura la Paris a atras imediat atenția înaltei societăți. Contele Rochefort de Vaulocour, mareșalul curții prințului german von Limburg, s-a îndrăgostit de ea și i-a cerut mâna. În același timp, fiul unui bogat negustor olandez s-a ruinat de dragul ei. Când

În imagine: „Prințesa Tarakanova", pictura lui Flavițki (aflată la Galeria Tretiakov din Moscova), care o înfățișează, în mod eronat, pe eroină ca victimă a apelor revărsate ale Nevei.

contele de Rochefort şi-a prezentat logodnica prinţului de Limburg, ea şi-a făcut imediat calculul că ar fi avantajos să schimbe un conte şambelan pe un prinţ domnitor, cu atât mai mult cu cât Filip Ferdinand von Limburg stăpânea şi câteva comitate, între care Oberstein.

Fire blândă şi încrezătoare, prinţul a ajuns repede la picioarele ei. Aşa că în curând s-a anunţat oficial logodna prinţului de Limburg cu Elisabeta. Pentru a-i asigura un venit stabil, prinţul i-a făcut cadou comitatul Oberstein, unde ea s-a stabilit în 1773.

Încet, încet Elisabeta a îndepărtat toate persoanele din fostul ei anturaj. A păstrat-o numai pe fiica unui căpitan prusac, de care nu se va despărţi până la moarte. Îndată ce s-a văzut stăpână în Oberstein, Elisabeta a început să-şi amintească din ce în ce mai rar despre căsătorie.

Între timp, în Europa de est evenimentele s-au precipitat. Împărăteasa Ecaterina II a Rusiei a reuşit să convingă Seimul polonez să aleagă ca rege al Poloniei pe protejatul său Stanislas Poniatowski. A avut loc prima împărţire a Poloniei, sub presiunea celor trei puteri din zonă: Rusia, Austria şi Prusia.

Gurile rele din Oberstein au comentat apariţia în unele seri a unui străin ce se întâlnea cu Elisabeta. Acesta însă nu era un nou iubit, ci trimisul partidei poloneze ce lupta pentru independenţă, omul de încredere al prinţului Karl Radziwill, fugit din Polonia pentru a organiza mai bine lupta.

Din acel moment, Elisabeta a intrat în politica europeană. Prin emisarii săi, Radziwill a convins-o să lupte împreună, interesul ei fiind cucerirea tronului Rusiei cu ajutorul sultanului Turciei. Pretendenta la tron a promis că, devenită ţarină a Rusiei, va reîntregi Polonia. De atunci ea a început să susţină că este fiica precedentei ţarine Elisabeta I (1741-1762), deci nepoata directă a lui Petru cel Mare, având dreptul la tronul Rusiei, ocupat de uzurpatoarea Ecaterina II. Aventuriera s-a transformat astfel în pretendentă la tron.

Îndrăgostitul prinţ Limburg o implora în continuare în scrisori să se întoarcă pentru nuntă, în liniştitul orăşel german, dar deja această viaţă nu o mai tenta pe Elisabeta. Lupta pentru tron devenise marea aventură a vieţii ei.

La 13 aprilie 1774, ea sosea la Veneţia, sub numele de contesa de Pinneberg, un mic comitat din Holstein, stăpânit de prinţul de Limburg. De la Veneţia, unde poposise între timp şi prinţul Radziwill, cei doi cu suitele lor s-au îmbarcat la 16 iulie 1774 pe o corabie cu destinaţia Istanbul, dar o furtună i-a silit să se adăpostească la Raguza. Acolo au fost cazaţi la consulul francez, de Riveau. În societatea raguzană Elisabeta şi-a dezvoltat varianta rusă a originii sale, afirmând că este fiica împărătesei Elisabeta, fiind născută în urma căsătoriei secrete a acesteia cu prinţul rus — hatman al cazacilor — Razumovski.

Curaj şi inconştienţă

Pe 18 august 1774 ea a scris o scrisoare contelui Alexei Orlov, fratele favoritului împărătesei Ecaterina II, frumosul Grigori Orlov, şi unul din cei cinci fraţi Orlov care au avut un aport decisiv la întronarea în 1762 a împărătesei *(Magazin istoric,* nr. 7/1971, 9/1992). Contele Alexei Orlov era comandantul flotei ruse din Mediterana. În această scrisoare, Elisabeta îi expunea teoria originii ei şi îi cerea ajutorul pentru a ajunge pe tron. Scrisoarea dovedea un mare curaj, dacă nu chiar inconştienţă.

Între timp, relaţiile cu oficialităţile din Raguza ca şi cele cu Radziwill s-au deteriorat. Acesta a părăsit oraşul, lăsând-o pe Elisabeta implicată total în intriga politică. Tuturor acestor întâmplări neplăcute pentru ea li s-a adăugat şi boala. De câtva timp prinţesa suferea de acute dureri de piept, uneori expectorând sânge. Încă de la Veneţia ea aflase că avea tuberculoză, iar călătoria spre Raguza accentuase boala. Cu toate acestea, nu dezarmase în lupta sa pentru tronul Rusiei. Între timp, sursele ei financiare s-au redus apreciabil. A hotărât atunci să se adreseze Vaticanului.

Mai înainte însă fusese la Neapole, unde locuise puţin timp, suficient însă ca să-l convingă pe consulul englez Hamilton să-i procure un paşaport cu numele prinţesa Zelinski, cu care a ajuns apoi în „Cetatea Eternă". Planurile sale de a ajunge la papă nu s-au realizat, deoarece, în acel moment, Roma nu avea papă. Clement XIV murise în septembrie 1774, conclavul dura de câteva luni, cardinalii fiind închişi în Vatican pentru alegerea noului papă. Celebra formulă „Habemus papam" va fi rostită de-abia la 15 februarie 1775. Între timp, Elisabeta îşi făcea relaţii. Îl cunoscuse şi îi trezise interesul celui mai influent personaj al Vaticanului, cardinalul Albani, căruia îi mărturisise că, deşi foarte bolnavă, pleca la Varşovia ca să lupte pentru independenţa şi reîntregirea Poloniei catolice, Vaticanul trebuind să-i dea ajutor pentru a ajunge pe tronul Rusiei.

Ce se întâmpla însă la Petersburg? Contele Orlov s-a grăbit s-o anunţe pe Ecaterina II despre apariţia acestei persoane ce pretindea a fi urmaşa legitimă a Romanovilor la tronul Rusiei. De altfel la Petersburg se auzise despre ea de la trimisul republicii Raguza în Rusia. Ecaterina II, care era un strălucit diplomat, a tratat oficial cu indiferenţă întâmplarea, pentru a nu lăsa impresia că rivala ar constitui un pericol real.

În acelaşi timp însă, i-a scris lui Orlov ca, indiferent prin ce mijloace şi oricât ar costa, să organizeze prinderea şi aducerea „creaturii" în capitala Rusiei.

Imediat după primirea ordinelor, contele Orlov a pornit la atac. În primul rând printr-un emisar, i-a declarat Elisabetei că s-a convins de

justețea pretențiilor ei la tronul Rusiei și că din propriile sale fonduri dorește să-i facă o viață plăcută. Pur și simplu a acoperit-o cu aur. Elisabeta s-a stabilit într-un splendid palat din Roma, cu o mică curte a ei, dând serate și baluri luxoase, organizând seri de muzică la care participa ea însăși cântând la harpă, alături de cei mai mari și mai scumpi artiști ai vremii. După puțin timp, Orlov i-a propus prin corespondență ca ea să vină la Livorno pentru a fi prezentată întregii flote ruse din Mediterana, care o va recunoaște drept țarină a Rusiei. Fermecată de perspectivă și de evoluția favorabilă a planurilor sale, Elisabeta a plecat înconjurată de o parte din curtea sa, oprindu-se pentru un timp la Pisa. Acolo, instalată într-un minunat palat, a primit în audiență de prezentare pe contele Orlov. Acesta a început să-i facă o curte asiduă, mărturisindu-i după puțin timp că este îndrăgostit lulea de ea. Cei doi au început să iasă împreună, contele purtând mereu frumoasa-i uniformă de gală, arborând toate decorațiile, exact ca la primirile de la curtea imperială. El îi satisfăcea orice dorință, oricât de extravagantă sau costisitoare ar fi fost. Prințesa era convinsă de sentimentele sale și de faptul că va câștiga partida imperială (mai târziu, Ecaterina II în cadrul unei interpelări ironice i-a spus lui Orlov că „a pus prea multă sare în mâncare").

Într-o zi, Orlov a dispărut din Pisa, lăsându-i o scrisoare în care se scuza că trebuise să plece urgent la Livorno pentru rațiuni de serviciu și că prințesa ar fi bine să-l urmeze, pentru a fi prezentată flotei.

Zis și făcut. Peste puțin timp Elisabeta a sosit la Livorno. Purtarea lui Orlov era tot mai caldă. La un dejun la consulul englez, Elisabeta și-a exprimat dorința de a vizita navele flotei ruse. Orlov i-a răspuns că nu va fi o simplă vizită, căci întreaga flotă va oferi în onoarea ei un mare spectacol de luptă navală în largul portului Livorno. Contele Orlov era cunoscut prin fanteziile, talentul lui organizatoric și imensele cheltuieli. Toată lumea își amintea de întâmplarea cu pictorul italian căruia Orlov îi comandase tabloul bătăliei navale de la Cești[1].

În fortăreața „Petru și Pavel"

Când a început prezentarea flotei, întreaga populație a portului Livorno era pe cheiuri. Contele, prințesa și suita lor se aflau pe puntea unui cuter care trecea în revistă toate navele flotei ruse ce arborau marele pavoaz, iar sutele, miile de ofițeri și de matrozi, dădeau onorul pe punți și catarge în nesfârșite urale: „Vivat". Era un spectacol de neuitat, poate cel mai impresionant din viața Elisabetei. Suita s-a urcat apoi pe corabia-amiral „Trei ierarhi", de unde a privit cu încântare manevrele de luptă navală a flotei. Prințesa a întârziat în discuții de salon cu ofițerii. Era atât de preocupată, încât nici nu a observat că între două cupe de șampanie contele Orlov dispăruse, ca și toate persoanele oficiale din Livorno. Apoi a răsunat vocea unui ofițer care anunța arestarea ei în numele împărătesei Rusiei. După o scurtă oprire în portul Plymouth din Anglia, ea a acostat la Kronstadt, în fața Sankt Petersburgului, debarcând la 11 mai 1775 pe „ultima reprezentantă a casei Romanov" (deoarece Ecaterina II era de origine germană, fiind fiica ducelui de Anhalt Zerbst).

Apoi prințesa a fost mutată într-o celulă umedă și murdară din citadela-închisoare „Sf. Petru și Pavel", după care, din ordinul împărătesei, au început interogatoriile, conduse de generalul-guvernator al Capitalei, feldmareșalul prinț Alexandr Golițîn, și realizate de căpitanul Alexandr Tolstoi, în cel mai strict secret. Cu excepția torturii, au fost folosite toate metodele cunoscute: urlete și amenințări, înfometare, santinela chiar în celulă etc.

Toate declarațiile verbale și scrise (semnate mereu „Elisabeta") nu au relevat nimic altceva decât ceea ce spusese aventuriera în multe ocazii: originea rusă, educația în Persia ș.a.m.d.

Între timp însă, din cauza dificultăților drumului și apoi a rigorilor închisorii, starea sănătății sale s-a înrăutățit. Țarina a crezut că toate acestea sunt o prefăcătorie până când Elisabeta a cerut, pe 30 noiembrie 1775, să i se aducă un preot, la catedrala Kazan, care vorbea curent germana. Prizoniera nu știa limba rusă. Preotul a fost instruit cu strășnicie să păstreze totul într-un secret desăvârșit și să raporteze prințului tot ce afla la spovedanie. Însă nici în ultimul moment al vieții Elisabeta nu a mărturisit altceva.

A murit după o agonie de două zile în seara zilei de 4 decembrie 1775, ducând în mormânt misterul vieții ei.

Legenda și poveștile răspândite despre prințesa Tarakanova i-au prezentat moartea prin înecare în urma inundării celulei sale, aflată la subsolul fortăreței, de apele revărsate ale Nevei.

Așa o prezintă și pictorul K.D. Flavițki. Dar atât versiunea morții cât și data revărsării Nevei sunt greșite. Aventuriera murise de tuberculoză în 1775, iar revărsarea Nevei a avut loc doi ani mai târziu, în 1777.

Cât despre contele Orlov, *Larousse*-ul nota: „Nu trebuie să ne mire faptul că unul dintre cei mai mari seniori ai curții ruse a putut să joace un rol atât de mârșav; despotismul nu formează oameni, ci instrumente pregătite pentru orice fel de treabă". ■

[1] La Cești, în strâmtoarea Chios din Marea Egee, în cadrul războiului ruso-turc din 1768-1774, o escadră rusă nimicise întreaga flotă otomană. Pictorul îi răspunsese că ar picta bucuros această bătălie dar nu văzuse în viața lui nici măcar o corabie arzând. Atunci Orlov organizase o mică bătălie navală în rada portului Livorno, iar pentru a ilustra momentul exploziei navei turcești, ordonase incendierea și apoi explozia unei nave din propria sa flotă, ce era încă în bună stare de funcționare. Demonstrația a costat trezoreria rusă 100 000 ruble aur.

ISTORIA LUMII ÎN LITERATURĂ

ORIZONTAL: 1) Titan al literaturii universale (1564-1616), autor al dramelor istorice *Richard al III-lea, Iuliu Cezar, Titus Andronicus* sau *Henric al VIII-lea*. 2) Om politic şi scriitor latin (101-44 î.Chr.), cunoscut prin memoriile sale asupra războiului dus împotriva galilor, cum şi despre războiul civil, ultima operă fiind întreruptă din cauza asasinării autorului ei în senatul roman - Radu Lupan - Intrarea în areopag. 3) Localitatea niponă - Creatorul romanului istoric uruguayan (1851-1921), autorul tripticului *Imnul sângelui*. 4) ...*nibelungilor*, operă de Richard Wagner, inspirată din marea epopee medievală *Cântecul Nibelungilor* (neart.) - Marele exilat de la Tomis (32 î.Chr. - 17 d.Chr.) ale cărui elegii şi scrisori expediate de pe coastele Pontului Euxin însumează preţioase date istorico-sociale despre existenţa băştinaşilor sciţi. 5) Nume feminin - Sufix medical. 6) Chemat de-o tentaţie - Popa Şapcă... spre final! 7) Elena Cuza - Muza inspiratoare a marilor epopei istorico-mitologice ale literaturii universale - Dumnealor. 8) Lanţ muntos în nordul Africii - Ieşirea din Suez! - Actriţă franceză de cinema (n. 1931), protagonista filmului *Hiroshima, dragostea mea*, turnat la 14 ani de la lansarea bombei atomice americane asupra oraşului japonez. 9) Comandant de oşti - Om politic zairez (n. 1922). 10) Poet austriac originar din România (1920-1971), evocator al victimelor nazismului în volumul *Nisipul urnelor* - Doi aşi laolaltă! 11) Reflectat multicolor, asemenea curcubeului - Râu în Kampuchia. 12) Sat în judeţul Sălaj - ...*lui Dumnezeu*, roman istorico-social aparţinând prozatorului nigerian Cinua Achebe, în care se zugrăveşte destrămarea tradiţiilor africane sub influenţa colonialismului european.

VERTICAL: 1) Mare poet şi dramaturg german (1759-1805), autorul pieselor cu caracter istoric *Maria Stuart, Wilhelm Tell, Fecioara din Orléans, Wallenstein* - Erou legendar spaniol, personajul central al tragediei cu acelaşi nume aparţinând lui Pierre Corneille. 2) Liric german (1797-1856) ale cărui descrieri de călătorie aruncă o lumină de un real interes istoric asupra locurilor vizitate şi a evenimentelor trăite de autor - Marele orator şi om politic roman (106-43 î.Chr.), autorul fulminantelor discursuri politice *Catilinarele* şi *Filipicile*, modele incontestabile ale elocinţei latine. 3) Prozator mexican (1873-1952), autor al unor romane ca *Maria Luiza, Înfrânţii* sau *Cei de jos*, în care descrie mediul ambiant al revoltelor sociale şi politice din patria sa - Prozator şi ziarist turc (n. 1894), cronicarul unor importante mărturii despre Mustafa Kemal, în lucrarea sa *Ce mi-a povestit Atatürk*. 4) La intrarea (şi ieşirea) din Kamciatka! - Fire electrice - Personaj din *Comedia umană* a lui Balzac. 5) Perioadă istorică sau geologică - Trecătoare în Alpi - A creat celebritatea lui Cyrano de Bérgérac. 6) Intrarea în Comarnic! - Mică localitate în Franţa - Tudor Arghezi. 7) Abatele-scriitor francez (1697-1763), autor al scrierii de erudiţie *Istoria generală a călătoriilor*, dar şi al romanului realist *Manon Lescaut* - Nota direcţiei. 8) Prenume masculin, devenit popular datorită unui star al muzicii rock - Tragedie de inspiraţie istorico-mitologică, aparţinând dramaturgului italian Vittorio Alfieri. 9) Interlocutorul marelui sfinx, erou al unei tragedii considerate a fi capodopera lui Sofocle - Eroina franceză evocată de Schiller şi Bernard Shaw în lucrările lor dramatice. 10) Scriitor rus (1749-1802) critic necruţător al autocraţiei ţariste în lucrarea sa capitală *Călătorie de la Petersburg la Moscova* - Pereche. 11) *Reprimarea...*, roman cu tentă istorică, aparţinând prozatorului brazilian Nataniel Aguirre (nom.) - Tragedie eroică aparţinând scriitorului italian Ugo Foscolo, cu implicaţii istorice-mitologice (nom.) - Posesiv.

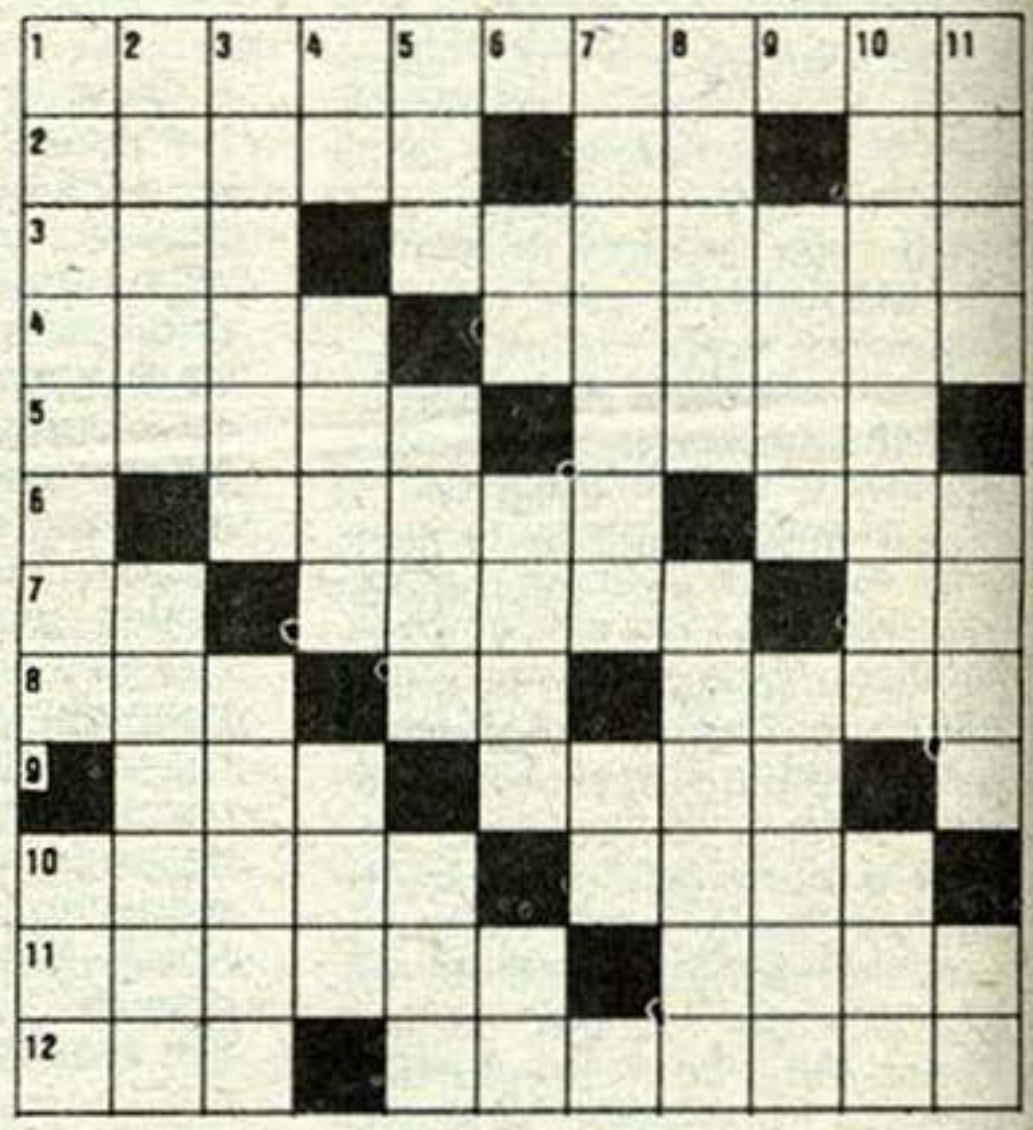

Dicţionar: HIU, OSIS, RIF, ILEO, TNOT, ARRE, AAZI

Andrei CIURUNGA

Soluţia careului *Farul din Alexandria:*
ANASTASE - APA - TALT - SOSTRAT - ETERN - ICEA - O - LUXARE - HOMER - ARABAL - SPIRAL - ANOZI - LB - EG - S - DN - OL - ANDR - FAR - A - OM - ORA - IBIALSAIH - IN - NIAL - OGLINZI - XS - BEY - TOPIT

Soluţia jocurilor din numărul trecut:
p. 23 - FEDERALISM (M - Şi - L/ARE - DE - F)
p. 44 - INFANTERIE (IN - F - ANTE - R - I - E) - PEDESTRIME (PE - DE - S/TRI - MF)

CUM SĂ TE ÎMBOGĂŢEŞTI PESTE NOAPTE — VISÂND

MICHEL PORRET

Mirajul peşterii lui Ali-Baba şi al averii fabuloase dobândite cât ai zice „Sesam" a fost şi mai este încă un vis ce chinuie mistuitor imaginaţia oamenilor. Şi cum îmblânzirea Fortunei nu se face uşor, oamenii au căutat diverse mijloace pentru a obţine câştiguri rapide.

Astăzi, metodele folosite sunt diverse, de la „circuitele de într-ajutorare" până la teoria probabilităţii şi sofisticate computere utilizate pentru ghicirea numerelor la loterii. Mai de mult, în lipsa acestora, se făcea apel la alte surse, dintre care cea mai simplă şi mai la îndemână era visul. Descifrarea fantasmagoriilor nocturne a dus la apariţia unei adevărate industrii a cărţii de tălmăcire a viselor. Vă prezentăm în continuare câteva aspecte din viaţa unui librar din Geneva secolului al XVIII-lea, care s-a îndeletnicit, printre altele, atât cu tălmăcirea viselor cât şi cu partea practică, jocul la loterii. Universul său oniric şi real a fost reconstituit de Michel Porret într-un articol intitulat Rêver de s'enrichir ou s'enrichir en rêvant. Les „pensées nocturnes" du Genevois Pierre Frémont, 1774 **(Să visezi că te îmbogăţeşti sau să te îmbogăţeşti visând. „Gândurile nocturne" ale genevezului Pierre Frémont, 1774) din care am ales câteva pasaje mai semnificative.**

ASA VĂ PLACE ISTORIA?

Consiliul general se reîntoarce în Geneva, oraș pe care îl părăsise în vremea tulburărilor din 1788-1789 (p. 85) Acestea ca și cărțile de joc (aici una cu imaginea lui J.J. Rousseau, născut la Geneva), ca și cartea de vise a lui Frémont stau mărturie că în orașul de pe malul lacului Leman...

Patru numere din șase

Pierre Frémont, zis Butini, nu a fost în copilărie un favorit al sorții. Rod al legăturii amoroase dintre Judith Frémont, fată în casă, și unul dintre fiii stăpânului, Jean-Alphonse Butini, micul Pierre a cunoscut de timpuriu nefericirea de a fi copil natural abandonat. Primii ani de viață și i-a petrecut prin familii care îl acceptaŭ în schimbul unor sume plătite de tatăl său sau prin dormitoarele comune ale orfelinatelor. Cu toate că în cele din urmă a reușit să-și deschidă o mică prăvălie în care se îndeletnicea cu comerțul de cărți și hârtie și care îi asigura chiar o oarecare bunăstare materială, ideea originii sale i-a marcat cu putere existența. Deși conform actelor oficiale se numea Frémont, după numele mamei, el nu pregeta să se semneze, cu obstinație chiar, Pierre Butini. În cartierul din Geneva unde își avea prăvălia, toată lumea cunoștea „la boutique de Frémont", dar pe stăpân îl saluta ceremonios adresându-i-se cu Butini. Această identitate dublă și dorința de a-și depăși condiția modestă de bastard au făcut ca până la sfârșitul vieții să încerce să-și provoace norocul îmbogățindu-se, cu o asiduitate ce de multe ori l-a adus în conflict cu legea.

În 1759 intrase pentru prima dată în atenția justiției. Era pe vremea când, ucenic-tipograf fiind, fusese arestat ca membru al unei bande de falsificatori ai mărcii Companiei Indiilor. După câțiva ani de exil s-a reîntors la Geneva, însă în 1780 era judecat și condamnat din nou la 10 ani de exil pentru tipărirea unui pamflet împotriva autorităților.

Mai ales din vara lui 1773, Frémont a început să fie tot mai mult subjugat de o nouă pasiune despre care credea că-i poate asigura câștiguri rapide și facile: jocul la loterie. Așa-numitul „Loto Gênois" se propaga cu repeziciune în oraș înfierbântând mințile orășenilor dornici de câștiguri. Înmulțirea rețelelor de joc — răspândirea sistemelor organizate de diverse state sau organizarea celor particulare — a determinat nemulțumirea autorităților calvine din Geneva, care dincolo de principiile de moralitate proclamate își vedeau periclitate o serie de interese legate de funcționarea loteriilor de binefacere. Represiunea judiciară care a început nu l-a ocolit nici pe Frémont, care reușise să devină o figură cunoscută în lumea jocurilor și a jucătorilor la loterie. O percheziție efectuată în iulie 1774 la prăvălia sa a scos la iveală o serie de caiete ce cuprindeau așa-numite „gânduri nocturne". Chemat în justiție și somat să-și mărturisească crima, Frémont, cu un sânge rece exemplar, nu a recunoscut nici o clipă că activitatea sa de jucător putea fi ilegală. În același timp, s-a apărat susținând că prin acea activitate nu a dăunat cu nimic familiei sale deoarece el și-a jucat întotdeauna numai profiturile și nu s-a atins de patrimoniul său.

Lunga confruntare judiciară în jurul activității sale reprezintă de fapt opoziția a două concepții despre prosperitate. „Un bun dobândit necinstit nu e de folos niciodată", gândea probabil magistratul care, apăsat de toate ordonanțele de interzicere a jocurilor, nu mai vedea în afara muncii salariate altă posibilitate permisă de îmbogățire. Pe de altă parte, jucătorul culpabilizat își apăra liberul arbitru de a-și folosi veniturile după bunul plac. El refuza paternalismul statului care îi pretindea să-și țină strânse baierele pungii în numele unei moralități ostile unui gen de câștiguri cum era cel de la loterie, considerat a ruina familiile și a le arunca în sărăcie. Frémont știa că jocul este interzis, știa și motivațiile și tocmai de aceea îl justifica afirmând că acesta acordă totuși posibilitatea unei îmbogățiri rapide care să permită depășirea stării de strâmtoare materială. Justificând pariurile și loteriile, Frémont contesta imobilismul economic care strivește pe cei mici și concentrează bogățiile în cuferele celor de „familie". Visul vieții sale, revenirea alături de cei din clanul Butini, răzbate din aceste permanente încercări de a-și depăși condiția.

Isteria câștigului ce cuprinsese orașul dădea naștere unei cereri tot mai avide de cărți de explicare a viselor. Jucătorul trebuia doar să-și amintească elementele centrale ale imaginilor din somn și apoi consultând cheile de vise să le asocieze o cifră. Frecvența numerelor revelate devenea un semn pentru rezultatele de la loterie.

De această manie a câștigului cu orice chip trebuie legată încercarea lui Frémont de a-și descrie visele. Notându-și „gândurile nocturne", el imita o lucrare populară, *Cel mai sigur mijloc de a câștiga la loterie*, publicată la Lyon în 1773 și din care l-a interesat tabelul de corespondență dintre imagini onirice și cifrele de la 1 la 90. În scurt timp, în cartier i s-a răspândit

faima de ghicitor și librarul a început să fie solicitat fără încetare de căutătorii de îmbogățire rapidă. Faptul de a fi nimerit o dată patru numere din șase l-a transformat în imaginația celor din jur în deținătorul unei puteri magice. O femeie își amintea că o dată l-a întâlnit pe stradă și el a întrebat-o: „Ce vis favorabil ai mai avut?". După ce i-a povestit, Frémont a conchis că visul i se va explica în trei zile, data tragerii la loteria imperială. În fața instanței șase femei și patru bărbați au mărturisit că dorind să se îmbogățească au apelat la Frémont relatându-i fragmente de vise susceptibile să prevadă numere câștigătoare și rugându-l să le tălmăcească. Librarul le inspira încredere fiind un exemplu de îmbogățit rapid. Imaginea lui socială era complexă. El întruchipa speranța jucătorilor în câștig. Datorită capacităților sale de tălmăcitor era tratat ca un fel de intermediar între lumea onirică și realismul jocului. Promițând șansa, el alimenta visele de îmbogățire. Încet-încet se transformase în purtătorul unui vis social pe care avea grijă să-l provoace și să-l întrețină.

Obsesia „sărăciei"

Justiția l-a acuzat pe de o parte de speculații la loterie și pe de altă parte de faptul de a fi abuzat și exploatat credulitatea populară, atât pentru beneficii personale cât și pentru cele ale loteriilor. I se reproșa că stârnind și întreținând la diverși particulari speranța în câștig rapid a dus la „ruinarea multor suflete slabe care și-au riscat zadarnic averea la fiecare tragere". Cu toată morala severă pe care i-au aplicat-o, judecătorii nu și-au putut stăpâni curiozitatea pentru caietele sale.

În privința întrebuințării ce urmărea să o dea notițelor sale, librarul și-a apărat cu asiduitate reputația de tălmăcitor de vise, susținând că dorea doar să verifice și apoi să completeze „cheile de vise" existente deja cu elemente extrase din fantasmagoriile sale și ale cunoscuților săi. Din acel moment, loteria ar fi fost învinsă și câștigul facil, credea el. Dincolo de asemenea afirmații, cert este că o dată tipărită o astfel de lucrare, succesul era asigurat și câștigurile rezultate din vânzarea ei substanțiale.

Sentința împotriva lui Frémont preciza că „toate lucrurile și calculele referitoare la loterie și pretinse visuri vor fi confiscate". Protestele librarului dornic să-și recupereze lucrurile au rămas fără efect și „prețioasele" sale caiete vor dormita preț de două secole în arhivele Genevei.

Ce cuprind de fapt așa-numitele caiete cu însemnări nocturne? S-ar putea crede că lectura lor ne-ar putea releva ceea ce visa un om acum două secole și mai bine. În ele nu găsim însă înregistrări ale viselor, ci relatări ulterioare, modificate de gândire în timpul rememorării și transcrierii. Caietele cuprind diverse notații sub formă de scurte fraze. Universul oniric este subjugat de cultura jocului, fiecare imagine, asociată valorilor acestuia devine alegoria unui număr precis. Într-unul din caiete avem și o cheie pentru descifrarea viselor: o supă de zarzavat gata fiartă pe care o guști înseamnă câștig; o pisică — cifra 7, două pisici — cifra 77, etc. El amestecă visurile sale cu cele ale soției și ale cunoscuților folosind în interpretări elemente de astrologie, tălmăciri ale viselor preluate din almanahuri și broșuri populare. Visele sale sunt cele ale unui modest negustoraș din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea doritor să câștige rapid și facil o avere fabuloasă. Sociabilitatea sa onirică este inseparabilă de viața sa cotidiană. În această geografie urbană el visează comuniuni, căsătorii, înmormântări. Călătoriile sale nocturne nu depășesc limitele spațiale ale orașului. Sunt consemnați cu fidelitate compagnionii săi, ceea ce ne permite să refacem cu precizie tabloul meseriilor practicate în oraș. Uneori, marcat probabil de sărăcia regimului alimentar din copilărie, visează mese copioase pe care se etalează cu predilecție: anghinare, caise, sparanghel, unt, supe, cafea, cireșe, carne de porc, găini umplute, fripturi de vițel, pește, pate. Toate aceste feluri alimentare sunt încărcate de un simbolism bine precizat. Obsedat de miza câștigului, Frémont este foarte atent la alimentele ce-i apar în vis considerându-le capabile să-i aducă noroc, ghinion sau boală.

Însemnarea imaginilor nocturne și tălmăcirea lor nu înseamnă pentru Frémont decât descoperirea semnelor premonitorii ale norocului ce-i va permite să scape de strâmtoarea materială în care el consideră că se găsește. Obsesia „sărăciei" îl urmărește în visurile sale. Frémont își găsește bucuria existenței în jocul la loterie care-l împinge spre visare, iar visurile la rândul lor îl incită la joc. Jocul său devine nu un joc la loterie, ci un joc pentru înfrângerea acesteia. ■

Prezentare și versiune românească:
Mirela-Luminița MURGESCU

...spiritul lui Calvin, reformatorul din sec. XVI (desenat de un contemporan), nu mai era atât de puternic

IULIE 1944

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI.

ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● Două stiluri. **Postul de radio „Bucegi", scrie** Curentul, **anunță comunicatele asupra situației aeriene, la ore pline, în modul următor: „Atențiune, atențiune, în... etc." Or, cum acest comunicat are numai caracter informativ — liniștitor, este bine ca anunțarea să se facă așa cum procedează spikerița de la Radio „București", care spune direct: „Aici radio București și radio România; în spațiul aerian..." Numai când realmente este pericol aerian să se procedeze în felul celui de la postul „Bucegi".**

● Suntem în 2 iulie — scriu gazetele — **și profesorii din învățământul muncitoresc n-au primit salariile nici pe luna mai, în vreme ce colegii din învățământul secundar și-au încasat lefurile și pe luna iunie.**

● La Călimănești, **în spitalul militar ZI 180, are loc un spectacol pentru răniții aflați spre întremare aici. Își dau concursul: pianista Magda Nicolau, Victoria Mierlescu, Elena Zamora, Leria Niki Cucu, Vasile Lăzărescu, I. D. Pietrari.**

● Dintr-un comunicat al Cenzurei: **„Se pierde o mulțime de vreme cu scrisorile pe care lumea le lipește, înainte de a le băga în cutie. Publicul este rugat să nu mai lipească plicurile, căci trebuie deschise de cenzori; să nu mai scrie atâtea nimicuri ce lungesc timpul cerut pentru cercetarea scrisorilor; să nu**

„Latră tunurile la Iași..." scrie George Sbârcea în ziarul *Curentul* din 2 iulie[1]. Într-adevăr, războiul — care din aprilie 1944 se duce și pe teritoriul românesc — se apropie, grabnic și pustiitor, de inima țării: București.

Presa Capitalei din urmă cu cinci decenii acordă spații largi evenimentelor conflagrației atât pe frontul din Moscova, cât și pe cel din Italia, sau din Vest, unde anglo-americanii (debarcați la 6 iunie) își continuă ofensiva.

„Războiul — notează *Ecoul* din 4 iulie — a intrat în faza decisivă. Blocul anglo-ruso-american a început asaltul contra forțelor Axei și această încleștare nu poate să sfârșească decât prin soluția definitivă care va dicta pacea de mâine. În fața unei categorice superiorități numerice în oameni și material — și faptul acesta se remarcă la Berlin ori de câte ori se găsește ocazia — armata germană se află în defensivă generală.

În Vest, în Est și Sud, forțele Reichului se bat pentru a împiedica pătrunderea adversarului către granițele Germaniei și caută să uzeze forțele armatelor aliate și sovietice prin lupte de întârziere".

Parcurgând ziarele acestei luni, iulie din urmă cu cinci decenii, ca de altfel și cele ale lunii precedente, iunie 1944, se poate constata cum paginile lor devin tot mai încărcate de sentimentul difuz al unei inevitabile întorsături în situația nu numai a României, ci a însești conflagrației. Dincolo de cuvintele afișând încă optimismul succeselor germane, este tot mai evidentă degringolada forțelor Reichului. Desigur, descifrăm acest „sentiment" și de la înălțimea celor cinci decenii trecute de atunci, ale celor ce știm *acum* despre ceea ce cititorul obișnuit al presei din iulie 1944 nu știa. Nu știa, de exemplu (pentru că se desfășurau în secret) despre inițiativele opoziției antonesciene privind ieșirea României din război. Nu știa despre demersurile încuviințate de Antonescu privind o eventuală desprindere de Hitler. Dar presimțirea schimbării exista. Era starea de spirit a opiniei publice românești care aștepta — și pregătea, de fapt, printr-o opțiune morală — evenimentele care urmau să se desfășoare în luna următoare.

Dar, să nu anticipăm, și să ne continuăm lectura ziarelor de acum jumătate de veac.

---

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și din celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții, cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original. Conform uzanțelor de atunci, ziarele apăreau antedatate cu o zi. Am păstrat și noi această datare de epocă.

Înfruntând canicula

Lupte de stradă la Caen

Tot mai dese sunt, în acest cadru, încercările presei de a întrezări în negura viitorului un răspuns la obsedanta întrebare: *Mâine ce va fi?*

„Ce va fi mâine, la capătul urgiei care s-a abătut pe pământ? se întreba *Universul* din 6 iulie. Care va fi recolta pe care o vor culege generaţiile de mâine? Unde sunt gânditorii, unde sunt spiritele superioare cari să redea omenirii încrederea în puterea vieţii, în dreptul la viaţă?

Da, se aud ecourile planurilor unor vremuri mai bune, ale unei reclădiri a societăţii omeneşti. Dar dacă ascultăm bine, aceste ecouri ajung înăbuşite de zgomotul asurzitor al armelor ucigătoare, de strigătul ameninţător al cruzimii, de geamătul surd al muribunzilor.

Sufletele oamenilor cine le va reînvia? — continuă *Universul*. În sufletele oamenilor, zdrenţuite de durere şi de silă, cine va face să renască încrederea şi puterea de iluzii? Cu ce falsă filosofie, cu ce ipocrită doctrină vor mai putea fi iarăşi amăgite sufletele decepţionate de toate doctrinele?"

În ziua în care Pacea va veni, când omenirea se va reaşeza în matca ei firească, „o singură putere o va putea face: dragostea de umanitate, pasiunea activă pentru omenire, bunătatea faţă de toată lumea, faţă de om.

Dacă nu se vor reface sufletele prin reumanizarea lor — încheie ziarul amintit — se vor reclădi, poate, edificiile şi monumentele, se vor reconstrui statele, se vor relua relaţiile, dar va rămâne golul sufletesc".

Continuă bombardamentele asupra Bucureştilor, provocând noi şi noi pierderi de vieţi omeneşti, distrugeri de locuinţe şi edificii publice. Astfel, notează ziarul *Curentul* din 2 iulie, în bombardamentul din 28 iunie „au fost lovite cartierele Bonaparte şi Văcăreşti, bine cunoscute ca formând cartiere exclusiv de locuinţe particulare. O bombă căzută în plin a lovit Închisoarea Centrală, unde au fost ucise 52 femei, aflate într-o tranşee, situată în faţa Capelei acestei închisori".

Au fost lovite, de asemenea, clădirile Institutului de istorie „N. Iorga", Muzeului geologic, Muzeului de istorie naturală, Ministerului de externe, Preşedinţiei Consiliului de Miniştri.

„Capitala celui mai paşnic popor, care nu luptă decât pentru dreptul la viaţă — continuă ziarul citat — este deci metodic lovită nu în obiectivele militare de care ştiut este lipsită, ci în aşezămintele cari îi alcătuiesc civilizaţia de care are dreptul să se mândrească. Această civilizaţie, barieră de lumină în acest colţ învecinat cu barbaria, nu a folosit în decursul istoriei numai României, care a apărat-o cu sângele ei, ci şi marii civilizaţii apu-

Cronică măruntă

mai pună în scrisori pudră, flori şi alte lucruri; să nu mai scrie pe adresă nimic altceva".

● Record românesc în zborul fără motor: Gh. Brănescu, pe un planor tip „Meize", s-a menţinut în aer timp de 5 ore şi 30 minute, devenind recordmen naţional la categoria „zbor planat în câmpie".

● Prof. Ion Ionaşcu publică un studiu despre mănăstirea (dispărută) de la Bolintin, „din pădurea cea mare, unde este Buna Vestire, peste apa Argeşului, împotriva Bucşanilor", ctitorie din timpul lui Mircea cel Bătrân.

● Se stinge din viaţă Gh. Sion, primul cetăţean de onoare al Clujului după 1918, cel care a donat un important fond de carte rară, manuscrise, documente ş.a. Bibliotecii Universitare din Cluj. Donaţia sa cuprindea, între altele: 4 500 volume, dintre care 250 cărţi vechi româneşti, 2 600 stampe şi picturi, 200 hărţi, 1 500 monede.

● În Telegraful român, de la Sibiu, Corneliu Sârbu notează: „Şi astăzi sensul istoriei noastre este cel din trecut, turnat pe tiparul împrejurărilor istorice actuale: salvarea ortodoxiei greu încercate şi reînvierea ei biruitoare în Rusia bolşevizată. Iată deci că sensul războiului pe care-l poartă azi ţara noastră cu atâta trudă şi jertfă este nu numai acela de legitimă apărare, ci şi de menţinere şi continuare a glorioasei tradiţii istorice româneşti".

IULIE 1944

Pe frontul Normandiei

Cronică măruntă

● Din însemnările **lui G. Ivaşcu intitulate** Activităţi intelectuale în provincie (Vremea, **23 iulie): „Socotim că mai ales în actualele împrejurări, atât de grele pentru Capitală, provincia are datoria să se manifeste cu atât mai vârtos. Bineînţeles că, deocamdată, nu ne putem gândi la Iaşi, dar Sibiul, apoi Alba Iulia, Blajul şi Craiova pot demonstra o vigoare intelectuală care să compenseze scăderea impusă ţării întregi de asprimile necruţătoare şi fatale ale războiului".**

● Alte semnături în Vremea **din iulie 1944: I. Agârbiceanu, Iorgu Iordan, I. Pas, Şt. Augustin Doinaş (poemul** Symposion), **Gala Galaction, N. Tăutu, Al. Philippide, Ion Frunzetti, I. Anestin, Horia Oprescu, Barbu Theodorescu, Radu Stanca.**

● Donaţii. **Prin testamentele lor, prof. Gh. N. Leon şi Gr. Antipa îşi lasă averile moştenire Academiei Române. La fel, C. Stoicescu, fost rector al Universităţii din Bucureşti, lasă prin testament Academiei suma de 200 000 lei, biblioteca şi o parte din arhiva familiei.**

● Longevitate. **În comuna Cărpiniş, de lângă Hunedoara, trăieşte perechea Caterina şi Constantin Bulboacă în vârsta de 105 şi, respectiv, 108 ani. În 90 ani de căsnicie cei doi au avut 32 de copii.**

● Societatea **Anonimă Română de Telefoane este citată ca exemplu pe naţiune pentru că „datorită perfectei sene, din care face parte integrantă.**

Mai ales în viitor ea are o menire care nu trebuie nici uitată, nici înăbuşită sub ruine, tocmai de cei ce vor avea mâine nevoie de dânsa".

Să mai consemnăm, succint, şi alte ştiri... războinice din presa acestei luni: Statele Unite au rupt relaţiile diplomatice cu Finlanda ● În urma acordului între Tito şi Subasici (primul ministru al guvernului iugoslav din emigraţie), Tito devine comandantul suprem al forţelor combatante iugoslave ● În Londra, bombardată cu „arma secretă" germană V-1, se iau măsuri pentru evacuarea populaţiei ● Americanii se tem de diplomaţia elastică a lui Stalin ● La 20 iulie, atentat nereuşit asupra lui Hitler (*Magazin istoric,* nr. 6/1980) ● La Caen, Aliaţii cuceresc oraşul casă cu casă ● „Adevăratul război începe acum", declară generalul Tojo, preşedintele guvernului japonez ● De Gaulle invitat la Moscova ● Americanii întrebuinţează grenade cu fosfor şi cu ace cu gămălie.

La împlinirea unui an de la moartea lui Eugen Lovinescu (1881-1943), revista *Vremea* din 30 iulie îi consacră un grupaj de articole semnate de G. Călinescu (*Meditaţii în jurul lui), Costin I. Murgescu (*Schiţă pentru un portret*) şi Dan Petraşincu *(Muncitorul).*

„Am admirat (fără a-l putea urma din cauze temperamentale) pasiunea lui E. Lovinescu pentru viaţa literară, adică pentru viaţa socială a scriitorilor — scria G. Călinescu: Tot ce se raporta la activitatea de producţie a cărţii, la mişcarea de opinie literară, la corpul scriitoricesc îl interesa în cel mai înalt grad, literatura nu era pentru el o abstracţie, ci o formă de viaţă.

Cât va exista o literatură românească — scrie în continuare Călinescu — într-adevăr va dăinui, căci a fost un mare scriitor. Văzându-şi existenţa istorică proiectată pe eternitate, E. Lovinescu avea o omenitate de caracter pe care n-a putut-o strica nici unul din normalele alterări ale sufletului uman.

E. Lovinescu putea să-ţi fie adversar, dar că te stima şi admira nu mai intra îndoială. A fi scriitor era totul pentru el şi «poziţiile sociale» se retrăgeau ruşinate din acest limb în care nu trăiau decât salamandrele".

Revista *Convorbiri literare* publică studiul lui V. Mihordea, *Un pretendent român în străinătate: Radu Cantacuzino.* După asasinarea, în noaptea de 7 spre 8 iulie 1716 la Constantinopol a stolnicului Constantin Cantacuzino şi a fiului său, Ştefan Cantacuzino, voievodul Ţării Româneşti, soţia acestuia Păuna, împreună cu cei doi băieţi, Radu şi Constantin, au fost

I. Antonescu pe locurile unde au căzut bombele Aliaților

salvați de contesa Colyes, soția ambasadorului Olandei la Poartă, îmbarcați pe o corabie engleză, care i-a dus la Messina, în Sicilia, iar apoi la Neapole.

„De aici fugarii — scrie istoricul — au plecat la Roma, unde li s-a făcut o primire demnă de rangul ce-l purtau. Tinerii prinți avură cinstea de a fi prezentați Papei, care înduioșat de nenorocirea lor intervine la împăratul Austriei ca să-i ia sub protecție".

Sunt urmărite în continuare peregrinările celor doi frați pe la diferite curți europene (Viena, Petresburg, Varșovia, Paris etc.) în căutarea unor angajamente și aranjamente pentru a-și asigura existența. În 1718, la 28 ianuarie, Radu ia parte la o ședință a Academiei de inscripții din Paris. Registrul de procese verbale al acesteia consemnează: „Aflându-se că un principe al Valahiei din casa Cantacuzino, de curând sosit în Franța, dorea să asiste la ședința Academiei, a fost introdus împreună cu suita. Li s-au dat scaune pe parchet și au stat pe tot timpul celei de-a doua lecturi a operei lui Banduri[1] cu care s-a terminat ședința".

În 1734, Radu a primit diploma de principe al Imperiului austriac, intrând în serviciul lui Carol VI. Constantin a plecat în Rusia, unde a urcat treptele ierarhiei militare până la gradul de general-maior, însurându-se cu o principesă Șeremetiev.

O existență aventuroasă îl poartă iar și iar pe Radu pe drumurile Europei (Viena, Dresda, Erfurt, Varșovia, Luneville, Paris, Cracovia etc.), încercând să lege firele unor combinații politice, care să-l aducă pe tronul voievodal din București. S-a stins din viață la 21 mai 1761, în vârstă de 61 ani. „O inscripție pusă de soția lui pe piatra de mormânt ce se află în biserica Sf. Ioan din Camenița — scrie V. Mihordea — rezumă zbuciumul de o viață a acestui aventurier, care a crezut cu toată convingerea în originea lui împărătească și în dreptul ce-l avea de a urca odată treptele tronului Țării Românești".

O pagină — din multe altele — mai puțin cunoscută a istoriei diasporei românești. ■

Rubrică de Ioan LĂCUSTĂ

[1] Anselmo Banduri (1671-1743), călugăr benedictin, arheolog și anticar. În 1715 a fost primit membru al Academiei de Inscripții din Paris, iar apoi numit bibliotecar al ducelui de Orléans. A publicat o istorie a Constantinopolului (*Imperium Orientale*, 2 vol., 1712) și o culegere de monede române (*Numismata imperatorum romanorum*, 2 vol., 1718). Prezența tânărului prinț valah la acea ședință a Academiei de Inscripții, în care Banduri a prezentat, probabil, un fragment din *Numismata*... este deosebit de grăitoare pentru orizontul de interes cultural al fiului lui Ștefan Cantacuzino și, într-un plan mai general, pentru deschiderea spre lumea științifică europeană în spiritul căreia erau educate vlăstarele domnești (și nu numai ele) din țările române în acele decenii de început de veac XVIII.

Cronică măruntă

organizări, măsurilor urgente și spiritului de sacrificiu al personalului acestei societăți, totdeauna la datorie în timpul bombardamentelor și după bombardamente, pentru înlăturarea deranjamentelor, s-a asigurat în permanență legătura cu frontul și cu autoritățile de stat".

● În sec. XVIII — scrie Timpul — **se putea face baie numai în localitățile balneare propriu-zise, deoarece baia în aer liber nu era cunoscută. Exista o „îmbrăcăminte" specială de baie care acoperea tot corpul: costumul de baie pentru femei era jos înseilat cu plumb, pentru ca să nu se ridice în apă.**

● În Munții Sebeșului, **pe platoul de la Costești, se inaugurează o nouă campanie de săpături arheologice pentru descoperirea cetăților dacice din regiune. Participă prof. C. Daicoviciu, prof. Horia Hulubei, rectorul Universității din București, prof. Iuliu Hațieganu, rectorul Universității din Cluj-Sibiu, prof. Ion Conea.**

● Legea muncii **de război fixează plafonul orelor de lucru la 60 pe săptămână, sau 10 ore de muncă pe zi. Întreprinderile militarizate pot ridica acest plafon până la 72 ore pe săptămână.**

Lucrătorii sunt obligați să se supună regimului astfel stabilit, cei recalcitranți se fac pasibili de aplicarea legii muncii pe timp de război și pot fi calificați drept sabotori.

SOCIETATEA „JUNIMEA“

— ALBUM BIOGRAFIC —

Răsfoind în continuare manuscrisul al cărui titlu l-am împrumutat acestui ciclu de evocări biografice mai puțin cunoscute consacrate unor membri ai Societății academice „Junimea“ din Cernăuți, de astă dată ne-am oprit asupra a două noi personalități.

GEORGE TRAIAN CAVALER DE GALLIN. S-a născut la 2/14 noiembrie 1892. Era fiul lui George Dimitrie de Gallin, fost președinte și membru emerit al Societății „Junimea“. Liceul și studiile universitare (juridice) le-a făcut la Cernăuți. A devenit membru al „Junimii“ la 23 noiembrie 1910, îndeplinind funcțiile de casier, membru în Comisia de revizie a statutelor și vicepreședinte. La 30 noiembrie 1913 a fost ales ca președinte al „Junimii“, îndeplinind această funcție până la 9 mai 1914.

La izbucnirea războiului, împreună cu tatăl său, a trecut în România, luând cu ei steagul „Junimii“, pe care l-au depus la Academia Română. Guvernul român i-a acceptat cererea de a fi înrolat în armată, urmându-și stagiul militar la Regimentul 12 artilerie, unitate în cadrul căreia a făcut întregul război. Pentru destoinica sa comportare, a fost decorat cu Coroana României cu spade în grad de cavaler, „pentru curajul și energia cu care a cooperat cu infanteria, cu locomotiva sa blindată, în 1916“; și cu Steaua României cu spade în grad de cavaler, „pentru curajul și disprețul de moarte ce a arătat în luptele din iulie 1917, neliniștind adesea artileria [inamică] din Valea Cașinului. A luptat cu carabina, alături cu trupa unei companii, contribuind la recucerirea unei poziții pierdute sub presiunea puternică dușmană“. Sunt tot atâtea fapte ce i-au adus pe piept, în afara celor două distincții, și alte decorații: Crucea comemorativă a războiului din 1916-1918 cu baretele Ardeal, Carpați, Tg. Ocna, Ordinul „Sf. Vladimir“ clasa a IV-a cu spade și funde și Crucea de Război franceză.

La sfârșitul războiului a fost demobilizat cu gradul de căpitan. A desfășurat o intensă activitate pentru reorganizarea Societății academice „Junimea“, convocând în acest scop, la 11 mai 1919, o adunare generală. A reprezentat societatea la consfătuirea studenților care au pregătit Congresul național studențesc din Cluj din septembrie 1920. La 16 noiembrie 1919 a fost declarat membru emerit al „Junimii“.

În perioada imediat următoare a intrat în diplomație, fiind numit consul al României la Lwow. La 4 septembrie 1922, cu prilejul festivităților prilejuite de reactivarea „Junimii“ din Cernăuți, a trimis o telegramă din Varșovia, în care își exprima dorința ca „Junimea să rămâie, întotdeauna, simbolul studențimii independente și mândre de rolul ei“.

DIMITRIE MARMELIUC. S-a născut la 20 noiembrie 1886 în comuna Liteni (jud. Suceava), în familia lui Nistor Marmeliuc și a soției acestuia Floarea (născută Pauliuc). Lipsit de mijloace materiale, după terminarea claselor primare, ajutat de cantorul bisericesc din comună, a putut ajunge la Suceava. Aici, îndrumat și sprijinit de cunoscutul folclorist și publicist Simion Florea Marian, a susținut examenul de admitere la liceu, devenind unul din cei mai străluciți elevi. S-a întreținut singur pe parcursul liceului. La examenul de bacalaureat a produs indignarea comisiei, formată în majoritate din profesori germani, pentru că s-a prezentat în costum național, cu brâu tricolor, gestul său fiind apreciat ca o cutezanță.

Devenit student la Cernăuți, a solicitat primirea în societate și a devenit membru activ al acesteia începând cu anul universitar 1905/1906. Pentru merite deosebite, a primit o bursă de 300 florini aur și a plecat la Viena pentru continuarea studiilor, unde și-a susținut și doctoratul.

La izbucnirea războiului era profesor în Câmpulung Moldovenesc. În 1915, a trecut în România. La intrarea țării noastre în război, deși era clasat medical, a cerut să fie înrolat în armata română. A urmat Școala militară din Botoșani, după absolvirea acesteia fiind repartizat la Regimentul 8 infanterie Buzău, cu care a participat la luptele de la Mărășești, fiind grav rănit. Regele Ferdinand personal i-a înmânat Coroana României cu spade în grad de ofițer. La începutul anului 1918, a fost detașat la Marele Cartier General, desfășurând o intensă activitate în vederea unirii Bucovinei cu România. Împreună cu istoricul I. Nistor, în casa lui I.I.C. Brătianu din Iași, a conceput și redactat actul de unire citit de către Iancu cavaler de Flondor în cadrul Adunării Naționale din Cernăuți, din ziua de 15/28 noiembrie 1918.

La 13 noiembrie 1920, a fost declarat membru emerit al Societății academice „Junimea“.

Dr. Anghel POPA

ISTORIA ȘI ȘCOALA

Vacanța mare este deci în plină... desfășurare. Vă dorim, tuturor, să beneficiați din plin de bucuriile ei.

După cum v-am promis, rubrica noastră — a voastră de fapt! — consacrată prietenilor Muzei Clio din școli și facultăți nu a intrat în vacanță.

Scrieți-ne deci, și din vacanță, despre preocupările voastre legate de istorie, despre obiectivele istorice vizitate, despre pasionații cititori și difuzori ai revistei noastre pe care i-ați întâlnit, despre modul în care se difuzează Magazin istoric **în localitatea voastră sau în satele și orașele pe unde ați trecut pe drumurile vacanței.**

ȘI NU UITAȚI! Concursul Tânărului European vă așteaptă. Amănunte chiar în acest număr al revistei și în cele care vor urma: 8 (AUGUST) și 9 (SEPTEMBRIE). Asigurați-vă din timp procurarea lor!

ARMĂȘEȘTI: ȘCOALA AGRICOLĂ „IORDACHE ZOSIMA"

Vreme de peste 100 de ani (1889–1994) pe porțile Școlii de agricultură Armășești, jud. Ialomița, au trecut mii și mii de absolvenți, purtând cu ei nu numai bagajul de cunoștințe profesionale însușite, ci mai ales un evantai de deprinderi de muncă și viață, sădite prin truda a zeci de generații de dascăli.

Ctitorită între anii 1882 și 1885 de filantropul *Iordache Zosima,* coborâtor dintr-o veche familie cu importante rosturi în istoria noastră (el însuși a fost secretarul mitropolitului Neofit, cel care a prezidat guvernul revoluționar de la 1848 în Țara Românească), clădirea a fost donată în 1885 Ministerului agriculturii, industriei, comerțului și domeniilor, împreună cu suma de 100 000 lei și 350 hectare de teren arabil și pășuni, în vederea întreținerii a 240 elevi și constituirea unui cămin.

Cronologic, la Armășești a ființat una din primele școli de agricultură din țară, purtând numele ctitorului ei până în 1948 (și la care s-a revenit în prezent). Ea și-a deschis cursurile la 15 noiembrie 1889, în baza deciziei 7 590 a Ministerului agriculturii, industriei, comerțului și domeniilor, ca „prima școală model de al II-lea grad", ce urma să pregătească „maeștri și maestre pentru școlile agricole de gradul I" și să ajute la „formarea gospodăriilor model din mediul rural". Potrivit dispozițiilor testamentare ale ctitorului ei, aici urmau a fi școlarizați cu prioritate tineri din localitate, dar și din alte regiuni ale țării, inclusiv din Transilvania și Dobrogea de sud (Cadrilater). Inițial, a funcționat ca școală practică pentru agricultură și meserii: pentru băieți — cu profil agricol și industrial, iar pentru fete — industrie casnică, menaj, sericicultură și horticultură. Pregătirea teoretică și practică a elevilor era asigurată de un corp didactic format din profesori institutori (absolvenți ai Școlii centrale de agricultură de la Herăstrău), maeștri și maestre.

Prezent la examenul de absolvire al primei serii de elevi ai acestei școli, reprezentantul ministerului tutelar, impresionat de nivelul cunoștințelor teoretice și practice dovedite de absolvenți, aprecia școala de la Armășești ca „unică în felul ei în Orientul European" și în raportul înaintat ministrului recomanda „să se mai construiască trei școli după modelul acesteia".

Multe personalități ale științei agricole românești au trecut pragul acestei instituții: Chitiac Druțu, Gheorghe Hazu, C. Chirițes-

cu-Arva, Gh. Botez ş.a.

Din bogata galerie a dascălilor care au onorat cu prezenţa lor această şcoală, contribuind la faima şi bunul ei renume, amintim pe Alexandru Galeriu, Dincă Emil, Petre Ştefan, Tereza Bărbulescu. Există şi alte personalităţi care şi-au legat numele de existenţa şcolii: Constantin Filipescu, fost profesor la începutul sec. XX, funcţionar superior în Ministerul agriculturii, autor al unui mare număr de lucrări, între care şi o monografie economică a comunei Armăşeşti (1908); Constantin Hogoş, fost elev, autor a peste 60 de studii şi lucrări ştiinţifice. Iulian Drăcea, ilustră personalitate a geneticii agricole, absolvent de asemenea al şcolii, a fost profesor şi decan al Institutului agronomic din Timişoara. Cadre didactice ale unor institute de învăţământ superior din ţara noastră — Lixandru Gheorghe, Ioan Fazecaş sau Constantin Gheorghe — au absolvit cursurile acestei şcoli. O parte a copilăriei şi-a petrecut-o în această şcoală Gheorghe Topârceanu, a cărui mamă a funcţionat aici ca maestră ţesătoare, iar dramaturgul George Genoiu a fost o vreme elev la Armăşeşti. După cum vedem şi din acest exemplu, există o suficientă semnificaţie istorică pe bazele căreia să renască cu adevărat agricultura românească.

Prof. Paul COCIOC,
Armăşeşti, jud. Ialomiţa

REPUBLICA DE LA... BACĂU

În anul 1848, Bacăul număra cam 7 000 de suflete. Urbanistic avea „două strade principale": Şoseaua Domnească şi Uliţa Mare, la care se adăugau „vro 3, 4 mahalale zise boereşti şi negustoreşti", şi iluminate de câte „un fânar mic" cu „o lumânărică de său". Cei mai mulţi duceau „o viaţă patriarhală" jucând „sfichiu", „stos" sau „calul alb", pentru că „nu mai aveau nici un îndemn din altă parte". Nimeni din cei 7 000 de băcăuani nu bănuia că într-o zi Bacăul va deveni... republică!

Valul revoluţionar izbucnit la Iaşi a cuprins şi alte aşezări moldave printre care şi Bacăul. Începând din 1833 şi până în 1847 acesta cunoscuse „tulburări şi mişcări". Ţărani clăcaşi, răzeşi sărăciţi, şavgăi — tăietori de sare de la Ocna —, se ridicaseră împotriva tendinţelor de acaparare a pământurilor, a exploatării, a abuzurilor de tot felul, iar nenumăratele jalbe, plângerile nu reuşiseră mare lucru. Boierii cu vederi progresiste convinşi de anacronismul regimului domnitorului Sturdza, printre care Alecu Aslan, Vasile Sturdza, Costache Hurmuzache şi N. Ghica-Comăneşti se întâlniseră la conacul din Căiuţi, unde au pus la punct un plan de organizare a unei mişcări revoluţionare. Bacăul aştepta semnalul! Şi iată că hatmanul Alecu Aslan, fost ispravnic al Băcăului, şi spătarul Dimitrie Cracte, urmaţi de o suită de revoluţionari printre care şi Zaharachi Moldovanu „bontuşnic" instituiesc la Bacău „o cârmuire de obşte", adică o... formă de republică.

Ei îndrumau orăşenii la schimbarea ordinei sociale, pe ţărani să împartă pământul marilor proprietari şi chiar voiau să adune o oaste.

Lipsită de sprijinul orăşenilor şi ţăranilor, „Republica de la Bacău" avu o existenţă efemeră. Principalii revoluţionari sunt arestaţi şi judecaţi. Alecu Aslan, iniţiatorul mişcării, este judecat şi trimis în lanţuri la Mănăstirea Caşin. O parte reuşesc să ia calea exilului printre care şi Zaharia Moldovanu (acesta într-o zi va deveni ... poliţaiul oraşului).

Prof. Eugen ŞENDREA,
Bacău

ASTRONOM PRAHOVEAN

TITULARUL UNUI ASTEROID

Dl. învăţător pensionar în vârstă de 89 ani, **NICOLAE I. BĂRBIERU**, din Ploieşti, evocă personalitatea savantului Constantin Al. Pârvulescu (21 iulie 1890-2 iulie 1945), fiu al Ploieştilor, absolvent al Liceului „Sf. Petru şi Pavel" din acest oraş.

Pasionat de astronomie, încă din ultimele clase de liceu, C.A. Pârvulescu a început să colaboreze la revista *Orion* (scoasă de Victor Anestin) şi la alte publicaţii de specialitate din Franţa şi Italia.

Ca student al Facultăţii de ştiinţe din Bucureşti (1910-1914, licenţiat în matematică) a lucrat şi ca stagiar la Observatorul astronomic din Bucureşti.

În anii primului război mondial, a luptat ca voluntar în aviaţie. Pentru faptele sale de arme a fost decorat cu ordine şi decoraţii româneşti, ruse şi franceze.

A fost profesor secundar în Bucureşti, Constanţa şi Ploieşti, iar între 1921-1925 şi-a pregătit şi susţinut doctoratul la Sorbona.

Cariera sa universitară s-a desfăşurat între 1925 şi 1940 la Cernăuţi — unde a înfiinţat un laborator de astronomie, a construit cupola astronomică a Universităţii şi a pus bazele Cercului de amiciţie franco-română din Bucovina — iar apoi la Bucureşti şi Cluj.

Este autorul a 21 studii şi memorii ştiinţifice şi a 12 lucrări didactice, fiind totodată membru al unor Societăţi astronomice din Anglia, Franţa, Italia, Belgia, Canada. A fost secretar general al Comitetului Naţional Astronomic din România.

În 1984, astronomii americani au botezat un asteroid nou descoperit (nr. 2 381) cu numele savantului român.

În 1991, după reorganizarea Academiei Române, înaltul for ştiinţific i-a acordat titlul de membru post-mortem, cinstind astfel contribuţia sa deosebită la patrimoniul cercetărilor şi studiilor de astronomie din ţara noastră şi pe plan mondial.

DIALOG CU CITITORII

ROMÂNIA ÎN MARIE CLAIRE

O surpriză extrem de plăcută oferă numeroşilor săi cititori din lumea întreagă revista franceză Marie Claire, **care, în nr. 500 (aprilie 1994), publică un excelent şi amplu reportaj consacrat Maramureşului. Ne-a făcut plăcere să descoperim alături de ceilalţi doi autori,** Pierrette Pompon Bailhache şi Robert van der Hilst, **pe d-ra** Tessa Ivaşcu, **fiica unuia dintre marii gazetari şi istorici literari, George Ivaşcu, de la a cărui naştere s-ar fi împlinit în acest iulie 83 de ani.**

NOUL PREŞEDINTE AL FEDERAŢIEI COMUNITĂŢILOR EVREIEŞTI DIN ROMÂNIA

La 13 iunie a.c. Comitetul de conducere al Federaţiei Comunităţilor Evreieşti din România şi-a ales, prin vot secret, noul preşedinte: acad. Nicolae Cajal, care îi succede în această funcţie dr. Moses Rosen.

Personalitate recunoscută în lumea ştiinţifică medicală internaţională, acad. N. Cajal (născut în Bucureşti, în 1919) a fost director adjunct (1949-1966), apoi director plin (1966-1994) al Institutului de virusologie din Bucureşti; între 1990 şi 1994 a fost, de asemenea, vicepreşedinte al Academiei Române, fiind ales, totodată, senator independent în primul Parlament al României de după 1989. În prezent, este preşedintele Secţiei de Ştiinţe Medicale a Academiei Române, vicepreşedinte al Academiei de Ştiinţe Medicale şi preşedintele Colegiului Consultativ pentru Cercetări Aplicative şi Dezvoltare.

Preţuitor al istoriei, acad. Nicolae Cajal a fost şi este un apropiat prieten şi colaborator al Magazinului istoric.

La alegerea sa în fruntea F.C.E. din România, Magazin istoric **adresează acad. N. Cajal călduroase felicitări şi urări de viaţă lungă şi rodnică activitate.**

ARE DREPTATE PRIETENUL!

Primim, din când în când, şi astfel de scrisori care ne fac să simţim şi mai apropiate legăturile dintre cititori şi redacţie, iar relaţia dintre noi, cei care facem revista, şi dintre dvs., stimaţi corespondenţi, să capete luminile prieteniei izvorâte din înţelegere şi solidaritate.

Iată o astfel de scrisoare:

Unui prieten, cititor fidel al **Magazinului istoric,** contrariat de scumpirea continuă a revistei, i-am replicat că, după părerea mea, preţul real al acestei Cărţi de istorie (fiindcă la numărul de pagini editat plus prezentarea grafică nu se mai poate vorbi de o revistă, ci de o carte) ar trebui să fie în jur de 1 600-2 000 de lei.

În sprijinul acestei păreri am argumentat (fie-mi scuzate unele comparaţii dar cifrele sunt cifre) cu câteva alte preţuri: un bilet de tramvai la Iaşi — 300 lei; un volum de poezii Eminescu editat de Univ. „Al. I. Cuza" — 4 500 lei; „Caseta" Eminescu, Ed. „Vlad et Vlad", Craiova, 1994 — 23 000 lei.

Prietenul mi-a dat dreptate.

Cu toate acestea, ca să fiu sincer, mă întreb dacă mulţi tineri, cărora ar trebui să le dezvoltăm de timpuriu dragostea pentru istorie, a patriei în special, vor mai putea cumpăra revista? Ce-i de făcut?

O soluţie ar fi biblioteca şcolară.

O altă soluţie ar fi concursurile dotate cu premii în abonamente.

O soluţie ar mai fi donarea gratuită a „dublurilor" sau chiar a colecţiei.

Vă rog să-mi permiteţi ca un fel de început să-l fac chiar eu, rugându-vă să-mi publicaţi numele şi adresa pentru a oferi gratuit următoarele numere: 5/1969; 5/1978; 5, 6, 9/1981; 1, 7/1982; 11/1986; 9, 12/1987; 6, 12/1989; 2/1990.

Felicitându-l pe corespondentul nostru pentru ofertă şi mulţumindu-i pentru căldura cuvintelor, publicăm şi adresa d-sale; ŞTEFAN PLEŞCA, str. Ciurchi, nr. 121 A, bl. H1, sc. A, ap. 2, Iaşi, cod 6600.

HISTORIA URBANA

O nouă publicaţie istorică a pornit cu primul ei număr (tom I, nr. 1/1993) spre cititori: Historia Urbana, **editată de Comisia de istorie a oraşelor din România din cadrul Academiei Române, prin îngrijirea unui colegiu de redacţie alcătuit din: acad. Dan Berindei, Ioana Bogdan Cătăniciu, Gheorghe Cantacuzino, Vasile Ciobanu (secretar de redacţie), Mircea D. Matei, Paul Niedermaier (redactor şef), Victor Spinei, Oliver Velescu.**

Revista, cu apariţie de două ori pe an, după cum precizează în Cuvânt înainte **acad. Dan Berindei, preşedintele Secţiei de ştiinţe istorice şi arheologice a Academiei Române, „răspunde unei necesităţi ştiinţifice, ea este binevenită printre revistele academice şi suntem siguri că ea va afirma, la nivel meritat, organismul ştiinţific al cărei purtător de cuvânt şi difuzor este".**

În paginile acestui prim număr al publicaţiei, în secţiunile Oraşul medieval din spaţiul românesc, Demografie urbană, Contribuţii la istoria oraşelor, Dezbateri, note şi discuţii, Recenzii, prezentări de cărţi, **semnează: Mircea D. Matei, Paul Niedermaier, Gheorghe Radu, Dumitru Şandru, Emil Anghel, Vasile Neamţu, Michel Tănase, Gheorghe Sebestyen ş.a.**

Adresăm noii publicaţii academice colegiale urări de succese!

CERERI ŞI OFERTE

IOAN CIPRIAN, str. Lucreţiu Pătrăşcanu, nr. 4, bl. T-1, ap. 113, Bucureşti, **solicită: nr. 12/1988; 1-4,6/1990; oferă: nr. 7/1980; 4/1981; 6/1982; numere disparate din 1983-1991.**

NICOLAE MANEA, str. J.S. Bach, nr. 12, ap. 2, Bucureşti, **oferă colecţia 1967-1990.**

VASILE FÂNTÂNĂ, str. Zizinului, nr. 84, sc. B, ap. 14, Braşov, **solicită: nr. 1-3,5,7,8/1967; 1-8, 10-12/1968; 1-6,12/1969; 1,3,4,11/1971; 1,3,7,11/1990.**

CONTENTS (Romanian History) **E. Turdeanu, N. Vornicescu** Stephen the Great - 490 Years since His Death • **S. Rădulescu** Together with N. Titulescu • **M. Ştefan** King Ferdinand, Romania and the Versailles Treaty • **C. Troncotă** 1937-1940. Abwehr and The Secret Intelligence Service • **M. Antonescu** Letter to I. Gigurtu about the Cession of Bessarabia, in 1940 • **D. Berindei** Ioan Huditä — Recollections (X) • **D. Gh. Popescu** The Saint Parents Mission • **A. Moisin** Communist Repression against the Greek-Catholic Church • **M. Lutic** Portrets of boyards: Iane Hadîmbul (the XVIIth Century) • **Ş. Leibovici-Laiş** Romanian Jews to the Country of Israel, in the XIXth Century • **I. Dumitriu-Snagov** Cantacusenes at Snagov • In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **E. Turdeanu, N. Vornicescu** Etienne le Grand - 490 ans depuis sa mort • **S. Rădulescu** Aux côtés de N. Titulescu • **M. Ştefan** Le roi Ferdinand, la Roumanie et le Traité de Versailles • **C. Troncotă** 1937-1940. Abwehr et les services de renseignements roumains • **M. Antonescu** Lettre adressée à M.I. Gigurtu sur la Béssarabie cédée en 1940 • **D. Berindei** Ioan Huditä — Journal (X) • **D. Gh. Popescu** L'Oeuvre des Saints Pères • **A. Moisin** La répression communiste contre l'église greco-catholique • **M. Lutic** Figures de boyards: Iane Hadîmbul (XVII s.) • **Ş. Leibovici-Laiş** Des Juifs roumains dans le Pays d'Israël au XIX s. • **I. Dumitriu-Snagov** La lignée Cantacuzène à Snagov • A Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **Е. Турдяну, Н. Ворническу** Штефан Великий — 490 лет со дня смерти • **С. Рэдулеску** Вместе с Н. Титулеску • **М. Штефан** Король Фердинанд, Румыния и Версальский Договор • **К. Тронкотэ** 1937—1940. Абвер и румынские разведывательские службы • **М. Антонеску** Письмо к И. Джигурту об оставании Бессарабии в 1940-ом году • **Д. Бериндей** И. Худицэ — Дневниковые записи (X) • **Д.Г. Попеску** Творения Святых Отцов • **А. Моисин** Коммунистические репрессии против греко-католической церкви • **М. Лутик** Боярские лица: Яне Хадымбул (XVII в.) • **Ш. Лейбович-Лаиш** Евреи из Румынии в Стране Израиля в XIX-ом в. • **И. Думитриу-Снагов** Кантакузины в Снагове • В Бухаресте, 50 лет назад

INHALT (Rumänische Geschichte) **E. Turdeanu, N. Vornicescu** Ştefan der Grosse — 490—te Jahrestod • **S. Rădulescu** Mit Titulescu • **M. Ştefan** König Ferdinand, Rumänien und der Versailles Vertrag • **C. Troncotă** 1937-1940. Die Abwehr und die rumänischen Nachrichtendienste • **M. Antonescu** Brief an I. Gigurtu über Bessarabiens abtreten im Jahre 1940 • **D. Berindei** Ioan Huditä — Tagebuch (X) • **D. Gh. Popescu** Das Werk der Heiliger Vätter • **A. Moisin** Die kommunistische Repressalien gegen die griechisch-katolische Kirche • **M. Lutic** Bojarengestalte — Iane Hadâmbul (XVII Jahrhundert) • **Ş. Leibovici-Laiş** Die Gang der rumänischer Juden nach Israel im XIX Jahrhundert • **I. Dumitriu-Snagov** Die Kantakuziner im Snagov • In Bukarest, vor 50 Jahre

SUMARIO (Historia rumana) **E. Turdeanu, N. Vornicescu** Esteban el Grande — 490 años desde su fallecimiento • **S. Rădulescu** Junto con N. Titulescu • **M. Ştefan** El rey Ferdinand, Rumania y el Tratado de Versailles • **C. Troncotă** 1937-1940. Abwehr y los servicios de información rumanos • **M. Antonescu** Carta a I. Gigurtu sobre la cesión de Besarabia en 1940 • **D. Berindei** Ioan Huditä — Diario (X) • **D. Gh. Popescu** La obra de los Santos Padres • **A. Moisin** La represión comunista contra la iglesia griego-católica • **M. Lutic** Rostros de boyardos: Iane Hadîmbul (sig. XVII) **Ş. Leibovici-Laiş** Los judios rumanos hacia el Pais de Israel en el siglo XIX • **I. Dumitriu-Snagov** Los Cantacuzinos en Snagov • En Bucarest, hace 50 anôs

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali de la oraşe şi de la sate.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57
FAX 0040-1-3129432 sau 3129433,
telex : 11995 — Piaţa Presei Libere, nr. 1
Sector 1, Bucureşti, România
Abonamentul pe un an — 75 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. — Imprimeria „Coresi" — Bucureşti

ISSN 0541-88IX **Lei 500**

magazin istoric

Concursul Tânărului European